

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH
ARAYIŞI VE GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM
MODELİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Onur ÇELİK

DOKTORA TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
MART – 2022**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH
ARAYIŞI VE GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM
MODELİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

DANIŞMAN: Dr. Öğretim Üyesi Enver GÜNAY

**JÜRİ : Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK
JÜRİ : Prof. Dr. Haşim AKÇA
JÜRİ : Doç. Dr. Volkan YURDADOĞ
JÜRİ : Dr. Öğretim Üyesi Ferid ÖNDER**

Onur ÇELİK

DOKTORA TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
MART – 2022**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH ARAYIŞI
VE GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM MODELİ
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Onur ÇELİK

DOKTORA TEZİ

Kod No :

Bu Tez 25/03/2022 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Dr. Öğretim Üyesi Enver GÜNAY
BAŞKAN

Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK
ÜYE

Prof Dr. Haşim AKÇA
ÜYE

Doç. Dr. Volkan YURDADOĞ
ÜYE

Dr. Öğretim Üyesi Ferid ÖNDER
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Burcu ERŞAHAN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....tarafından destek lenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

ÖZET

DOKTORA TEZİ

AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH
ARAYIŞI VE GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM
MODELİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

Onur ÇELİK

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Enver GÜNAY

Yıl : 2022, Sayfa: X + 146

Jüri : Dr. Öğretim Üyesi Enver GÜNAY (Başkan)
: Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK (Üye)
: Prof Dr. Haşim AKÇA (Üye)
: Doç Dr. Volkan YURDADOĞ (Üye)
: Dr. Öğretim Üyesi Ferid ÖNDER (Üye)

Göç hareketleri, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir ve ölüm, korku, baskı vb. durumlara ek olarak gelir ve daha iyi sosyal yaşam koşulları gibi faktörler ile yakından ilişkilidir. Ekonomik, sosyal, siyasi ve coğrafi sebeplerle etki alanı sürekli artan göç hareketleri, göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Yaşanan göç hareketleri, ayrıca bu alanla ilgili hukuki ilerlemelere de kaynaklık etmektedir. İnsanları göçe teşvik eden ve zorlayan faktörlerin göç üzerindeki olası etkilerini araştırma hususunda yararlanılan ve genişletilebilir bir yapıya sahip olan Çekim Modeli, yapılan birçok göç çalışmasında kullanılmaktadır.

Bu tez çalışmasında, Dünya'da en çok göç veren ülkelerin yer aldığı Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan, en çok göç alan bölgelerden birisi olan Avrupa bölgesine göç hareketleri, 6 göç veren ve 10 göç alan ülke özelinde 2015-2020 dönemi için statik panel veri analizi ile incelenmiştir. Çekim Modeli ile elde edilen bulgulara göre, göç edilen bölgedeki nüfus ve gelir düzeyi göç hareketlerini açıklarken; Genişletilmiş Çekim Modelinden ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlerin (gelir, nüfus, işsizlik, sosyal ağlar, güvenlik, ortak dil) göç hareketleri üzerinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca her iki modelde de mesafe faktörü göçü etkileyen anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Afrika, Asya, Orta Doğu, Avrupa, Çekim Modeli

**DEPARTMENT OF ECONOMICS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

PhD THESIS

**SEARCH FOR PROSPERITY VIA MIGRATION
TOWARD EUROPE AND ITS EVALUATION IN
SCOPE OF EXTENDED GRAVITY MODEL**

Onur ÇELİK

Supervisor : Asst. Prof. Enver GÜNAY

Year : 2022, Pages: X + 146

**Jury : Asst. Prof. Enver GÜNAY (Chairperson)
: Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK (Member)
: Prof. Dr. Haşim AKÇA (Member)
: Assoc. Prof. Volkan YURDADOĞ (Member)
: Asst. Prof. Ferid ÖNDER (Member)**

Migration movements have an important place in human life. Those are closely related to factors such as death, fear, pressure income and better social living conditions. Migration movements, whose area of influence is constantly increasing due to economic, social, political and geographical reasons, has revealed concepts such as immigrant, refugee and asylum seeker. Migration movements are also the source of legal progress in this field. The Gravity Model, which is used to investigate the possible effects of factors that push and pull people to migrate and has an extensible structure, is used in many migration studies.

In this thesis, migration movements from Africa, Asia and the Middle East, where the most emigrant countries are located, to the European region, which is one of the regions that receive the most immigrants, are examined with static panel data analysis in terms of 6 emigrant and 10 immigration countries. According to the findings obtained with The Gravity Model, while the population and income level in the migrated region explain the migration movements meaningfully; it has been concluded from The Extended Gravity Model that economic, social and political factors (such as income, population, unemployment, social networks, security, common language) are significant on migration movements. Additionally, distance factor is determined as a significant variable affecting migration in both models.

Keywords: Migration, Africa, Asia, Middle East, Europe, Gravity Model

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkış hikâyesinde ve öncesinde, ihtiyaç duyduğum tüm desteği ve anlayışı bana veren ve gösteren aileme, özellikle de beni ben yapan kişi olarak Annem'e sonsuz müteşekkirim. Birlikte karşılaştığımız bütün engellerde, zorlu süreçlerde ve yaşadığımız tüm güzel günlerde her zaman saygı, sevgi ve desteğini hissettiğim Eşim'e çok teşekkür ederim.

Doktora eğitimin boyunca daimi ilgi, anlayış ve destek dolu yaklaşımıyla, tüm bilgi birikimi ve görüşlerini benimle paylaşan danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Enver GÜNAY'a teşekkürü borç bilirim. İyi bir bilim insanı olabilmek için her türlü konuda beni yönlendiren ve cesaretlendiren, tecrübeleri ile önüme ışık tutan Hocam, Prof. Dr. İbrahim Örnek'e şükranlarımı sunarım. Her zaman doğru olanı işaret eden ve engin düşünceleriyle hayata bakış açımı genişleten saygıdeğer Hocam, Doç. Dr. Mustafa BAYLAN'a teşekkür ederim.

Son olarak, adını sayamadığım tüm arkadaşlarıma ve beni doktora eğitimim boyunca 100/2000 YÖK doktora bursu ile destekleyen YÖK'e teşekkür ederim.

Onur Çelik
Mart, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	X
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. Nitel Araştırmalar.....	4
2.2. Nicel (Ampirik) Araştırmalar.....	6
3. GÖÇLE İLGİLİ KAVRAMLAR, GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ.....	12
3.1. Göçle İlgili Kavramlar, Göçün Çeşitleri ve Nedenleri.....	12
3.1.1. Göç, Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	12
3.1.1.1. Göç Kavramı.....	13
3.1.1.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	13
3.1.2. Göç Çeşitleri	16
3.1.2.1. İç ve Dış (Uluslararası) Göç	16
3.1.2.2. Bireysel ve Kitlesele Göç	17
3.1.2.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç	18
3.1.2.4. Yasal ve Yasa Dışı Göç	19
3.1.2.5. Beyin Göçü	19
3.1.3. Göçün Nedenleri.....	20
3.1.3.1. Ekonomik Nedenlerle Göç.....	21
3.1.3.2. Sosyal ve Kültürel Nedenlerle Göç	22
3.1.3.3. Siyasi Nedenlerle Göç	22
3.2. Göçle İlgili Teorik Çerçeve.....	25
3.2.1. Klasik Göç Teorileri	25
3.2.1.1. Ernst Georg Ravenstein'in Göç Kuramı	26
3.2.1.2. Everett S. Lee'nin İtme Çekme Teorisi	26
3.2.2. Modern Göç Teorileri.....	27
3.2.2.1. Kesişen Fırsatlar Kuramı	27
3.2.2.2. Petersen'in Beş Göç Tipi Yaklaşımı.....	28
3.2.2.3. Davranışsal Model Yaklaşımı.....	29
3.2.2.4. Zelinsky'in Hareketlilik Geçiş Hipotezi	30
3.2.2.5. Merkez-Çevre İlişkileri (Dünya Sistemleri) Kuramı	31
3.2.2.6. Göç Sistemleri Teorisi	32
3.2.2.7. İlişkiler Ağı Kuramı.....	33
4. İKTİSAT DOKTRİNLERİNDE GÖÇ TARTIŞMALARI.....	35
4.1. Klasik İngiliz Okulu Teorisi'nde Göç.....	35
4.2. Neo-Klasik İktisat Teorisi'nde Göç	36
4.3. Sosyalist (Marksist) İktisat Teorisi'nde Göç.....	38
4.4. Keynesyen İktisat Teorisi'nde Göç	40
4.5. İktisat Teorisinde Diğer Göç Tartışmaları	40
5. AVRUPA GÖÇ TARİHİ	42
5.1. Antik Çağ Avrupa Göç Tarihi	43
5.1.1. Antik Çağ'da Kıta İçi Göçler	43

5.1.2. Antik Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler	45
5.2. Orta Çağ Avrupa Göç Tarihi.....	46
5.2.1. Orta Çağ'da Kıta İçi Göçler	46
5.2.1.1. Cermenlerin Göç ve İstilaları.....	46
5.2.1.2. Vikinglerin Göç ve İstilaları	48
5.2.1.3. Macarların Göç ve İstilaları	49
5.2.2. Orta Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler	50
5.3. Modern Çağ Avrupa Göç Tarihi	52
5.3.1. Modern Çağ'da Kıta Dışına Göçler.....	52
5.3.2. Modern Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler	53
5.4. Yakın Çağ.....	54
5.4.1. Yakın Çağ'da Kıta İçi Göçler.....	55
5.4.2. Yakın Çağ'da Kıta Dışına Göçler.....	56
6. AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH ARAYIŞI	58
6. 1. Ekonomik Arayışlar	59
6.1.1. Gelir Düzeyi ve Gelir Dağılımı	59
6.1.2. İşsizlik ve İstihdam.....	61
6.1.3. Kentleşme	63
6.2. Sosyal ve Kültürel Arayışlar	64
6.2.1. Eğitim	64
6.2.2. Sosyal Ağlar	67
6.2.3. Nüfus	68
6.3. Siyasi Arayışlar	69
6.3.1. Güvenlik	70
6.3.2. Siyasi İstikrar.....	71
6.3.3. Özgürlük	72
7. ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR: TÜRKİYE'DE GÖÇ HUKUKU VE AB VE TÜRKİYE'DE GÖÇ POLİTİKALARI..	75
7.1. Uluslararası Göç Hukuku	75
7.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950).....	76
7.1.2. Birleşmiş Milletler – Cenevre (Mülteci) Sözleşmesi (1951).....	77
7.1.3. Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol (1967).....	78
7.1.4. Amsterdam Anlaşması (1997).....	79
7.1.5. Lizbon Anlaşması (2009)	79
7.2. Göçle İlgili Uluslararası Kuruluşlar	80
7.2.1. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO - 1947)	80
7.2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR -1950).....	81
7.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM – 1951)	82
7.3. Türkiye'de Göç Hukuku	84
7.4. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Göç Politikaları	86
7.4.1. Avrupa Birliği'nde Göç Politikaları	86
7.4.2. Türkiye'de Göç Politikaları	91
8. ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİNİN AÇIKLANMASI: ÇEKİM MODELİ YAKLAŞIMI	95
8.1. Çekim Modeli Yaklaşımı	95
8.1.1. Çekim Modeli Yaklaşımının Temel Varsayımları	97
8.1.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Yaklaşımı	98
8.1.3. Çekim Modeli Yaklaşımında Yer Alan Açıklayıcı Değişkenler ve Göç İlişkisi	99

9. AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇ HAREKETLERİNİN GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM MODELİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ.....	102
9.1. Ampirik Literatür	102
9.1.1. Çekim Modeli Kullanılan Çalışmalar.....	102
9.1.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Kullanılan Çalışmalar	104
9.1.3. Referans Model Kullanmayan Çalışmalar.....	107
9.2. Ampirik Analiz.....	110
9.2.1. Model.....	111
9.2.2. Veri Seti.....	111
9.3. Metodoloji.....	114
9.3.1. Klasik Model ve Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi (HEKK)	114
9.3.2. Klasik Modelin Geçerliliğinin Sınanması (LR Testi)	115
9.3.3. Sabit Etkiler Modeli	116
9.3.4. Rassal (Tesadüfi) Etkiler Modeli.....	116
9.3.5. Sabit ve Rassal Etkiler Tahmincisi Arasında Tercih (Hausman Testi)	117
9.3.6. Panel Veri Modellerinde Temel Varsayım Testleri (Diagnostik Testler) ...	117
9.3.7. D'Agostino, Belanger ve D'Agostino Normallik Testi.....	118
9.3.8. Varyans Büyütme Faktörü (VİF).....	118
9.3.9. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi	119
9.4. Bulgular.....	119
9.4.1. Klasik Modelin Geçerliliğinin Test Edilmesi: LR Testi Sonuçları	120
9.4.2. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları	121
9.4.3. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları	122
9.4.4. Temel Varsayım (Diagnostik) Test Sonuçları.....	123
9.4.5. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Sonuçları.....	124
9.5. Bulguların Değerlendirilmesi.....	127
10. SONUÇ VE TARTIŞMA	131
KAYNAKLAR	134
ÖZGEÇMİŞ	147

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 3.1. Petersen'in Göç Tipolojisi (Petersen, 1958: 266).....	29
Tablo 3.2. Zelinsky'in Hareketlilik Geçiş Hipotezi Evreleri (Zelinsky, 1971: 230-231).....	31
Tablo 6.1. Göç Hareketlerinin Refah Arayışına Etki Eden Faktörler.....	59
Tablo 6.2. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi (Birim: Bin Dolar - \$) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır).....	60
Tablo 6.3. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir (Birim: Dolar - \$) (Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır).....	61
Tablo 6.4. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde İşsizlik Oranı (Birim: Yüzde) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır).....	62
Tablo 6.5. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde İşsizlik Oranı (Birim: Yüzde) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır).....	62
Tablo 6.6. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçerisindeki Payı (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır).....	64
Tablo 6.7. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Eğitim Endeksi (0: En düşük – 1: En Yüksek) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır).....	66
Tablo 6.8. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Eğitim Endeksi (0: En düşük – 1: En Yüksek) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır).....	66
Tablo 6.9. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Mevcut Göç Eden Sayısı (Birim: Bin Kişi) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır).....	67
Tablo 6.10. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Nüfus (Birim: Milyon) (Dünya Bankası verileri ile oluşturulmuştur).....	69
Tablo 6.11. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Nüfus (Birim: Milyon) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır).....	69
Tablo 6.12. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Güvenlik Tehditleri Endeksi (0 = En düşük, 10 = En yüksek) (Theglobaleconomy.com verileri ile hazırlanmıştır).....	71
Tablo 6.13. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Siyasi İstikrar Endeksi (0: En düşük – 100: En yüksek) (Dünya Bankası verileri ile oluşturulmuştur).....	72
Tablo 6.14. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Ekonomik Özgürlük Endeksi (0: En düşük – 100: En yüksek) (The Heritage Foundation verileri ile hazırlanmıştır).....	73
Tablo 7.1. Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına Kaynaklık Eden Anlaşmalar (Koçak ve Gündüz, 2016: 69).....	88
Tablo 8.1. Çekim Modeli Yaklaşımının Avantaj ve Dezavantajları (Ramos, 2016: 1-2).....	96
Tablo 8.2. Göçün İki Bölge Arasındaki İtici ve Çekici Faktörleri (Ramos ve Suriñach, 2013: 9).....	98
Tablo 9.1. Çekim Modeli Analizi Kullanılan Çalışmalar.....	102
Tablo 9.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Analizi Kullanılan Çalışmalar.....	105-106
Tablo 9.3. Referans Model Kullanmayan Çalışmalar.....	108-109
Tablo 9.4. Analizde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı Bilgiler.....	111
Tablo 9.5. Analizde Yer Alan ve Göç Veren Ülkeler.....	112
Tablo 9.6. Analizde Yer Alan ve Göç Alan Ülkeler.....	112
Tablo 9.7. Temel Varsayım Testleri (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 250-259).....	117

Tablo 9.8. Analizde Yer Alan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	119
Tablo 9.9. LR Testi Sonuçları(Model 1).....	121
Tablo 9.10. LR Testi Sonuçları(Model 2).....	120
Tablo 9.11. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları(Model 1).....	121
Tablo 9.12. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları(Model 2).....	121
Tablo 9.13. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları(Model 1).....	121
Tablo 9.14. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları(Model 2).....	122
Tablo 9.15. Temel Varsayım Test Sonuçları (Model 1).....	122
Tablo 9.16. Temel Varsayım Test Sonuçları (Model 2).....	123
Tablo 9.17. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Regresyon Sonuçları (Model 1).....	124
Tablo 9.18. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Regresyon Sonuçları (Model 2).....	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa No</u>
Şekil 3.1. Göç Kararı Vermenin Genel Çerçevesi (Hagen-Zanker, 2008: 19).....	24
Şekil 3.2. Göç Kararındaki İtici, Çekici Faktörler ve Araya Giren Engeller (Lee, 1966: 50).....	27
Şekil 4.1. Neo-Klasik Göç Yaklaşımında Denge Mekanizması (Jennissen, 2004: 46)...	37
Şekil 5.1. Avrupa Tarihi'nde Göçlerin Tarihi ve Yönüne Ait Sınıflandırma.....	42
Şekil 5.2. Keltlerin Göç Hareketleri Sonucu Yerleştikleri Bölgeler (Kirchdorfer, 2018: 1).....	43
Şekil 5.3. Roma İmparatorluğu'nun Sınırları (Bible History, 2021: 1).....	44
Şekil 5.4. Türklerin Batı'ya Göçü: 4. ve 5. Yüzyıl (Roberts, 2015: 109).....	45
Şekil 5.5. Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışından Sonraki Cermen Varisi Krallıklar (Macdowall ve McBride, 1996: 11).....	47
Şekil 5.6. Vikinglerin Avrupa Kıtası'ndaki Yayılımı (Neilbock, 2017: 3).....	48
Şekil 5.7. Antik Macarların Göç Hareketleri (Perry, 1983: 27).....	49
Şekil 5.8. Kolonyal Göçlerin 17. ve 19. Yüzyıl Arası Görünümü (Castles ve Miller, 1998: 52).....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
CEAS	: AB Sığınma Sistemi
EC	: Avrupa Komisyonu
EU15	: Avrupa Birliği'nin 1995 Yılındaki Genişlemesi
FRONTEX	: Avrupa Sınır Güvenliği Ajansı
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
IRO	: Uluslararası Mülteci Örgütü
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
MC	: Milletler Cemiyeti
NELM	: İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UN	: Birleşmiş Milletler
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YÖK	: Türkiye Yükseköğretim Kurulu
YTATB Başkanlığı	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar

1. GİRİŞ

Göç kavramı, ortaya çıkışından bugüne kadar sürekli daha karmaşık yapıya bürünen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut koşullar, korkular, ümitler ve gerçekler arasında bir değerlendirme yapan insanlar, daha bol ve güvenli bir yaşam adına yüksek refaha sahip bölgelere göç hareketini bir çare olarak görmektedir. Göç hareketlerinin gerçekleşmesinde kimi zaman kişisel tercihler belirleyici olurken; bazı durumlarda göç hareketleri tercih olmaktan ziyade bir zorunluluktur ve değerlendirmeye tabii olmadan gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifade ile göç, kimi zaman daha iyi şartlara sahip olmak isteyenlerin, kimi zamansa yalnızca hayatta kalmak isteyenlerin göçüdür.

Dünya'nın gelişmiş bölgelerinden birisi olarak kabul edilen, insanlara göreceli olarak daha iyi yaşam koşulları sunan Avrupa Birliği (AB), göç hareketlerinin en sık gerçekleştiği bölgeler arasında yer almaktadır. İnsanların Dünya'nın farklı bölgelerinden bu bölgeye göç etmek istemesi, hem AB'nin hem de göç veren bölgelerin sahip olduğu koşullar ile doğrudan ilişkilidir. Yüksek tüketimi vadeden ekonomik düzen, daha insani koşullarda yaşamayı temsil eden sosyokültürel ve siyasi yapı, Avrupa Birliği'nin göç edenler için tercih edilmesinde öne çıkan özellikler olarak sıralanabilir. Bunlar, bir göç hareketi için aynı zamanda çekici faktörleri temsil etmektedir. Ancak bir insanın veya grubun göç etmesi için belirleyici olan tek neden, göç edilen bölgelerdeki çekici faktörler değildir; bunun yanı sıra göçün başladığı (geride bırakılan) bölgedeki itici faktörler de göçü etkilemektedir. Kişi ya da gruplar, göç hareketlerinde iki bölgenin ihtiyaçlarına cevap verme durumlarını karşılaştırarak göç edip etmeyeceklerine karar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında bir bölgedeki savaş, yoksulluk, siyasi istikrarsızlık ve sosyokültürel problemler göç hareketleri üzerinde belirleyici olabilir; göç edenler açısından (geride bıraktıkları bölge için) itici faktörleri temsil etmektedir.

Avrupa Birliği'ne göç edenlerin büyük ölçüde Afrika, Asya ve Orta Doğu Bölgesi'nde yer alan ülkelerin vatandaşları olduğu bilinmektedir. Bu bölgelerde yaşayan insanların içinde bulunduğu koşullar göç hareketlerinde etkili olmaktadır. İç çatışmalar, bunalımlar, artan fakirlik ve diğer ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi koşullar göçü zorunlu hale getiren unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan gelişen teknolojik akımlara bağlı olarak bilgi otoyollarının genişlemesi, ulaşım maliyetlerinin düşüşü ve göç edilecek bölgedeki önceki göç edenler ile kurulan ilişkiler, göç kararı vermek üzere olan kişileri cesaretlendirmektedir.

Tüm itici ve çekici faktörler göç hareketinin başlaması için belirleyici olabilirken, göç alan ülkelerin uyguladığı politikalar, göç hareketleri açısından önemli arz etmektedir. Göçü engelleyen, insani değerleri göz ardı ederek yalnızca sınırları korumayı amaçlayan politikalar göçü zorlaştırabilirken; daha insancıl bir tavırla pratik bulan göç politikaları göçü özendirilmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatürde yer alan araştırmalarda, bu çalışmada olduğu gibi, göç hareketlerinin ortaya çıkışında etkili olduğu varsayılan değişkenler ile göçün büyüklükleri arasındaki ilişkinin ampirik yöntemlerle sıklıkla araştırıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda göç hareketleri genel olarak iki farklı kapsamda açıklanmaktadır. Birincide, göç hareketleri ile bir değişken arasındaki ilişki, ele alınan değişkensınıırı çerçevesinde incelenirken; diğer yanda farklı türden birçok faktörü içeren modeller kapsamında değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın literatürde yer alan birçok araştırma ile ortak yönlerinin bulunmasının yanı sıra, ek olarak değindiği farklı bazı yönleri de bulunmaktadır. Göç hareketlerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi faktörler ile ilişkisini geniş bir zeminde araştırmak, Dünya'nın en çok göç veren bölgelerinden olan Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya yönelen göç hareketlerini aynı düzlemde ele almak ve göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan Çekim Modeli Yaklaşımını genişleterek kullanmak, bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılan özellikleri olarak sıralanabilir.

Bu çalışmada, 2015-2020 dönemi içerisinde Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya yönelen insani hareketler olarak ortaya çıkan refah arayışının, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi göstergeler ile ele alınması ve insanları göçe iten ve Avrupa'ya

çeken faktörlerin göç üzerindeki anlamının ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Ampirik araştırmanın amaçlarına ek olarak, yaygın kullanımda sıkça rastlanan hatalı ifade ediliş biçimi nedeniyle, göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları arasındaki farklılıkların hukuki boyutta teorik biçimde ortaya konulması da bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Çalışmanın amaçları kapsamında, gerekli teorik sentezlerin ardından, insanların neden Avrupa'ya yönelmek istediği ve neden yaşadıkları ülkelerden ayrılmak istediği verilerle ifade edilebildiği ölçüde (Genişletilmiş) Çekim Modeli Yaklaşımı ile araştırılacaktır. Çalışmanın amacı doğrultusunda kullanılan Çekim Modelinin referans model olarak seçilmesinin nedeni, sosyal bilimlerdeki birçok kavramın açıklanmasında sıklıkla kullanılması ve ek göstergelerle rahatlıkla genişletilebilen, esnek bir model özelliğine sahip olmasıdır. Araştırmanın yöntemi olarak teoriden uygulamaya geçişte sıklıkla kullanılan ekonometrik yöntemlerden biri olan panel veri analizinden yararlanılacaktır. Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan seçilen birden fazla ülkenin çok sayıdaki Avrupa ülkesinde göç hareketlerini hem belirli bir zaman dilimi içerisinde, hem de farklı birimlerden toplanan veriler (yatay kesit veriler) biçiminde incelemek için panel veri analizinin kullanılmıştır.

Belirlenen amaç doğrultusunda, çalışmanın birinci bölümünde, amaç, yöntem ve çalışmada yer alan bölümlere ait açıklamalara yer verilecek; ikinci bölümünde, göç hususundaki güncel ve nitel çalışmalar uluslararası göç ile ilgili kurumların yayınladığı raporlar çerçevesinde incelenecek ve bir bölgeden başka bir bölgeye göç eden insanların göç kararında etkili olan faktörleri araştıran ampirik çalışmalara yer verilecektir. Ayrıntılı bir literatür taraması ile konuyla alakalı önceden elde edilen bulgular, ülke, tarih, analiz yöntemi ve araştırmacıların bilgilerini kapsayacak biçimde aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde, göç ile ilgili kavramsal ve teorik çerçeve çizilecektir. Göç ile ilgili tanımların yapılması, birbirine oldukça yakın anlama sahip olan ve genelde birbiri ile karıştırılan kavramların açıklanması ve göç konusunda bugüne ortaya konulmuş olan teorik yaklaşımların ifade ettiği varsayımlardan bu bölümde bahsedilecektir.

Dördüncü bölümde, özel bir alan olarak göç kavramının iktisat teorilerindeki yerine ilişkin teorik açıklamalara yer verilecektir. Göç edenlerin aynı zamanda bir üretim faktörü olarak ekonomiye dahil olması, göçün iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesini gerekli kılarken; bunun ötesinde iktisatçıların göç konusunda ortaya koyduğu fikirler ve birbirlerini eleştirdiği noktalara değinmenin, her iki alana da katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın dördüncü bölümünde teorik sentezler yer alacak ve göçün iktisat bilimindeki yeri bu teoriler çerçevesinde anlatılacaktır.

Beşinci bölümde, göç hareketlerinin Avrupa özelinde geçmişten bugüne kadar süregelen hikayesi, Avrupa'nın tecrübe ettiği göç evreleri süreçleri açıklanacaktır. Farklı tarihi dönemlerin bir ayırım olarak belirlendiği beşinci bölümde, Avrupa'da Kıta içi, dışı ve Avrupa Kıtası'na yönelen göçler anlatılacaktır.

Altıncı bölümde, Avrupa'ya göç edenler için belirleyici olduğu varsayılan sosyal, kültürel ve siyasi nedenlerin göç üzerindeki beklenen etkisi, göç alan ve göç edenleri kabul eden ülkeler özelinde açıklanacaktır. Göçü etkileyen faktörler olarak seçilen bu göstergeler, göç ile ilişkisi yüksek olduğu düşünülen ve bir veri seti ile ifade edilebilenler arasından seçilecektir. Ortaya konulan bu veriler, Dünya'nın en büyük ekonomisi ve ortalama değeri ile karşılaştırılarak çekici ve itici faktörler bağlamında değerlendirilecektir.

Yedinci bölümde, farklı bölgelerden Avrupa'ya yönelen insanların -göçleri esnasında ve sonrasında- kaderlerini büyük ölçüde etkileyen uluslararası göç anlaşmaları açıklanacaktır. Ayrıca hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin göç edenlere karşı göstermiş olduğu yaklaşım, bu iki bölgedeki yönetimlerin oluşturduğu göç politikaları ekseninde uluslararası hukuk kurallarını ve gerekli karşılaştırmaları içerecek bir şekilde ele alınacaktır.

Sekizinci bölümde, uluslararası göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan Çekim Modeli temel varsayımları ile açıklanacaktır. Bu bölümde ayrıca, Çekim Modeli'nin -özel durumlar karşısında modele dahil edilen yeni değişkenler ile-

türetilmiş hali olan Genişletilmiş Çekim Modeli, göç-faktör ilişkisi bağlamında tanıtılacaktır.

Dokuzuncu bölümde, çalışmanın amacı kapsamında kurulan Genişletilmiş Çekim Modeli, uygun olan ampirik yöntemlere ait metodolojik açıklamaların ardından sınanacaktır. Sınama dahilinde seçilen bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin oluşturduğu modelin uygunluğunun tespit edilmesinin ardından elde edilen bulgular bu bölümde aktarılacaktır.

Onuncu bölümde, elde edilen teorik ve ampirik bulgular değerlendirilecek; literatürde yer alan çalışmalar bulunan sonuçlar ile karşılaştırılacaktır. Ayrıca elde edilen nesnel sonuçlar ışığında göç konusunda oluşturulabilecek politikalara dair önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmanın tüm bölümlerinde, teori, model ve uygulama ilişkisi dikkate alınacaktır. Diğer bir ifade ile, teorik bölümlerde Çekim Modeli kapsamında yer alan faktörlere ve ampirik analize göndermeler yapılacak olup; ampirik analiz bölümünde elde edilen bulguların teoride yer alan bulgularla hangi ölçüde örtüştüğü değerlendirmelere dahil edilecek ve çalışmanın bölümleri arasında bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, Çekim Modeli ve Genişletilmiş Çekim Modelinin referans ülkeler ve dönem için göç hareketlerinin açıklanmasında geçerli bir model(ler) olduğu bir kez daha doğrulanmıştır. Göç edenlerin göç kararını etkileyen faktörler, ekonomik, sosyo-kültürel, ekonomik ve coğrafi koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Çekim Modeli kapsamında elde edilen bulgularda varış bölgesindeki gelir ve nüfus düzeyi etkili olup, çekici faktörler ön plana çıkarken; Genişletilmiş Çekim Modelinden elde edilen sonuçlarda, gelir, nüfus, sosyal ağlar, işsizlik ve güvenlik gibi konular göç hareketlerinin fonksiyonu olarak tespit edilmiş; hem itici hem de çekici faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Göç kavramı, bölgelerin, toplumların ve coğrafyanın sahip olduğu özelliklere göre farklı açılardan ele alınmıştır. Göç kavramının insan yaşamının bir parçası olması, çok sayıda araştırmanın yapılmasına neden olmuş ve bu durum konu ile ilgili geniş bir literatürü beraberinde getirmiştir. Göç kavramını konu alan literatür sosyal bilimlerin tüm alanları ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içerisindeyken, bilim dalları göç kavramını genellikle kendi varsayımları çerçevesinde ele almış; ortaya koydukları hipotezleri birçok yöntemle sınavarak göç konusundaki bilimsel sonuçlarını elde etmişlerdir.

Göç ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, insanları göçe iten ve hususi olarak bir bölgeye çeken faktörlerin göç üzerindeki etkilerinin bazen açıklayıcı değişkenler özelinde bazense bir model çerçevesinde sıkça araştırıldığı görülmektedir. Genel itibarıyla farklı değişkenlerin göç üzerindeki etkisini inceleyen ve referans model olarak Çekim Modeli'ni kullanan araştırmalarda, göçü açıklamak adına modelde yer verilen değişkenler çeşitlenebilmektedir. Modeldeki değişkenlerin çeşitlendirilmesinin temel nedeni, her varsayımın tüm göç hareketleri ve göç hareketinin başladığı/tamamlandığı bölge için geçerli olmamasıdır. Ayrıca modelin geçerliliğinin sağlanabilmesi (doğru modelin kurulabilmesi) ve bu sayede açıklayıcı değişkenlerin göç hareketi üzerindeki etkilerinin yorumlanabilmesi için de bu yöntemle başvurulmaktadır.

Güncel göç gelişmeleri, Çekim Modeli veya Çekim Modelinde yer alan değişkenler ile yapılan analizler için çeşitli sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Bu ayrımlardan birisi, göçün ortaya çıkışı ve sonraki evrelerde yer alan dönüşümlerin açıklanması üzerine kurulan, göçün nedenlerini ortaya koyan, nitel ve ampirik çalışmaları temsil eden sınıflandırmadır.

2.1. Nitel Araştırmalar

Ulusal ve uluslararası literatürde göç ile ilgili çeşitli teorik çalışmanın yer almaktadır. Göç ile ilgili yapılan teorik araştırmalar, genel olarak göçün türleri, nedenleri ve göç konusundaki bölgesel gelişmeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak bu çalışmalara teorik açıklamaların yer aldığı bölümlerde değinileceğinden, bu bölümde yer verilmeyecektir. Konu ile ilgili teorik araştırmalar için, son dönemde göç ile ilgili güncel gelişmeleri ortaya koyan, göç konusundaki mevcut durumu çeşitli göstergelerle aktaran ve göç kimliği ile ilgili çıkarımlarda bulunan çalışmalar ele alınacaktır. Yayımlanan bu çalışmalar, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Komisyonu (EC) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi göç konusunda çalışmalar yapan uluslararası kurumların yıllık raporları arasından seçilecektir.

Birleşmiş Milletler(2015), uluslararası göç raporunda, göç konusu birçok yönüyle ve çeşitli istatistiksel verilerle incelenmiştir. Yaş, cinsiyet, göçün yönü gibi konular, raporun temel göstergelerini oluştururken; göçün karakteri ve geleceği ile ilgili bilgiler raporun ele aldığı bilgiler arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler (BM)'in uluslararası göç raporuna göre, Dünya çapındaki göç eden kişi sayısı son on beş yılda hızla artmaya devam ederken; 2015 yılına gelindiğinde bu sayı 250 milyona yaklaşmıştır ve tüm uluslararası düzeyde göç edenlerin yaklaşık üçte biri Avrupa'da yaşamaktadır. 2014 yılı verilerine göre en yüksek sayıda göç edenev sahipliği yapan ülke Türkiye olurken; Dünya'daki tüm mültecilerin yarısından fazlası Suriye Arap Cumhuriyeti (3,9 milyon), Afganistan (2,6 milyon) ve Somali (1,1 milyon) ülkelerinden göç hareketine başlamıştır. Uluslararası göç konusunda kadınlar göreceli olarak daha az göç etme eğilimindedir ancak Avrupa'daki kadın göç edenlerin sayısı erkeklerden daha fazladır. Diğer yandan Dünya çapındaki göç edenlerin çoğu, orta gelirli ülkelerden göç etmektedir ve göç hareketlerindeki artışlar orta gelirli ülkelerde göreceli olarak daha yüksek seyretmektedir. Orta gelirli ülkelerden göç edenlerin büyük çoğunluğunun yüksek gelirli ülkelerde yaşadığı görülmektedir. Yayımlanan rapora göre Avrupa'yagöç edenlerin meydana getirdiği net göç, Avrupa'nın nüfus büyüklüğündeki azalışı önlemektedir.

Avrupa Komisyonu(2016), yıllık raporuna göre, 2015 yılından daha az olsa da, 2014 yılına kıyasla toplam sığınmacı sayısı Avrupa’da artış göstererek yaklaşık 1,25 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. Başvuranlar arasında ön plana çıkan vatandaşlıklar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Afganistan ve Irak olmuştur. Başvuru yapan bu üç ülke vatandaşlarının sayısı, Avrupa Birliği’ne yapılan sığınmacı başvurularının yarısından fazlasını temsil etmektedir. Başvuru yapılan ülkeler açısından ilk üç sırada Almanya, İtalya ve Fransa bulunmaktadır. Avrupa Birliği’ne yapılan başvuruların 2016 yılında %61’i kabul görürken, %39’u olumsuz sonuçlanmıştır.

IOM (2016), bazı Avrupa ülkelerinin göç yönetimi konusundaki gelişmişlik düzeyini gösteren bilgileri çeşitli kriterler özelinde ele almıştır. Kurumsal kapasite, göç edenlerin hakları, güvenli ve düzenli geliş, emek göçü yönetimi ve bölgesel ve uluslararası işbirliği kriterlerine göre değerlendirilen göç yönetimi, Almanya için sırasıyla, olgun, gelişmiş, olgun, gelişmiş ve olgun şeklinde tanımlanmıştır. İtalya için gelişmiş, gelişmiş, gelişmekte, gelişmiş ve olgun düzeyleri belirtilirken; İsveç’te bu durum gelişmiş, olgun, gelişmiş, gelişmiş ve olgun olarak sıralanmıştır. Dünya’da mevcut durum itibarıyla en fazla sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan ülke olan Türkiye’nin göç konusundaki gelişmişlik düzeyi, kurumsal kapasite için olgun, göç eden hakları için gelişmiş, güvenli ve düzenli geçiş için gelişmekte, emek göçü yönetiminde gelişmiş ve son olarak bölgesel ve uluslararası işbirliği hususunda olgun olarak ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler (2017), yıllık raporunda yer alan istatistiklere göre, Dünya çapında uluslararası düzeyde göç eden sayısı hızla artmaya devam etmektedir. 2000 yılında 173 milyon civarında olan uluslararası göç eden kişi sayısı, 2017 yılında 258 milyona ulaşmıştır. Türkiye, 3,1 milyon mülteci ve sığınmacı ile Dünya’nın en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam eden ülkesi olurken, Türkiye’yi Ürdün, Filistin, Lübnan ve Pakistan gibi ülkeler takip etmektedir. 2017 yılında Avrupa bölgesi en fazla göç edenin Dünya’ya geldiği iki bölgeden biri özelliğine sahip olmuştur. Eğer Avrupa’ya net bir göç akışı bulunmasaydı, Avrupa’nın nüfusunun 2000-2015 yılları arasında %2 büyümek yerine %1 azalış göstereceği raporda belirtilmiştir. Yüksek gelirli ülkeler, tüm uluslararası göçmenlerin yaklaşık üçte ikisine ev sahipliği yapmaktadır. 2017 yılı itibarıyla Dünya çapındaki tüm uluslararası düzeyde göç edenlerin %64’ü yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Dünya’daki uluslararası göç edenlerin %36’sı orta veya düşük gelirli ülkelerde bulunmaktadır. 2000 yılına kıyasla yüksek gelirli ülkelerdeki göçmen sayısı artış gösterirken, düşük ve orta gelirli ülkelerdeki göç eden sayısı azalmaktadır. Uluslararası göç konusunda, zorla yerinden edilmelerin de yıllar içerisinde artış gösterdiği ifade edilmektedir. 2016 yılında Türkiye, 3,1 milyon sığınmacıya kapılarını açmıştır ve ülke 2000 yılındaki 3 binin üzerindeki göç edenden sonra, son dönemlerde en ciddi artışı yaşamıştır. 2000-2017 yılları arasında Asya kaynaklı uluslararası göç eden sayısı bu konudaki en büyük artışı göstermiştir ve 40 milyonun üzerinde seyretmiştir. Raporda, bazı göç koridorlarının diğer bölgelere göre ön plana çıktığı belirtilmektedir. Afrika ve Kuzey Amerika göç hareketliliğinin en yoğun yaşandığı çıkış-varış noktası olurken; tek bir ülkeden başka bir ülkeye göç hareketliliği konusunda, Suriye Arap Cumhuriyeti’nden Türkiye’ye göç hareketleri 2017 yılı için beşinci sırada bulunmaktadır.

IOM(2018)’un yayınladığı göç raporunda, değişen göç dinamiklerine dikkat çekilirken, açıkça belirtiliyor ki dijital devrim, teknoloji ve seyahat maliyetindeki azalmalar uluslararası göç hareketlerini daha kolay hale getirmektedir. Bunlara ek olarak, ekonomik refah, eşitsizlik, demografi, şiddet ve çatışma ile çevresel değişimleri içeren etkiler göçü destekleyen faktörler olarak sıralanmaktadır. İnsanların çoğunlukla iş, aile ve eğitim ile ilgili nedenlerde göç ettiği, diğer taraftan çatışma, zulüm ve afet gibi zorlayıcı nedenlerle de göç edebildiği raporun ortaya koyduğu durumlar arasındadır. IOM’un 2018 raporuna göre, yapılan iltica başvuruları ile ilgili olarak, 2016 yılında yapılan toplam 2 milyon iltica başvurusunun 700 binden fazlasının bir Avrupa ülkesi olan Almanya’ya yapılmış ve bu sayı ile Almanya ilk sırada yer almıştır. Birleşmiş Milletler’in yetkisi altındaki mülteciler için ilk 10 menşe ülkede içerisinde, Suriye Arap Cumhuriyeti, Afganistan, Somali, Sudan gibi ülkeler yer almaktadır. Suriye’deki devam eden çatışma, Afganistan’da otuz yılı aşkın süredir yaşanan

istikrarsızlık ve Sudan'da meydana gelen şiddet olayları, bu ülkelerde başlayan göç hareketlerinin nedenleri olarak sıralanmaktadır.

Birleşmiş Milletler (2019)'in uluslararası göç raporunda, göç edenlerin sayısının yaklaşık olarak 272 milyon kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir. Tüm uluslararası göç edenlerin %65'i yüksek, %30'u orta ve %5'i düşük gelirli ülkede yaşamaktadır. Rapora göre, 1990-2019 dönemi arasında uluslararası göç eden sayısı, Dünya genelinde yaklaşık olarak 119 milyon kişi artış göstermiştir. Bu dönemde Avrupa'daki göç eden sayısına 30 milyon kişi daha eklenmiştir. Ayrıca uluslararası göç güçlü bir olgu olsa da, göç hareketlerinin belirli ülkelerle sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Yalnızca 20 ülkenin Dünya'daki uluslararası göç edenlerin üçte ikisine ev sahipliği yapıyor oluşu, bu durum için önemli bir göstergedir. En fazla göç edene ev sahipliği yapan üç ülke sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Suudi Arabistan yer almaktadır. Ülkelerin konuk ettiği göç eden kişi sayısı 2019 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde 51, Almanya ve Suudi Arabistan'da 13 milyon olarak kaydedilmiştir.

IOM (2020), uluslararası göç raporunda, göç ile ilgili tartışmalar için başlangıç noktası sayılar olarak belirlemiştir. Ölçekteki değişiklikleri ortaya çıkan eğilimler ve göç gibi küresel düzeydeki sosyal ve ekonomik dönüşümlerle anlamak gerektiği ifade edilmiştir. Raporun 2019 yılı verisine göre, küresel nüfusa oranla Dünya'daki her 30 kişiden biri göç eden kişi durumundadır.

2.2. Nicel (Ampirik) Araştırmalar

İnsanların neden göç ettikleri ile ilgili ampirik araştırmalar, ağırlıklı olarak göç edenlik ve göç eden kişiliğinin itici ve çekici faktörleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Böylelikle göç kararı, itme faktörleri, çekme faktörleri ve ağ faktörleri kapsamında ortaya çıkabilmektedir. İtici faktörler, insanları kendi ülkelerinden uzaklaştıran faktörler iken çekici faktörler, insanları yeni bir ülkeye çeken faktörlerdir. Ayrıca ağlar, bir göç hareketinin ardından önemli hale gelen faktörlerdir. Göç kararının verilmesinde itme ve çekme faktörleri ekonomik sebepler olarak karşımıza çıkabildiği gibi bazı durumlarda ekonomik olmayan sebeplerle de kendini gösterebilmektedir. Ekonomik itici faktörler arasında işsizlik, eksik istihdam veya düşük ücret gibi göstergeler yer alırken; göç edenler zulüm veya savaş gibi ekonomik olmayan politik faktörlerden dolayı da kendi ülkelerinden ayrılabilir. Bu kapsamda diğer ekonomik olmayan itici faktörler arasında eğitim fırsatı eksikliği veya yüksek suç oranları gibi çeşitli güvenlik endişeleri de yer alabilmektedir. Bazen de bu itici faktörler, kuraklık veya su baskını gibi mahsul kıtlığı nedeniyle ücretleri düşürebilecek veya siyasi istikrarsızlığa ve güvenlik eksikliğine yol açabilecek değişken çevresel koşullara bağlanabilir (Esses vd., 2017: 2).

Ulusal ve uluslararası literatürde, göçü etkilediği varsayılan değişkenlerin göç üzerindeki etkilerini Çekim Modeli ve ampirik analiz ile inceleyen çok sayıda çalışma yer almaktadır. Ayrıca göçü açıklamada Çekim Modelinde bulunan değişkenlere, göç veren/alan bölgelerin çekici ve itici faktörlerini ekleyerek genişletilmiş/düzeltilmiş Çekim Modelini türeten ve analizi bu şekilde gerçekleştiren çalışmalar da bulunmaktadır. Son olarak, Çekim Modelinde yer alan açıklayıcı değişkenleri, bir model olarak değil, bağımsız değişkenler olarak kullanan ve bu değişkenlerin göç üzerindeki etkilerini sımayan çalışmalar ile de karşılaşılmaktadır.

Abel vd. (2019), Asya'nın kendi içerisindeki, Asya'dan dışarıya ve Dünya'nın diğer bölgelerinden göç hareketlerini 1990-2015 dönemi için genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Asya içerisindeki göç için, nüfusun yoğun olduğu bölgelere göç hareketinin gerçekleştiği ifade edilmiştir. Gelir, göç eden stoku ve kolonyal ilişkiler değişkenleri göçü artıran unsurlar olarak sıralanırken; mesafe değişkeninin göçü azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Asya'dan diğer bölgelere göç için, gelir, göç eden stoku, sosyal ağlar ve nüfus göçü artırırken; mesafe değişkeni göçü azaltmaktadır. Son olarak diğer bölgelerden Asya'ya göç hareketlerinde, nüfus ve sosyal ağların göç üzerinde pozitif, bölgeler arası mesafe değişkeninin ise negatif etki gösterdiği belirtilmiştir.

Acar (2017), Türkiye'den 20 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkesine göçü 1980-2010 dönemi için Çekim Modelinden türettiği denklemi kullanarak

panel veri analizi ile incelemiştir. Cinsiyet, zaman ve nitelik gibi özelliklere göre farklı modellerin kurulduğu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, cinsiyet, zaman ve eğitim değişkenleri uluslararası işgücü hareketliliği ile yakından ilişki halindedir. Göç ve mesafe ilişkisi tüm cinsiyet ve işgücü gruplarında negatif etki gösterirken; işsizlik konusunda farklılıklar saptanmıştır. Kadın ve kalifiye işgücü göçü bölgeler arasındaki işsizlik farklılıkları ile pozitif, erkek ve kalifiye olmayan işgücü negatif ilişkiye sahiptir.

Agbola ve Acupan (2010), Filipinler'den diğer ülkelere göçün belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmalarında 1975-2005 dönemi için Çekim Modeli kapsamında yer alan değişkenler ve diğer olası çekici faktörleri, panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, nüfus yoğunluğu göç üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ayrıca, Filipinler'deki gelir, ekonomik gelişmişlik ve yetişkin okuryazarlık düzeyi göçü azaltan bir faktörler olarak tespit edilmiştir.

Bertocchi ve Strozzi (2008), seçilmiş 14 ülke için 1870-2010 döneminde gerçekleşen göç hareketlerini Çekim Modelinde yer alan değişkenler ve kurumsal olan ve olmayan faktörler çerçevesinde panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada, ücret farklılıklarının göçü pozitif, tarımsal kesimin göçü negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında genç nüfustaki artışın da göçü azalttığı analizden elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Siyaset ve göç ile ilgili kurumların göç hareketleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki gösterdiği ve bu etkinin kurulan modelde yer alan açıklama düzeyini büyük ölçüde artırdığı belirtilmektedir.

Clark vd. (2007), Dünya'nın çeşitli bölgelerinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne göçü 1971-1998 dönemi için Çekim Modeli kapsamında yer alan değişkenler ve diğer olası çekici ve itici faktörler özelinde panel veri analizi ile araştırmıştır. Çalışmada yer alan analizden elde edilen sonuçlara göre, diğer ülkelerden ABD'ye göç konusunda, gelir önemli bir faktördür. Göçe başlanan bölgedeki gelir azaldıkça göç hareketi artmaktadır. Başlangıç ülkesindeki eğitim, genç nüfus ve adaletsizlik arttıkça ABD'ye göç de artmaktadır. Mesafe değişkeni göçü azaltırken, ABD'deki göç stoku göçü artırmaktadır.

Czaika ve Parsons (2017), 2000-2012 dönemi için 10 OECD ülkesine göçü yüksek vasıflı işgücü göçü bir referans model kullanmadan çekici ve itici faktörler kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç edenler için hükümetlerin belirlediği kalıcı ikamet izinleri yüksek vasıflı işçilerin göçünü artırırken, göç edenler açısından niteliği düşürmektedir. Çünkü kalıcı ikamet izni vasıfsız göç eden grubunu daha fazla çekmektedir. Ancak diploma ve sosyal güvenlik anlaşmaları, her iki göç eden grubu için de çekici bir faktörken, vasıflı işgücünü daha çok göçe teşvik edeceğinden göç edenler arasındaki niteliği artırmaktadır.

Çetin (2019), Orta Asya'dan Türkiye ve Rusya'ya göçü, 1990-2013 dönemi için Çekim Modeli ve diğer çekici faktörler kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, mesafe faktörü göçü azaltırken; gelir farklılıkları, tarihsel ve kültürel bağlar göç hareketlerini artırmaktadır.

Dedeoğlu ve Genç (2017), Türkiye'den 31 Avrupa ülkesine göçün nedenlerini 1960-2013 dönemi için Çekim Modeli yaklaşımını genişleterek panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre Çekim Modeli referans dönem ve ülkeler için geçerlidir. Modele göre, göç edilen ülke ile orijin ülkedeki (i) gelir, (ii) nüfus farkı göçü pozitif olarak etkilemektedir. Ayrıca Türkiye'den Avrupa'ya göç eden kişilerin, Türk nüfusun önemli seviyede olduğu ülkelere göç etmeyi daha fazla tercih ettikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

DeWaard vd. (2012), Avrupa'daki göç hareketlerini 27 Avrupa ülkesi ve Norveç için Göç Sistemleri Teorisi kapsamında ele aldığı çalışmada, 2003-2007 dönemini referans almış ve kümeleme analizinden yararlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, nüfus ve işsizlik oranları göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Göçün başladığı bölgedeki işsizlik ile göç arasında negatif bir ilişki bulunurken, insanların nüfusun daha kalabalık olduğu bölgelere göç eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Diñer ve Muratoğlu (2014), Türkiye'den OECD ülkelerine gerçekleşen göçü inceledikleri çalışmalarında, referans dönem için 1960-2010 yıllarını seçerek Genişletilmiş Çekim Modeli yaklaşımı ve panel veri analizini kullanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ülkelerin gelirleri uluslararası göçlerin en önemli ekonomik

belirleyicilerinden biri olmuştur. Bireysel veya toplumsal olarak alınan göç kararlarında yüksek gelir düzeyine ulaşmak temel motivasyon olmuş ve göç için göreceli olarak daha yüksek gelire sahip ülkeler tercih edilmiştir. Nüfus konusunda genel yargı olan nüfusu yüksek ülkelerin göç vermesi, düşük ülkelerin göç alması hipotezi bu çalışma için doğrulanmıştır. Diğer yandan çalışmada, göç eden sayısı yüksek ülkelerin daha fazla tercih edildiği saptanmıştır. Son olarak iki ülke arasındaki mesafe ile göç eden kişi sayısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Drabo ve Mbaye (2011), gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen göç hareketlerini 1950- 2010 dönemi kapsamında referans bir model kullanmadan menşei ülkedeki faktörler ve panel veri analizi ile incelemiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, göçün başladığı bölgedeki doğal afetler ve sivil savaşlar göç hareketlerini artırmaktadır. Ayrıca çıkış noktasındaki gelir düzeyi, göç hareketini azaltan bir faktör olarak tespit edilmiştir.

Drabo ve Mbaye (2015), gelişmekte olan ülkelere OECD ülkelerine göçü, 1900-2010 dönemi, göç-doğal felaketler ve eğitim faktörü açısından belirli bir model kapsamı olmadan panel veri analizi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre doğal felaketler göç hareketlerini pozitif yönde etkilemekte/artırmaktadır. Ayrıca eğitim açısından vasıflı kişiler için yapılan analize göre, göçün başladığı bölgedeki gelir azaldığında göç hareketleri artmaktadır. Bu durum, çalışmada, gelişmekte olan ülkelere OECD ülkelerine göçün beyin göçü özelliği taşıdığı biçiminde ifade edilmiştir.

Feridun (2007), farklı birçok ülkeden İsveç'e göçü, Çekim Modeli değişkenleri olan gelir ve işsizlik açısından ele aldığı çalışmasında 1980-2004 arasındaki dönemini panel veri analizi ile incelemiştir. ARDL sınır ve Granger nedensellik testleri ile yapılan analizin sonuçlarına göre, göç ve açıklayıcı değişkenler arasında uzun dönemli ilişki vardır. Göç ile gelir arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, işsizliğin göçün nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Fitzgerald vd. (2014), 1980-2006 dönemi için, seçilmiş 178 ülkeden 18 varış noktasına göçü, Çekim Modeli değişkenlerinin de yer aldığı birçok faktörü içerecek biçimde modelleyerek (Genişletilmiş Çekim Modeli) panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre gelir faktörü göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Ortak sınır, göç edenlerin hakları ve göç edenlere ilişkin politikalar göçü artıran anlamlı faktörler olarak belirlenirken; mesafe, işsizlik, gidilen bölgedeki nüfus ve yerleşim maliyetleri göçü azaltan açıklayıcı değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Groöschl ve Steinwachs (2017), 1980-2010 dönemi için 226 göç veren ülkenin göç hareketlerini Çekim Modeli değişkenleri vedoğal felaketlerin etkisi açısından panel veri analizini kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre, deprem, volkanik patlama vb. etkileri içeren tehlike indeksi için istatistiksel olarak anlamlı sonuç bulunamamıştır. Ancak göç edilen bölgedeki bir sivil savaş ve göç mesafesi, göç hareketlerini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Göçü başladığı bölgedeki bir sivil savaş ve göç edilen bölgedeki kullanılan dilin ortak olması, göç hareketlerini artırmaktadır.

Hatton ve Williamson (2003), Afrika'dan OECD ülkelerine göçü, Çekim Modelinin değişkenlerinden olan gelir kriteri ve Afrika'daki hastalıklıdurumu açısından panel veri analizi ile incelemiştir. Gelecek yıllar için, Afrika'da artan nüfusla birlikte oluşacak göç hareketini tahmin eden analizin bulgularına göre, 2025 yılına kadar Afrika'dan OECD ülkelerine gelir odaklı göç hareketlerinin artacağı öngörülmektedir. Bu baskının temel nedeni olarak, Afrika'da artan nüfus ve bunun sonucunda oluşacak gelir düşüklüğü ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada, Afrika'daki hastalıklarının kontrolünün göç üzerinde etki göstereceği belirtilmiştir. Afrika'da yayılan hastalıklar artış gösterirse göç hareketlerinin azalacağı öngörülmektedir. Hastalığın kontrol altına alınması durumunda ise Afrika'dan OECD ülkelerine göç hareketi hızlanabilecektir.

Helliwell (1997), 1988-1992 dönemi için panel veri analizi yöntemi ile Çekim Modeli Yaklaşımını kullanarak Kanada'nın ABD ve çevre bölgeleri ile olan göç hareketlerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre göç akımları nispi gelirle doğru orantılıyken sınır etkisi ile ters orantılıdır.

Iancu vd. (2017), Çekim Modelinde yer alan değişkenlerin bir kısmını ve diğer bazı ekonomik faktörleri bir araya getirerek 1995-2014 döneminde Romanya'dan seçilmiş AB ülkelerine göçü panel analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç veren ülke olan Romanya'nın geliri, sanayi istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımı arttıkça göç hareketleri azalmaktadır. Diğer yandan Romanya'daki işsizlik, Romanya'dan referans ülkelere göçü artırmaktadır.

Karemera vd. (2000), 1976-1986 dönemi için panel veri analizi yöntemi ile Çekim Modeli Yaklaşımını kullanarak Kanada ve ABD özelinde yaptığı çalışmada, ülkelerin nüfus oranları ve gelir düzeylerini göçü etkileyen en önemli faktörler olarak tespit edilmiştir. Göçün başladığı ülkenin nüfusu göçü negatif etkilerken, gelir farkları pozitif etkilemektedir.

Kim ve Cohen (2010), 1950-2007 dönemi için 17 Kuzey Avrupa ülkesine göçü Çekim Modeli yaklaşımına başka faktörler de ekleyerek panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre kaynak ülkenin nüfusu, bebek ölüm oranı ve ortak resmi dil göçü artırırken, ayrıca varış ülkesindeki düşük ölüm oranı da göçü artırmaktadır. İki ülke arasındaki mesafe ise göçü azaltmaktadır.

Koç ve Solmaz (2019), Türkiye ile seçilmiş 83 ülke arasındaki göçü geniletilmiş Çekim Modeli kapsamında 2016-2017 dönemi için panel veri analizi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre ülkeler arasındaki mesafe ve göçün başladığı bölgedeki gelir göçü negatif etkilerken, varış noktasındaki gelir düzeyi pozitif etkilemektedir. Ayrıca çalışmada, göç edenlerin aynı dinden olmaları da göç üzerinde anlamlı etki gösteren bir değişken olarak tespit edilmiştir.

Köseoğlu ve Artan (2020), 27 OECD ülkesine yönelen göç üzerine yaptığı çalışmada, Çekim Modelinde yer alan bazı değişkenler ve diğer faktörler ile 2000-2016 dönemini panel veri analizi ile incelemiştir. İşsizlik ve gelirin seçilmiş OECD ülkelerine göç üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen sonuçlara göre, işsizlik oranı göçü negatif, gelir değişkeni ise pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Kurt (2019), 30 OECD ülkesi için 2000-2014 yılları arasındaki göç hareketlerini, bir referans model kullanmadan küreselleşme ve göç ilişkisi kapsamında Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi ile incelemiştir. Çalışmadan elden edilen bulgulara göre ekonomik ve sosyal küreselleşme ile göç arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca politik küreselleşmenin göç ile ilişkisi açısından, göçten politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Lewer ve Berg (2008), Çekim Modelini kullanarak 1991-2000 dönemi için 16 OECD ülkesinin aralarındaki göçü panel veri analiziyle incelemiştir. Gelir, mesafe ve nüfus değişkenlerinin göç üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, sosyal ve siyasi değişkenlere de yer verilmiş ve model genişletilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, gelir düzeyi, ortak dil, inançtaki benzerlik ve gidilen bölgedeki göç eden stoku, göç üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Mesafe değişkeni ise göç üzerinde negatif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Massey ve Espinosa (1997), 1987-1992 döneminde Meksika'dan Amerika'ya göç konusunda göç edenlerin sahip olduğu ağların göç üzerindeki etkilerini regresyon analizi ve iki değişkenli probit denklemi yöntemi ile araştırmışlardır. Neo-Klasik fayda-maliyet analizi yerine sosyal sermaye teorisi ve yeni göç ekonomisi tarafından tanımlanan değişkenlerle, ilk kez, tekrar ve bir yıl içinde Meksika'ya geri dönüş olarak tanımlanan göçleri inceleyen çalışmada, 25 Meksikalı gruptan toplanan veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç edenlerin ağlarını temsil eden, göç edilecek yerdeki aile ve kardeşlerin varlığı ile göç edenlerin o toplumdaki yüzdesi ilk göç hareketini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Muratoğlu ve Muratoğlu (2016), Türkiye'den OECD ülkelerine göçü 1960-2010 dönemi için Çekim Modelini referans alarak panel veri analizi ile incelemiştir. Türkiye'den OECD ülkelerine referans dönem içinde yapılan göç üzerinde, göç edilen ülkelerin gelirinin pozitif, Türkiye'deki gelirin ise negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca mesafe ile göç arasında negatif ve önceki göç stoku ile göç arasında pozitif bir ilişki olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer yandan göç edilen bölgedeki nüfus artışı göçü azaltırken, Türkiye'deki nüfus artışı göçü artırmaktadır.

Naude (2008), Sahra Altı Afrika ülkelerinin vermiş olduğu göçleri, 1965-2005 dönemi için panel veri yöntemiyle iç çatışma, felaket ve işsizlik özelinde incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, iç çatışma ortamı ve yaşanan doğal felaketler göç hareketini artırmaktadır. Milli gelirdeki artış ise göçü azaltmaktadır; yani işsizlik ortamının azalması, göç hareketini azaltmaktadır. Bu durumda işsizlik ve göç arasında negatif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortega ve Peri (2009), 1980-2005 yılları arasında 14 OECD ülkesine 74 ülkeden göç hareketini Çekim Modeline eklenen faktörler kapsamında panel veri analizi ile ele almışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, iki bölge arasındaki gelir farklılıkları göçü artırmaktadır. Göçün tamamlandığı bölgedeki istihdam oranı da göçü artıran bir faktör olarak elde edilmiştir. Ayrıca göç konusunda katı kabul politikaları uygulayan ülkelere yönelen göçün azalış gösterdiği ifade edilmektedir. Göçün başladığı ve tamamlandığı bölge arasındaki mesafe değişkeni ise göçü azaltan bir diğer faktör olarak tespit edilmiştir.

Pietrzak vd. (2012), Polonya ve çevre bölgeleri arasındaki göç akımlarını incelediği çalışmada genişletilmiş Çekim Modelini ilgili göç yolu için panel veri analizi ile 2004-2010 dönemini ele alarak test etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kişi başına GSYİH, yatırımlar, ortalama ücretler göçü pozitif ve anlamlı olarak etkilerken, işsizlik oranı ve bölgeler arasındaki uzaklık göçü negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Ramos ve Surinach (2013), Avrupa Birliği ve komşu ülkeler arasındaki göç hareketlerini genişletilmiş Çekim Modeli yaklaşımı kapsamında 1960-2010 dönemini referans alarak panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, nüfus, bölgeler arasındaki mesafe ve ülkeler arasındaki ilişkinin göçü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, gelir farklılıkları, nüfus ve kolonyal ilişkiler göç hareketlerini artırırken; bölgeler arasındaki mesafenin göçü azalttığı tespit edilmiştir.

Seki ve Bektaş (2018), Afrika'dan en çok göç alan 10 Avrupa Birliği ülkesi için 2012-2014 yıllarını Çekim Modeline eklenen veriler kapsamında panel veri ile analiz etmiştir. Analizde, Afrika'daki kişi başına gelirin göçü artırdığı sonucunda ulaşılmıştır. Çalışmada, ayrıca Avrupa Birliği ülkelerindeki kişi başına düşen gelir, işsizlik oranı ve mesafenin anlamsız olduğu görülmektedir. Beklentilerin aksi olarak gerçekleşen bu durum, Afrika'dan Avrupa Birliği'ne göçün planlı olarak değil, bir kaçış biçiminde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır.

Tubadji ve Nijkamp (2015), EU15 ülkeleri için göç hareketleri üzerinde kültürel ortaklıkların olası etkilerini göç yoğunluğu özelinde referans model kullanmadan 1981-2004 dönemi için panel veri analizi ile incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, kültürel etkiler göç için bir çekim etkisi oluşturmaktadır.

Wesselbaum ve Aburn (2019), 198 ülkeden 16 ülkeye göçü 1980-2015 dönemi için Çekim Modeli kapsamında incelemiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada farklı model varsayımları bir arada kullanılmıştır. Sabit etkiler modeline göre çalışmadan beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Gidilen bölgedeki gelir negatif etki gösterirken, göçün başladığı bölgedeki gelir göç üzerinde pozitif etki göstermektedir. Bölgeler arası mesafe modele dahil edildiğinde gidilen bölgedeki gelir, beklenen pozitif etkiyi gösterse de göçün başladığı bölgedeki gelir hâlâ pozitif etki göstermektedir. Üçüncü modelde ise beklenen etkiler tespit edilmiştir. Göç üzerinde başlangıç ve varış noktasındaki gelirin etkisi sırasıyla negatif ve pozitiftir.

Zülfikar Savcı (2019), Türkiye'den Avrupa ülkelerine göçün belirleyicilerini incelediği çalışmada, 1960-2010 dönemini referans model kullanmadan panel veri ile analiz etmiştir. Kalkınma ve göç arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'den Avrupa'ya doğru oluşan göç koridorunun en önemli belirleyicisi daha önce göç eden stokudur. Ayrıca Türkiye'den göç edilen ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri bakımından, gidilen ülkelerin kalkınmışlık düzeyinin göç kararında anlamlı bir etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili önceki çalışmalar gösteriyor ki, Dünya'da göç eden kişi sayısı, niteliğinde değişimler meydana gelse de yıllar için ortak bir durum olarak düzenli bir şekilde artış göstermektedir. Günümüzde her 30 kişiden birinin göç eden durumunda olması uluslararası göç hareketlerinin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Diğer

yandan ampirik literatürde yer alan çalışmalarda, göçü belirleyen faktörlerin istisnalar hariç genel olarak beklendiği üzere etkiler gösterdiği anlaşılmaktadır. Sonuçlara göre, göç eden kişiler daha yüksek refah için göç hareketine başlarken; aynı zamanda bazı durumlarda hayatta kalabilmek için de göç edebilmektedirler.

3. GÖÇLE İLGİLİ KAVRAMLAR, GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Göç konusundakikavramsal ifadeler, genel olarak göç hareketleri ve bu hareketlere neden olan belirleyiciler üzerinden ortaya konulan açıklamalar çerçevesinde oluşmaktadır. Böylelikle göçü meydana getiren sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler, göç kavramının farklı yönleri ile irdelenmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

Göçün kavramsal olarak incelenmesi ile birlikte göçü konu alan ifadeler, göç hareketinin kimliğine göre çeşitli isimler almaya başlamıştır. Sosyal, ekonomik ve siyasi koşullara bağlı olarak, daha iyi koşullarda yaşama isteğine bireysel tercihlerin de eklenmesi ile oluşan insani hareketlere verilen bu isimler, dünyanın gün geçtikçe daha fazla yüzleşmek zorunda kaldığı göç hareketlerini farklı yönleri ile açıklamak amacıyla sınıflara ayrılmıştır. Özellikle göç hareketleri karşısında ulusal ve uluslararası düzeydeki yönetimlerin politikalar üretmek zorunda kalması/üretmesi, yalnızca göç hareketlerinin değil aynı zamanda göç hareketini gerçekleştiren insanların da farklı isimlerle adlandırılmalarının zeminini hazırlamıştır. Göç konusunda genel kabul gören kavramsal ifadelerin geçmişi, çok eski dönemleri kapsamamaktadır ve bunlar çoğunlukla göç ile ilgili hukuki olgunlaşma süreçlerinin ortaya çıkardığı ifadelerdir. Ancak göç kavramlarının aksine göç ile ilgili günümüze kadar ortaya konulan teorik yaklaşımlar, oldukça eski dönemlere dayandırılmaktadır. Göçle ilgili ilk sistematik açıklamanın yapılmasından önce dahi, göçü çağrıştıran ve sonraki göç teorilerine kaynaklık ettiği düşünülen kavramsal ifadeler rastlanmaktadır. Ayrıca belirtilmelidir ki, literatürde yer alan bazı kavramsal ifadelerde göç eden kişilere ait tanımlamalara, hukuki çerçeveden farklı ve göreceli olarak daha öznel ifadeler biçiminde yer verildiği görülmektedir.

Göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi anlamlarında farklılıklar bulunan ve tüm dünyanın birçok yönden kabul ettiği bu isimler, göç ile ilgili kavramların ifade edilmesinde esasen çıkış noktası konumundadır. Göç türleri ve nedenleri ile de iç içe olan bu tanımlar, ortaya çıkan göç hareketlerinin hangi göç eden türünü meydana getirdiği konusunda önem arz etmektedir.

3.1. Göçle İlgili Kavramlar, Göçün Çeşitleri ve Nedenleri

Göç kavramının birçok disiplini içermesi ve farklı alanlarda yaşanan gelişmelerin hem nedeni hem de sonucu olabilmesi, göç ile ilgili net ve tüm disiplinler için geçerli olabilecek genel geçer bir tanımın yapılabilmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü insan doğasının karmaşık yapısı ve göç hareketlerinin bu yapıyla iç içe olması, farklı bölgelerde veya toplumlarda meydana gelen göç hareketlerinin aynı özellikleri göstermemesine neden olmaktadır. Ayrıca göç hareketini gerçekleştiren kişilerin içinde buldukları durum karşısında farklı kavramlar ile adlandırıldıkları görülürken; bu kavramlar, göç öncesi ve göçün gerçekleştiği bölgeye geçiş sonrasında göç edenlerin sınıflandırılması biçiminde oluşturulmaktadır.

Diğer taraftan ortaya çıkan göç hareketlerinin çıkış amacı, göçü gerçekleştiren kişi sayısı, coğrafi koşullar, göçün tamamlandığı bölgedeki ve ulus üstü yazılı kuralların tamamı, gerçekleşen bir göç hareketinin türünü belirleyen ayırıştırıcı kriterler olarak belirlenmektedir. Çünkü kişi ya da grupların göç kararı vermelerinin altında çeşitli nedenler yatmaktadır. Başka bir ifade ile göç eden herkes, aynı nedenlere bağlı olarak göç etmemektedir. Böylelikle bireysel veya toplumsal olarak meydana gelen göç hareketlerini belirleyen kişisel ve objektif nedenlerin belirli bir tasnife konu olması, önem arz eden durumlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1. Göç, Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Göç konusunda geçmişten bugüne kadar yapılan birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların ortak noktası göçün bir yer değiştirme durumu olduğu iken; göç edenlerin sahip olduğu kimlik, göçün ortaya çıkış nedenine bağlı olarak değişebilmektedir. Göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının göçün sebebine bağlı olarak farklı

tanımlamalara sahip olmasının yanı sıra, göç edenleri herhangi bir statü üzerinden değerlendirmeyen ve mevcut koşulların yarattığı gereksinimler üzerinden belirlenen geçici koruma statüsü de göç hususunda ele alınan kavramlar arasında yer bulmaya başlamıştır. Tüm bu kavramsal tanımlamalar, gerçekleşen bir göç hareketinin kimliğini belirlemede önem arz eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1.1. Göç Kavramı

Göç kavramının bugüne kadar yapılmış çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Göç ile ilgili tanımlar herhangi bir bölgede meydana gelen göçün karakteri ile ilgili olup genellikle göçün ortaya çıkmasında etkili olan durumlara göre biçim kazanmaktadır.

Dünya'nın her yanında politikaya ve toplumsal yapıya biçim veren ve ulus üstü bir devrimin öğelerinden olan uluslararası göç, 20. yüzyılın veya sömürgecilik ve kapitalizm olarak kendini gösteren modern yapının bir keşfi değildir. Göç hareketleri, erken dönem itibarıyla ortaya çıkan ve her dönem için insanlık tarihinde baş gösteren bir gerçekliktir. Günümüze gelindiğinde ise dünyanın en çok üzerinde durduğu konular arasında üst sıralarda yer alan göç, mevcut problemlerin çözümü kapsamında çalışmaların hız kazandığı problematik bir alan, popüler bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2018: 131).

Göç kavramı, her şeyden evvel bir nüfusun hareket etmesidir (Sağlam, 2006: 34). İnsanlık tarihi ile aynı yaşa sahip olan göç kavramı, genel olarak insanların bireysel veya gruplar halinde coğrafi anlamda geçici ya da kalıcı biçimde yer değiştirmesi olarak ifade edilmektedir (Ela Özcan, 2016: 185).

İnsanların belirli bir dönem içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye geçişini ifade eden göç, toplumsal ve ekonomik değişimlerin meydana getirmesi durumunda sonuç; toplumsal ve ekonomik değişimlere etki ettiğinde ise neden olarak tanımlanmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249-250).

Diğer bir ifadeyle mevcut bir konumdan, sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerle başka bir yere hareket edilmesine verilen genel geçer ad ve evrensel olaya göç denilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 163).

Eğitim ve çalışma maksadıyla belirli bir süre için ve bu sürenin tamamlanması ile geri dönülebilir yer değişimleri de göç hareketi olarak adlandırılabilir de, bu ifade biçimi henüz tartışmalı bir konu durumundadır (Sağlam, 2006: 34).

Göç kavramı ile ilgili literatürde yaygın olarak kabul gören kanı, göçün bir yer değiştirme durumu olduğudur. Ancak göçün nedenleri ile ilgili açıklamalarda bir dizi ayrımların yapılması ve göç eden kişilerin farklı biçimde adlandırılması göçün detaylı anlatımında ortaya çıkan sonuçlardır.

3.1.1.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Göç ile ilgili kavramsal ifadelerin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yapılan açıklamaların genelinde göç ve göç eden kişi ayrımının yapıldığı görülmektedir. Bu bakış açısıyla birlikte göç eden kişinin sahip olduğu hukuki statünün de kendi içerisinde farklı sınıflara ayrılması önem arz etmektedir. Aksi halde kavramların birbiri ile olan yakın ilişkisinin ortaya çıkardığı karmaşık yapı, göç hareketlerini gerçekleştiren kişi ya da grupların sahip olduğu özelliklerin belirlenmesinde anlamsal problemlere yol açabilmektedir. Göç eylemini gerçekleştiren kişi veya gruplar için literatürde genel olarak (i) göçmen (ii) mülteci ve (iii) sığınmacı kavramları yer almaktadır. Bahsedilen kavramlar, uluslararası hukuk çerçevesinde göç eden kişilere verilen isimlerdir.

Göçmen: Genellikle ekonomik sebeplerle ya da sahip olunan sosyal çevreden duyulan memnuniyetsizlik nedeniyle kendi ülkesini gönüllü olarak terk eden, başka bir ülkeye yasal veya yasadışı yollarla giden ve burada yaşayan yabancıya verilen addır. Özellikle ekonomik koşullarının daha iyi olması veya sosyal şartlar bağlamında daha gelişmiş olan bir ülkede yaşamak için ülkelerinden göçenlere ekonomik göçmenler adı verilmektedir (Olca, 2012: 232).

Göçmen kavramı ile ilgili olarak bu noktada belirtilmelidir ki, göçmenin net bir hukuki tanımı bulunmamaktadır. Genel kanı, göçmenlerin diğer faktörlere kıyasla ekonomik sebeplerin daha ön planda olduğu göç hareketlerini gerçekleştirdikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Göçmenin net tanımının bulunmamasına karşın uluslararası metinlerde yer alan açıklamalarla genel çerçevesinin çizildiği görülmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), uluslararası ölçekte evrensel olarak kabul edilen bir göç tanımı bulunmadığını belirtirken, genel olarak cebren değil, “kendine uygunluk” biçiminde özgür irade ile göç kararı veren, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek amacıyla kişiye göç eden kişileri göçmen kategorisinde sunmaktadır. Buna ek olarak, Birleşmiş Milletler, göçmeni, -sebeple- gönüllü olup olmaması, göç yolu, düzenli olup olmaması gibi ayrımlara bakmaksızın yabancı bir ülkede 1 yıldan fazla kalan kişi olarak tanımlamaktadır (IOM, 2011: 37,74).

Geçmişten günümüze kadar çok sayıda göçmen hareketine rastlanırken, son yıllarda göçmen kategorisinde değerlendirilecek göç edenlerin genel olarak iktisadi bakımdan gelişmiş bölgelere hareket ettiği söylenebilir. Başta iş imkanı ve ücret faktörü olmak üzere, gönüllü olarak gerçekleştirilen göçler, yüksek eğitim düzeyine sahip olan kişilerce gelişmiş ekonomilere doğrudur. Bu duruma örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerine yönelen göçlerin bir kısmı göçmen hareketlerine örnek verilebilir. Daha ayrıntılı bir biçimde değerlendirildiğinde, bir Avrupa ülkesinden Amerika Birleşik Devletlerine yönelen bir mühendis veya yakın dönemde ortaya çıkan ve devam eden durum olarak Türkiye’den daha iyi bir ücret için Almanya’ya göç eden bir doktor, göçmen olarak değerlendirilmektedir.

Göç ile ilgili yapılan çalışmalarda, göç eden kişiyi ifade ettiği görüşü doğrultusunda göçmen dışındaki sığınmacı ve mültecilere de göçmen denildiğine rastlanmaktadır. Sıkça karşılaşılan bu durum, hukuki açıdan doğru bir ifade ediş biçimi değildir. Diğer bir ifadeyle, göç eylemini gerçekleştiren ve göçen kişi anlamında kullanılan göçmen kavramı, konu ile ilgili tanımlanan kavramlar çerçevesinde mülteci ve sığınmacıdan ayrılan özelliklere sahiptir. Böylelikle mülteci ve sığınmacının farklı göç eden kimliğine sahip olduğu durumlu önemsenmeli ve gerekli anlam ayrıştırmaları yapılmalıdır.

Göç eden kişi ayrımında ikinci bir göç eden olarak mülteci kavramı, ekonomik sebepler ve sahip olunan sosyal yapıya karşı duyulan memnuniyetsizlikten öte, bir bölgedeki koşulların yaşamsal faaliyetleri tehdit ettiği durumlarda, plansız, savunmasız ve kaçış biçiminde göç eden kişilere verilen addır. Ayrıca insan haklarına aykırı durumların mevcut bulunduğu durumlarda da ortaya çıkan mülteci göçleri, göçmen hareketlerine kıyasla ekonomik olmayan koşulların ön planda olduğu göç hareketleridir. Uluslararası metinlerde yer bulan ve zaman içerisinde sınırları değişen mültecinin tanımı, 20. yüzyılın ortalarında ilk kez yasal düzlemde ele alınmıştır.

Mülteci: 1951 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi kapsamında şu şekilde tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 2016: 2):

“1 Ocak 1951’den önce ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir.”

Mültecinin tanımı, ekonomik faktörlerin ötesinde, ırk, din, toplumsal yapı ve siyasi durumlarla oldukça iç içedir. Korku ve zulmün haklı sebeplerle geride bırakılması ve geride bırakılan bölgeye geri dönmeme isteği, mülteci hareketlerinin altında yatan önemli durumlardır.

Mülteciler, Cenevre Sözleşmesi’ne göre, menkul ve gayrimenkul, fikri ve sınai mülkiyet, ücret karşılığı bir işte çalışma, kendi işlerini kurma, mesleğini icra etme, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, ikamet etme ve seyahat hürriyeti haklarına, aynı

koşullardaki kişilerin sahip olduğu düzeyde sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti [T.C.] Resmî Gazete, 1961: 5029-5030).

Günümüzdeki mülteci hareketlerine bakıldığında, 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle, mülteci tanımında yer alan birçok sebebi barındıran Suriyelilerin Avrupa ülkelerine yönelen göç hareketleri, mülteci hareketlerinin en belirgin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 2021 yılı içerisinde yaşanan siyasi durumlar ve bunların etkilemesi olası diğer konular nedeniyle ölüm korkusu başta olmak üzere birçok problemi öngören, Afganistan'dan birçok ülkeye göçe başlayan kişi ve gruplar, mülteci hareketlerini gerçekleştirmiş görünmektedir. Diğer taraftan, Afrika'dan açlık, iç savaş, doğal felaketler gibi faktörler nedeniyle Avrupa ülkeleri ve diğer kıtalara göç edenler, mülteci grubuna girmektedir. Ancak göç hareketlerini eğitim, iş olanakları ve yüksek ücret amacı ile gerçekleştiren Afrikalılar, mülteci değil, göçmen grubunda değerlendirilmektedir. 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı neticesinde ortaya çıkan ölüm tehlikesi, güvenlik açıkları, şiddet vb. nedenlerle Avrupa'ya yönelen Ukraynalılar ise, sığınmacı ya da mülteci statüsü özelliği göstermektedir.

Sığınmacı: Göç eden olarak tanımlanabilecek üçüncü bir kavram olarak sığınmacı, ulusal ya da uluslararası belgeler kapsamında bir ülkeye mülteci olarak kabul edilme talebinde bulunan ve mültecilik statüsü ile ilgili yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar durumunda sığınmacıların buldukları ülkeyi terk etme zorunlulukları bulunmaktadır. Sığınmacılar insani ya da başka engeller nedeniyle ülkede kalma hakkına sahip olamadıklarında ülkede düzensiz halde bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilme durumları ile karşılaşabilirler (IOM, 2011: 74).

Sığınmacı için örnek olarak, savaştan kaçan ve Türkiye'ye çok yakın dönemde gelen Afganistanlı göç edenler gösterilebilir. Bunlar Türkiye'ye giriş yapmasına rağmen, ekonomik sebeplerin ötesinde bir göç hareketi olmadığından göçmen olarak değerlendirilemezken; mülteci olmak için gerekli yasal süreçleri tamamlamadıklarından ötürü mülteci de değildir. Bu durumda, mülteci olmak adına başvuruda bulunan ve başvuru sonucunu bekleyen bu kişiler sığınmacı konumundadır. Tanımı dahilinde bahsedilen başvuru süreci olumsuz olduğunda bu kişilerin sınır dışı edilmeleri söz konusudur. Tam bu noktada, Türkiye'nin göç eden kişi kimliği bakımından ortaya koyduğu özel bir statü olan "geçici koruma statüsü" ön plana çıkmaktadır.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye'de oldukça büyük bir yeniliği beraberinde getirmektedir. Geçici koruma statüsündeki göç edenler, uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde edemese dahi, Geçici Koruma Kimlik Belgesi bulunan bu kişiler, Türkiye'de yasal olarak kalış hakkına sahiptir. Geçici koruma altındaki kişiler için sağlık hizmetleri, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ayrıca detaylı olarak düzenlenmektedir. Geçici korumaya ait mekanizmanın en etkili örneği olarak, 1990'lı yılların ilk dönemlerinde Eski Yugoslavya'daki çatışmalardan kaçan insanlar için bu statüyü Avrupalı devletler kullanmışlardır. Geçici korumanın hukuki temelini, 20 Temmuz 2001 tarihli ve 2001/55/EC(AT) sayılı Avrupa Birliği Konseyi Yönergesi oluşturmaktadır (T. C. Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr>, 06.02.2022).

Avrupa'nın göç hukukunda bulunmasına rağmen kullanılmayan geçici koruma statüsü, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaş neticesinde Avrupa'ya yönelen Ukraynalılar için yeniden gündeme gelmiştir. 2001 yılındaki yönerge kapsamında oluşturulan bu statü, daha önce 2011 yılından itibaren Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için Türkiye tarafından uygulanmış; birçok yönüyle hem göç edenlere hem de göç edilen bölgedeki kişilere birçok tehlike ve sorundan korunma olanağı tanımıştır. Göç edenler açısından bakıldığında, mültecilik başvurusu reddedilebilecek sığınmacılar, ülkelerine geri gönderilmek üzere veya herhangi bir şekilde sınır dışı edildiğinde ortaya çıkacak zulüm ve hatta ölüm durumundan kurtulmuş görünmektedir. Bunun en net örneği Türkiye'de yaşayan Suriyelilerdir. Suriye'deki savaşa bağlı olarak ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ancak tamamına mülteci statüsü verilemeyecek kadar kitlesel bir göç hareketine konu olan bu insanlar, geçici koruma statüsü dahilinde ülkelerindeki zulme ve ölüme terk edilmemiş, sığınmacıdan geniş ancak mülteciye göre daha sınırlı haklara sahip olabilmıştır. Fakat bahsi geçen

sınırlı haklar, Suriyeli sığınmacıları ölüme varabilecek tehlikeli durumlardan korumuş ve bir ülkede yasal olarak bulunma hakkı tanımıştır. Bu durum daha sonra detaylı bir biçimde ele alınacak olan Türkiye'nin göç politikalarının insani değerleri ön plana çıkaran özelliğine işaret etmektedir.

Suriyeli göç edenlere göç edilen ülke özelinden bakıldığında, bu statü ile birlikte milyonlarca göç eden kişinin yükünü taşıması mümkün olmayan Türkiye, ülkesindeki bireylerin çok büyük bir göç yükü çekmesini önlemeye çalışmıştır. Halihazırda geçici koruma statüsünün göç edenlere insani hakları kısıtlamayan sığınmacı hakları sağladığı ve ülke ekonomisi üzerindeki ağır düzeydeki mali bir mülteci yükünü ortadan kaldırdığı görülmektedir.

Sonuç olarak mülteci ve göçmen kavramları arasındaki farklar, neden, amaç ve imkân gibi unsurlar çerçevesinde belirlenmektedir. Nedensel açıdan mülteciler mal varlıklarını yanlarına almayarak, korku ve hayati tehlikelerin varlığı ile güvenli bir ülkeye iltica etmekten; göçmenler, ekonomik anlamda iyi koşullarda yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla göç etmektedirler. Maksat açısından mülteciler korku, baskı gibi zorunlu sebepler sonucunda mecburen olarak ülkelerinden göç ederken; göçmenler koşullarını daha iyi hale getirebilmek amacıyla gönüllü olarak yer değiştirmektedirler. İmkânlar açısından mülteciler kısıtlı koşullar sebebi ile aniden göç kararı verdikleri için zorlu şartlarda yolculuk yaparken; göçmenlerin bu konudaki koşulları daha elverişlidir. Diğer yandan mülteciler bağlı oldukları ülkenin korumasından yararlanamamaları sebebiyle yaptıkları başvurularında işlemlerini kolaylaştıracak resmi belgelere genellikle sahip olamamaktadır (Olçay, 2012: 232-233).

Türkiye'nin göç politikasında önemli bir uygulama alanı bulan geçici koruma statüsü ise, göç edenleri ülkenin dışına itmeyen, diğer yandan göç edilen ülkedeki göç eden yükünü yönetme olanağı tanıyan, oldukça esnek ve insan haklarını gözetten bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Göç Çeşitleri

Birçok insanın göç kararı sürecindeki motivasyonu çeşitli kriterlere göre değişmektedir. Böylelikle göç kavramı, amaç ve sebeplerine bağlı olarak farklı türlerde ortaya çıkabilmektedir.

Uluslararası literatürde göç hareketlerinin sahip olduğu biçim farklılıkları nedeniyle birden fazla göç türü yer almaktadır. Mekansal durum, kişisel faktörler ve mevcut koşulların beraberinde getirdiği farklı göç tanımlamaları, genel olarak (i) iç ve dış, (ii) bireysel ve kitlesel, (iii) gönüllü ve gönülsüz ve (iv) yasal ve yasadışı göç olarak sınıflandırılmaktadır.

Genel kabul gören bu sınıflandırmanın dışında, geçmişte oldukça eskilere dayanan ancak günümüzde boyutu daha da genişleyen beyin göçüne tasnifine de çalışmalarda sıklıkla yer verilmektedir.

3.1.2.1. İç ve Dış (Uluslararası) Göç

Genel olarak göç hareketleri, aynı ülke içinde oluşması durumunda iç göç; farklı ülkeler arasında oluşması durumunda dış göç, bir başka deyişle uluslararası göç olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2012: 294).

Göç ile ilgili yapılan tanımların birçoğunda göç hareketinin başladığı ve tamamlandığı bölgelerin büyük ölçüde dikkate alındığı görülmektedir. Bölgesel geçişin dikkate alındığı ve tanımların bu kritere göre yapıldığı tanımlarda göç hareketleri iç ve dış göç olarak adlandırılmaktadır.

İç Göç: Mesafe kıstası üzerinden yapılan bir tanım olan iç göç, göç hareketinin bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleşmesi durumunu ifade etmektedir (Lewis, 1982: 15). Böylelikle, insanların çeşitli sebeplere bağlı olarak ikamet ettikleri bölgeden içinde yaşadıkları ülke sınırlarında yer değiştirmesine iç göç denmektedir. İç göç ayrıca göçle ilgili ortaya çıkan ilk açıklamalarda yer alan göç türüdür.

Ülke içerisinde bulunan yerleşim bölgeleri arasında meydana gelen göç türü iç göç iken, bu ifade ile kastedilen ülke kavramı 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve

ulus devletin gerekliliklerini sağlamış ülkeler anlamına gelmektedir. İç göçler, birçok ülkede yasal olarak bir düzenlemeye tabi olmadan, ülkede yaşayanların başka bir bölgeye seyahat ve orada yaşama özgürlüğünü kullanması ile oluşmaktadır (Güreşçi, 2016: 1059, 1061).

Ülke içerisinde meydana gelen göç hareketlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan faktörler genel olarak itici ve çekici güçler olarak ifade edilmektedir. İç göç hareketinin altında yatan nedenler olarak da sıralanabilecek bu faktörler, genel olarak bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının bir sonucudur. Bir ülkedeki dual (ikili) yapı, iç göç hareketinin hem itici hem de çekici faktörlerini içerisinde barındırabilmektedir.

İç göç hareketinin itici faktörleri genel olarak tarım alanlarının yetersizliği, işsizlik ve arızı nedenler şeklinde sıralanmaktadır. Çekici faktörler açısından ise, yüksek gelir, ekonomik diğer şartlar, kentsel kamu hizmetleri ve kentlerde bulunan kişisel ilişkilerin göç hareketinde etkili olduğu varsayılmaktadır (Çelik, 2006: 150-153).

Dış Göç: Nüfusun bir idari/siyasi birimden bir diğerine hareket etmesine dış göç denmektedir (Skibinski ve Raczaszek, 2017: 131) Dış göç ayrıca harekete geçen kişi veya grupların konum kıstasıyla değerlendirildiği ve mevcut olarak bulunulan ülkeden başka bir ülkeye geçiş olarak oluşan göç türüdür. Bu özelliği ile dış göçe uluslararası göç adı da verilmektedir.

Uluslararası göç, dünya çapında toplumları ve siyaseti yeniden şekillendiren ulus ötesi bir değişimin parçasıdır. Uluslararası göçün evrimine bağlı olarak göç alan ve göç veren ülke anlamına gelen eski dikotomi (ikilik) zaman içerisinde erozyona uğramıştır. Yakın zamana kadar hükümetler nezdinde uluslararası göç temel bir siyasi mesele olarak görülmezken; artıkgöç edenler, kalıcı yerleşimciler, yabancı işçiler veya mülteciler gibi kategorilere ayrılmakta ve göç eden daireleri, çalışma daireleri, yabancılar polisi, sosyal yardım yetkilileri ve eğitim bakanlıkları gibi çeşitli özel kurumlar tarafından organize edilmektedir (Castles vd., 2014: 14, 17).

Böylelikle uluslararası göç, tüm dünyada siyasi iradeler tarafından politikalarla yönetilmesi gereken bir alana dönüşmüş ve bilimsel çalışmalarda sıkça yer bulan en tartışmalı konulardan birisi olmuştur. Son yıllarda ortaya çıkan birçok göç hareketinin uluslararası göç özelliği taşıdığı ve bu durumun kamuoyunda sıkça yer bulduğu görülmektedir.

İç ve dış (uluslararası) göçün ortak yönleri incelendiğinde, insanların sahip olduğu seçenekler arasından en iyi olana sahip olma isteğinin, yani akılcı davranış biçiminin bu göçleri meydana gelişinde önemli rol oynadığı görülmektedir. İnsanların yaşam koşullarındaki memnuniyetsizliğin ortaya çıkardığı göçe itilish durumu ve göç edilebilecek bölgelerde bulunan koşulların göçü çekiş fonksiyonu iç ve dış göçün bir diğer ortak yanı olarak ifade edilebilir. Ayrıca göç öncesi ve sonrası için sahip olunacak gelir düzeyi, her iki göç türü için karar almada önemli bir kıstastır (Güreşçi, 2016: 1061).

İç ve dış göç ile ilgili yapılan açıklamalar, bu iki göç hareketinin genel olarak mevcut koşulların yetersiz olduğu durumlarda gerçekleştiğine işaret etmektedir. Buna ek olarak göç hareketlerinin göreceli gelişmişlik farklılıklarından kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilmektedir. İç göçe kıyasla daha karmaşık süreci ifade eden uluslararası göç hareketleri, etki ve beklenti yönüyle daha geniş bir anlama sahiptir.

3.1.2.2. Bireysel ve Kitlesele Göç

Bireysel göç, dünya çapında gerçekleşen ve insanların gelişmemiş veya az gelişmiş ülke ve bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleştirdiği göç türüdür. Bireysel göçler, genel olarak bireyin göç kapsamındaki masraflarını kendisinin finanse ettiği göç türüdür. Ancak bazı durumlarda bu göç türünün örgütler veya devletlerce desteklenerek finanse edildikleri de karşılaşılan durumlar arasındadır (Çağlar, 2018: 33,37). Bireysel göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri arasında eğitim, gelir, daha iyi şartlarda yaşama isteğine katkı sağlayan faktörler yer almaktadır.

Kitlesele göçler ise, şartları daha iyi hale getirmek amacıyla göçmen olmak için göç kararı verme biçimlerinden farklıdır. Kişilerin iç çatışma, savaş, doğal felaketler vb.

nedenlere birdenbire, plan yapmadan ve kalabalık gruplar halinde yer değiştirmesi kitlesel göçleri ifade etmektedir (Özgüler, 2018: 77,80).

Büyük gruplar halinde gerçekleşen göçler teknolojik gelişmeler ve ulaşım ağlarında oluşan ilerlemeler ile artış göstermiştir. Göçün bireysel olmaktan öte, bir tarz, yerleşik bir kalıp ve kolektif bir davranış örneği haline dönüşmesi durumunu ifade eder (Özcan, 2017: 194).

Göç türleri arasında göç edilen bölgede en üst düzeyde etki oluşturduğu düşünülen ve en ciddi insanı dramların yaşandığı göç türü kitlesel göçlerdir. Kitlesel göçlerin ise genellikle uluslararası düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda kitlesel ve uluslararası göçlerin genel olarak sığınmacı ve mülteci kimliğini ön plana çıkaran bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bireysel göçlerde ise daha çok mevcut koşulları iyileştirmek söz konusudur ve göçmen karakteri ön plandadır.

3.1.2.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç

Bireylerin göç kararında kendi tercihlerinin etkili olduğu göç türüne gönüllü göç adı verilmektedir. Gönüllü göçte göç hareketini başlatan temel güdü, insanların mevcut yaşam şartlarını daha iyi hale getirebilecekleri ile ilgili beklentileridir. Yaşadıkları bölgeden işsizlik, sosyal imkânların yetersizliği veya fırsat eşitsizliği vb. sebeplerle ayrılan kişilerin gerçekleştirdiği göç hareketi gönüllü göçtür. Diğer yandan savaş, doğal afet, zorla gönderilme vb. sebepler neticesinde kişilerin gerçekleştirdiği göç türü ise zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2014: 1686-1687).

İsteğe bağlı (gönüllü) göçün ortaya çıkışı, genellikle göç veren ülkenin itici faktörleri ve göç alan ülkenin çekici faktörleri ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle, bireyin göç kararı vermesinde, makro düzeydeki değişkenler etkili olmaktadır. Bunlar, daha iyi ücret, istikrarlı çalışma şartları, demokratik hak ve özgürlüklerdeki gelişmişlik, yabancı eşle evlilik şeklinde sıralanabilir (Somuncu, 2006: 4).

Göçün başladığı bölgedeki itici faktörler ile göç edilen bölgenin çekici faktörlerin muhasebesini yapan kişi, bu iki kuvvet arasındaki göreceli farklılıklar ile oluşan net değeri hesaplayarak göç kararını vermektedir (Gençler, 2002: 28,29).

Göç hareketlerinin ortaya çıkışında insanların mevcut şartları daha iyi hale getirme çabaları yer alabilirken; bazı durumlarda insanlar yaşamakta oldukları bölgeden göç etmek istemeseler dahi, yaşamlarını insani şartlar altında sürdürebilmek için göç hareketlerini gerçekleştirmek zorunda kalırlar. Bu iki durumun temel ayrım olarak yer aldığı göç tasnifinde, gönülsüz (zorunlu) türü ortaya çıkmaktadır.

Zorunlu göç, doğal sebepler ya da insani gelişmeler neticesinde oluşan sebeplerle, cebir içeren, kişilerin hayatına veya yaşam standardına karşı oluşan tehditler neticesinde yer değiştirmesini ifade eden göç türü olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2018: 19).

Zorunlu göç kavramı, sosyal bilimciler tarafından, uluslararası sınırları geçerek veya ülkeleri sınırlarında yerinden edilme, irade dışı yer değiştirmenin birçok biçimini içeren, genel geçer ve çerçevesi çizilmemiş bir terim olarak ele alınmaktadır. Örneğin çevre felaketleri, savaşlar, kıtlık veya geniş ölçekli kalkınma projeleri nedeniyle yerlerinden edilen kişileri ifade edebilmek adına kullanılmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 2016: 1).

Başka bir ifadeyle, zorunlu göç bir tercih değildir ve genellikle hayatta kalabilme çabası olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), yerinden olan kişileri, “Kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki sebeplerle Devletinden ya da topluluğundan kaçan kişi. Yerinden edilmiş bir kişi genellikle iç çatışma ya da doğal veya insan kaynaklı afetler nedeniyle kaçmak zorunda kalmıştır.” biçiminde tanımlamaktadır (IOM, 2011: 100).

Gönüllü ve zorunlu göçler, tanımlarından anlaşıldığı üzere göçü ortaya çıkaran nedenler noktasında birbirinden ayrılmaktadır. Gönüllü göç sürecinde şartları daha iyi hale getirme isteği daha ağır basarken, zorunlu göçlerde göç hareketi yaşamsal döngünün sağlanmasında gerekli koşulların bulunmaması durumu vardır. Diğer yandan bu iki göç türü için, gönüllü göçte çekici, zorunlu göçte ise itici faktörlerin ön plana

çıktığı görülmektedir. Ayrıca ortaya çıkan göç eden kimliği açısından gönüllü göçün göçmenleri, gönülsüz (zorunlu) göçün ise sığınmacı ve mültecileri ortaya çıkaran insanı hareketler olduğu söylenebilir.

3.1.4.4. Yasal ve Yasa Dışı Göç

Göçün tamamlandığı ülkedeki kurallara uygun biçimde yapılan göçe yasal, bu kurallar dışında gerçekleştirilen göçe ise yasa dışı göç adı verilmektedir. Göç edenler ülkelerini geride bırakırken ve göç güzergahında herhangi bir bölgede mevcut bulunurken, asıl göç hedefi olan ülkeye girişi esnasında veya göç ettiği ülkede kalma sürecinde göç edilen ülkenin yasalarına uygun olup olmama durumu özelinde değerlendirilirler (Zhanadilova, 2018: 117).

Serbest dolaşım kapsamında yasal göç olarak değerlendirilebilecek hareketlerin özelliklerine bakıldığında, daha genç ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip olan insanların bu imkânlardan göreceli olarak daha fazla yararlandıkları görülmektedir. Göçmen statüsü kazanmış olan bireyler, genel olarak eğitimlerini yeni tamamlamış veya yurt dışında eğitim almış kişilerden oluşurken; bunun ötesinde aile üyeleriyle birlikte yapılan göç (daha yaşlı ve daha geleneksel göçmenler) de bu grubun içinde yer almaktadır (Luthra vd., 2016: 5).

Yaşanan bölgenin zorlukları veya varış noktasının cezbediciliği nedenlerinden hangisi olursa olsun, göç etmeye karar veren herkes, göç sürecinde yaşanması muhtemel problemlerle karşılaşmamak amacıyla yasa yollarla göç edebilmeyi istemektedir. Ancak gerekli koşulları yerine getiremeyenler yasa dışı göç türünü tercih etmek zorunda kalmaktadır. Başka bir ifadeyle yasa dışı göçün söz konusu olduğu durumlarda göç eden kişiler göç edilen ülkenin göçmen kabulünde belirlediği kurallara uymamakta ve gerekli yetkinlik düzeyine sahip olamamaktadır. Bu nedenle yasa dışı göç, yasal göç süreçlerinin yaşanmaması nedeniyle, yasal göç hareketlerinin mecburi alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç eden kişilerin sahip olduğu özellikler ile birlikte değerlendirildiğinde, belirli ölçüde kabul edilebilir şartlarını daha iyi koşullar haline getirmek amacıyla göç edenler, başka bir ifadeyle göçmenler, yasal göç türüne konu olmaktadır. Ancak daha önce tanımında yer aldığı üzere, iç savaş, siyasi baskılar, doğal afetler ve bireyin yaşamını tehdit eden sebeplerle göç eden mülteciler ve sığınmacılar, herhangi bir prosedürü yerine getirmekten uzak bir biçimde göç ettiklerinden (veya bunun için bir şansları olmadığından) genel olarak yasa dışı göç yollarını kullanmaktadır. Bu noktada yasal göç aslında tercihli ve gerekli süreçlerin tamamlanması için zaman sahibi olunan göç türünü temsil ederken, yasa dışı göçler istem dışı ve ani göç türünü göstermektedir.

3.1.2.5. Beyin Göçü

Beyin göçü, eğitim başta olmak üzere çeşitli yetkinliklere sahip ve göreceli olarak daha nitelikli kişilerin isteklerine cevap veren ve daha iyi çalışma ve yaşama koşulları sunan ülkelere doğru gerçekleştiren göç türüdür. Kendi çevresindeki insanlara ve içinde yaşadığı topluma birçok yönden katkısı olabilecek olan bu kişilerin göç etmeleri, sosyal yapıdaki gelişimi olumsuz etkilemektedir. Ülke ekonomisi açısından bakıldığında beyin göçleri negatif dışsallık olarak kabul edilmektedir ve uluslararası göç hareketlerinde diğerlerine kıyasla en çok artan göç türüdür (Öksüz, 2019: 19).

Yüksek yetenekli göçmenlerin ülkelerinden ayrılmaları, göçü veren ülkenin mali kayba uğraması anlamına gelmektedir. Beyin göçü, sınırlı olan beşeri sermayenin ülkeden ayrılmasını ifade etmektedir ve ekonomik büyümenin kaynaklarından olan insan sermayesi, performans ve büyümenin yanı sıra ülkenin güncel teknoloji ve yenilikçi yapısını olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan nitelikli beşeri sermayenin gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göç edişi, uluslararası gelişmişlik farklarını artırmaktadır. Beyin göçü, 1960'lı yılların ortalarından günümüze kadar hem akademisyenler hem de politikacılar tarafından incelenmektedir. Ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, düşük ücret düzeyi ve işsizlik gibi faktörler göç edenlerin göç ettikleri yerlerden geri dönmelerinin başlıca sebepleridir. Batı Avrupa ülkelerinde

çalışmalarına izin verilen yabancı işçilerin nitelikleri incelendiğinde, birçoğu kalifiye olarak adlandırılabilir kişilerden oluştuğu görülmektedir (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 963, 966).

Göç veren ve göç alan ülkeler arasında gün geçtikçe artan kazanç farklılıkları, göç veren ülkelerdeki yaşam koşullarının göreceli olarak düşüklüğü, güvensizlik ve belirsizlik gibi itici faktörler gelişmiş ülkelerin kalifiye işgücü talebiyle bir araya gelince beyin göçü, göç akımları içerisinde yer bulmaya başlamıştır (Çiloğlu vd., 2017: 37).

Sanayileşmiş merkez ülkeler, çevre ülkelerin emek gücünü beyin göçü aracılığıyla sömürmekte ve simetrik olmayan bir bağımlılık ilişkisi oluşturmaktadır. Buradaki merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal yapı olarak gelişmiş ve genellikle kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Bunlar, çevre ülkeden gelmiş olan nitelikli işgücünü beyin göçü aylında düşük ücretler ile çalıştırmakta ve üretim maliyetlerini düşürmektedir (Güllüpınar, 2012: 69-70).

Beyin göçünün tersine çevirmek konusunda, bireylerin yaşamak için doğdukları topraklardan başka yerleri seçmelerini nasıl engelleneceğimiz sorusu yerine, bireylerin nerede yaşarlarsa yaşasınlar, onların kişisel yetkinliklerine katkı vermek açısından hak sahibi olan ulus ve topluluğa borçlarını ödemelerini nasıl sağlarız, sorusuna odaklanmak gerekmektedir. Bu sorunun cevabı basit bir yardımseverlik ahlakının sonucu değil, akılcı bir öngörünün gereği olarak verilmelidir (Balanuye ve Halıcı, 2006: 26).

Beyin göçü kapsamında yapılan kavramsal açıklamalar, beyin göçünün bireyden çok göç veren ve alan ülke açısından incelenen bir kavram olduğunu göstermektedir. Göç edilen bölgenin iyi yetişmiş bireylerden faydalandığı (bazı yaklaşımlarda bu bireyleri sömürdüğü) ve göç veren ülkenin, gelişim noktasında nitelikli beşeri sermayesini kaybettiği yargısı genel fikir olarak öne çıkmaktadır.

Beyin göçünün ortaya çıkardığı göç eden kimliği bakımından, beyin göçüne konu olan bireylerin maddi ve sosyal imkânları geliştirmek arzusu, bizleri doğrudan göçmen kimliğine götürmektedir. Diğer bir ifadeyle beyin göçleri, göçmenleri ortaya çıkan insani hareketlerdir.

3.1.3. Göçün Nedenleri

Tarih boyunca birçok nedene bağlı olarak çeşitli göç eylemleri gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan tüm göç hareketlerinin bulunduğu ortak noktada “daha iyiyi arama çabası” yer almaktadır. Bu çaba, aynı zamanda insanların neden göç ettiği sorusunun en genel cevabı olarak değerlendirilebilirken, insanların sahip olduğu bireysel ve toplumsal gerçeklikler göçün öznel nedenlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca göç hareketleri için ifade edilen koşulları iyileştirme durumu, yalnızca refah arayışı kapsamında değerlendirilmemelidir. Bazı durumlarda baskı, şiddet ve ölüm gibi durumlardan kaçma durumu da göç hareketlerinin altında yatan nedenler olabilmektedir.

Günümüzdeki göç hareketlerinin altında yatan dinamiklerin tam ve doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için, aşağıda yer alan 8 soruya net bir biçimde cevap verilebilmelidir (Görgün, 2018: 118; Castles ve Miller, 2008: 39):

1. İktisadi, demografik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörlerin değişimi ile insanların göç etme eğilimleri arasındaki ilişkinin boyutu nedir?
2. Göçün varış noktası insanlara ne gibi fırsatlar vaat ediyor?
3. Göçün başlandığı ve tamamlandığı bölgeler arasındaki sosyal ilişkiler nasıl gelişiyor?
4. Göç edenlerin yerleşik düzene geçiş süreci nasıl işliyor ve bu süreç neden bazen çatışma ve ırkçılık bazense kapsayıcı ve zengin kültürel yapı olarak ortaya çıkıyor?
5. Göç edenler göç edilen bölgedeki insanların milli kimliği, kültürü ve sosyal düzeni üzerinde ne tür etkiler gösteriyor?
6. Tamamlanan göç hareketi sonucunda göçün başlandığı bölgede ne tür değişimler yaşanıyor?

7. Göç alan ve veren toplumlar arasında ne tür yeni ilişkiler ortaya çıkıyor?

Ülkeler arasındaki etkileşimin artması, gelişen teknolojinin insanlara kazandırdıkları ve insanlardan götördükleri, ulaşım imkânlarının genişlemesi vb. nedenlere bağlı olarak göç hareketleri yıllar içerisinde ciddi oranda artış göstermiştir. Örneğin, 2019 yılı kayıtlarına göre Dünya’da 270 milyonun üzerinde uluslararası göçeden kişi bulunurken, bu sayı toplam Dünya nüfusunun %3,5’ünü oluşturmaktadır (IOM, 2020: 2).

Azımsanamayacak düzeyde olan göç hareketlerinin ortaya çıkışında istisnai durumların dışında genel olarak ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerin rol oynadığı bilinmektedir. Çünkü göç, daha iyi istihdam olanaklarından zulme kadar çeşitli nedenlerle bireylerin veya insan gruplarının bir coğrafi bölgeden diğerine geçici veya kalıcı olarak taşınmasını ifade etmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 4). Göçün bu tanımının bir diğer anlamı, göç hareketini ortaya çıkaran nedenlerin aynı zamanda itici ve çekici faktörler olduğudur. Çünkü bir birey veya toplum, yaşadığı ülkenin mevcut durumları tarafından itildiğinde veya gitmeyi planladığı ülkedeki koşulların etkisiyle o bölgeye çekildiğinde göç hareketi başlamaktadır.

3.1.3.1. Ekonomik Nedenlerle Göç

Bireylerin daha geniş iş imkânları, yüksek ücret ve refaha sahip olma arzusuyla gerçekleştirdikleri göç hareketleri ekonomik nedenlerle ortaya çıkan göçü ifade etmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Ekonomi ile ilgili teoriler, göçlerin en çok ekonomik değişkenlerden etkilendiğini varsaymaktadır. İşgücü piyasasının durumu, nüfusun kişisel gelir düzeyi ve sosyal yardımların boyutu göçü etkileyen önemli nedenler olarak sıralanmaktadır (Skibiński ve Raçaszek, 2017: 131).

Sınırların birbirinden ayırdığı ülkeler ve ülkelerin sahip olduğu ekonomik koşullar incelendiğinde, bazı bölgelerin diğer bölgelere kıyasla daha yüksek refahı vaat ettiği görülmektedir. Bu durum, mevcut durumlarını daha iyi hale getirmek isteyen insanların bireysel ve kitlesel olarak hareket etmesi açısından anlamlı bir etkiye sahiptir.

Sermaye ve işgücünün bölgesel düzeyde eşit olarak dağılmaması, ücret ve refah farklılıklarının ortaya çıkardığı işgücü hareketliliği, göç veren ve alan ülke arasında oluşan göç hareketlerinin yapısal nedenlerini temsil etmektedir (Güllüoğlu, 2012: 58).

Görülüyor ki, göç hareketinin nedenleri arasında yer alan, bireylerin şartlarını daha iyi hale getirme arzusuna hizmet eden olgular, aynı zamanda gidilecek ülkenin çekiciliğini (çekici faktörlerini) temsil etmektedir. Bu durumda iş imkânları, yüksek ücret ve ekonomik yardım gibi ekonomik göstergeler, göç hareketleri için çekici faktörleri ifade etmektedir.

Bireyler kendi ülkelerinde yüksek işsizlikle gibi bir sorunla karşılaştıklarında genellikle gelişmiş, sanayileşmiş ve emek faktörüne ihtiyaç duyan ülkelere doğru göç etmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). Çünkü işsizlik bir gelirin olmamasını ifade eder ve yoksulluğun en önemli nedenlerindedir. Bu durumda işsizlik oranı genç nüfus arasında daha yüksek olduğundan göç edenler genellikle genç bireyler olmaktadır. Göç neden ekonomik nedenlerden işsizlik kavramı, bireylerin kendi ülkeleri ile ilgili bir faktörü temsil etmesinden dolayı göç edenler için itici bir faktördür.

Göç hareketlerinin geleceği ile ilgili temel görüşler, mevcut göç çağının devam edeceği üzerine yoğunlaşmaktadır. Zengin ve fakir ülkeler arasındaki refahta süregelen adaletsizlikler, çok sayıda insanı daha iyi yaşam standartları arayışı içine itecek ve insanlar göç etmeye devam edecektir (Castles vd., 2014: 7).

Ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçlere kaynaklık eden faktörler, aynı zamanda göç hareketlerinin geleceğine dair önemli ipuçlarını beraberinde getirmektedir. Mevcut durumda bir göç çağı içerisinde yaşadığımızı ve göç trendinin giderek yükseldiğini varsaydığımızda, gelecekle ilgili öngörülerde bulunmak, göçün hem göç alan hem de göç edenler açısından farklı ancak hayati bir boyutunu oluşturmaktadır. Ek olarak ekonomik koşullarla ilgili olarak gerçekleşen göç hareketleri genellikle göçmenlerin yer değiştirmelerini ifade etmektedir.

3.1.4.2. Sosyal ve Kültürel Nedenlerle Göç

Sosyal ve kültürel nedenlerle göç, eğitim ile ilgili eksiklikler, cinsiyete dayalı ayrımcılıklar, kan davaları, birlikte yaşayamama güdüsü, gecekondulaşma süreci ve küreselleşmenin dünya kültüründe yarattığı tek tipleştirme gibi sosyo-kültürel sorunlara bağlı olarak gerçekleşen göçleri ifade etmektedir. (Çağlar, 2018: 45).

İnsan, belirli bir toplum içerisinde yer aldığından, yaşadığı toplumda ortaya çıkan sosyolojik gelişmelerden önemli ölçüde etkilenirken, aynı zamanda hiçbir birey, yaşadığı sosyal ve kültürel yapıda mevcut bulunan ve sonradan ortaya çıkan değişimlerden ayrı düşünülmemekte ve bunlardan soyutlanamamaktadır. Ayrıca diğer toplumlarda görülen sosyal ve kültürel yapıdaki düzey de bireylerin kendi koşulları ile diğer bölgelerdeki koşulları karşılaştırması konusunda belirgin etkiler gösterebilmektedir.

Nüfus artışının yarattığı olumsuzluklar, gençlerin yaşadıkları kırsal alandaki çatışmalardan kaçma çabası ve bölgedeki silahlı gruplara zorla dahil edilme korkusu nedeniyle göç hareketleri gerçekleştirdikleri de görülmektedir(Gautam, 2006: 6).

Sosyal ve kültürel açıdan bireylerin göç kararını etkileyen faktörlerin, göçün başladığı bölgedeki şartları temsil ettiği anlaşılmaktadır. Böylelikle insanların göç kararını altıkları ülkelerdeki gelişmelerin, insanlar için göçü teşvik eden, onları harekete geçiren itici faktörler olduğu anlaşılmaktadır.

Göç alan bölgelerdeki sosyal ve kültürel yapıların gelişmişliği, burada yaşayan insanların sosyo-kültürel anlamda daha iyi olanaklara sahip olması, diğer insanların bu bölgelere göç etmesinde etkili olmaktadır. Daha iyi eğitim olanakları, kamu hizmetlerindeki kalite ve ulaşım-iletişim konusundaki gelişmişlik farklılıkları insanlar için göç hareketini cazip hale getiren unsurlardır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5). Bunlar, aynı zamanda planlanan göç hareketinin tamamlandığı bölgedeki faktörleri temsil etmektedir. Gelişmiş bir düzeni yansıtan bu faktörlerin göç edilecek ülkelerin insanlar açısından cazip edici yönleri olarak sıralanabilir. Sonuç olarak daha iyi sosyo-kültürel şartları gösteren bu faktörler göç eden kişiler için itici faktörleri temsil etmektedir.

Sosyal ve kültürel nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göç hareketleri, ekonomik temelli göçlerden farklı olarak, daha çok bireyin kendi ile ilgili faktörleri içermektedir. Örneğin, ekonomik nedenlerle göç eden bireyler genellikle veri (dışsal) olarak kabul edebilecekleri ücret, işsizlik oranı gibi faktörlerden etkilenirken, sosyal ve kültürel olarak göçlerde bu durum göreceli olarak daha içseldir.

Topluma uyum sağlayamama, olumsuz anlamda yaşanan ayrımcılık ve sorunlardan kaçma isteği gibi faktörleri içeren sosyo-kültürel nedenli göçlerde göç kararı daha çok öznel ve soyut faktörlerden etkilenmektedir. Bu iki ayrım açısından değerlendirildiğinde sosyal ve kültürel nedenli göçler, her türlü göç eden kimliğini ortaya çıkarabilen unsurları içerisinde barındırmaktadır.

3.1.4.3. Siyasi Nedenlerle Göç

Siyasi nedenlerle göç, savaşlar, devletlerin birlikte imzaladıkları antlaşmalar, teröre bağlı biçimde gerçekleşen durumlar ve siyasi olaylar nedeniyle bireysel veya topluluk biçiminde insanların ülkelerini terk etmek mecburiyetinde kalması anlamına gelmektedir (Çetiner, 2020: 32; Tümertekin ve Özgüç, 2003: 313).

Göç hareketini başlatan siyasal nedenler genel olarak devlet tarafından ortaya konulan eylemlerle ilişkilidir. Böylelikle hem vatandaşların hem de bir toplumun göç konusunda şekillenmesinde ve yaşam yerlerinin tercih edilmesinde devlet etkin bir rol oynamaktadır (Çukurçayır, 2010: 47).

Siyasi nedenlerle gerçekleşen göçler genellikle kitlesel göçler haline gerçekleştirilmekte olup; çoğunlukla kişinin tercihine bağlı olmayan, zorunlu göçler olarak adlandırılmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan göç hareketlerinde siyasi nedenlerin etkisi bulunmaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları konusundaki ihlaller, iç

savaşlar ve baskıcı rejimlerden kaçan insanlar başka şansları olmaksızın Batı'ya yönelmek suretiyle göç etmeye başlamışlardır (Danış, 2004: 1-2).

Son dönemlerde etkisi hâlâ devam eden ve Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin sonucunda iktidar değişiklikleri ve iç çatışmalar ortaya çıkmış, sürecin sonunda 10 milyonun üzerinde insan göç etmek zorunda kalmıştır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017: 9).

Görülüyor ki siyasi nedenlerle meydana gelen göçler insanların çoğu zaman hayatta kalabilmek adına gerçekleştirdikleri hareketlerdir. Bu nedenle göç üzerinde etkisi bulunan nedenlerin bireyler için itici faktörler olduğunu söylenebilmektedir. Dolayısı ile siyasi istikrarı sağlayan, insan haklarına önem veren ve daha özgür bir ortama sahip olan ülkelerin bu özelliklerinin göç edenler için çekici faktörler olduğu da düşünülebilir. Ancak yine de siyasi nedenlerin söz konusu olduğu bir ortamda çekici faktörlerden çok itici faktörler ön plandadır. O halde siyasi nedenlerle göç edenler, muhtemeldir ki sığınmacı ve mülteci kimliğini ortaya çıkaran insanı hareketleri gerçekleştirmektedir.

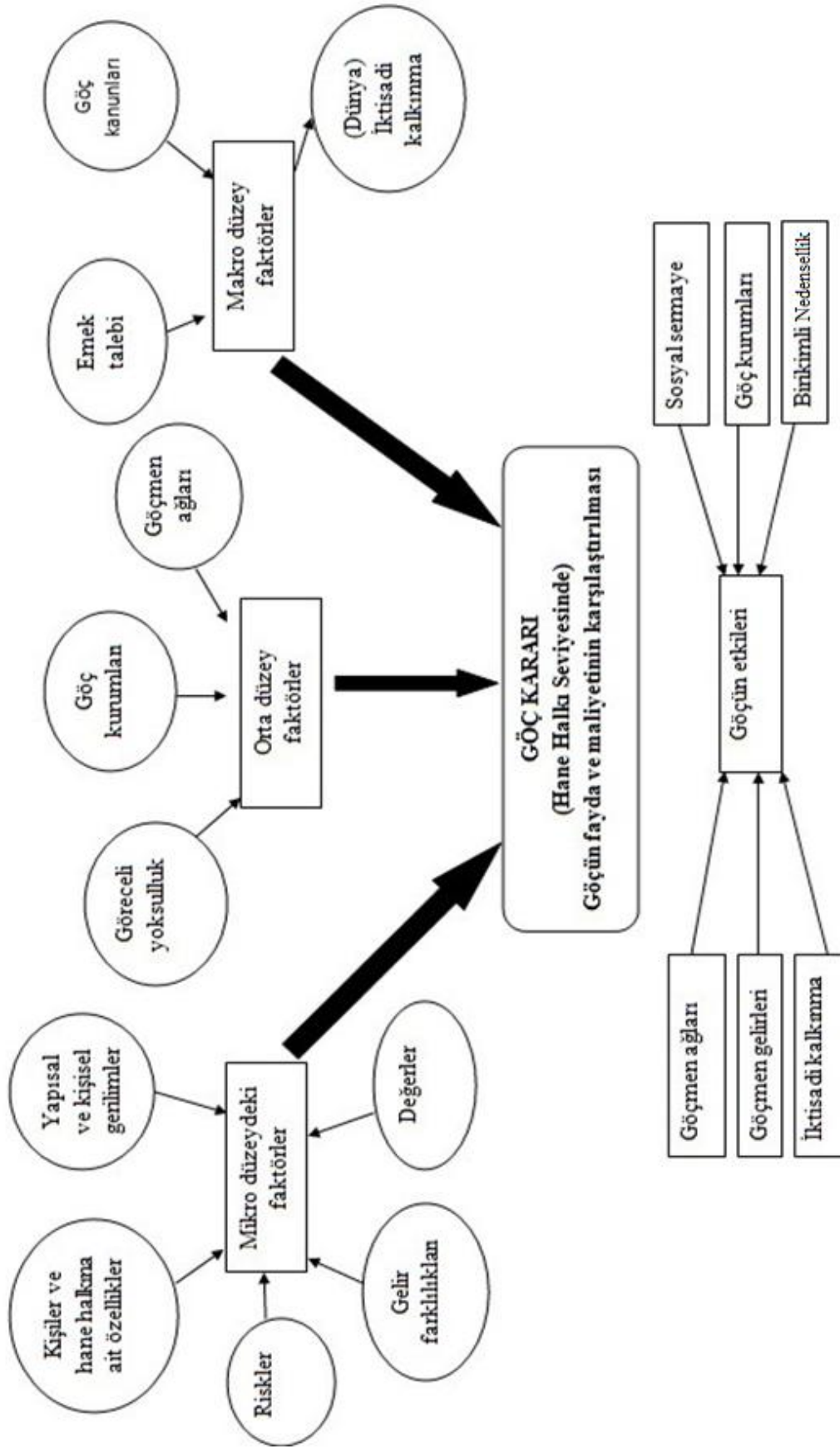
Ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi faktörler karşılaştırıldığında, ekonomik ve siyasi gelişmelerin göç üzerinde göreceli olarak daha yüksek etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Elbette ki sosyo-kültürel faktörlerin göç hareketleri üzerindeki etkisi yadsınamaz ancak küreselleşmenin arttığı bir ortamda refahı artırmak, hayatta kalmak için bir gelire sahip olmak ve savaşların, çeşitli insan hakları ihlallerinin yoğun olduğu çatışmalardan kaçmak daha hayati faktörleri temsil etmektedir.

İnsanların sahip olduğu ve sahip olmayı arzuladığı şartları belirleyen faktörlerin genel çerçevesi ve karar süreci, Şekil 3.1'de gösterilmektedir.

Mikro düzeyde faktörler, risk, kişi ve hane halkına ait özellik, yapısal ve kişisel düzeydeki faktör ve değerlerden oluşurken; orta düzey faktörler göreceli yoksulluk, göç kuramları ve göçmen ağlarını temsil etmektedir. Makro düzeyde ise emek talebi, göç kanunları ve iktisadi kalkınma yer almaktadır.

Mikro, makro ve orta düzey faktörlerle göç kararı veren bireyler, göçün fayda ve maliyetlerini karşılaştırarak göç hareketini gerçekleştirmektedir. Bu noktadan sonra göçün etkileri ortaya çıkmaktadır.

Göçmen ağları ve gelirleri, iktisadi kalkınma, sosyal sermaye, göç kurumları ve birikimli nedensellik göç sonrası ortaya çıkan etkilerde görülen durumlar olarak sıralanmaktadır.

Şekil 3.1. Göç Kararı Vermenin Genel Çerçevesi (Hagen-Zanker, 2008: 19).

3.2. Göçle İlgili Teorik Çerçeve

İnsanların göç kararı verme sürecini başlatan faktörlerin bazen iktisadi ve siyasi bazen de sosyal, kültürel ve coğrafi sebeplerle ortaya çıkması, birbirleri ile çoğu zaman çift yönlü ilişki içerisinde bulunan nedenlerin zamana ve bölgelere göre değişiklik göstermesine neden olmaktadır.

Günümüzde tüm göç hareketlerini açıklamakta kullanılabilir bir göç teorisi bulunmamaktadır. Bunun ana sebebi göçü meydana getiren sebeplerin farklılığıdır. Görülüyor ki göçün sebepleri gerçekten de ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel, ailevi ve hatta dini olabilmektedir. Dolayısıyla ortaya konulacak genel bir göç teorisinin tüm bu faktörleri kapsamaması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sebepler arttıkça tek bir izah kategorisine, yani teoriye ulaşmak, ispatsız ve istisnalarla dolu bir sonuca ulaşmaktan farksız olabilmektedir. Nitekim Batı'da en çok bilinen ve göç kanunları olarak ifade edilen teoriler dahi bu kapsayıcılıktan oldukça uzak görünmektedir (Gezgin, 1991: 32).

Günümüzde henüz genelleştirilmiş bir göç teorisi bulunmamasına rağmen, sosyal bilimciler ve fiziki faktörlerle ilgilenenlerce geliştirilen beş grup varsayım bulunmaktadır (Tekeli, 1975: 24-27):

- Birinci grup genellemeler, sosyal yapı içerisinde göçü ortaya çıkaran sebepler ve göçün çeşitlerini kapsamaktadır.
- İkinci grup varsayımlar, bireyin göç kararını alış sürecini ve bu kararın evrelerinde neyi önemseyiyle ilgilidir.
- Üçüncü ve dördüncü genellemelerde göç kararı veren bireylerin diğer bireylerden farkı ortaya konulurken; göç neticesinde sosyal yapıda meydana gelecek problemler hakkında görüş bildirilmektedir.
- Beşinci ve son genellemelerin yapısı ise ilk dört gruptan farklıdır. Diğer dört grup, göç bir bağımlı değişken olarak ifade edilmekte ve göçü meydana getiren faktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak göç ayrı bir bağımsız değişken olarak birçok yapısal değişimin neden olabilir. Beşinci gruptaki genellemeler ise bu durumla ilgili çıkarımlar ortaya koymaktadır.

Göçle ilgili temel varsayımlardan sonra göç konusunun teorik arka planını zenginleştiren ve göç araştırmalarını birçok disipline dayandıran araştırmaların ilk örnekleri 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda etkisi hissedilen ve bütün dünyayı saran Büyük Buhran ile kentleşme sürecine denk gelen bu dönemde iktisatçılar başta olmak üzere siyasetçiler, antropologlar ve birçok alandan araştırmacılar göç ile ilgilenmeye başlamışlardır. Böylelikle göç teorileri nicel ve nitel yönleriyle ele alınmaya başlanmış ve göç teorileri çeşitlenerek artış göstermeye başlamıştır (Şahin, 2018: 9).

Disiplinlere göre ya da her disiplin içinde farklılık gösteren göç teorileri, iki ana başlık haline tasnif edilebilir. Bunlar göçü genel bir yapıda açıklayan, göç hareketleri açısından daha kapsayıcı olan *klasik* ve göç hareketlerini belirli bir bölge veya dönem için spesifik olarak yorumlayan ve günümüze daha yakın dönemlerde ortaya çıkan *modern* göç teorileri olarak adlandırılmaktadır. Bunlara ek olarak bir alanın özgül açıklamalarını içeren, göçün temel fonksiyonunu ekonomik gelişmeler ışığında tanımlayan ve iktisadın göç hareketleri ile ilgili yorumlarını ifade eden iktisadi doktrinlerdeki göç teorilerine de yer verilebilmektedir.

3.2.1. Klasik Göç Teorileri

Göç kavramının literatürde yer bulmasını sağlayan, göç kavramına ilk sistematik yorumu getiren, diğer bir ifadeyle göçün literatürdeki doğuşu anlamına gelen teoriler, klasik göç teorileridir. Klasik göç teorilerinde yer alan kavramsal açıklamalar, genel olarak göç hareketlerinin nedenleri üzerine yoğunlaşmaktadır. İlk göç teorisinden sonra oluşturulan ve göç hareketini genel, göçü meydana getiren faktörleri spesifik olarak ele alan yaklaşımda da benzer yöntemin yer aldığı görülmektedir.

3.2.1.1. Ernst Georg Ravenstein'in Göç Kuramı

Kendisinden sonraki göç araştırmalarına da kaynaklık eden Göç Kanunları Teorisi, göçü artan kentleşme çerçevesinde değerlendiren ve iç göçü konu alan, ilk göç kuramıdır. Göç olgusuna yönelik sistemli bir araştırma olan Göç Kanunları, Ernst Georg Ravenstein tarafından 1885 yılında kaleme alınmıştır. Dönemin koşullarını dikkate alan Ravenstein, artan kentleşmeyi dikkate alarak iç göçü meydana getiren faktörleri incelemekte ve çalışmanın neticesinde göçü yedi kanun çerçevesinde aşağıda yer alan maddeler ile açıklamaktadır (Ravenstein, 1885: 198-199):

1. Göçmenlerin büyük bölümü yalnızca kısa mesafe içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. Göç hareketlerine katılanlar, büyük endüstri ve ticaret noktalarına doğru ilerlemektedir.
2. Meydana gelen göçün doğal sonucu olarak göçmenlerin geride bıraktıkları kırsal boşluk, diğer bölgelerden gelenlerce doldurulmaktadır ve göç akımları tüm dünyaya bu şekilde yayılmaktadır.
3. Kırsaldan kentlere doğru oluşan göç hareketi, ilk hareketteki çekime göre tersi yönde olmakla birlikte benzerlikler göstermektedir.
4. Ortaya çıkan ana göç akımları, tazmin edici özellikte karşı akımlar yaratmaktadır.
5. Göçün uzun mesafelere doğru olması durumunda göçmenler genel olarak büyük ticaret ve sanayi merkezlerini varış noktası seçmektedirler.
6. Kırsalda yaşayan nüfus, göç alan bölgelerde yaşayan kent nüfusuna göre daha fazla göç etme eğilimindedir.
7. Kadınlar, erkeklere kıyasla göreceli olarak daha fazla göç etme isteği içerisinde.

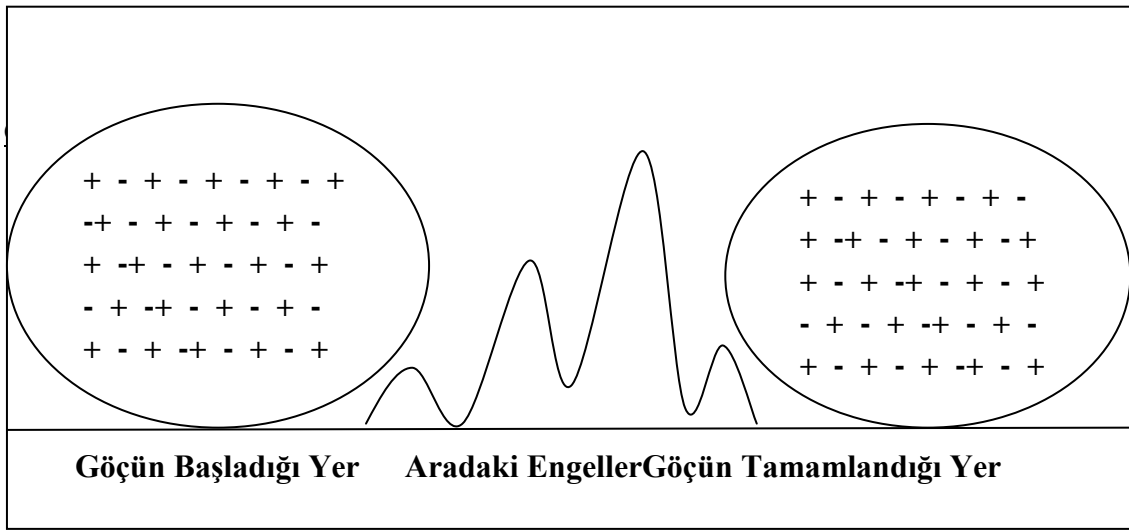
Ravenstein'in ortaya koyduğu bu çıkarımlar, teorinin ortaya çıktığı dönemdeki kentleşme ve sanayileşmenin kırsal bölgede yaşayanlar açısından çekici bir faktör olduğunu göstermektedir. Çalışma, göç hareketlerinin açıklanmasında yalnızca bölgeler arası iç göçün özelliklerini ortaya koyarken hareketin ortaya çıkış nedenleri ile ilgili kapsamlı analiz içermemektedir. Ancak yine de göçle ilgili gelişmiş ve göçü daha ayrıntılı inceleyen teorilerin inşası açısından bir temel özelliği göstermektedir.

3.2.1.2. Everett S. Lee'nin İtme Çekme Teorisi

İtme Çekme Teorisi, Ravenstein'in göç ile ilgili ortaya koyduğu ilk açıklamalardan sonra ortaya çıkan, bu açıklamaları kayda değer bir genellemeyi içermemesi noktasında eleştiren bir teoridir. Everett Lee, A Theory of Migration adlı çalışmasında, 1966 yılında göç kavramına itme/çekme (push/pull) kavramlarını ekleyerek, bu kavramları teorik bir zeminde ele almıştır. O, göç hareketleri hususunda genel yargı kabul edilebilecek tek açıklamanın, genç yetişkinlerin göç konusunda daha istekli olduğu ifadesiyle Dorothy Thomas'a ait olduğunu vurgulamıştır (Lee, 1969: 284).

Everett Lee, çalışmasında göç hareketlerini göç süreci ile ilişkisi olan faktörler açısından ele almış ve analizine zemin oluşturan faktörler şu şekilde sıralamıştır:

- Başlangıç noktası ile ilgili faktörler
- Bitiş noktasına ilişkin faktörler
- Göç sürecinde karşılaşılan engeller
- Kişisel faktörler

Şekil 3.2. Göç Kararındaki İtici, Çekici Faktörler ve Araya Giren Engeller (Lee, 1966: 50)

Lee, çalışmasında yer verdiği faktörlerin göç üzerinde pozitif, negatif ve nötr olarak etki gösterdiğini ifade etmiştir. Göçün başladığı bölgedeki ve varış noktasındaki faktörlerin göçe pozitif veya negatif etki gösterebileceğini belirtirken göç üzerinde herhangi bir etkisi olmayan faktörleri ise nötr olarak tanımlamıştır (Özcan, 2017: 192).

Lee'ye göre, göçmenler gelişmemiş bölgelerden düşük ücret, yüksek nüfus yoğunluğu ve ekonomik istikrarsızlık sebebiyle itilirken; gelişmiş bölgeler göçmenleri yüksek ücretler ve iş imkânlarının genişliği gibi faktörlerle çekmektedir. Teorinin temel düşüncesi, dezavantajlı kişilerin fakir bölgelerden zengin bölgelere göç etmesi veya düşük gelirli ülkelere yüksek gelirli ülkelere göç etmesine odaklanmaktadır (Güllüpinar, 2012: 59).

İtme Çekme Teorisi'nde göç hareketlerinin daha net bir yapıya büründüğü görülmektedir. İlk göç teorisinde göç, çekim merkezlerindeki gelişmişlik düzeyini dikkate alan ve kırdan kente yönelen bir olgu olarak ifade edilirken; Lee'nin açıklamalarında bu durum, göç hareketlerinin başladığı, tamamlandığı ve göç sürecindeki faktörlere kadar indirgenmiştir.

3.2.2. Modern Göç Teorileri

Göç kavramı, göç hareketinin meydana geldiği bölgenin, zamanın, küresel yapının ve başlangıç noktasına ait içsel dinamiklerinin büyük ölçüde tesiri altında gerçekleştirilen bir eylemdir. Böylelikle göç hareketleri, özellikle 20. yüzyıl içerisinde yaşanan savaşlar, ekonomik buhranlar, siyasi krizler ve diğer tüm gelişmelerle birlikte daha spesifik bir alan haline gelmiş; birçok açıdan ele alınarak spesifik yorumlara sahip olmuş ve 20. yüzyılın ortalarından günümüze kadar farklı türde çok sayıda göç teorisi literatürdeki yerini almıştır.

3.2.2.1. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer tarafından 1940 yılında kaleme alınan Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe (Inververning Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance) adlı çalışmada, göç hareketlerinin mesafe faktörü ile ilişkisi açıklanmaktadır ve göç hareketleri kesişen fırsatlar bakımından ele alınmaktadır. Stouffer, ilgili literatürde yer alan çalışmalarda itme ve çekme etkisi gösteren değişkenleri içeren analizler yapılırken, mesafe değişkeninin göz ardı edilmesini, verimli olmayan analizler ortaya çıkaran bir durum olarak ifade etmektedir. O'na göre mesafe o kadar kritik bir faktördür ki, şu anda olduğundan daha fazla araştırmayı hak etmektedir. Kişilerin neden iş bulmak için belirli bir yere gittiği, neden belirli bir mağazadan alışveriş yaptığı, neden belirli bir gölgede suç işlediği ve neden seçtiği bir kişi ile evlendiği konusunda mesafe önemli bir değişken özelliği göstermektedir. Çünkü Chicago'daki insanlar açısından, Iowa'nın New York'a göre ve New Yorklular için Massachusetts'in Chiacago'ya göre çekici olduğunu söylersek, iki şehir arasındaki bu gerçekliğin mesafe faktörü ile ilişkilendirmek gerektiği açıktır (Stouffer, 1940: 845-846).

Stouffer, göç kavramını yalnızca mesafe açısından değil, aynı zamanda fırsatlar açısından değerlendirmiştir. Amerikan Sosyoloji Dergisi'nde yayımladığı eseriyle göç kavramını matematiksel boyutlarıyla ifade eden yeni bir teorik yaklaşım geliştirmiştir (Ela Özcan, 2016: 189).

Stouffer açıkça herhangi iki noktaya yönelen olan göçte, çekme faktörlerinin önem arz ettiğini, lakin bu faktörlerin önemini ortaya koyan ana etmenin mesafe olduğunu belirtmektedir. Yani, bir mesafe içerisinde göç edecek kişilerin sayısı bu mesafedeki iş olanaklarının zenginliği ile aynı doğrultudadır. Dahası, göç edilecek hedef bölgeyle mevcut bulunulan yer bölge arasındaki mesafenin uzak olmaması, göçe başlayacak olan kişiyi göç için cesaretlendirmekte ve göç kararını olumlu yönde etkilemektedir (Jansen, 1970: 11).

Kesişen Fırsatlar Kuramı'nın göç alanında önemli katkıda bulunduğu bir diğer konu uluslararası göçtür. Kuramda uluslararası göç, mesafeye göre göç hareketi sırasında ortaya çıkabilecek engeller açısından ele alınmaktadır. Göç için alınacak mesafede geçilecek uluslararası sınırlar, göçe olumsuz biçimde bir etki göstermektedir. Çünkü bu özellikteki bir geçiş, aşılacak her sınır, kontrol sistem ve yapısını beraberinde getireceğinden uluslararası göç hareketini ciddi oranda zorlaştıran bir etkileyici olarak değerlendirilmektedir (Çağlayan, 2006: 77-78).

Stouffer, göç ile ilgili yaptığı analizinde mesafe değişkenine özel bir anlam yüklemektedir ve bir göç hareketi için en değerli faktörü mesafe olarak tanımlamaktadır. Göç hareketleri üzerinde mesafe faktörünün etkisi daha önceki araştırmalarda genel olarak "kısa mesafedeki bölgelere göç eğiliminin daha fazla olduğu" biçiminde oldukça sınırlı düzeyde yer almaktadır. Bu noktada Kesişen Fırsatlar Kuramı'nın göç ve mesafe ilişkisine ilişkin açıklamaları, ondan önceki araştırmaların önem düzeyi noktasında bir eleştirisi olarak kabul edilebilir.

3.2.2.2. Petersen'in Beş Göç Tipi Yaklaşımı

Petersen (1958), Genel Bir Göç Tipolojisi (A General Typology of Migration) isimli eserinde daha önceki göç teorilerine yönelik bir eleştiri ile göç ile ilgili görüşlerini açıklamaya başlamaktadır. Petersen'e göre daha önceki birçok uluslararası göç teorisi belirli bir ülkeden başka bir bölgeye göç hareketi üzerine odaklanmaktadır. Tarihsel dönemlerdeki gelişmelerle ilgili olan bu teoriler analizden ziyade açıklamalar üzerine kuruludur ve oldukça ilkel bir yapıdadır. Petersen, çalışmasında hem iç hem de uluslararası göçte yer alan analizleri tek bir tipolojide bir araya getirmeye çalışmıştır.

Bazı durumlarda asıl sorulması gereken sorunun, insanların neden göç ettiği değil, neden göç etmediği olabileceğini ifade eden Petersen, göç etme nedenleri kapsamında ilkel, zorla, kötü şartların yol açtığı ve serbest göçler olarak beş tür göç tipinden bahsetmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 167; Kaygalak, 2009: 11-12).

Petersen, göç tasnifinin ana temasını itme-çekme karşıtlığını göç hareketinin yeni bir yapı veya koruması olmasına göre şekillendirirken, bireysel ve sınıfsal ayrımları içeren beş göç tipini şu şekilde tanımlamıştır (Ela Özcan, 2016: 193-194):

- **İlkel Göç:** Çevresel yapının ortaya çıkardığı itiş etkisiyle birlikte ortaya çıkan göç tipidir. İlkel göç kapsamında ele alınan göçlerin nedenleri arasında kuraklık, yaşamaya uygun olmayan hava şartları ve buna benzer göçe itiş faktörleri yer alırken, bu göç tipi genel olarak toplu göçler olarak tanımlanmaktadır.
- **Zorunlu Göç:** Siyasi otoritenin veya benzeri bir sosyal kurumun meydana getirdiği itme etkisi ile ortaya çıkan göç türü zorunlu göçtür.
- **Yönetilmiş Göç:** Göç etmek veya etmemek arasında göç edenlerin karar verme tasarrufuna sahip olduğu göç türüne yönetilmiş göçler denilmektedir.
- **Serbest Göç:** Göçmenlerin kişisel tercihlerinin belirleyici faktör olduğu göç türüdür ve bu göç türünde göçmenlerin karar alma konusunda tek karar vericidir.
- **Kitlesel Göç:** Bölgesel arası göç hareketlerinde nicel anlamda analize konu kitlesel göçte insanlar kalabalıklar halinde toplu olarak göç etmektedirler. Teknolojik ilerlemeler ve ulaşım yapılarındaki gelişmelere paralel olarak artış

gösteren kitlesel göçler, göç hareketinin kişisel olmaktan ziyade bir biçim kazanması, kolektif bir biçimde ortaya çıkışını ifade etmektedir.

Tablo 3.1. Petersen'in Göç Tipolojisi (Petersen, 1958: 266)

İlişki	Göçe neden olan faktör	Göç sınıfı	Göç türü	
			Muhafazakar	Yenilikçi
Doğa ve insan	Ekolojik itme	İlkel	Göçebelik	İkamet edilen bölgeden kaçış
Devlet ve insan	Göç politikası	Zorlanmış	Yer değiştirme	Köle ticareti
		Yönlendirilmiş	Kaçış	Vasıfsız işgücü ticareti
İnsan normları	Yüksek arzu	Serbest	Grup	Önder
Kolektif davranış	Sosyal ivme	Kitlesel	Yerleşim yeri	Kentleşme

Petersen'in farklı bir yaklaşımla ortaya koyduğu sınıflandırmalar, Dünya'daki göç hareketlerinin tarihsel ve sosyolojik gelişim ve dönüşümünü de yansıtmaktadır. Bahsi geçen göç tipleri yalnızca göçü çeken veya insanları göçü iten nedenlerle ilgili değildir. Bireysel ve toplumsal göç eğilimlerini farklı boyutları ile ele alan Petersen, göçün altında yatan motivasyonu analize dahil ederek gerekli ayrımları başarılı bir biçimde ortaya koymuştur. Bilhassa güncel olarak var olan göç hareketlerinin (Afrika'daki savaş temelli göç, sömürgecilik kapsamında Fransa ve Afrika ülkeleri arasındaki bağlantı vs.) açıklanmasında gerekli kuramsal analizleri içeren çalışma, göçün sosyolojik boyutuna da ışık tutmaktadır (Çağlayan, 2006: 77).

Petersen, kendisinden önceki göç teorilerini eleştirirken, aynı zamanda göç teorilerine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Beş Göç Tipi Yaklaşımı'na kadar insanların neden göç ettiği ile ilgilenen teoriler, insanların neden göç edemediklerine değinmemiştir. Ancak Petersen, hem bu duruma değinmiş hem de göç hareketlerinin ortaya çıkışında kişisel faktörlerin yanı sıra, dışsal kabul edilebilecek olan durumların/olguların da etkisini açıklamalarla sınırlı olan yapının ötesine taşıyarak bir analiz çerçevesinde ele almıştır. Bu noktada tarihsel ve sosyolojik devinimlerin göç ile ilgili açıklamalar hususunda öncü göstergeler olabileceğine de göndermede bulunmuştur.

3.2.2.3. Davranışsal Model Yaklaşımı

Julian Wolpert'in 1965 yılında yayımlanan Göç Etme Kararının Davranışsal Yönleri (Behavioral Aspects of The Decision to Migrate) isimli eserinde göç etme kararlarında etkili olan belirleyicileri bir model kapsamında değerlendirmiştir. Davranışsal Model Yaklaşımında Wolpert, daha önce yapılan çalışmaları yetersiz bulmakla birlikte, bu çalışmaların heterojenlikleri dikkate almadığını ve mikrodan makro düzeye geçişte çok az açıklamaya sahip olduğunu savunmuştur. Meslek, gelir, ırk ve özellikle yaş grubu ile ilgili faktörler karşılıklı bağımlıkları dikkate almamaktadır. Çalışmada geçiş farklılıklarını açıklamak temel amaçlar arasında yer almaktadır. Göç ile ilgili açıklamaları yalnızca itme ve çekme kuvvetleri ile sınırlamak, mesafe ve ekolojik özelliklere odaklanmak, sezgisel ilgiler dolayısıyla bu tür analizleri şüpheli faydaya götürmektedir. Oysa analizlerin çerçevesi davranışsal olarak sınıflandırılmalıdır. Wolpert, göçün davranışsal modelini 4 bölümde ele almaktadır (Wolpert, 1965: 159-166):

1. Mekan Faydası: Bireyler, sahip oldukları tecrübeler dahilinde kendi içinde fayda düzeyini belirleyen fayda eşiği ve istek düzeyine sahiptir. Öznel olarak belirlenen bu eşik, dahil olduğu yerde başarılı olmak adına bir dizi ölçütün ağırlıkta olduğu bir bileşimdir.

2. Arama Davranışına Alan Teorisi Yaklaşımı: Kişi, teorik olarak yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası bilgi kapsamının çok geniş bir çevresel yelpaze erişimine sahipken, tipik olarak çevrenin sadece oldukça sınırlı bir kısmı onun karar vermesine etkilidir. Ayrıca bireyin çevresi yalnızca yakın çevreyle sınırlı değilken; bu çevre kişilerin sahip olduğu temasların sayısı ve yoğunluğu açısından farklılık göstermektedir.
3. Eşik Oluşumuna Yaşam Döngüsü Yaklaşımı: Bireyin eylem alanının yapısı ve kapsamı yaşam döngüsü kapsamında gruplandırılan bir dizi belirleyicilerden oluşur. Bireyin eylem alanının zaman içindeki gelişimi ile ilgili olarak cinsiyet, ırk, eğitim ve aile geliri muhtemel hareket ve seçim alanının şekillenmesinde etkilidir.
4. Diğer Davranışsal Parametreler: Bireylerin eylem alanı yalnızca mevcut konumunu değil aynı zamanda yeni alan aramalarını da içerir. Alternatiflerin tümü kendisini aynı anda göstermeyebilir ve zamana yayılır. Davranış teorileri göç ile ilgili olarak, gözlemleri, belirsizliği en aza indiren alternatifler arasındaki tercihleri göç kararında etkili faktörler olarak görmektedir.

Wolpert'in göç modelinde, maliyet-fayda analizi ve bireylerin göç hareketini gerçekleştirme sürecindeki rasyonel davranışı yer almaktadır. İnsanlar, buldukları bölge ve gitmek istedikleri yeni konumun faydaları arasında tercih yaparak göç kararını bu doğrultuda vermektedir (Akyıldız, 2016: 161).

Göç hususunda bireysel tercih ve kararların en yoğun olarak ele alındığı açıklamalardan birisi olan Davranışsal Model Yaklaşımı'nda, fayda analizi neticesinde ortaya çıkacak toplam etkinin referans alındığı görülmektedir. Akılcı davrandığı varsayılan bireyin, belirlenen kıstaslar özelinde yaptığı değerlendirmeye dikkat çeken yaklaşım, sezgisel olması yönüyle yalnızca çevresel faktörlere odaklanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca yalnızca çekici ve itici faktörlerle yapılan analizler yerine sınıflandırılmış davranışsal faktörlerin yer aldığı bir çerçevede yapılacak analizlerin daha güvenilir olduğu belirtilmiştir.

3.2.2.4. Zelinsky'in Hareketlilik Geçiş Hipotezi

WilburZelinsky, göç hareketlerinin açıklanması hususunda özgün açıklamaları ile literatüre katkı sağlayan bir coğrafyacı olup, 1971 yılındaki Hareketlilik Geçiş Hipotezi (The Hypothesis of The Mobility Transition) isimli eseri ile göç edenlerin kararlarını tarihsel perspektif özelinde ekonomik ve sosyal gelişmeler paralelinde ele almıştır. Çalışma kapsamında göç kavramı, bir yandan ekonomik ve sosyal gelişmelerden etkilenirken diğer yandan insanlığın modernleşme sürecini etkileyen bir değişken olarak analiz edilmiştir (Akyıldız, 2016: 151).

Zelinsky'in ifade ettiği temel hipotez, göç hareketleri ve emeğin mobilitesinin toplumsal devrim ve modern yapıların meydana gelişinden etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. Bu noktada modernleşme farklı süreçlerle ifade edilirken, göç ve işgücü hareketliliği ile yakın bir ilişki içerisinde ve beş aşamalı bir süreç ile meydana gelmektedir (Aktaş, 2015: 207-208).

Tablo 3.2. Zelinsky'in Hareketlilik Geçiş Hipotezi Evreleri (Zelinsky, 1971: 230-231)

	Evreler	Evrenin Özellikleri
1. Evre	Modern öncesi geleneksel toplum	Yüksek doğurganlık oranı, doğurganlıkla aynı düzeyde ölüm oran ve sınırlı göç hareketleri dönemi
2. Evre	Erken geçiş toplumu	Doğurganlıkta göreceli artış, ölüm oranında düşüş, kırsaldan kentlere ve uluslararası göç hareketinde artış dönemi
3. Evre	Geç geçiş toplumu	Doğurganlıkta azalış, nüfus artış hızında göreceli düşüş, kırsaldan kentlere göçte göreceli, uluslararası göçte ciddi azalış dönemi
4. Evre	Gelişmiş toplum	Kontrol altında bir doğurganlık, ılımlı nüfus artışı veya sabit nüfus, kırsaldan kente göçte artış ve göç verirken gelişimle birlikte meydana gelen vasıfsız işgücü göçü sonucu göç alan ülkeye dönüşüm dönemi
5. Evre	Geleceğin süper gelişmiş topluluğu	Doğurganlık ve ölümün düşük seviyede devam ettiği, iç göçlerin kentlerden kentlere olduğu ve daha gelişmiş ülkelere göçün devam ettiği dönem

Zelinsky hareketlilik geçiş kavramıyla insanoğlunun kendi gelişimi üzerindeki kontrolünü ifade etmektedir. Yaşamsal döngü sayesinde hareketlilikteki artışa, bunun neticesinde ise ekonomik ve sosyal olarak ilerlemeye katkı sağlayan gelişime varılmaktadır. Başka bir deyişle yaşamsal hareketlilik içerisindeki değişim, beraberinde getirdiği gelişim anlamına gelmektedir (Zelinsky, 1971: 222-223).

Hareketli Geçiş Hipotezi'nin göç olgusuna yaptığı katkının odaklandığı temel nokta, insanlığın hareketli yapısı yani modernleşme süreci ile ilgilidir. Göç hareketlerinin bu süreç ile değişiklik göstereceğini belirten Zelinsky, bu duruma kaynaklı eden yapının sosyal ve ekonomik gelişmeleri içerisinde taşınması yönüyle toplum olduğunu belirtmiştir.

3.2.2.5. Merkez-Çevre İlişkileri (Dünya Sistemleri) Kuramı

Immanuel Wallerstein'in 1974 yılında yayımlanan eseri Modern Dünya Sistemi (The Modern World System) Kuramı ile birlikte, kuramın savunucuları göçün temelini 16. Yüzyıl itibarıyla gelişen ve yayılan dünya pazarının sahip olduğu yapıyla ilişkilendirmektedir (Massey vd., 1993: 444).

Gelişmiş yapıdaki ülkeler merkez, göreceli olarak daha az gelişmiş olan bölgeler çevre olarak tanımlanırken göç hareketleri genellikle çevreden merkeze doğrudur (Görgün, 2017: 1323).

Dünya Sistemleri Kuramı, göç süreci ile ilgili açıklamalarını sosyalist bir bakış açısıyla incelerken, göç sürecini sömürgecilik faaliyetleri ile bağdaştırmaktadır (Aksoy, 2012: 295; Mutluer, 2003: 20).

Dünya'nın tamamını büyük bir pazar olarak ele aldığımızda, 16. yüzyılda belirginleşen sömürgeci yapı bugün de varlığını sürdürmektedir. Dünya ülkelerinin birbirleri ile bağlar kurması sürecinde gelişmiş yapılara sahip ülkeler, teknoloji, sermaye, üretim teknikleri ve emeğin yönetimi konusunda tasarruf etme hakkına sahip olmuşlardır. Böylelikle emek faktörünün bu evrenin bir sonucu olarak çevre ülkelere merkez ülkelere doğru hareket etmeye başladığı iddia edilmektedir (Aksoy, 2012: 295).

Wallerstein'in kuramına göre, kapitalizm ve kapitalizmin ortaya çıkış biçimleri günümüzdeki ekonomik yapıların ve dolayısıyla göç hareketlerinin ana belirleyicileridir ve uluslararası göçün temelinde ulusal ekonomilerin sahip olduğu dualist pazar yapısı değil, genişleyen dünya piyasası yer almaktadır (Güllüpnar, 2012: 67).

Göç, kapitalist süreçte kaçınılmaz olarak meydana gelen aksaklıkların ve yerinden edilmelerin doğal bir sonucudur. Kapitalizm Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya'daki çekirdeğinden dışa doğru genişledikçe dünyanın giderek daha büyük kısımları ve insan nüfusunun artan oranı küresel pazara dahil edilmiştir. Çevre bölgelerde yer alan toprak, hammadde ve bunların işgücü piyasası üzerindeki etki/kontrolü arttıkça göç hareketleri kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır ve bunların belirli kısmı yurtdışına doğru gerçekleşmektedir (Massey vd., 1993: 445; Massey, 1989).

Merkez-Çevre İlişkileri Kuramında göç hareketleri, gelişmekte olan ülkeler için sosyo-ekonomik sorunları beraberinde getiren bir durum olup, ülkelerin gelişme sürecindeki potansiyellerini tam anlamıyla kullanabilmesinin önündeki engel olarak görülmektedir (Çakı, 2018: 26).

Dünya Sistemleri Teorisi'nin göç açıklamalarına getirdiği yenilik, göç hareketlerini bireysel faktörlerden uluslararası düzeye aktarması ve bu durumu kapitalist süreçler ile birlikte açıklamasıdır. Ayrıca çevre ülkelerin göç hareketlerinin merkeze yönelmesiyle birlikte bu durumdan olumsuz etkileneceği ifade edilerek, kaynak transferi noktasında sömürgeleştirme faaliyetlerini çağrıştıran açıklamalara da yer verilmiştir.

3.2.2.6. Göç Sistemleri Teorisi

Göç Sistemleri Teorisi, en basit tanımıyla ülkelerin karşılıklı olarak göçmen değişimleri vasıtasıyla kurduğu sistem etrafında biçimlenen, ekonomik ve siyasi yönleri ağır basan bir yaklaşımdır. Teori'nin destekçileri, kurulan bu bağlantıda ülkelerin ticari yakınlıklarını göç hareketlerinin önemli bir bağlantı noktası olduğunu ifade etmektedir (Bean ve Brown, 2015:142).

İlk defa Akin Mabogune tarafından bölgesel kalkınma kapsamında ifade edilen teori, varsayımları destekleyecek yeterli ampirik temellere dayandırılmamış, daha sonra Kritz ve Zlotnik tarafından yeniden ele alınarak genişletilmiştir (Develi, 2017: 1346-1347).

Tarihsel çerçevede oluşan yapısal ilişkileri ön plana çıkaran Göç Sistemleri Teorisi, milletler arası ilişkileri, politik iktisadı, kolektif eylemi ve kurumsal faktörleri işaret etmektedir. Birbirleriyle göçmen değişimlerinde bulunan iki veya daha fazla ülke ile açıklanan (Akyıldız, 2016: 149) Göç Sistemleri Teorisinde göç hareketi sürecinde bireyler arası ilişkilerin ötesinde, tarihsel birikimlerle oluşan sıkı bağlara odaklanılmakta ve uzun vadede göç hareketlerinin mevcut ilişkileri daha da güçlendireceğini tahmin edilmektedir (Görgün, 2017: 1323).

Göç sistemindeki ülkelerin coğrafi biçimde birbirlerine yakı olmaları önemli değildir. Göç için fiziksel yakınlıktan öte siyasal ve ekonomik yakınlık daha ön plandadır. Coğrafi uzaklık bu göç türünde göç hareketlerini azaltmazken; yakınlık ise artırmamaktadır (Güllüpnar, 2012: 77).

Göç Sistemleri Teorisi, genel kabul gören uluslararası göç teorilerine göre ciddi farklılıklar göstermemekle birlikte, diğer teorilerden ayrılan bazı kavramsal açıklamaları içermektedir (Massey vd., 1993: 454):

- Sistem içerisindeki ülkelerin yakın olmaları gerekmez, çünkü göç akımları fiziksel ilişkilerden ziyade politik ve ekonomik ilişkileri yansıtır.
- Çok kutuplu sistemler mümkündür. Böylelikle dağınık merkez ülkeler benzer özellikler gösteren farklı bölgelerden göçmen kabul edebilir.
- Uluslar birden fazla göç sistemi içerisinde yer alabilir ancak bu durum göç veren ülkelerde göç alan ülkelere oranla daha olasıdır.

- Siyasal ve ekonomik şartlar değiştikçe sistemler gelişir ve sabit bir yapıya sahip olmaktan uzaklaşır. Ülkeler arasındaki sosyal değişim, ekonomik dalgalanmalar ve siyasi karışıklığa tepki olarak sistemler arasındaki geçişler yaşanabilir.

Göç Sistemleri Teorisi içerisinde yer verilen bir diğer nokta makro ve mikro düzeylerdeki değişikliklerdir. Teoride, makro seviyesinde kurumsal bileşenler bulunurken, mikro düzeyde göç edenlerin tutumları, karşılıklı etkileşimleri ve inançları yer bulmaktadır. Thomas Faist, bu kuramı Dünya Sistemleri Kuramı ile İlişkiler Ağı Kuramı arasında geçiş kuramı olarak ifade etmektedir. Çünkü Faist, Dünya Sistemleri Kuramını makro akışa ait bir yaklaşım olarak görmektedir. Ancak Faist çalışmasında mikro yaklaşımı ön plana çıkarmak istemiş, göçmenin, göçmenlik durumunu temel odak noktası seçerek göçmen ağlarına odaklanmıştır (Adıgüzel, 2016: 32-33).

Göç Sistemleri Teorisi, kişisel ve üstü faktörler ile göçün edilebilirliği arasındaki ilişkiyi mikro ve makro düzeyde ele almaktadır. Göç hareketlerinde de gözlemlendiği üzere, hem kişisel ve kültürel yakınlıklar (mikro) hem de ülkeler arasındaki politik ve ekonomik ilişkiler (makro) göç hareketlerini ciddi düzeyde etkilemektedir. Ayrıca mekansal uzaklığın göç hareketini azaltmadığı ancak mesafedeki kısalığının göç hareketini artırdığı ile ilgili görüş, gelişmiş ve maliyetlerde ciddi azalış sağlamış olan ulaşım ağlarının varlığı ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

3.2.2.7. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler Ağı Kuramı'na göre, göç eden kişilerin göç ettikleri yerlerde oluşturdukları, bununla birlikte başlangıç ve varış noktası arasında ortaya çıkan sosyal ağlar ve sosyal ağlar ile gelişen ilişkiler, göç hareketleri üzerinde etki oluşturmaktadır.

İlişkiler Ağı Kuramı genel olarak, çıkış ve varış ülkelerindeki göç edenler ile yeni göç edecek kişiler arasındaki ortak köken, soydaşlık ve dostluk ilişkilerinden oluşan bireyler arası bağlar biçiminde tanımlanmaktadır. Birçok olay ve olgu ile ilişkilendirilmesi gerekli bir ön koşul olan İlişkiler Ağı Kuramı, hem göç kavramına hem de göç edene yaklaşımıyla farklılıklar arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki kuramlar arasındaki farklılıklar, bir kuramın diğerinden daha üstün veya önemli olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca hiçbir kuramın yaşanan tüm göç hareketlerini açıklayabilmek gibi bir savı da bulunmamaktadır. İlişkiler Ağı Kuramının bu noktada farklılığı, göçü yalnızca göç kavramı kapsamında değil, aynı zamanda göç eden ile birlikte açıklamasıdır (Çağlayan, 2006: 85; Abadan-Unat, 2002: 18).

Göç eden ağları, göç edenler, önceki göç edenler ve göç etmeyenler arasındaki akrabalık, ortak toplum yapısı ve kişilerarası bağlar biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Göç hareketinin maliyetini azaltması ve göç hareketinden elde edilecek getiriye artırma olasılığının yüksek olması nedeniyle uluslararası hareketinin artışı üzerinde etki gösterebilmektedir. Ayrıca bu bağlar, insanların yabancı işverenler arasındaki iletişimi de sağlaması yönüyle yararlanılabilecek sosyal sermaye biçimini de temsil etmektedir. Göçün kendi kendini sürdüren bir yayılma süreci olarak kavramsallaştırılması, göçü açıklamada kullanılan tipik denge analizlerinde farklı çıkarımları beraberinde getirmektedir ve şu varsayımları içermektedir (Massey vd., 1993: 448-450):

- Uluslararası göç hareketleri bir kez başladıktan sonra zamanla genişleme eğilimi gösterir.
- İki ülke arasındaki göç akışının boyutu, ücret farklılıkları ve istihdam oranları ile güçlü bir ilişki içerisinde değildir çünkü bu değişkenlerin göçü teşvik etmede ve engellemedeki rolü ağların ortaya çıkardığı etki olan maliyet ve riskleri düşürme özelliği tarafından gölgelenmektedir.
- Uluslararası göç, ağların oluşması ve detaylandırılması yoluyla kurumsallaştırıldıkça, başlangıçta göçe neden olan yapısal ve bireysel faktörlerden giderek bağımsız gale gelecektir.
- Ağlar genişledikçe ve göçün maliyet ve riskleri düştükçe, göç akışı sosyoekonomik terimler açısından daha seçici ve gönderen toplumu daha fazla temsil eder bir hal alır.

- Hükümetler göç akışlarını kontrol etmekte zorlanabilirler, çünkü ağ oluşturma süreci büyük ölçüde kontroller ve uygulanan politikalar dışında gerçekleşen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır.
- Göç edenler ve yurtdışındaki aileleri için yeniden bir araya gelmeyi amaçlayan birtakım politikalar, bu tür göç hareketlerine özel izinler sağlamaları özelliğiyle göçün kontrolü amacına ters yönde etki etmektedir.

İlişkiler Ağı Kuramı'nın ortaya koyduğu çıkarımlar, göçün sosyal bağlar ile doğrudan ilişkisini tanımlamaktadır. Göç edecek bir kişi veya grup, ne kadar güçlü sosyal ağlara sahipse, göç hareketlerini çoğunlukla o kadar kolay gerçekleştirebilmektedir. Sosyal bağların bu süreçteki rolü, eş, aile, akraba ilişkileri düzeyinde olabildiği gibi, göç süreçlerini kolaylaştırmaya katkı sağlayacak olan arkadaş, dost, ırkdaş seviyesinde de olabilmektedir. Ayrıca sosyal ağların varlığı, göç ile ilgili yürütülen politikaları da etkilemektedir. Özellikle göç hareketleri karşısında ülkeye girişi engellemeyi amaç edinen politikalarda, kişisel düzeydeki bu ilişkiler, amaç doğrultusunda ortaya çıkan uygulamaları olumsuz etkileyebilmektedir.

4. İKTİSAT DOKTRİNLERİNDE GÖÇ TARTIŞMALARI

İktisat doktrinlerinde göç konusunun bölgesel ve dönemsel gelişmelerle değişiklik gösteren bir problem olarak ele alındığı söylenebilir. İktisat tarihi içerisinde gelişen teknoloji, gittikçe daha karmaşık bir yapıya bürünen emek piyasası, emeğin üretim içerisindeki payı, sermaye birikimi açısından gelişmiş bölgelerin ortaya çıkışı ve tüm bunların meydana getirdiği etkiler, göç ile ekonomik gelişmeleri birbirine yakınlaştırmış; her dönem için farklı yorumlarla ortaya çıkan ekonomi bilimindeki göç konusunu gün yüzüne çıkarmıştır.

Geçmişte, birtakım felsefi açıklamalardan oluşan vedaha sonra iktisadın bir bilim olarak ortaya çıkışı anlamına gelen Klasik İngiliz Okulu, göç konusuna doğrudan değinmemiştir. Ancak bu doktrinde göç ile ilgili bazı kavramları çağrıştıran ve göçün belirleyicilerine dolaylı yoldan değinen noktalar bulunmaktadır.

Neo-Klasik İktisat Teorisi, günümüzde iktisat biliminin göç ile ilgili genel yaklaşımını ifade ederken; emek, değer, sermaye, işgücü ve fayda gibi kavramlar üzerinden göç ile ilgili görüşlerini makro ve mikro temellerle açıklamaktadır.

Sosyalist ya da diğer adıyla Marksist İktisat Teorisi, göç hareketleri ile ilgili olarak, emeğin ve göç veren ülkelerin, kapitalistleşme süreçlerini yaşayan gelişmiş ülkeler tarafından sömürülmesi noktasında açıklamalarda bulunmaktadır. Ayrıca sınıf farklılıklarını da dikkate alan Marksist Yaklaşım, kapitalist ülkelerin göç konusundaki tutarsızlığına dikkat çekmektedir.

Keynesyen İktisat Teorisi'nde göç ise, genel olarak ücretler üzerinden açıklanmaktadır. Ücretin bireylerin çalışmak istediği bölgeyi belirlediği ve bu nedenle göç üzerinde etkili olabileceği varsayımı üzerinden oluşturulan açıklamalarda, göç ile işsizlik arasındaki ilişki de ortaya konulmaktadır.

Göçle ilgili olarak iktisadi doktrinlerin yaklaşımlarının yanı sıra, iktisat bilimi içerisinde değerlendirilebilecek farklı göç tartışmaları da bulunmaktadır. Bu tartışmalar genel olarak göç ve emek piyasası arasındaki ilişki üzerinden varsayımlarını ifade etmektedir. Ayrıca göç eden bireylerin karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin de iktisadi koşullar çerçevesinde yeniden değerlendirildiği teorilere bu alanda yer verilmektedir.

4.1. Klasik İngiliz Okulu Teorisi'nde Göç

Klasik İngiliz Okulu, göç konusunda doğrudan bir teorik açıklamaya sahip değildir. Ancak bireylerin daha zengin ve bol bir yaşamı istemesi konusunda gösterdiği çabalara yönelik açıklamalar, Teori'nin göç ile ilişkilendirilebilecek ifadelerini temsil etmektedir. Ayrıca besin kaynaklarının kıtlığı ve nüfus arasındaki ilişki için Klasik iktisatçılar tarafından aktarılan görüşler, Okul'un göç konusundaki en net yorumlarını oluşturmaktadır.

Liberal İktisat olarak da bilinen Okul, temelde rasyonel bireyi konu alan, ekonomik düzenin ve dengenin müdahalesiz bir yapıda oluşabileceğini savunan ve Adam Smith'in fikirleri ile hayat bulan modern iktisat tarihinin başlangıcı ve ilk büyük adımıdır (Çelik ve Fisunoğlu, 2020: 309).

Adam Smith, modern iktisat biliminin temellerini ortaya koyarken, göç konusu ile ilgili doğrudan bir tartışmaya yer vermemiştir. Bu durum o döneme kadar göç ile ilgili sistemli ve teori olabilecek düzeyde genel geçer bir ifadenin henüz bulunmaması ile ilişkilendirilebilir. Ancak Smith'in açıklamaları incelendiğinde, göçü çağrıştıran ve bugünkü göç açıklamaları ile benzerlik gösteren ifadeler rastlanmaktadır. Smith, emek faktörünün bölgeler arası geçişini gerekli görmüş ve göçün ortaya çıkışında gelirin olmayan veya mevcut gelir düzeyinde istediği iktisadi koşullara ulaşamayan bireyi esas almıştır (Rauhut, 2010: 106).

Etrafımızdaki insanların sahip olduğumuz kötü yanlarla değil, iyi ve zengin taraflarımızla ilgilendiği yargısı ile Smith, bizlerin de zenginliğin yollarını aradığımızı, zayıf ve yoksulluğa neden olan durumlardan kaçtığımızı ifade etmiştir (Tekeoğlu, 1993: 66). Bu söylem, göç kararında en önemli faktörlerden birisi olan daha yüksek yaşam standartlarına ulaşma güdüsüyle önemli ölçüde paralellik göstermektedir.

Anlaşıyor ki göç kavramı Klasik İktisat Teorisi içerisinde geniş bir içerikle irdelenirse de, teori kapsamında insanların refahını artırma güdüsünün hareket ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Ayrıca emek faktörünün serbest dolaşımını ile ilgili varsayımı Klasik teorinin göç hareketini desteklediğini göstermektedir. Bu durumda Klasik İktisat Teorisi'nin kendisinden yaklaşık yüz yıl sonra ortaya çıkacak olan ilk ve sistemli teorik göç açıklamalarına kaynaklık ettiği düşünülebilir. Çünkü ilk göç teorilerinde yer alan genellemelerin temelinde ekonomik nedenlerin yer aldığı bilinmektedir.

Nüfus ve besin kaynakları arasındaki büyüme farkının, insanlığın önemli bir problemi olduğunu belirten Klasik iktisatçılardan Malthus, göç kavramını mutsuzluk olarak ifade etmektedir. Çünkü insanlar huzursuzluk olmadan ve gidecekleri yerde daha iyi koşullar hayal etmeden ailelerini, arkadaşlarını ve anavatanlarını terk etmezler (Malthus, 1798: 8).

Malthus, göçün bazen doğal ve net bir çözüm olarak görüldüğünü belirtirken, göç hareketleri gerçekleşse dahi uzun vadede ortaya çıkacak olan sınırsız nüfus büyümesi neticesinde besin kaynakları ile ilgili kıtlığın yeniden baş göstereceğini savunmaktadır (O'Rourke, 2015: 96).

John Stuart Mill ise, süregelen göç hareketlerinin optimal düzeyin üzerindeki nüfusun meydana getireceği problemleri çözmekte yeterli olmayacağını belirtmektedir (Fairchild, 1911: 264).

Klasik İktisat Teorisi içerisinde, diğer göç teorilerinde olduğu gibi doğrudan bir göç açıklamasının yer almadığı ve iktisadi faktörlerle göç hareketleri arasındaki ilişki noktasında bir analizin yapılmadığı açıkça görülmektedir. Ancak felsefeden bilime geçişin önemli bir adımı olan, insan doğasını dikkate alan ve refahı artırma güdüsünü ön plana çıkaran bu yaklaşımın, göç ile ilgili hiçbir şey söylemediğini iddia etmek de doğru olmayacaktır. Çünkü göçün belirleyicisi olarak günümüzde dahi güçlü bir biçimde geçerli olan yüksek gelir ve kıt kaynaklara ulaşabilme arzusu noktasındaki açıklamalar, Klasik İktisat Teorisi'nin ilgilendiği konular arasında yer almaktadır.

4.2. Neo-Klasik İktisat Teorisi'nde Göç

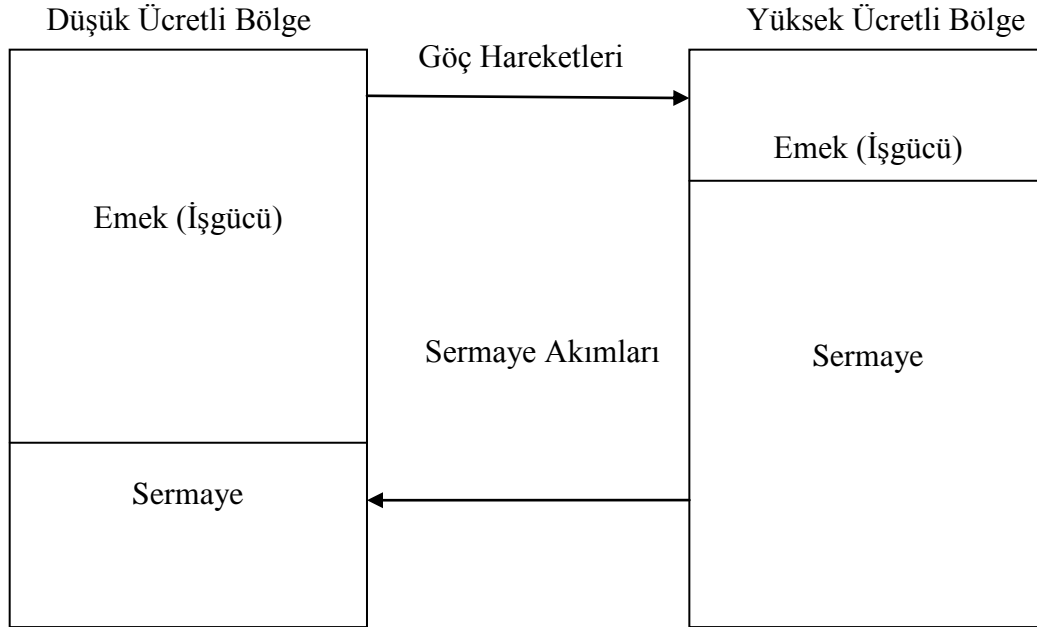
Faydanın maksimum düzeye gelmesi, beklenen net kazancın hesaplanması, rasyonel beklentiler, ücretlerdeki farklılıklar ve faktör hareketliliği gibi birçok kavram, Neo-Klasik İktisat Teorisi çerçevesinde incelenen ve Teori'nin göç hususundaki mikro ve makro düzeydeki ifadelerini oluşturmaktadır.

İnsan davranışının pek çok boyutunda yer alan ve iktisattan diğer sosyal bilimlere sıçrayan bir paradigma olarak göç kavramı göz ardı edilememiş, Neo-Klasik İktisat Teorisi'nde kendisine yer bulmuştur. Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreği boyunca, hızlı ve sürekli ekonomik büyüme, ekonomik faaliyetin artan uluslararası karakteri, sömürsüzleşme ve Üçüncü Dünya'da ortaya çıkan ekonomik kalkınma süreçleri, hem iç hem de uluslararası göçün yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Böylece bu dönem içerisinde göç kuramına getirilen katkıların büyük oranda iktisat alanında oluşması şaşırtıcı değildir. Göçle ilgili üzerinde en fazla tartışmaların yapıldığı ilk göç teorisi Neo-Klasik Göç Teorisi'dir ve W. Arthur Lewis'in "Sınırsız Emek Arzı ile Ekonomik Kalkınma" modeli, Neo-Klasik göç teorisinin göçle ilgili ilk açıklamaları kabul edilmektedir. Modele göre, gelişmiş sektörler için sınırsız bir göçmen işgücü arzına sahip olmak genişlemeyi mümkün kılarken aynı zamanda yüksek oranda kârlılığı güvence altına almaktadır (Arango, 2018: 107-108).

Neo-Klasik iktisat teorisinde göç hareketleri oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmakla birlikte, makro ve mikro olmak üzere iki farklı düzeyde ele alınmaktadır (Develi, 2017: 1346). Makro düzeyde ulus üstü göçler, tıpkı iç göçlerdeki gibi ülkeler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Teoride, ülkelerin sahip olduğu emek arz ve talebindeki farklılıkların göçün nedeni olduğu savunulmaktadır. Emek faktörü sermayeye göre göreceli olarak bol olan ülkelerde ücretler düşük düzeyde oluşurken göreceli olarak emek faktörünün kıt olduğu ülkelerde ücretler yüksektir. Nihayetinde ortaya çıkan ücret farklılıkları düşük ücretli ülkelerdeki işçilerin yüksek ücretli ülkelere hareket etmesine neden olmaktadır. Bu hareketin neticesinde sermayenin kıt olduğu ülkelerde emek arzı azalır ve ücretler yükselirken;

sermaye açısından bol olan ülkelerde ise emek arzı artar ve ücretler düşüş gösterir. Böylelikle uluslararası ücretler bir denge düzeyine erişmektedir. Makro düzeydeki göç, Neo-Klasik İktisat Göç Teorisi olarak şu varsayımlar ile özetlenebilir (Massey vd., 1993: 433):

- İşçilerin uluslararası göçleri ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır.
- Ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması emeğin hareketini sona erdirecek ve göçü durduracaktır.
- Uluslararası beşeri sermaye hareketi için, vasıflı ve vasıfsız işçilerin göç hareketleri birbirlerinden farklı özellikler göstermektedir.
- Uluslararası göç için temel belirleyici işgücü piyasalarıdır; diğer piyasaların göç üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır.
- Devletin göç akışları üzerinde oluşturduğu denetimler, göç alan ve göç veren ülkelerin işgücü piyasalarını etkilemektedir.

Şekil 4.1. Neo-Klasik Göç Yaklaşımında Denge Mekanizması (Jennissen, 2004: 46).

Diğer yandan bireylerin ülkeler veya bölgeler arasındaki yapısal farklılıklara tepki vermesi ve göç kararı alması, Neo-Klasik teorisinin mikro versiyonunu oluşturmaktadır. (Arango, 2018: 107; Todaro, 1969, 1976).

Mikro düzeyde göç başlatan hareket için daha yüksek kazanç elde etme amacını taşıyan bireyler işaret edilmektedir. Bireyler bu karar sürecinde gideceği ülkeye uyum kapsamında bazı koşulları yerine getirmek zorundadır ve süreç içerisinde ortaya çıkabilecek tüm riskleri üstlenmektedir (Güllüoğlu, 2012: 59).

Bireyler, mevcut koşulları içeren bölge olarak göç veren ülke ile hayal edilen koşulları içerdiği düşünülen bölge için göç edilen ülkenin sundukları arasında bir fayda-maliyet analizi yaparak göç kararını verirler (Oral ve Çetinkaya, 2017: 7). Dolayısıyla mikro düzeydeki göç teorisi bireysel faktörleri içeren birtakım varsayımlar çerçevesinde oluşmaktadır. Neo-Klasik mikro düzeyde bireylerin faydalarını maksimize ettiği varsayılır. Yani, bireyler faydalarını en üst düzeye çıkaracak ülkeyi araştırırlar. Bu araştırma esnasına göç alan ve göç veren ülkelerin düzenlemeleri göç üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratmaktadır. Araştırma neticesinde ortaya çıkan koşullar karşılaştırılır ve bir ülke seçilir. Bazı bireyler kalmanın daha kârlı olduğunu düşünerek ülkelerinde kalırlar, bazıları ise gitmenin daha avantajlı olduğunu düşünerek göç yolculuğuna başlarlar (Borjas, 1989: 460-461).

Mikro düzeyde göç, Neo-Klasik Göç Teorisi olarak şu varsayımlar ile açıklanabilir (Massey vd., 1993: 435):

- Uluslararası göç hareketleri hem kazanç hem de istihdam oranlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır ve beklentileri içermektedir.
- Beşeri sermaye olarak bireylerin eğitim, tecrübe, dil becerileri vs. gidilen bölgedeki istihdam olasılığını ve göç hareketini diğer koşulların sabit olduğu varsayımı altında etkilemektedir.
- Göç maliyetlerini düşüren bireysel özellikler, sosyal koşullar ve teknolojiler göç hareketlerini artırır.
- Aynı ülke içerisindeki bireyler farklı göç eğilimleri sergileyebilirler.
- Ülkeler arasındaki toplam göç akışları bireysel maliyet-fayda hesaplamaları temelinde basit bir toplamdır.
- Ülkeler arasında getiri farkı olmadıkça göç hareketleri gerçekleşmez.
- Göç hareketlerini meydana getiren eğilimler, işgücü piyasalarındaki dengesizliğin bir sonucudur.
- Hükümetlerin önlemleri göç edilen ve göç veren ülkelerdeki kazançları etkilemektedir.

Mikro düzeydeki göç teorisinde bireyler göçün tüm evrelerinde tam bilgiye sahiptirler. Ekonomik birim olarak yalnızca bireyin kendisi esas alınırken göç eden kişinin diğer tüm etkileri göz ardı ederek (kültürel, psikolojik vs.) göç ettikleri düşünülmektedir (Gül, 2017: 68).

Neo-Klasik İktisat Teorisi ile göç arasındaki ilişki, fayda-maliyet analizi, ücretler ve faktör miktarı noktasında şekillenmektedir. Teknolojik ilerlemelerin de etkilediği bu faktörler bakımından, makro ölçekte ücretler ve sermayenin kıt olduğu bölgeler ön plana çıkarken; mikro ölçekte daha çok bireysel fayda ve beklentiler göç hareketlerini belirlemektedir. Böylelikle makro ölçekteki Neo-Klasik İktisat Teorisi çekici faktörlere daha yakınken, mikro ölçekte çekici ve itici faktörlerin bir arada bulunduğu bir değerlendirme söz konusudur.

4.3. Sosyalist (Marksist) İktisat Teorisi'nde Göç

Sosyalist (Marksist) İktisat Teorisi, göç konusunu emeğin sömürsü ve gelişmiş, kapitalist ülkelerdeki ücret düzeyleri kapsamında ele almaktadır. Az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelen göç edenlerin, emeğin sermaye tarafından sömürüldüğü ve bu duruma karşı birlik politikalarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, kapitalist ülkeler, Sosyalist iktisatçılara göre emek ihtiyacı belirlediğinde göçü özendirir, aksi durumlarda önleyen politikalar izlediğini belirtmektedir.

Sosyalist İktisat Teorisi, ekonomik güçlere tepki olarak insanların bir bölgeden veya ülkeden diğerine taşınmasını belirli bir tarihsel bağlamda incelemektedir. Bu teoriler, Karl Marx tarafından erken dönem çalışmalarında geliştirilen ve çok çeşitli ekonomik ve politik meselelere titizlikle uygulanan bir araştırma yöntemi olan tarihsel materyalizme dayanmaktadır. Marksist göç teorilerinin ana odağı modern dünyada egemen üretim biçimi haline gelmiş olan kapitalizm altındaki emek göçüdür. Kapitalizm öncesindeki göç düşman bir nüfusun istilası, demografik baskı, üretim araçlarındaki değişiklik, kuraklık vb. çevresel faktörlere bağlı tarihsel bir sosyal tepkidir. (Vogel, 2013: 1).

Marksist yaklaşımın göçle ilgili görüşleri birkaç unsurdan meydana gelmektedir. Birincisi, emek göçünün kapitalizmin yapısal bir parçası olduğunu ve kapitalist yönetici sınıfa hizmet ettiğini savunulmaktadır. Bu nedenle kapitalistler, kapitalist gelişme boyunca eşit düzeyde gelişim gösteremeyen ülkelerden göçü teşvik etmişlerdir. İkinci olarak ekonomik dönemlerdeki dalgalanmalar ve işsizlik oranları kısa dönemde göçü etkilemektedir. Hükümetler ekonomik durgunluk dönemlerinde krizleri engellemek amacıyla göçü durdurur ve tersine çevirir. Üçüncü olarak kapitalist sınıfın farklı kesimlerinin göçle ilgili çıkarları, tekeli sermayeye mi yoksa daha düşük getiri oranlı

endüstrilere yatırılan sermayeye mi ait olduklarına göre değişir. Birincisinde göçün yasallaşması tercih edilirken ikincisi daha fazla istismara uğrayabilecek yasadışı göçmenleri işe alıp uzun süreli işsizlik dönemlerinde göçü teşvik etmektedir (Meyers, 2000: 1248).

Marksist teoriye göre toplum iki sınıfa ayrılır: kapitalistler/burjuvazi ve proletarya/işçi sınıfı. Bir bireyin sınıf konumu, üretim araçlarıyla olan ilişkisi tarafından belirlenir. Göç, "işçinin sermaye tarafından dikte edilen üretim araçlarının örgütlenmesine teslim olmasının" ve "sektörler, bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsiz gelişmenin" sonucudur. Göç, yalnızca ileri kapitalist toplumların değişen insan gücü ihtiyacıyla ortaya çıkmamaktadır, bunun da ötesinde tekelci kapitalizmin mevcut aşamasının yapısal bir eğilimidir. Sonuç itibarıyla, kısa vadeli istihdam durumu göç ile ilgili değişimlere hemen yansırken, uzun vadeli eğilimler göçmen işgücü arzındaki büyümeyle ilgilidir (Castells, 1975: 34-36).

Sovyet Rusya'nın kurucusu Vladimir Lenin, kapitalizmin sürdürülebilmesi için göç hareketlerinin bir gereklilik olduğunu savunmuştur. Bu düşüncesi kapsamında göç konusunu 1917 yılındaki Bolşeviklerin programına ekleyen Lenin, göç ile ilgili şunları savunmaktadır (Pröbsting, 2015: 334):

“Oldukça kötü düzeyde ücrete sahip gelişmemiş ülkelerdeki emeğin sömürülmesi, emperyalizmin özelliklerinden birisidir. Bahsedilen sömürünün belirli bir bölümü, yüksek bir ücret karşılığında diğer ülkelere gelen emeği sınırsız bir şekilde sömüren emperyalist ülkelerin asalaklığı ile açıklanabilir. Çünkü ‘uygar’ sömürücüler, daha kötü ücret ve çoğu zaman haklardan mahrum bırakılan göçmen işçilerin haklarının olmadığı gerçeğinden yararlanmaktadır.”

Gelinen noktada Sosyalist İktisat Teorisi çerçevesinde yer alan devlet yönetimleri, genellikle sosyalist yapının ekonomik gelişmeyi yönlendiren ve iç göçü devletin yönettiği bir anlayış üzerinden ilerlemiştir. Buna bağlı olarak göçle ilgili araştırmaların yetersiz kaldığı bu ülkelerde göç, kontrol altında tutulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 1978 yılından sonra önemli sosyalist ekonomilerden birisi olan Çin'deki reformlar, göç hareketlerini serbestleştiren uygulamalara geçiş yapmıştır. Zaman içerisinde göç hareketlerinin hacmindeki ciddi artışlar, göçün bir kalkınma politikası bileşeni olarak kayıtlara geçmesine neden olmuştur. Hâlâ oldukça bakir bir alan olarak araştırılması gereken konulardan biri olan sosyalist ülkelerdeki göç hareketleri, çoğunlukla veri kısıtlamaları nedeniyle istenen düzeyde irdelenememektedir (Wei, 1997: 205).

Günümüze gelindiğinde Sosyalist Yaklaşım çerçevesinde göç tartışmalarının göreceli olarak daha az olsa dahi devam ettiği görülmektedir. Yapılan açıklamalar genel olarak literatüre Batı ülkeleri olarak geçmiş ulusların eleştirilmesi noktasında bulunmaktadır.

Doğu Avrupalı sosyalist düşünceler, sosyalist devletler arasındaki uluslararası göç hareketlerinin, kapitalist ülkeler olan Batı'ya karşı enternasyonalist bir dayanışma ve mücadele doktrinine başvurması gerektiğini, bunun içinse göç ile ilgili birimlerin sömürü düzeninin tam karşısında bir biçimde örgütlenmesi gerektiğini açık bir şekilde ifade etmektedir (Apostolava, 2020: 2).

Sosyalist İktisat Teorisi'nde göç kavramı, genel hatlarıyla kapitalizmin eleştirisine odaklanan bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Ücret faktörü üzerinden sermayesi bol olan kapitalist ekonomilerin, sermayesi kıt, emeği bol ülkelere transfer ettiği işgücü sömürerek daha fazla zenginleştiği düşüncesi, bu yaklaşımda ön plana çıkan göç yorumudur. Ayrıca, daha yüksek ücretleri vadeden bölge yönetimlerinin göçü özendirici politikaları ancak kendi çıkarlarına uygun olduğunda özendirdiği, aksi durumda göç hareketlerini önleyici politikalar da üretebildiği bu yaklaşım özelinde vurgulanmaktadır.

4.4. Keynesyen İktisat Teorisi'nde Göç

Keynesyen İktisat Teorisi içerisinde göç, dolaylı olarak ücret üzerinden açıklanmaktadır. Neo-Klasik İktisat'ın göç söylemine bir eleştiri olarak değerlendirilebilecek bu açıklamalar, göç ve ücret ilişkisi noktasında oluşmaktadır.

Göç kavramı kapsamında Keynes'in ortaya koyduğu fikir, genel olarak ücret ve istihdam ile ilişkilendirilmektedir. Gelişmiş ekonomilerin göçmen işçi talep etmelerinin nedenleri, genel emek faktörü kıtlığı, iş hiyerarşisinde en altları doldurma ihtiyacı ve emek yoğun üretim sürecinde ihtiyaç duyulan düşük vasıflı işgücünü karşılama ihtiyacı çerçevesinde oluşmaktadır. Keynes'in göç ile ilgili açıklamalarında, işsizlik ve net uluslararası göç ilişkisi bahsedilen ihtiyaçlar özelinde açıklanmaktadır. Temelde, işsizliğin net uluslararası göç üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı, göçmen işgücü talep eden ülkelere yönelen net göçü azaltacağı ve işgücü ihraç eden ülkelerde net göçü artıracacağı ifade edilmektedir (Jennissen, 2003: 174).

Keynesyen Göç Teorisi diğer yandan Neo-Klasik İktisat Kuramı'nı uluslararası göç özelinde eleştirilmektedir. Keynes, emek faktörünün arzı ile ilgili olarak belirleyici faktörün sadece reel ücretler olmadığını, ayrıca nominal ücretlerin emek arzında etkili olduğunu savunmaktadır. Eleştirinin temel çıkış noktası ise paranın ekonomideki rolü ile ilgilidir. Neo-Klasik yaklaşımda para yalnızca değişim amacıyla kullanılır. Ancak Keynes'e göre para değişim amacına ek olarak tasarruf biriktirme amacıyla da kullanılır. Böylelikle göç akımının potansiyeli nominal ücretlerin göreceli olarak daha yüksek olduğu bölgelerdeki ücretlere göre belirlenmektedir. Göç hareketinin yinelenmesi, göç eden işçilerin ülkelere döviz transfer etme amacı nominal ücretleri reel ücrete göre daha önemli bir veri haline getirmektedir. Sonuç itibarıyla Neo-Klasik yaklaşımın önerdiği gibi uluslararası bir denge ücret düzeyi oluşamayabilir ve Keynes'egöre göç hareketleri reel ücretleri değil, işsizlik farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır (Jennissen, 2004: 46).

Keynesyen İktisat Teorisi'nin ortaya çıktığı dönemdeki ekonomilerde varsayıldığı eksik istihdam durumu dikkate alındığında, göç ile ilgili yaklaşımlarının göç, emek faktörü, ücretler ve işsizlik arasındaki ilişki biçiminde oluşması beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Keynes'e göre nominal ücret düzeyi karşılığında emeğin bol ve kıt olduğu bölgeler arasındaki geçişleri bölgeler arasındaki emek arz ve talebini dengeye getirebilecektir. Böylelikle Keynes'in göç ve emek piyasası arasındaki ilişkiye yönelik varsayımları, genel olarak bir denge analizi olarak kabul edilebilir.

İktisat Tarihi içerisinde ciddi bir dönüşümün mimarı olan Keynes'in göçle ilgili açıklamalarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle Keynes, göç konusu ile ayrıntılı bir biçimde ilgilenmemiştir. Var olan açıklamalarından anlaşıldığı üzere, göç hareketleri Keynesyen İktisat içerisinde yalnızca dolaylı olarak ele alınan bir konu olmuştur.

4.5. İktisat Teorisinde Diğer Göç Tartışmaları

İktisat teorisinde ana akım iktisat teorilerinin dışında, göç ile ilgili tartışmaları içeren teoriler de bulunmaktadır. Ana iktisat teorilerinden farklı olarak daha spesifik açıklamaları içeren bu teoriler Dualist (İkili) İşgücü Piyasası ve İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi (NELM) olarak iki başlıkta incelenebilir.

Dualist İşgücü Piyasası Teorisi:Ekonomik düzendeki trendi bozan, gelişimin önüne engel koyan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu noktada ekonominin bazı alanları gelişmiş, diğer bölümleri ise gelişmemiş durumda görünmektedir. Ortaya çıkan bu durumun sebebi, kaynakların bazı sektörlerde bulunurken diğerlerinin bundan yoksun olması sonucu değil, sektör içindeki işgücü ya da işveren yapısının diğer sektörlerdeki yapıdan kapsam olarak farklılık arz etmesindedir (Üyanık, 1999: 2-3).

Emek piyasasının birincil ve ikincil biçiminde iki parçaya ele alındığı teoriye göre birincil emek piyasasında yüksek ücret, olgun çalışma koşulları ve istikrar yer alırken; ikincil piyasada düşük ücret, verimsiz çalışma koşulları ve dikey geçişin bulunmadığı bir yapı vardır. İkili İşgücü Piyasası Teorisi, Neo-Klasik ekonominin bazı

işçi gruplarının işgücü piyasasında neden kötü performans gösterdiğini açıklama hususundaki yetersizliğine bir tepki olarak gelişmiştir. (McNabb, 1987: 159).

İkili İşgücü Piyasası teorisi uluslararası göçün gelişmiş endüstriyel toplumlardaki işgücü talebine yanıt olduğunu ancak göçmen işçilerin yerli işçilere göre düşük vasıf gerektiren işlerde çalıştığı ve piyasanın ikili bir yapıya dönüştüğünü ifade etmektedir (Wise, 2017: 4).

İkili İşgücü Piyasası, piyasaları birincil ve ikinci piyasalar olarak ayırırken, ücret, istikrar gibi konulara değinerek Neo-Klasik yaklaşımı işgücü piyasalarının işleyişi konusunda yetersiz bulmaktadır.

İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi (NELM): Oded Stark tarafından ortaya konulan NELM, Neo-Klasik yaklaşım geleneğinden gelen bir teoridir ancak Neo-Klasik yaklaşımı bazı noktalarda eleştirmektedir (Ari, 2020: 36).

Göç kararı verme süreci ile ilgili varsayımlarda Stark, bireyin göç kararını bireysel olarak vermediğini, karşılıklı çıkarları göz önünde bulundurarak verdiğini ifade etmektedir. Karşılıklı çıkar noktasında ailenin ve hane halkının kararları ön plandadır merkezi bireysellik dışlanmaktadır. Bu yaklaşımın göç kararı verme konusunda sağlamış olduğu avantaj, ailenin dinamikler konusunda göreceli üstünlüğünü göstermesi ve beklenen gelirin en üst düzeye çıkmasıdır (Stark ve Bloom, 1993: 75).

İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi teorisinde göç kararı, göç edecek olan kişilerin ülkelerinin sahip olduğu geniş kapsamlı çok sayıda faktörden etkilenmektedir. Neo-Klasik yaklaşıma göre oldukça farklı önerme varsayımı içeren faktörler şu maddelerle özetlenebilir (Massey vd., 1993: 439-440).

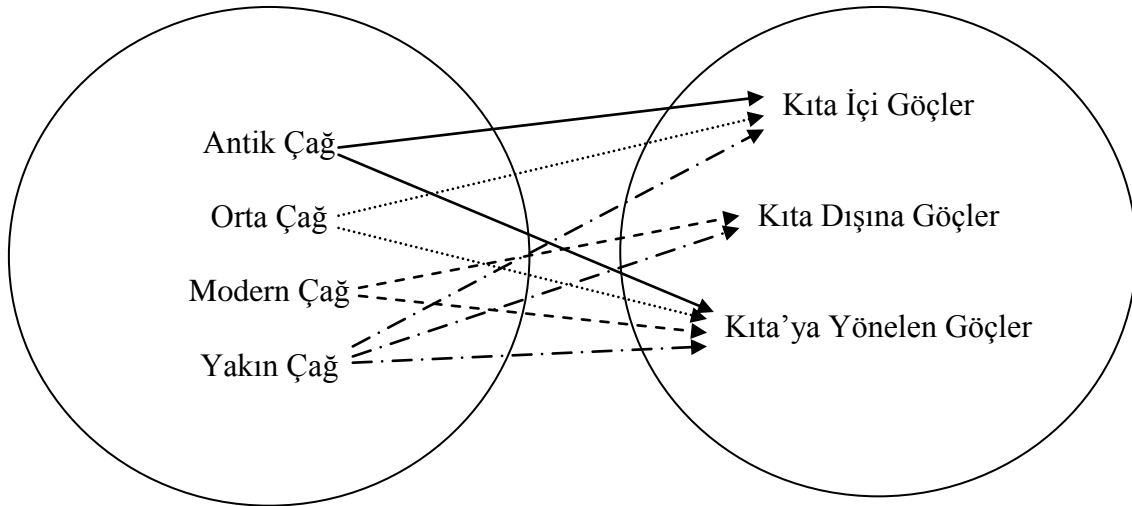
- Aileler, hane halkları veya kültürel olarak tanımlanmış diğer üretim ve tüketim birimleri, özerk bireyler değil, göç araştırmaları için uygun analiz birimleridir.
- Ücret farklılıkları uluslararası göç için gerekli bir koşu değildir; bireyler riskleri çeşitlendirmek için ücret farklılıkları olmaksızın göç eğilimine sahip olabilirler.
- Bir bölgedeki kalkınma, o bölgeden başka bir bölgeye hareketi engellemez; oluşan sermaye ve yatırım yapmanın önündeki risklerin ortadan kalkması göçü çekici hale getirebilir.
- Ücret farklılıkları ortadan kalktığında göç hareketinin durması gerekmez; bulunan bölgelerdeki kısıtlı imkânlar ve dengesizlikler göç hareketini artırmaya devam edebilir.
- Toplumun gelir dağılımı konusundaki farklılıklarından kaynaklanmak üzere, göç kararındaki getiri herkes için aynı olmayacaktır.
- Hükümetler göç konusunda ortaya koyduğu politikalar ile yalnızca iş piyasasını değil diğer birçok piyasayı (sermaye, vadeli işlem piyasaları vs.) etkileyebilmektedir.
- Hükümetlerin gelir dağılımını etkileyen politikaları ortalama gelir üzerinde yarattığı etki vasıtasıyla uluslararası göçü etkilemektedir. Gelir dağılımı düzeldikçe göç hareketi azalabilir.

NELM, göç konusunda ortaya konulan politikalarla (işsizlik sigortası, sermaye piyasası etkileri gibi) yarattığı etki nedeniyle devletlerin rolüne daha yüksek oranda bir anlam yüklerken; diğer yandan Neo-Klasik yaklaşımın sorunlarının birçoğuna çözüm bulmaktadır. Ancak küresel göçün kontrolünün, sürecin içerdiği yasal olmayan faktörler nedeniyle görüldüğünden daha zor olabildiğini ifade etmektedir (Ari, 2020: 37; Öner ve Öner, 2015: 34).

Göç hareketleri ile iktisadi düşünceler arasındaki ilişki hususundavarılabilecek en genel yargı, göç edenlerin bir emek faktörü olarak kabul edildiğidir. İktisadi yaklaşımlarda serbest dolaşım, refahı artırma güdüsü, emek piyasası dengesizlikleri ve ücret düzeyine kadar birçok iktisadi olgu, bir yandan göç üzerindeki etkileri bakımından irdelenirken; diğer yandan göç hareketlerinin bu iktisadi olgular üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Ayrıca göç özelinde ele alınan toplumların yaşadığı dönüşümler, değişen iktisadi sistemler ve emeğin kullanımı konusunda doktrinler arasındaki fikir ayrılıkları, günümüzde hâlâ devam eden güncel tartışmaların ortaya çıkış sürecini temsil etmektedir.

5. AVRUPA GÖÇ TARİHİ

Avrupa Kıtası, yaşadığı dönüşümlere bağlı olarak bazen itici bazen de çekici faktörleri yoğun bir biçimde barındıran bölge olmuştur. Avrupa özelinde meydana gelen göç hareketlerinin, bölgenin sahip olduğu dönüşüm ve özellikleri göz önüne alınarak farklı dönemler itibarıyla incelenmesi, göç kimliğinin daha net bir biçimde ortaya konulabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple Avrupa'nın göç tarihinde yer alan, göçün yönü ve dönemlerini içeren sınıflandırma Şekil 5.1'de gösterilmiştir.

Şekil 5.1. Avrupa Tarihi'nde Göçlerin Tarihi ve Yönüne Ait Sınıflandırma

Şekil 5.1'de yer alan göç tarihi evreleri belirlenirken, dünya nüfusunun sosyal, ekonomik ve siyasi koşulları üzerinde önemli düzeyde etki gösteren dönemler dikkate alınmıştır. Bu dönemlerin özelliği, göç hareketleri üzerinde de belirgin etkiler göstermesi ve ortaya çıkan göç hareketlerinden kayda değer düzeyde etkilenmeleridir. Bu noktada göç kavramının Avrupa Tarihi içerisinde yalnızca bir sonuç olmadığı, aynı zamanda neden olduğu da anlaşılmaktadır.

Antik Çağ'da, Avrupa'daki göç hareketlerinin genel olarak Kıta içi göçler olduğu görülmektedir. Yerleşik olmayan toplumların çoğu zaman istila biçimindeki göç hareketleri bugünkü Avrupa toplumlarının temellerini atmıştır. İç göçlerin yanı sıra başta Kavimler Göçü olmak üzere çok sayıda dışarıdan Avrupa'ya göç hareketleri bu dönemde yaşanmış ve Orta Çağ başlamıştır.

Kavimler Göçü çok uzun yıllar süresince Orta Çağ içerisinde sürmüştür. Kavimler göçüne bağlı olarak Orta Çağ'da Avrupa Kıtası içerisindeki göçler de çeşitli toplumların göçleri ile artış göstermiştir. Bu dönem içerisinde ayrıca fetih hareketleri kapsamında Müslümanlar'ın Avrupa'ya geçişi, Orta Çağ'da Kıta'ya yönelen göç olarak değerlendirilmektedir.

Modern Çağ'da, coğrafi keşifler neticesiyle ilk kez Kıta dışına göç hareketlerinin hız kazandığı görülmektedir. Bu dönemde iktisadi faaliyetlerin artmasıyla birlikte göç konusu Avrupa için önem arz eden bir olgu haline gelmiştir.

Yakın Çağ'da göç hareketleri, Avrupa için Kıta içinden çok, Kıta dışı ve Kıta'ya yönelen olarak karmaşık bir yapıya sahip olmuştur. Yakın Çağ'ın ilk dönemlerinde yeni bölgelerin keşfi devam etmiş, ekonomik ilişkiler çeşitlenmiş ve köle ticareti altında çok sayıda nüfus hareketleri yaşanmıştır. 20. yüzyıldan günümüze kadar savaş, siyasi karışıklıklar ve doğal afetlerin sebep olduğu siyasi ve coğrafi temelli göç hareketlerine rastlanırken; refahı artırmak amacıyla gerçekleşen göç hareketleri ile de sıkça karşılaşılmaktadır.

Yakın tarihte Avrupa'da meydana gelen göç hareketleri üç ayrı yönü de içerirken; birbirinden ayırt etmekte kullanılabilecek kıstaslar olarak, ekonomik ve siyasi

sebepleri ön plana çıkarmaktadır. Çünkü tüm tarihsel evreler için göç hareketlerinin özünde, insanların hayatta kalma güdüsü ve refahını daha üst düzeye çıkarma isteğinin yer aldığı bilinmektedir. Bunların ışığında, Avrupa'daki göç hareketlerinin ekonomik faaliyetlerin henüz çeşitlenmemiş olduğu dönemlerde dahi var olduğuna ve coğrafi keşifler, ticaretin genişlemesi, sanayi devrimi ve teknolojik ilerleme ile biçimde değiştiği anlaşılmaktadır.

5.1. Antik Çağ Avrupa Göç Tarihi

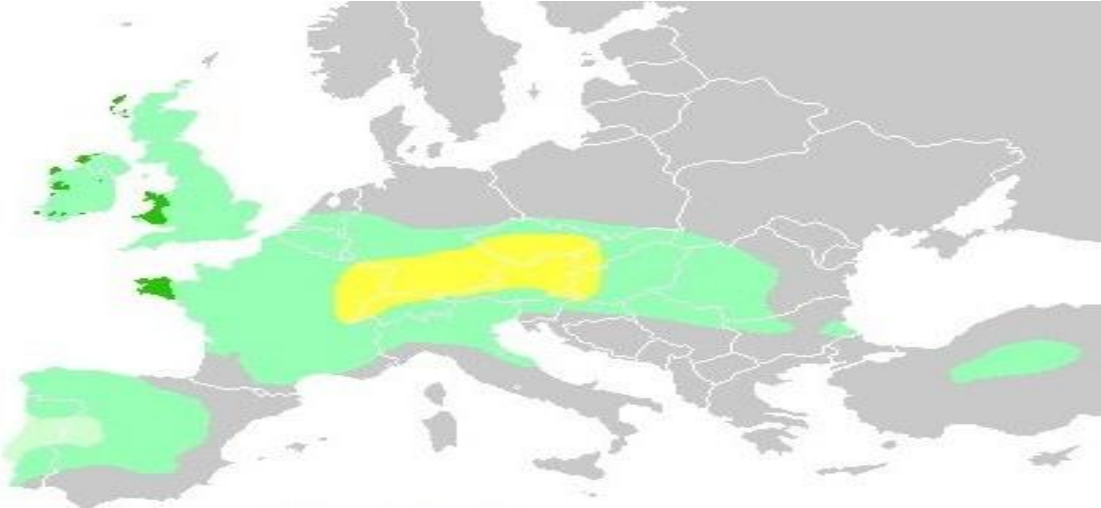
Antik Çağ Avrupa Göç Tarihi, Kıta içerisinde gerçekleşen ve bugünkü Avrupa toplumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan göç hareketlerinin yoğun olarak yer aldığı bir dönemdir.

Avrupa Kıtası'nda, Kıta içerisinde çeşitli sebep ve amaçlarla göç eden toplumlar bulunmaktadır. Bunlar, göç ettikleri bölgeleri sosyal, ekonomik ve siyasi olarak derinden etkileyebildiği gibi, bazıları yalnızca göç edip yerleşmeyi amaç edinmiş olabilmektedir. Avrupa Kıtası'nda, Antik Çağ'da Kıta içerisinde göç eden toplum Keltler'dir. Aynı Çağ içerisinde Avrupa Kıta'sına yönelen göçler, Kavimler Göçü ve bunun kaynaklık ettiği göç hareketleridir. Antik Çağ içerisinde ise Kıta'dan dışarıya belirgin bir göç hareketi yaşanmamıştır.

5.1.1. Antik Çağ'da Kıta İçi Göçler

Avrupa'da Antik Çağ'da Kıta içerisinde göç eden topluluk olarak Keltler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, Avrupa bölgesinde yayılışı oldukça geniş düzeyde gerçekleşen göç hareketleridir.

Keltler: Orta Avrupa'dan başlayarak göç hareketlerini gerçekleştiren kelt toplumu, M.Ö. 6. ve 3. yüzyıllar arasında önemli sayılabilecek düzeyde göç hareketlerini gerçekleştirmiştir. İspanya, Büyük Britanya ve Galya gibi bölgelere kadar ilerlemiştir. Sayısız göç hareketine katılan bu topluluk, yerleştiği bölgelerin sahip olduğu özellikleri benimsemiş ve onları geliştirmiştir (Britannica, 2021: 1). Aşağıdaki Şekil 5.2'de, Keltlerin yayıldığı en geniş sınırlar yer almaktadır.

Şekil 5.2. Keltlerin Göç Hareketleri Sonucu Yerleştikleri Bölgeler (Kirchdorfer, 2018: 1).

Akdeniz bölgesinde ortaya çıkan medeniyetlerden sonra en gelişmiş kültüre sahip olan toplum Keltler, Avrupa içerisinde birçok bölgeye yayılmışlardır. Kelt toplumu, hem kendi aralarında, hem de Avrupa'nın diğer toplumları ile savaşmış ve M.Ö. 600 ile 400 yılları arasında İspanya, Britanya adaları ve günümüz Fransa'sının neredeyse tümüne; ardından Po Vadisi'ne ve Ligurya'ya yerleşmiştir. Doğu'ya doğru Tuna Nehri boyunca ilerlemiş ve Yunanlıların *Keltoi* olarak isimlendirdiği kavimler

olarak, M.Ö. 300'den kısa bir süre sonra yağma baskınlarıyla Makedonya'ya sıkıntılı bir dönem yaşatmışlardır. Dahası, Keltlerin bir bölümü 3. yüzyılda, yerel bir kralın çağrısı üzerine Küçük Asya'ya kadar giderek sonraları onların varlığından dolayı Galatia adı verilecek bölgeye yerleşmişlerdir. Keltler, ele geçirdikleri topraklarda yaşayanları ortadan kaldıramamalarına rağmen, onları boyundurukları altına almaktan geri durmamışlardır (Roberts, 2015: 82).

Sık sık göç eden bir kavim olarak karşımıza çıkan Keltlerin göç etmelerinin ya da göçe zorlanmalarının altında yatan nedenlerle ilgili kaynaklar oldukça kısıtlıdır. Livius'a göre, Keltlerin M.Ö. 4. yüzyılda İtalya'ya göç etmesinin sebebi aşırı nüfus artışının getirdiği sorunlardır. M. Ö. 387 yılında Roma'yı büyük bir mağlubiyete uğratan Galyalıların göç hareketlerinin nedenleri, topraklarının yetersizliği, ganimet umudu ve savaş konusunda kendilerine güvenmeleridir. Galyalılar, bu tarihte İtalya'nın kuzeyinden itibaren istilaya başlamıştır (Kapka, 2017: 57).

Avrupa'da, Antik ve Orta Çağ'da Avrupa'dan diğer bölgelere ciddi bir göç hareketinin yaşanmadığı görülmektedir. Bu dönemlerde ulaşım imkânlarının çok sınırlı olması, deniz aşırı bölgelerin keşfedilmemiş olması ve tarımın ana iktisadi faaliyet olması, Kıta dışına göçlerin görülmemesinin nedenleri olarak sıralanmaktadır. Avrupa'dan Kıta dışına göçler, daha çok Modern Çağ ve Çağ'ın getirdiği ilerlemelerle artış göstermiştir.

Avrupa Kıtası üzerinde asırlarca hakimiyet kuran, birçok medeniyeti içerisinde barındıran ve geçmişi M.Ö. 8. yüzyıla kadar uzanan Roma İmparatorluğu, dünya tarihinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Göç konusunda Antik Çağ'a önemli etkilerde bulunan İmparatorluk, sınırlarını Avrupa'nın dışında Afrika ve Asya'ya kadar genişletmiş, Akdeniz bölgesinde kurduğu siyasi birliğin ötesinde insanlık üzerinde gelecekle ilgili olarak kültür ve uygarlık konularında oldukça başarılı ilerlemeler kaydetmiştir (İnan, 2015: 309). Şekil 5.6'da Roma İmparatorluğu'nun M.Ö. 146- M.S. 476 dönemine ait sınırları gösterilmektedir.

Şekil 5.3. Roma İmparatorluğu'nun Sınırları (Bible History, 2021: 1).

Roma İmparatorluğu, kendine özgü yönetim biçimiyle Doğu ve Batı olarak varlığını sürdürürken, var olduğu süre içerisinde göç olgusu ile her daim iç içe olmuştur. Genişleme ve güçlenme çabaları içinde göçün bir gelişim aracı olduğu düşünülmüş; işgücü olarak ve ordu için göç edenler imparatorluk sınırlarına kabul edilmiştir. M.Ö. 300 ve M.S. 200 yılları arasında milyonlarca kişi İtalya'ya göç etmiştir. Bu göç edenlerin birçoğu köle olarak Roma'nın yayılcı politikasında kullanılmak üzere kabul edilirken; diğer göç edenler genellikle kendi iradeleri ile büyük şehirlerin cazibesinden etkilenerek göç etmişlerdir çünkü bu dönemde Roma, Avrupa ve Akdeniz'in en büyük şehri konumundadır. Sonuç olarak çok sayıdaki göç eden ile Roma değişime uğrarken, diğer yandan Roma da göç edenleri değiştirmiştir (Strauss, 2019: 1).

İmparatorluğun gelişim gösterdiği dönemlerde çok sayıda kölenin zenginlerin evlerinde veya şehirlerdeki atölyelerde ve seçkin toprak sahiplerinin çiftliklerinde çalıştıkları bilinmektedir. Ancak köleler yalnızca bu tür hizmet işlerinde çalışmamıştır; yüksek emperyalist harcamalar sayesinde ortaya çıkan iş imkânları ile aynı zamanda ticaret ve imalat sanayisi gibi alanlarda da yer almışlardır (Ligt ve Tacoma, 2016: 8,11).

Roma İmparatorluğu'nun kuruluşu ve genişlemesi döneminde çok sayıda göç hareketi meydana gelse de Roma tarihinde en önemli ve etkileri en üst düzeyde hissedilen göç hareketlerinin M.S. 4. yüzyılda yaşandığı bilinmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi olarak hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı Roma İmparatorluğu'nda bu göçe "Kavimler Göçü" adı verilmiştir.

5.1.2. Antik Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler

Göç ile ilgili araştırmalar, hiçbir kavmin nedensizce mevcut konumundan başka bir yere doğru hareket etmediğini göstermektedir. Bu kapsamda ekonomik sorunlar, susuzluk, nüfus artışı ve yaşam alanlarının yetersizliği gibi nedenlere ek olarak bağımsızlık duygusunun oldukça baskın olduğu Türkler, kendi özgür devlerini kurmak amacıyla tarihin birçok evresinde başka bölgelere göç etmiştir. Bu göçler aynı zamanda Avrupa için yeni göç hareketlerinin nedeni olmuştur.

Türklerin ve Kavimlerin Göçü: 374-375 yılları arasında İtil Nehri'ni aşan Hunların Avrupa'ya ayak basışı, bölgedeki Gotlar ve Alanlar başta olmak üzere birçok kavimi Batı Avrupa'ya doğru göç etmek zorunda bırakmıştır. Sonrasında tüm dünyanın kaderi üzerinde önemli etkiler yaratan Kavimler Göçü başlamış ve Avrupa'da devletler ve toplumlar üzerinde ekonomik, siyasi ve sosyal birçok etki meydana gelmiştir. Sürecin sonunda Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne varan bir tarihi dönem yaşanmıştır (Çapan ve Güvenç, 2017: 632-634). Çünkü göç eden kavimler, göç sonucunda Batı ve Güney'deki toplumlar ile çatışma durumuyla karşı karşıya kalmışlardır (Roberts, 2015: 110).

Şekil 5.4. Türklerin Batı'ya Göçü: 4. ve 5. Yüzyıl (Roberts, 2015: 109).

Büyük Hun devletinin dağılmasından sonra Batı'ya doğru hareket eden Hunlar, Aral ve Hazar Gölü arasındaki bölgeden Karadeniz'in kuzeyine (Don ve Volga nehirleri arasındaki bölge) gelmiş, bu süreçte karşılaştıkları kavimleri bölgelerinden ayırmaya zorlamıştır. Bölgelerinden ayrılan Geomenler, Suevler, Gepitiler gibi kavimler yoğun bir biçimde Avrupa'ya yönelmiş ve bugünkü Avrupa'nın temellerine de kaynaklık eden göç dalgalarını oluşturmuştur. Böylelikle Ostrogotlar İtalya, Vizigotlar İspanya, Franklar Fransa, Germanerler Kuzey Avrupa'ya yönelerek günümüzdeki İtalya, İspanya, Fransa ve Britanya adalarında ikamet etmeye başlamışlardır. Göç hareketleri

neticesinde Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış, krallıklar gücünü kaybetmiş ve sürekli çatışma ortamının sonucu olarak Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır (İrdem, 2017: 234-524).

Türklerin Avrupa'ya gerçekleştirdikleri göçün sonucunda çok sayıda kavimin göçe başlaması, Avrupa'nın birçok açıdan değişime uğramasına neden olmuştur. Nihayetinde yüzyıllar boyunca var olan güçlü bir devletin sona ermesine varan süreç, diğer yönüyle bugünkü Avrupa milletlerinin şekillenmesine de kaynaklık etmiştir.

5.2. Orta Çağ Avrupa Göç Tarihi

Orta Çağ, Avrupa'da göç hareketlerin hız kazandığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Önceki Çağ'da çok büyük oranda Kıta içi gerçekleşen göç hareketleri bu Çağ içerisinde yeni bir boyut kazanarak, hem dışarıdan gelenlerin hem de Kıta içerisinde hareket edenlerin göçü halini almıştır.

5.2.1. Orta Çağ'da Kıta İçi Göçler

Orta Çağ'da, Dünya'nın diğer bölgelerinde de geçerli olarak, seyahatler artmış, imparatorluklar genişlemiş ve uzun mesafeli ticaretler gerçekleştirilmiştir. Orta Çağ'ın bir diğer özelliği için söylenebilecek şey, bu dönemde kitlesel göçlerin küresel çapta meydana gelecek karışıklıkların önemli bir belirleyici olmasıdır. Yalnız ve daha küçük gruplar halinde gerçekleşen göçler (zanaatkârlar, akademisyenler, paralı askerler, keşişler ve Yahudiler) bahsedilen karışıklıklara katkıda bulunmuşlardır (Borgolte, 2013: 1).

Orta Çağ döneminde Avrupa'da meydana gelen göç hareketleri incelendiğinde, bireysel olarak yapılan göçlerin yanı sıra, kitlesel biçimde meydana gelen göç hareketlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu göçler çeşitli dışsal faktörün bir araya gelmesiyle gerçekleşmiş; dahası, belirli nedenlerle ortaya çıkan hareketler, aynı zamanda Avrupa'da yaşanacak diğer dönüşümlerin de nedeni olmuştur.

Orta Çağ'da, Avrupa'da meydana gelen göçler, genel olarak istila biçiminde gerçekleşmiştir. Farklı bölgelerden Avrupa'ya ve Avrupa Kıtası üzerinde yaşayan etnik grupların yer değiştirmesi ile gerçekleşen bu göçler, fetih yolu ile belirginleşmiş; toprak kazanan grupların bu bölgelere yerleşmesi ile tamamlanmıştır. Bu durumun meydana gelmesinde etkili olan faktörler, Avrupa siyasi düzeninde yaşanan bozulmalar (Batı Roma'nın yıkılması gibi) ve göç eden grupların kimliğidir. Orta Çağ'da Avrupa'da meydana gelen göçlerden bazıları etki ve büyüklüğü açısından ön plana çıkmaktadır. Bunlar, Kavimler Göçü, German, Viking, Macar ve Müslümanların göçleridir.

5.2.1.1. Cermenlerin Göç ve İstilaları

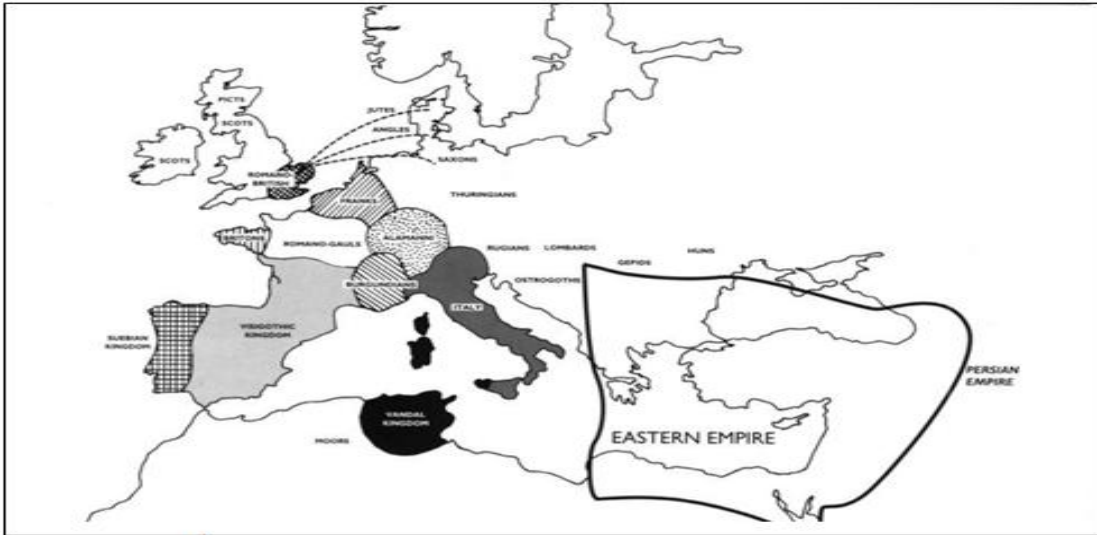
Orta Çağ'da Avrupa Kıtası içerisinde göç eden topluluklardan birisi Cermenlerdir. Orta Çağ'ın başlangıç dönemlerinde gerçekleştirdikleri göçlerinin yanı sıra, Antik Çağ'a uzanan ilişkilere sahip olan Cermenler, Avrupa'nın birçok bölgesinde gerçekleştirdikleri istilalar ile varlık göstermiştir.

Anavatanları modern Danimarka, Güney ve Orta Norveç ve Kuzey Almanya kıyı şeridi olan Cermenler, istilacı ve silaha sarılmış köylü torunları olarak nüfusunun büyük bölümü erkeklerden oluşan bir topluluktur. "Güçlü" olarak nitelendirilen bu Kuzey istilacıları, Orta Çağ Avrupa'sını, feodal sistemi ve şövalyeliği yaratmışlardır. Ekonomik açıdan Cermen kabileleri esas olarak hayvancılık ve çiftçilikle geçinen köylülerdir ve zanaat konusunda ciddi bir gelişim göstermemişlerdir (Wilcox ve Trevino, 2000: 11,15).

Cermen toplulukları, Barbar istilaları neticesinde Ren ve Tuna nehirlerini geçerek Roma İmparatorluğu'na ilerleyen ve İtalya ile Galya'nın dağılmasına neden olan göç hareketlerini gerçekleştirmiştir. 5. yüzyıl itibarıyla en güçlü Cermen askeri lider ve kralları, birçok krallığa (Orta Ren'de Burgonya, Galya'da Vizigotik, Kuzeybatı İspanya'da Sueviç) yerleşmişlerdir. Sayıları yüz bin kişiyi geçmeyen bu göç eden grupların yer değiştirmeleri, fetih, baskın ve demografik akınlar olarak

değerlendirilmektedir. Son olarak Germenlerin göç hareketleri, krallıkların kurulmasından önce gerçekleşirken; kendi kültürlerini yaşatma çabaları zaman içerisinde başarısız olmuştur ve yerleşmiş oldukları kültür içerisinde silik izler bırakabilmiştir. Diğer yandan Germen halkları arasında sayılan Franklar, göç edenler olarak değil, atalarının topraklarını genişletmeyi amaçlayan bir anlayış ile aşağı Ren Bölgesi'nden Galya Bölgesi'ne ilerlemiştir ve bununla birlikte anavatanlarını terk etmemişlerdir (Borgolte, 2013: 4-5).

Cermen halkları ile Roma İmparatorluğu arasındaki kültürel ve siyasi ilişkiler, o dönem iki topluluk arasında yaşanan çatışmalar kadar önemlidir ve daha eskiye dayanmaktadır. Sağlamlaştırılmış sınırlara rağmen ticaret ve seyahat bu dönemde herhangi bir kesintiye uğramamıştır. Bunun da ötesinde bazı Cermen kabileleri Roma ordularında görev dahi almışlardır. Ancak genel olarak sınır baskınları biçiminde yaşanan olaylar bir Cermen kabilesi olan Marcomanni'nin Güney ve Orta Tuna Bölgesi'ne geçişi ve 167 yılında İtalya'yı işgali çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. 150 ile 200 yılları arasında bazı Cermen grupları, Orta ve Doğu Avrupa'nın nehir vadileri boyunca Güney'e hareket etmişlerdir. Bu göçler 3. yüzyıl boyunca çok şiddetli olayların yaşanmasına ve bölgedeki toplumların ciddi acılar çekmesine neden olmuştur ve 251 yılında imparator Decius'un öldürülmesine kadar varan süreci beraberinde getirmiştir. Herhangi bir ortak çıkar veya kimlik duygusuna sahip olmayan Cermen grupları, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına varan süreçte etkili olmuşlardır (Schleunes, 2021: 103-104).

Şekil 5.5. Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışından Sonraki Cermen Varisi Krallıklar (Maddowall ve McBride, 1996: 11).

Cermenlerin göçleri, onların göçebe olmalarından öte, toprağa aç bir köylülüğün kademeli genişlemesi anlamına gelmektedir. Franklar ve Saksonlar, Kuzey Galya ve Britanya kıyıklarını harap ettikten sonraki üç yüzyıl boyunca, Cermen halkları tarafından yapılan akınlar Batı Roma İmparatorluğu'nun en önemli problemi olmuştur (Aubin, 2020: 61-63).

Cermen toplulukları, farklı bölgelerdeki toprakları ele geçirme eğilimlerini sahip oldukları savaşçı özellikleri ile bir araya getirerek, dönemin Avrupa'sının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bugünkü Avrupa toplumlarının temelini büyük ölçüde meydana getiren bu topluluk, istila ve savaşlarla ele geçirdiği bölgelerde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime katkı sağlayamamış ve daha çok yıkıcı etkiler meydana getirmiştir.

Orta Çağ'da Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durum düşünüldüğünde, Cermenlerin mevcut şartların oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Sürekli savaşan toplulukların bir arada bulunması ve Batı Roma İmparatorluğu'nun bu savaşlar neticesinde yıkılması, Avrupa'nın geri kalmasına neden olan faktörleri beraberinde

getirmiştir. Bu noktada Cermen topluluklarının Avrupa üzerinde yarattığı etki için, Avrupa'yı Orta Çağ karanlığına taşıyan birçok faktörü (savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar, bilim ve sanattan uzak olma vb.) beraberinde getirdiği görülmektedir.

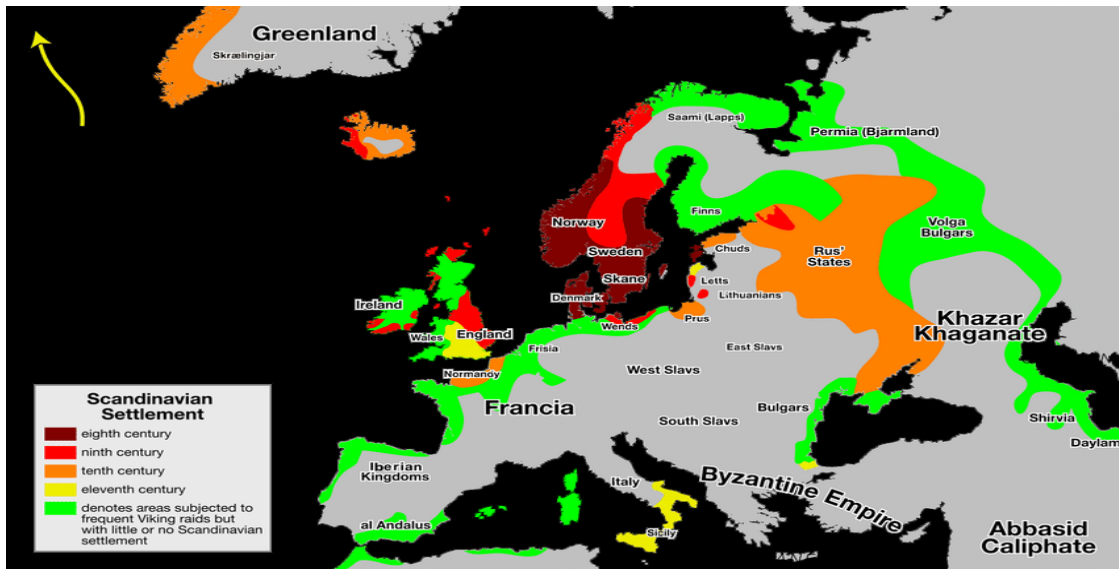
5.2.1.2. Vikinglerin Göç ve İstilaları

Vikingler, Cermenler kadar istilacı bir toplum olup, Cermenlere göre daha gelişmiş özelliklere sahiptir. Özellikle ticaretle ilgilenmeleri onları dönemin ayırt edici biçimde kültürel olarak zengin bir toplum hale gelmesine katkı sağlamıştır.

9. yüzyılın sonlarına kadar günümüzdeki Fransa üzerine çeşitli saldırılar düzenleyen Vikingler, Frankların manastırlarını, köy ve kasabalarını, kentlerini yağmalamış, ayrıca bölgenin ticaretine de müdahale ederek haraç yoluyla kendilerine gelir elde etmiş ve zenginleşmişlerdir. Özellikle 845 ve 885-86 yıllarında Paris üzerine yaptıkları saldırılar, Frankların ciddi vergi ödemelerine neden olmuş, bunun sonucuna Vikingler 910 yılı itibarıyla Frank topraklarında yerleşik hale gelmişlerdir (Karagöz, 2015: 1).

Vikinglerin Orta ve Batı Avrupa'daki saldırılarına paralel olarak, Viking çağı, M.S. 8. Yüzyılda Lindisfarne Manastırı'na saldırılmasıyla başlamıştır. Bu olay, zaman içerisinde Vikingler'in birdenbire Dünya'ya yayılıp, kasaba ve köylerde yaklaşık üç yüz yıllık bir hakimiyet kurması sürecini başlatmıştır. Üç yüz yıllık hakimiyet, M.S. 1066 yılına kadar sürmüştür. Viking istilaları olarak da adlandırılabilir bu göçler, hem iyi hem de kötü etkileri ile birlikte İskandinavya'daki anavatandan Kuzey Atlantik boyunca günümüzdeki Rusya'nın nehirlerinden aşağı, Bizans İmparatorluğu'na kadar yayılmıştır. Vikinglerin farklı bölgelere saldırımlarının altında temelde iki neden yatmaktadır. Bunlardan ilki, tarım toplumlarının varlık sürdüğü bu dönemlerde, tarım arazilerinin Batı Norveç'te oldukça sınırlı olmasıdır. Artan nüfusla birlikte daha fazla toprağa ihtiyaç duyulması, Vikinglerin farklı bölgelere saldırıları için göz ardı edilemeyecek bir faktördür. İkinci faktör ise, Vikinglerin sahip olduğu denizcilik bilgisidir. Uzun gemiler, esnek ve geniş bölümleriyle ciddi bir esneklik oluşturmakta ve açık denizlerin sert suları ile başa çıkabilmekteydi. Bu teknolojik üstünlük, Vikinglerin bu kadar hızlı ilerleyebilmesini sağlayan önemli bir üstünlüktür (Cox, 2002: 1,8-9).

Vikingler, etkili kültürleri olan, geniş ticaret ağıyla tanınan bir toplumdur. İlerleme ve keşif sürecinde, İzlanda, Grönland, Normandiya ve Britanya Adaları'na yerleşmişlerdir. Bu keşfin sınırları, Kuzey Amerika, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kadar ulaşmıştır. Aşağıdaki Şekil 5.3'te Vikinglerin keşfettikleri ve ilerledikleri bölgeler gösterilmektedir (Neilbock, 2017: 3).

Şekil 5.6. Vikinglerin Avrupa Kıtası'ndaki Yayılımı (Neilbock, 2017: 3).

Vikinglerin istila biçiminde gerçekleştirdikleri göç hareketlerinin altında yatan nedenler, bu topluluğun ekonomik amaçlarına hizmet etmektedir. Sahip oldukları denizcilik hakkındaki yetkinlikleri Vikingleri, referans dönem içerisinde ön plana çıkaran bir özellik olarak gösterilebilir. Ayrıca iyi savaşabilen bir toplum olması, birçok Orta Çağ Avrupa toplumunda olduğu gibi Vikinglerin istila ettikleri bölgelerde başarılı olmasına zemin hazırlamıştır.

Avrupa açısından bakıldığında Viking göçleri, yaşanan istilalar sonucunda noktasında bölgedeki yerleşikleri olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen, özellikle Cermenler ile kıyaslandığında, zengin bir kültüre sahip olmaları, denizcilik ile uğraşmaları ve geniş ticaret ağlarına sahip olmaları, Vikinglerin yerleştiği bölgeleri geliştiren faktörler olarak sıralanabilir.

5.2.1.3. Macarların Göç ve İstilaları

Avrupa içerisindeki göçlerden, çeşitli sebeplerle bir itiliş biçiminde ortaya çıkan Macar göçleridir. Macar göçleri yerinden edilme biçiminde başlamış, ilerleyen süreçlerde istila biçiminde devam etmiştir ve yoğun olarak 9. ve 10. yüzyıllarda gerçekleşmiştir.

Fin-Uygur halklarının Uygur kolundan bir topluluk olan Macarların bilinen en eski vatanları Ural dağlarının doğusunda yer alan İrtiş ve Obi ırmak vadileridir. Macar topluluğunun Avrupa içerisindeki hareketleri incelendiğinde, hareketin istila biçiminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 9. yüzyıl sonlarında yaklaşık yirmi bin savaşçı ve dört yüz bin aşiret halkının o güne kadar görülmemiş bir biçimde Avrupa'ya hareket ettiği görülmektedir. 894'e geldiğinde Peçenekler ve Bulgar çarının Macarlara saldırması, bu topluluğun "ana yurda yerleşme" zamanı olarak değerlendirilmiştir ve Macarların Avrupa'ya hareketini başlatmıştır (Davies, 2011: 322).

Avrupa'ya yönelmeden önce Macarlar, Hun İmparatorluğu'nun dağılmasından sonraki 8. ve 9. yüzyıla kadar olan dönemde, Güney ve Orta Rusya'da yükseliş yıllarını yaşamışlardır. Hunların çöküşünden sonra Macarların ilk göçü Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki bölgeye; başka bir ifadeyle Kafkasya, Don Nehri ve Koban arasındaki alana yönelmiştir. Macarların Batı'ya doğru ilerleyişi ise 9. yüzyılın sonundaki Peçeneklere karşı kaybettikleri mücadele sonrasında zorlama biçiminde gerçekleşmiştir (Perry, 1983: 28-30).

Şekil 5.7. Antik Macarların Göç Hareketleri (Perry, 1983: 27).

Karpat ovası ve Tuna havzasının Slav yerleşiklerine karşı gerçekleştirilen saldırı neticesinde Macarların tarihindeki üçüncü göç dalgası ortaya çıkmıştır. M. S. 895'e kadar yaklaşık on beş bin yıllık sürenin ardından çok sayıda toplumla kaynaşan Macarlar, bugün Macaristan olarak bildiğimiz Avrupa bölgesine yerleşmişlerdir (Perry, 1983: 33).

Macarların Avrupa'ya yöneliş süreci incelendiğinde, geçişin kademeli olarak meydana geldiği ve çoğu zaman egemen güçlerin içerisinde bulunduğu koşullardan etkilendiği görülmektedir. Anavatanlarından önce Rusya'nın alt bölgelerine, daha sonra bugünkü Macar topraklarına değin gerçekleştirilen göç hareketleri, diğer toplumlarda olduğu gibi istila ve mücadelelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

5.2.2. Orta Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler

Avrupa'da Orta Çağ içerisinde Kıta'nın dışına veya Kıta içerisinde yaşanan göçler büyük ölçüde bireysel ve sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak 8. yüzyılda fetih yolu ile Avrupa'ya yönelen Müslümanlar, dönemin Kıta'ya yönelen göç hareketi olarak değerlendirilebilmektedir.

Müslümanların Avrupa'ya Göçü: Orta Çağ'ın göç hareketleri arasında, 8. yüzyılda Müslümanların Avrupa'daki ilerlemesi yer almaktadır. Tam olarak bir göç hareketi olarak değerlendirilmese de Avrupa'ya dışarıdan yönelen bir toplumun varlığı, fetih amacı gözetse dahi insanların bölgeler arası geçişini temsil ettiğinden göç hareketi olarak değerlendirilebilir. Gerçekleşen bu göç hareketleri, aynı zamanda Orta Çağ'da Avrupa'ya ilerleyen yoğun göç hareketini ifade etmektedir ve Avrupa'nın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

19 Temmuz 711 tarihinde Vâdî Lekke'de Müslümanlar ile bugünkü İspanya bölgesindeki Vizigotlar karşı karşıya gelmiştir. Sekiz gün boyunca devam eden savaşta, ordusunun belirli bölgelerindeki savaşçılar bölgelerini terk etmiş ve ülkenin kralı daha fazla savaşa devam edememiş; Vizigot ordusu bozguna uğramıştır (Küskü, 2019: 16). Ortaya çıkan durumda 8. yüzyıla gelindiğinde, Endülüs Emevi Devleti orduları İspanya'ya girerek bu bölgeyi fethetmişlerdir (Hamidullah, 2018: 62).

Böylelikle Müslümanlar tarafından fethedilen bölgedeki Avrupalı nüfus Kuzey'e doğru göç etmek durumunda kalmıştır. Bölgenin ele geçirilmesinden sonra ilk yıllarda bölgedeki nüfus hususunda Müslümanların sayısal azınlık dezavantajı giderilmeye çalışılmış ve İslam ülkelerinden İspanya'ya göçmenler ve askerler getirilmiştir (Serenti, 2016: 1). Endülüs Emevi Devleti, Müslümanların Avrupa'yı fethettikten sonra bölgede kurdukları devletin adıdır ve Müslümanların Avrupa Kıtası'ndaki bu fethi, İslam Devleti'ne ait ordular tarafından gerçekleştirilmiş; Orta Çağ'da Avrupa'ya göç eden Müslüman nüfus hareketlerinin önünü açmıştır.

Müslümanların Avrupa'ya geçişi anlamına gelen diğer durum ise Sicilya'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesidir. Sicilya'daki Müslüman nüfusun varlığı yüzyıllar boyunca sürmemiş olsa dahi, 831 yılında Palermo, 840 yılında Bari ve 843 yılında Sicilya'daki Mazerâ kenti Müslümanların kontrolüne geçmiştir ve Sicilya Bölgesi, yaklaşık bir asırlık mücadelenin ardından fethedilerek Müslümanların kontrolüne geçmiştir (Azimli, 2009: 65).

Müslümanların Avrupa'ya fetih yoluyla geçişinin ve elde edilen topraklardan sonra uygulanan politikalarla Müslüman nüfusun bu bölgede yer almaya başlamasının Avrupa için birçok anlamı bulunmaktadır. Dönemin özellikleri dikkate alındığında Avrupa'daki medeniyetlerden birçok alanda çok daha ileride olan Müslümanlar, bölgedeki gelişime ciddi katkılar sağlamışlardır. Rönesans ve reform hareketlerinde de etkili olan bu katkılar, sonraki dönemlerde Avrupa'nın sahip olacağı dönüşümlere tesir etme özelliği gösteren türdendir.

Endülüs medeniyetinin sahip olduğu gelişmişlik düzeyine karşın Avrupa'da dine aykırı görülmesi nedeniyle bilim ve sanat faaliyetleri yasaklıydı ve karanlık bir çağ hüküm sürmekteydi. Ancak Avrupa'daki Hıristiyanlar tarafından Müslümanlara karşı gerçekleştirilen seferler neticesinde Hıristiyanlar İslam medeniyetini tanımış ve Arapça olarak yazılmış olan bilim ve felsefe içerikli eserler Latince'ye tercüme edilmiştir. Bu sürecin merkezi olarak kabul edilen Sicilya ve Endülüs medeniyetleri, Batı

kapitalizmde yer alan ithal kökenli her şeyin mahrecidir. Pirinç, ipek, şeker kamışı, kâğıt, pamuk, Arap rakamları, abaküs, barut, pusula ve Müslümanlar vasıtasıyla keşfedilen Yunan bilimi, erken dönem Avrupa kapitalizminin uzun mesafeli ticaretini dahi devraldığı Müslümanların Avrupa'nın gelişimine katkı sağladığı durumların bazılarını ifade etmektedir (Şeyban, 2015: 1).

Watt'a göre Müslümanlar, Avrupa'ya bir davetsiz misafir olarak gelse de yeryüzünün büyük bölümünde muazzam yarar ve nimetleri görülen medeniyeti, hudutları Fransa ve sınır komşularına kadar uzanan bir düzeyde bölgeye aktarmışlardır. Watt, Endülüs medeniyeti ile birlikte bölgede oluşan refahın başlıca kaynağını "İslam ruhundan doğan" ticarete teşvik olarak görmüştür. O'na göre Avrupalılar ticaret yolu ile Avrupa'nın iç bölgelerine kadar yayılan bu medeniyete hayran kalmış ve onları taklit etmiştir (Ayrancı, 2018: 535-536).

Sicilya'nın Müslümanlar tarafından fethinden sonra Sicilya'daki yerli halk ile fetih sonrası bölgeye gelen Müslümanlar arasında barış içerisinde bir düzen kurulmuştur. İktisadi ve ticari faaliyetlerin oldukça gelişmiş olduğu bölgede savaşın etkileri en alt düzeye indirilmiş ve bölgeye camiler, medreseler ve saraylar inşa edilmiştir. Ayrıca Hıristiyan halk geniş bir özgürlük ortamında yaşamını sürdürmüştür. İslam'ın bölgedeki hakimiyeti süresince, bu döneme değin yalnızca savaş sanatı noktasında ilerleme gösteren Müslümanlar, artık güzel sanatlara da önem vermiş ve bölgede sanat ve kültür adına ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Rönesans'ın Batı'nın aydınlanmasında önemli etkileri bulunduğu varsayıldığında, Sicilya'daki İslam Medeniyeti'nin Avrupa'daki değişime en çok eski gösteren medeniyet olduğu ve Avrupa'nın içinde bulunduğu karanlıktan değişime geçişinde Müslümanların büyük tesirinin bulunduğu görülmektedir. Müslümanlar Avrupa'ya Sicilya yoluyla birçok teknolojik yapının yanı sıra, kâğıt, pusula ve barut gibi askeri alanda Avrupa'yı oldukça ileri noktalara taşıyacak hayati icatları da göstermiştir. Yapılan çeviriler neticesinde Batı toplumları, İslam'dan ve İslam'ın sahip olduğu siyasi güçten endişe duyarak yoğun bir gayret ile bunlara sahip olmanın yollarını araştırmıştır (Azimli, 2009: 67-68).

Orta Doğu'dan Avrupa'ya göç hareketlerini gerçekleştiren Müslüman toplumlar ve medeniyetler, siyasi ve dini nedenlerin kaynaklık ettiği fetih politikaları çerçevesinde Avrupa'ya yönelmişlerdir. Avrupa'nın dönem itibarıyla içinde bulunduğu geri kalmışlığa karşı önemli bir dönüm noktası olan bu göçler, Avrupa'daki Hıristiyan medeniyetlerin her anlamda gelişimine katkı sağlayacak olan aydınlanma ve reform çağlarına kaynaklık etmiştir.

Orta Çağ'da tek başına veya küçük gruplar halinde göç edenler (zanaatkarlar, paralı askerler, akademisyenler vs.) kültürel etkileşime katkı sağlarken, evrensel boyutta öne çıkan göç türü, aile kurmak isteyen bireylerin tek başına/birlikte gerçekleştirdikleri kalıcı göçlerdir. Evlilik özelinde gerçekleştirilen bu göçler daha önceleri homojen yapıda bulunan toplumların, mikro kültürel bir dönüşüme uğramasını gerekli kılmıştır (Borgolte, 2013: 1). Ancak bununla birlikte Avrupa'da Kavimler Göçü'nün etkileri de hissedilmeye devam etmiştir. 7. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar olan dönemde Slavlar, Adriyatik kıyıları boyunca Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan ve Orta Avrupa'ya kadar ilerlemiş; Balkanlar'da sayıca üstün konuma gelmişlerdir (Roberts, 2015: 151).

Avrupalıların ekonomik koşullarını iyileştirme isteği, Avrupa'da kırsal nüfusu şehirlere ve kasabalara yöneltmiş; veba salgını ve kötü yaşam koşulları bölgedeki göç için itici faktörleri meydana getirmiştir. Aynı zamanda genç nüfus arasındaki istihdam sorunları ve köylü gençlerin işleyebilecekleri yeteri kadar topraklarının olmaması, Avrupa'daki iç göçlerin diğer nedenleri olarak sıralanmaktadır. Kırsal kesimden kentlere göçe göreceli olarak düşük olmak üzere Londra'da tanık olunurken, 1066'da Haithabu'daki savaş ve 1162'deki kuşatmanın ardından boşaltılan Milano nüfusunun tahliyesi sonrasında kırsal kesime yeniden dönüş yaşanmamıştır. Ayrıca Avrupa, kentlere göçün yanı sıra, veba salgını nedeniyle zaman zaman kentsel üst sınıfın kırsal bölgelere göç edişine de sahne olmuştur (Schäfer, 2013: 3).

Orta Çağ'da Avrupa'nın sahip olduğu göç gelişmeleri, bir önceki dönemde gerçekleşen Kıta için göçlere ek olarak, dışarıdan gelenlerle daha geniş bir boyuta ulaşmıştır. Yaşanan iç ve çoğunlukla dışarıdan göçler, bu dönemde bireysel olanların yanı sıra, daha kitlesel ve yoğun bir biçimde gerçekleşmiş, ekonomik, sosyal, siyasi ve

kültürel birçok faktör bunlardan etkilenmiştir. Özellikle Modern Çağ önceki Müslümanların Avrupa'ya gelişi, sonraki dönemde yaşanacak olumlu gelişmelere kaynaklık etmiştir. Bu çağda gerçekleşen göç hareketleri, daha belirgin bir şekilde Avrupa'yı etkilemiştir.

5.3. Modern Çağ Avrupa Göç Tarihi

Modern Çağ'da Avrupa Kıtası içerisinde gerçekleşen göç oldukça sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetlerinin en üst düzeye çıkmış olması, Avrupalılar tarafından gerçekleştirilen göç hareketlerinin daha çok deniz aşırı bölgelere olması bu durumun nedenlerindedir. Ancak buna rağmen sınırlı düzeyde dahi olsa Avrupa Kıtası içerisinde göç hareketlerinin yaşandığı da görülmektedir.

Modern Çağ döneminde, Avrupa'da farklı göç türleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki göç türü ayrımında ön plana çıkan hareketlerinden birisi işgücü göçleridir. Genel olarak kırsal bölgelerde gerçekleşen bu hareketler, bölgeler arasındaki nüfus ve iş imkânları eşitsizliğine dayandırılmaktadır. İkinci olarak, insanların gezerek ticaret yapmalarını ifade eden gezici ticaret göçleri Modern Çağ'da rastlanan diğer göç türüdür. Bu dönemde göç hareketleri, göçün başladığı bölgelerde üretimini yapan bireylerin yüzlerce kilometreyi bulan göç hareketlerini ifade etmektedir (Bade, 2003: 4).

Avrupa ülkelerinin sömürgeleştirme faaliyetleri ve yeni coğrafi bölgelerin fark edilmesi (özellikle Amerika Kıtası'nın keşfi), Modern Çağ'da Avrupa'dan göçlere yön veren önemli gelişmelerdir. Özellikle yenedünyanın keşfi olarak bilinen Amerika Kıtası'nın keşfi, Avrupa'dan Kıta dışına göçlerin artması sonucunu beraberinde getirmiştir. Amerika Kıtası'nın sahip olduğu zenginliklere ulaşabilmek için Avrupalılar bölgeye farklı dönemlerde ayak basmışlardır. Burada belirtilmesi gereken temel ayrım, Avrupa'dan Kıta dışına olan bu göçün, istila mı yoksa yerleşim amacı mı taşıdığıdır.

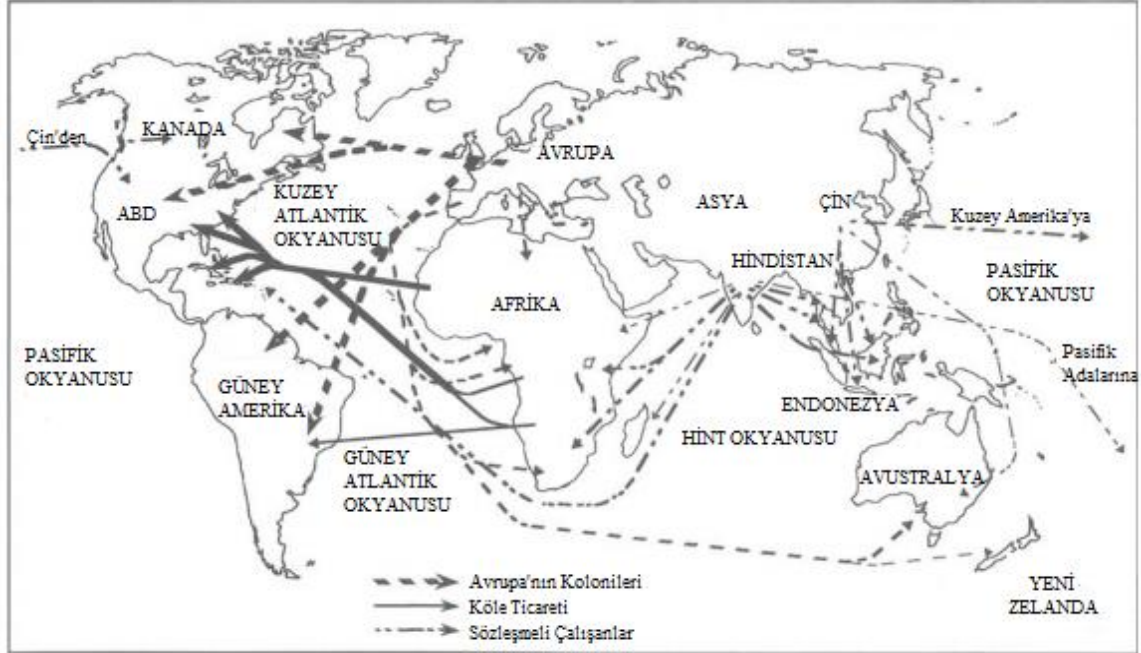
5.3.1. Modern Çağ'da Kıta Dışına Göçler

Büyük keşiften sonra Avrupalıların Amerika'ya göç serüveni içerisinde 1521 yılında İspanyol bir kaşif olan Juan Ponce de Leon, Florida'ya ayak basan ilk Avrupalı olmuştur. Burada koloni kurmaya çalışan kaşif, bu girişiminde başarısız olmuştur. 1528 yılında ise Panfilo de Narvaez tarafından yeni bir koloni kurma girişimi gerçekleşmiş ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yine de İspanyollar, Francisco Pizarro ile 1530'lu yıllarda Peru İnkalarını yenerek bölgeyi keşfetmeye devam etmiştir. Ortaya çıkan bu girişimin yarattığı ilham ile 1540'ların başlarına kadar Atlantik'ten Pasifik'e kadar keşif devam etmiştir. Tüm girişimler İspanyolların Kuzey'e doğru genişleme arzusunu temsil etmiş ve giderek artan bir eğilim göstermiştir (Cox ve Albala, 2010: 44-45).

Amerika Kıtası, kâşif Kolomb'un mektubu ile daha tanınır hale gelince, İspanya'nın yanı sıra, Portekiz, ve onlar kadar olmasa da İngiltere ve Fransa deniz aşırı yerleşimlerin ilk dalgalarını oluşturmuşlardır. Bilginin yayılmasıyla bu bölgeler fakir ve topraktan mahrum olan İspanyol silahtar ve paralı askerler için giderek daha cazip edici bir hâl almıştır ve sonuç itibarıyla Avrupa'dan Amerika kıtalarına göç edenlerin sayısı giderek artmıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde ise Kıta'nın Doğu şeridi İngiliz yerleşimleri ile dolmuş, bu yüzyıldan sonra ise Almanlar, İsviçreliler ve Huguenotlar Kıta'ya gelmişlerdir. Tüm bu hareketlerin sonucu olarak, Avrupalıların Kıta'daki hakimiyeti artmış ve yerli halkın nüfusu yok olma noktasına varmıştır (Roberts, 2015: 389,393).

Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetleri arttıkça Dünya'nın çeşitli bölgelerine hareketleri de beraberinde gelmiş ve Avrupa sömürgeciliği çeşitli göç türlerine yol açmıştır. Böylece Avrupa'dan Afrika, Asya ve Okyanusya'ya doğru dışa hareket başlamıştır. Avrupalılar, denizciler, askerler, çiftçiler, tüccarlar, rahipler ve yöneticiler olarak geçici ya da kalıcı olarak Avrupa dışına göç etmişlerdir. Örneğin, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin asker ve denizcilerinin yaklaşık yarısı, Hollandalıların yanı sıra, Almanya'nın yoksul bölgelerinden gelen göç edenlerden oluşmuştur. Kazalar, savaş ve çatışmalar, tropik hastalar nedeniyle yoksul göç edenler

arasında ölüm oranı çok yüksek olsa da kolonilerdeki bu hizmetkârların yoksulluktan kurtulmalarının tek çaresi bu bölgelerde çalışmak olmuştur. (Castles ve Miller, 1998: 50).

Şekil 5.8. Kolonyal Göçlerin 17. ve 19. Yüzyıl Arası Görünümü (Castles ve Miller, 1998: 52).

Avrupalıların Amerika Kıtası'na göç hareketleri, Modern Çağ içerisinde amaç ve biçim yönünden değişiklikler göstermiştir. Başlangıçta yalnızca keşif amacıyla başlayan deniz aşırı hareketler, bölgenin keşfi ve kolonilerin kurulması ile birlikte bölgenin kaynaklarına sahip olabilmek adına birçok Avrupa ülkeleri tarafından istila biçimini almıştır. Ayrıca göç eden kişilerin yalnızca zenginler değil, yeni bölgelerdeki zenginliğe sahip olmak isteyen yoksullar olduğu da görülmektedir. Şekil 5.8'de, göç hareketlerinin bu dönemde ne düzeyde çeşitlilik kazandığı açık bir biçimde görülmektedir. Önceki çağlarda daha çok Kıta içinde veya Kıta'ya yönelen göçler ağırlıkta iken, 17. ve 19. yıllar arasında göç hareketleri daha çok Kıta dışına ve çok fazla sayıda bölgeye olacak biçimde gerçekleşmiştir.

Avrupa'da, Kıta dışına yapılan göçlerin etkisiyle oluşan Dünya'ya yayılma süreçleri ve Kıta'nın gösterdiği gelişim neticesinde göç kimliğinde de değişiklikler yaşanmıştır. Avrupa'da gerçekleşen Sanayi Devrimi ve devrim neticesinde meydana gelen teknolojik ilerlemeler, bu bölgedeki üretim kapasitesinin ciddi oranda büyümesini sağlamıştır. Genişleyen üretim yapısıyla Avrupa'da bir üretim faktörü olarak emeğe yani insan gücüne olan talep de bu dönemde artış göstermiştir. Buna bağlı olarak Modern Çağ'da, Avrupa'ya yönelen göçlerin büyük ölçüde köle ticareti biçiminde gerçekleştiği görülmektedir. Avrupalı devletlerin sömürgeleştirme faaliyetleri neticesinde ele geçirdikleri kolonilerin insanları, Avrupa'nın açığı bulunan emek arzı konusundaki ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Avrupa'ya taşınmıştır.

5.3.2. Modern Çağ'da Kıta'ya Yönelen Göçler

Avrupa'daki kapitalizmin ortaya çıkışı, endüstrilerde çalıştırılmak üzere ortaya çıkan büyük emek talebi neticesinde çok sayıda Afrikalı insanın köle olarak satın alınmaları durumunu beraberinde getirmiştir. Avrupalılar üretmiş oldukları mallarla insanları köle ticareti adı altında değiştirerek Afrika toplumlarında mevcut olarak bulunan, kabileleşme, bölünme ve sınıf çatışmalarından yararlanmıştır. Dikkat çekici olan bir diğer nokta ise, 15. yüzyıldan itibaren diğer tüm kıtalarda sürekli ve bazen

olağanüstü artış gösteren nüfusun, yalnızca Afrika Kıtası'nda benzer artışı göstermemesidir. Afrika'dan Avrupa'ya yönelen bu göç hareketi için rakamsal olarak net bir ifade ortaya konulamazken, Afrika kıtasının nüfus artışı konusunda devasa bir durgunluğa sahip olması ve köle ticaretinden başka dikkat edilmesi gereken hiçbir nedensel faktörün bulunmaması, nüfusun köle ticaretine bağlı olarak artış göstermediği konusunda fikir birliği oluşturmaktadır. Bu anlamda köle ticareti, emeğin yüz kat daha vahşi ve yıkıcı bir biçimde göç etmesi anlamına gelmektedir (Rodney, 1973: 146-151).

Esasen, rakamların doğru olup olmadığına bakılmaksızın, birkaç milyon Afrikalının Avrupa ve Batı Hint Adaları'na ihraç edilen köle gemilerine yerleştirildiğine dair fikirle ilgili bir inkar ya da değişiklik olmayacağı bilinen bir gerçeklik olarak devam etmektedir (Hashimu, 2018: 76).

Yıllar içerisinde her yıl on binlerce Afrikalı çiftçi ve zanaatkar madenlerde ve şehirlerde çalıştırılmak üzere Afrika'dan göç ettirilmiştir. Emekleriyle büyük kâr ve zenginlik yaratan bu kişiler, emeklerinin karşılığını yalnızca Avrupa'nın ürettiği mallar olarak almış ve zenginliği kendileri için üretememişlerdir (Davidson, 1985: 285).

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı yeni endüstri alanları ve endüstrilerde çalışacak büyük işgücü talebini getiren üretim yapısına karşı Avrupalılar, 17. yüzyıldaki Portekizlilerin akınları dışında, Afrika'nın iç bölgelerine müdahalede bulunamamış, ticaret gemilerinin ve kalelerin gerisindeki alanı geçememişlerdir. Buna rağmen üretimdeki önemli artış, iç pazarlarda rekabete yol açmış ve böylece Avrupa dışında Afrika'nın da dahil olduğu pazar ve hammadde arayışı hızlanmıştır. Böylece Atlantik Okyanusu boyunca köle ticaretinin oluşumuna yoğun bir hâl almıştır (Hashimu, 2018: 75).

Bahsedilen gelişmeler ışığında Avrupa Göç Tarihi'nin, insanlık için her dönemde var olan göç hareketlerine sıkça konu olmuş bölgelerin yaşadığı tüm dönüşümler ile belirli ölçüde bağlantılı olduğu görülmektedir. Avrupa açısından, bazı gelişmeler karşısında yüksek düzeyde ve yoğun, bazense seyrek olarak gerçekleşen göç hareketleri, Avrupa'nın insanlığın var olduğu dönemden günümüze kadar önemli bir bölge olduğunu göstermektedir.

Savaşlar, istilalar ve hastalıklar gibi nedenlerle insanlar yaşadıkları bölgelerden ayrılırken; daha yüksek gelir, daha özgür bir yaşam ve insani koşullar için de yaşam alanlarını terk edebilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'da, hem bölgeden ayrılan, hem de bölgeye göç eden insanların bulunduğu görülmektedir. Böylece Avrupa Kıtası'nın insanlar için belirli dönemlerde itici, bazı dönemlerde ise çekici faktörleri içerdiği anlaşılmaktadır. Avrupa'nın kendi içerisinde de geçerli olan bu durum, Avrupalıların Kıta içerisindeki hareketlerinin de genel olarak çekici ve itici faktörlere bağlı olarak gerçekleştiği varsayılabilir.

Avrupa Kıtası'nda bazı evrelerinde belirgin bir şekilde itici faktörleri, bazı dönemlerinse çekici faktörleri içeriyor olması, bölgedeki köklü değişimler ile açıklanabilmektedir. Öncelikle Modern Çağ'a kadar olan dönemde, Avrupa'nın çok fazla istila ve savaşa sahne olması, insanlar için Kıta'dan ayrılma ya da Kıta içerisinde daha güvenli bölgelere yerleşme ihtiyacını artırmıştır. Bilhassa o döneme kadar Avrupa'nın Dünya üzerinde refahın yüksek olmadığı bir bölgeyi temsil ediyor oluşu, Kıta içerisindeki koşulların itici faktörlere dönüşmesine neden olmuştur. Ancak yaşanan Endüstri Devrimi sonrasında bölgedeki üretim artmış ve önceki dönemlere göre daha yüksek bir refah dönemi başlamıştır. Ancak yine de bu dönem, Avrupa için hem savaşların, hem de üretimin yoğun olduğu dönemdir ve tam anlamıyla çekici faktörleri içermemektedir.

5.4. Yakın Çağ

Yakın Çağ, Avrupa ve Dünya açısından göçün en yoğun yaşandığı dönemi temsil etmektedir. Özellikle Modern Çağ sonrası artan nüfus, gelişen sanayi ve teknolojik imkânlar, insani hareketleri çeşitli amaçlarla en üst düzeye çıkarmıştır. Savaşlar ve krizlerin etkilerinin insan yaşamı üzerindeki etkileri de mevcut gelişmelere eklenince göç hareketleri insanlar için kaçınılmaz bir hâl almıştır. Kendi içerisinde de

tarihsel evrelere ayrılabilir. Yakın Çağ, 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl sonrasından günümüze kadar süren dönemi kapsamaktadır.

5.4.1. Yakın Çağ'da Kıta İçi Göçler

19. ve 20. yüzyılda Avrupa'daki göçler daha çok kitlesel göçler biçimde gerçekleşmiştir. Göç hareketlerindeki artış hem sayı olarak hem de göç mesafesi olarak büyük ölçüde artış göstermiştir. Avrupa'da bu dönemde görülen göçler yalnızca gelişen sanayi için değil, aynı zamanda tarımsal işgücü için de uluslararası nitelik kazanmıştır. Artış gözlenen göç hareketlerinin temelinde ulaşım ağlarının gelişmesi, kısalan seyahat süreleri ve düşen seyahat maliyetleri etkili olmuştur.

1870-80 döneminde İtalya'dan Fransa'ya ciddi göç hareketleri yaşanmıştır. 1911 yılına gelindiğinde Fransa'da yaşayan göç etmişlerin sayısı ülkenin toplam nüfusunun üçte birinden fazlasına denk gelmiştir (Bade, 2003: 54; Cross, 1983).

19. yüzyılda Britanya'nın göç konusundaki tavrı, açık kapı politikası olarak adlandırılmıştır. 20. yüzyılın başına kadar göç edenlerin İngiltere'ye girişini sınırlandırmak adına herhangi bir ciddi denetim yapılmamıştır. Göç edenlere karşı bir düşmanlık algısı bulunmazken, bugüne kadar sürecektir olan karmaşık ilişkilerin ilk şekilleri oluşmaya başlamıştır. Örneğin, 19. yüzyılda İngiltere'ye yerleşen en geniş göç eden grubu İrlandalılar olmuştur. Yüzyılın ortasında görülen besin kıtlığı nedeniyle İrlanda'dan Britanya'ya dramatik göç hareketleri gerçekleştirilirken, İrlandalı göç edenler daha çok emek talebinin yüksek olduğu sanayi bölgelerine yerleştirilmiş ve buralarda vasıfsız veya yarı vasıfsız işgücü gerektiren işlerde çalıştırılmışlardır (Lloyd, 2007: 3).

20. yüzyılda ise Avrupa'da göç hareketleri biçim değiştirmiştir. Yeni yüzyılın getirdiği yeni düzen, patlak veren dünya savaşı ve sonuçları, göç hareketlerinin kimliğinde de değişiklikler meydana getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın etkilediği toplumlar ve onların göç hareketleri incelendiğinde, insanların savaşın etkilerinden kaçmak, hayatta kalabilmek için göç ettikleri görülmektedir. 1914 yılında Rusya'nın işgali nedeniyle yaklaşık yetmiş bin Yahudi Viyana'ya göç etmiştir. 1915'in başlarında yerinden edilen Fransızların sayısı dört yüz elli bine ulaşmıştır ve bu sayısı 1918 yılında bir milyonun üzerinde seyretmiştir. 1915 yılında İtalya'nın savaşa girmesi ile, Avusturya-Macaristan'da yaşayan yaklaşık seksen yedi bin İtalyan nüfusun İtalya'ya göçü başlamıştır. Yerlerinden edilen ve göç etmek zorunda kalan kişi sayısının, Rusya için yedi milyona kadar ulaştığı tahmin edilmektedir (Gatrell, 2008: 83-86).

Avrupa'da, Birinci Dünya Savaşı sürecinde, göç hareketleri okyanus ötesi özelliğini kaybetmiştir. Küresel çatışma ortamının beslediği yaklaşık 20 milyondan fazla insanı etkileyen göç hareketleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde, Avrupa'nın eski ülkelerinde görülen şehirlere doğru göç, artık birçok ülkedeki göç eğilimini temsil etmeye başlamıştır (Leclercq, 1999: 9).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, sosyal, siyasi ve ekonomik birçok sorun çözüme kavuşturulamamış, Kıta içerisindeki huzursuzluklar artarak devam etmiştir. Birinci savaş sonrasında, 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik yıkım (1929 Krizi), küresel anlamda yeniden çatışma ortamını beraberinde getirmiştir. Muhtemel bir sonuç olarak ulus ötesi problemler, küresel bir hâl almış ve İkinci Dünya Savaşı 1930'lu yılların sonunda başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı süresince Avrupa Kıtası içerisinde gerçekleşen göç hareketleri, oldukça zor koşullarda, çok sayıda insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Savaş süresince Avrupa'da tahmin edilene göre yaklaşık on bir buçuk milyondan fazla insan yurtlarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Ülkelerinden ve sahibi oldukları toprakları terk etmek zorunda olan bu insanlar, bilmedikleri bölgelerde çok ağır şartlarda çalıştırılmak üzere göçte zorlanmış ve toplama kamplarına hapsedilmiştir (Baylan ve Çelik, 2020: 62).

İkinci Dünya Savaşı'nın tamamlanması ile birlikte tüm Dünya'da olduğu gibi Avrupa'da da yeniden inşa dönemi başlamıştır. Bu süreçte kurulan uluslararası organizasyonlar, ülkelerin savaşın sürecinde yaşadığı çöküntünün etkilerini ortadan

kaldırmak adına çeşitli politikalar üretmişlerdir. Bu politikaların genel olarak sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda oluşturulduğu görülmektedir. Savaşın tahrip ettiği şehirler, insan hayatı ve ekonomik düzen gibi çeşitli problemler karşısında, savaş sonrası yapılan uluslararası görüşmeler bu amaca hizmet etmiştir.

Avrupa Kıtası'nın kendi içerisinde gerçekleşen göç hareketleri, Savaş'ın sona ermesiyle birlikte belirli dönemlerde ortaya çıkan göç hareketleri biçiminde gerçekleşmiştir. Bunlar, Savaş sonrası dönemdeki Güney-Kuzey ve Doğu-Batı göçleri olarak sınıflandırılabilir. Avrupa Göç Tarihi içerisinde yeni olmasa da 20. yüzyılın büyük bir bölümünde (İkinci Dünya Savaşı sonrasına münhasıran), Almanya, Fransa ve Belçika gibi Avrupa ülkeleri, ağır sanayilerinin ortaya çıkardığı işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla Akdeniz Havzası'ndan işçi talep etmiştir. Tahminlere göre, 2. Dünya Savaşı'nın sonu ile 1970'lerin petrol krizine kadar dönemde Kuzey Avrupa'da Akdeniz bölgesinden (Türkiye dahil) en az 5 milyon insan göç etmiştir (Lafleur ve Stanek, 2018: 325).

1970'lerde Batı Avrupa ekonomilerinin yavaşlamaya ve daralmaya başlamasıyla birlikte ucuz işgücüne olan ihtiyaç hususundaki tavır değişmeye başlamıştır. 1980 yılına kadar olan dönemde, göç konusu Avrupa'da yönetilebilir bir problem olarak görülmüştür. Ancak Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nde komünizmin çöküşü ile birlikte göç kavramı da yeni bir boyut kazanmıştır (Larrabee, 1992: 5).

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Almanya'nın yeniden birleşmesi neticesinde Doğu Almanya'da ciddi küçülmeler meydana gelmiştir. Berlin Duvarı'nın yıkıldığı tarihten 2006 yılına kadar Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya (esasen Almanya'nın iç göçü), yaklaşık olarak 1,7 milyon kişi göç etmiştir. Batı'daki sahip olduğu modern yapı karşısında, genç yaştaki insanların başta olmak üzere yüksek nitelikteki kişiler için Batı'ya geçişi oldukça anlaşılabilir bir durumdur (Glorius, 2010: 2).

5.4.2. Yakın Çağ'da Kıta Dışına Göçler

Avrupa'dan Kıta dışına göçleri Yakın Çağ içerisinde değerlendirdiğimizde, bu dönemin oldukça hareketli olduğu ve bu dönemde göç hareketlerinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Dönemin içerdiği yıllarda yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler bahsedilen göç hareketlerinin önemli belirleyicileri olarak kayda geçmiştir. Savaşlar, ekonomik krizler ve siyasi olaylar Yakın Çağ Avrupa Göç Tarihi'nin temel fonksiyonları olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na doğru gidilen on yıl boyunca, Avrupa'dan denizaşırı ülkelere çok sayıda göç hareketi gerçekleşmiştir. Avrupalıların Birinci Dünya Savaşı döneminde gerçekleştirdikleri bu göçün amacı, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Türkiye için Balkan savaşlarının etkilerinden kurtulmak, Ruslar için Rus Devrimi ile sonuçlanacak huzursuzluktan kaçmak ve Doğu Avrupa'daki Yahudiler için Yahudi karşıtı propagandalardan canını kurtarmaktır. Diğer Avrupalılar ise erkek vatandaşlardan talep edilen uzun ve zorunlu askerlik hizmetinin yarattığı endişeden kurtulmak için Avrupa'dan göç etmiştir (National Park Service, 2018: 1).

İkinci Dünya Savaşı ve öncesi dönem Avrupa için bunalım yılları olmuştur. Özellikle 1929 yılındaki küresel krizden sonra ülkeler içe dönük politikalar üretmiştir. Yaşanan olumsuz koşulların neticesinde savaş başlamıştır ve tüm dünya için (özellikle Avrupalılar için) büyük yıkım süreci başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında Avrupa'dan en ciddi göç hareketleri Yahudiler tarafından gerçekleşmiştir. Kaynaklara göre 1933 yılına gelindiğinde artan baskılar, insan hakları ihlalleri, soykırım gibi itici; demokrasi ve dini özgürlük gibi çekici faktörler nedeniyle daha önce de var olan Filistin'e Yahudi göçü hız kazanmıştır. 1936 yılına gelindiğinde Filistin'deki Yahudi sayısı 400 bini geçmiştir (Arslantaş, 2011: 642).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, Avrupa için hayatı normale döndürme çabaları başlamış ve Avrupa'da kalkınma hamleleri ortaya konulmuştur. İlerleyen yıllarda küresel krizlerin etkisiyle ciddi sosyal ve ekonomik problemler yaşansa da, yeniden Liberal söylemin etkisiyle birçok iktisadi problem aşılmış ve bölgenin refah düzeyinde artış gözlenmiştir. Yaşanan tüm gelişmelere Avrupa Kıtası'ndaki ülkelerin

entegrasyon süreci de eklenince, bölgeden dışarıya göç hareketleri oldukça sınırlı olmuştur. Avrupa'nın 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı sosyal ve ekonomik gelişmeler, bölgenin göç veren değil, göç alan özelliğine sahip olması durumunu beraberinde getirmiştir.

Avrupa'da Yakın Çağ'a gelindiğinde, Avrupa'nın dünya üzerindeki etkisi artmış, gelişmiş bir ekonomik yapı kazanılmıştır. Artan üretim ve ilerleyen teknolojiye rağmen, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte yaşananlara ek olarak, ara dönemde patlayan büyük ekonomik kriz, Avrupa'da yaşayanlar için itici faktörleri belirginleştirmiş; bölgenin daha çok göç veren kimliğe bürünmesine neden olmuştur.

Ayrıntılı bir biçimde değinilmesi gereken bir diğer nokta, 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya yönelen göç hareketleri ile ilgilidir. Avrupa'nın savaş sonrasında yaşadığı dönüşümler hem iktisadi hem de siyasi olarak ciddi gelişim içermiş olup, bölgenin yalnızca zenginleşmesi değil, aynı zamanda kalkınmasını sağlamıştır. Böylece Avrupa bölgesi, ekonomik, sosyal ve siyasi olarak birçok çekici faktörü içeren bir kimliğe bürünmüştür. Esasen ilerleyen teknolojiye bağlı olarak gelişen iletişim ağları ve bilgi otoyolları sayesinde göç hareketleri daha yoğun ve bilinçli bir hâl almış; Avrupa Kıtası insanlar için bir cazibe merkezi olmuştur.

Avrupa Tarihi içerisinde gerçekleşen göç hareketlerinin, bölgenin kendi içi ve dışarı ile olan münasebetinde bir göç hareketi için neden olabilecek bütün unsurların tarihsel süreçte içerdiği görülmektedir. Ekonomik koşullar, sağlık, siyaset, sosyal yapı, kültür, din vb. tüm kişisel ve toplumsal değerler, Avrupa'nın iç ve dış göçleri üzerinde etkili olmuştur. Göçü meydana getiren tüm bu değerler, aslında göç edenler için çekici veya itici faktörleri temsil etmektedir. İşsizlik dolayısı ile kırdan kente göç eden bir köylüden, salgın nedeniyle şehirlerden kente göç eden bir lorda kadar herkes, göçün dinamiklerinden etkilenmiş ve koşulların elverdiği düzeyde hayatta kalkmaya ve/veya refahını arttırmaya çalışmıştır.

6. AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇÜN REFAH ARAYIŞI

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve dünyanın Keynesyen İktisat'a dayanan kalkınma politikalarından sonra oluşan göç hareketlerinde amaç ve biçim yönünden farklılıklar görülmüştür. Bu yıllardan sonra göç hareketleri, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sebeplerle göç ederek, savaş, kıtlık, baskı ve düşük gelir vb. olumsuz koşullardan kurtulma amacı taşımıştır. Ayrıca 2. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, göç hareketleri çeşitli hukuki kurallarla karşı karşıya kalmış ve göç edenler farklı isimlerle adlandırılmaya başlanmıştır.

Avrupa bölgesinde yer alan ülkelerin gelişen sanayilerine ek olarak çeşitli iktisadi birleşmeleri hayata geçirmeleri, bölgenin ihtiyaç duyduğu emek talebini artırırken; emek faktörü açısından göreceli olarak daha yüksek düzeyde refah koşullarını vaat etmeye başlamıştır. Böylece, 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, Avrupa'ya yönelen göç hareketlerinin en sık, göreceli olarak daha düzenli ve gelişmişlik farklarının ortaya çıkardığı bir kavram olarak ele alınabilmektedir.

1945 sonrası dönemde, Avrupalı devletlerden Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İskandinav ülkeleri, nüfuslarındaki yaşlanmanın ve ekonomik büyümenin ortaya çıkardığı ihtiyaca bağlı olarak, giderek artan oranda Fas, Cezayir ve Tunus gibi Afrika ülkelerinden işçi kabul etmeye başlamıştır. Ayrıca Senegal ve Mali, Fransa'nın eski sömürgesi olarak çok sayıda göç eden işçiyi Avrupa'ya gönderen ülkelerdir. Böylelikle "Avrupa çekirdeğinin" kademeli bir biçimde güneye doğru genişlemesiyle birlikte, Avrupa'nın emek sınırı güney ve deniz aşırı ülkelere doğru kaymıştır (Haas, 2011: 7).

Afrika'dan Avrupa'ya göç konusunda ön plana çıkan Avrupalı devletlerin, Güney Avrupa'da bulunduğu görülmektedir. Resmi verilere göre, İspanya'da yaşayan kayıtlı Faslı göç edenlerin sayısı 1996'da 81.000 iken, 2008'de 579.000'e yükselmiştir. 2005 yılında İtalya'da yaşayan Mısırlı ve Ganalı göç eden sayısı, toplamda 90 bini aşarken; 2008 yılında İtalya'ya yönelen yalnızca Mısırlı göç eden sayısı 1872 olarak kaydedilmiştir. Aynı dönemde Gana için de artan rakamlar ve erkek göç edenlerin toplam göç eden hareketlerindeki payının azalması, aile ve bağımsız kadın göç edenleri işaret etmektedir (Fokkema ve Haas, 2011: 3-4).

Afrika'dan Avrupa'ya göç hareketlerinde, Avrupa'nın Akdeniz'e sınırı bulunan ülkelerin ön plana çıkması, belirtilen dönem için coğrafi konum ile açıklanabilecek bir durumdur. İnsanların genel olarak mesafe açısından yakın bölgelere göç ettiğini ifade eden görüşün, aktarılan istatistikler doğrultusunda Afrikalı göç edenler için de geçerli olabileceği düşünülmektedir.

1990'lı yıllardan günümüze Avrupa'ya, Orta Asya'dan da çeşitli sebeplerle göç hareketlerinin gerçekleştiği bilinmektedir. Orta Asya cumhuriyetlerinde demokratikleşme koşullarında iyileşmeler görülse de, ekonomik istikrarın sağlanamaması, insan hakları ihlalleri ve şeffaf olmayan seçimler nedeniyle daha gelişmiş ülkelere göç hareketlerinin gerçekleştiği görülmektedir. Asyalı göç edenler, Avrupa'ya göç konusunda Rusya ve Türkiye'yi göç yolu olarak tercih etmektedir (Çetin, 2019: 193).

Suriye iç savaşının ardından, Afrika Kıtası'ndan gelen göç ve Afgan göçü gibi göç hareketleri görülse de, güçlü kitlesel karakter taşıyan Suriye'den gelen göçtür. Suriye göçü dışında kalan göçler daha çok bireysel ve küçük gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. 2011 yılındaki Suriye iç savaşı sonrasında bu ülkeden Türkiye'ye yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır ve Avrupa ülkeleri de bu durumdan uyguladıkları göç politikaları çerçevesinde etkilenmiştir.

İnsanlar, göç hareketine başlamadan önce göçün faydası ve maliyeti arasında bir değerlendirme yapmaktadır. Göç hareketi ile ulaşılması hedeflenen koşullar, bu değerlendirmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz ki ortaya çıkan tüm kararların ardında hayatta kalmak veya refahı artırmak isteği yer almaktadır. Yalnızca hayatta kalma güdüsüyle gerçekleştirilen göç hareketleri dahi daha iyi koşullarda yaşama arzusunun hizmet etmekteyken; daha iyi koşulların karşılığı olan çeşitli kıstaslar ortaya konulabilmektedir.

Esasen, insanların göç hareketleri üzerinde etkili olan faktörler, tıpkı insanın iç dünyası gibi oldukça karışık ve net bir biçimde ifade edilmesi zor bir yapıdadır. Ortaya çıkan bu durumda, göç hareketleri üzerinde etkili olabilecek onlarca ve hatta yüzlerce faktör sayılabilir. Bunun da ötesinde, göçü etkilediği düşünülen değişkenlerin tamamını bir modele dahil etmek her zaman mümkün olamamaktadır. Çünkü insanların maddi anlamda arzulanan koşulları aramasının yanı sıra, bir de manevi yani soyut beklentiler içerisinde olduğu tarafı bulunmaktadır. Bu nedenle göç hareketlerinin temelinde var olan refah arayışının, bilimsel zeminde değerlendirilebilmesi konusunda, göçü etkilediği düşünülen, genel olarak anlaşılabilir ve veriler ile ifade edilebilir kriterlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Böylelikle göç eden insanların göç hareketinde etkili olduğu varsayılan, veriler ile ortaya konulabilen/ölçülebilen ve somut/soyut beklentiler olarak adlandırılacak kriterler, literatürde yer alan birçok çalışmadan süzülen ayırım çerçevesinde a- ekonomik arayışlar, b- sosyal ve kültürel arayışlar c- siyasi arayışlar biçiminde sınıflandırılabilir.

Tablo 6.1. Göç Hareketlerinin Refah Arayışına Etki Eden Faktörler

Ekonomik Arayışlar	Sosyal ve Kültürel Arayışlar	Siyasi Arayışlar
Gelir ve Gelir Dağılımı	Eğitim	Güvenlik
İşsizlik ve İstihdam	Sosyal Ağlar	Siyasi İstikrar
Kentleşme	Nüfus	Özgürlük

Göç kararında etkili olan refah arayışı kriterlerini, kendi içerisinde de bazı alt faktörlere ayırmak mümkündür. Tablo 6.1'de, göç hareketi üzerinde etkili olduğu varsayılan değişkenlere ait alt faktörler gösterilmektedir. Tüm faktörler için ortaya konulan açıklamalar, herhangi bir şekilde göç eden kişi/grup için genel geçer yargılar olarak ifade edilmiştir. Bahsi geçen yargılardan çıkarılabilecek varsayımların herhangi bir göç eden grubu için geçerli kabul edilebilmesi için, uygun analizler ile kanıtlanması gerekmektedir.

6. 1. Ekonomik Arayışlar

Ekonomik koşullar, insanların ihtiyaç duyduğu refahın tamamını tek başına vaat etmese de, insanların talep ettiği koşulların ortaya çıkmasında önemli bir itici gücü temsil etmektedir. Daha yüksek ve daha adil dağıtılan bir gelir düzeyi, gelire ulaşmak adına bir işe sahip olmak/istihdama katılabilmek ve her iki koşulu içeren bir bölgede yaşayabilmek, insanların ekonomik koşullardan beklediği refahı tesis edebilmektedir. Aynı zamanda mevcut durumun diğer alanlara sağlayabileceği olası katkılar ve oluşabilecek ilişkiler, nihai koşulları insanların talep ettikleri refah düzeyini içeren düzeye getirebilmektedir.

6.1.1. Gelir Düzeyi ve Gelir Dağılımı

Uluslararası göçün ana nedeni, ekonomik fırsatlardaki farklılıklar veya daha net bir ifadeyle ücretlerdeki farklılıklardır. Ücret farklılığının ötesinde göç hareketleri, gelir kaynaklarını çeşitlendirmenin, kötü siyasi yapı ve büyük sosyal eşitsizliklerle başa çıkmanın bir yolu olarak kabul edilir (Drabo ve Mbaye, 2011: 2).

Elde edilen ücret ile ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin talebi gerçekleştirilirken, bireyler, içerisinde yer aldıkları ekonominin koşullarına bağlı olarak belirli düzeyde bir gelire sahip olurlar. Diğer yandan insanlar, farklı bölgelerdeki ücret düzeyinin farkındadırlar ve daha yüksek ücret vaat eden bölgelerde çalışmak isterler. Sahip olunan gelir düzeyinin bireyin ihtiyaç duyduğu refah düzeyini sağlayamaması durumunda, gelirin yüksek olduğu bölgelere doğru hareket başlamaktadır. Ayrıca, gelirin yüksek olması bakımından önemli belirleyiciler olan gelirin adil dağıtılması durumunun ve diğer gelir artırıcı faktörlerin, insanların daha yüksek gelir için başlayacağı olası göç hareketinin bir fonksiyonu olduğu varsayılmaktadır. 2017 yılı verilerine göre

Dünya'daki göç eden sayısının yaklaşık olarak %64'ünün yüksek gelire sahip ülkelerde ve yalnızca %4'ünün düşük gelirli ülkelerde yaşıyor olması, varış ülkelerindeki gelir seviyelerinin göç hareketleri açısından önemli bir çekici faktör olduğunu göstermektedir (Köseoğlu ve Artan, 2020: 65).

Göç edilen bölgelerdeki gelirin göç hareketini artıran bir faktör olduğunu kabul ettiğimizde, bireylerin kendi ülke/bölgelerinde sahip olduğu ücret düzeyindeki artışın, göç hareketlerini azaltacağı varsayılabilir. Ancak bu durum, her iki bölge arasındaki ücret farklılıklarının hangi düzeyde olduğu ile de yakından ilişkilidir. Tablo 6.2.'de, Avrupa'da en çok göç alan 10 ülkenin sahip olduğu kişi başına düşen gelir düzeyi gösterilmektedir.

Tablo 6.2. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi (Birim: Bin Dolar - \$) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır)

Ülke/ Yıl	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	10.7	41.5	40.6	50.9	46.9	77.1	39.5	52.8	44.1	36.0
2011	11.4	46.7	43.8	54.2	51.4	91.2	42.0	60.7	47.4	38.6
2012	11.7	43.8	40.8	50.0	48.5	86.5	42.4	58.0	44.6	35.0
2013	12.6	46.2	42.6	52.1	50.7	88.1	43.5	61.1	46.7	35.5
2014	12.1	48.0	43.0	52.9	51.7	89.6	47.4	60.0	47.7	35.5
2015	11.0	41.1	36.6	45.1	44.1	84.7	45.0	51.5	41.0	30.2
2016	10.8	42.1	37.0	46.0	45.3	83.0	41.0	51.9	42.0	30.9
2017	10.5	44.5	38.7	48.6	47.4	83.3	40.3	53.7	44.1	32.4
2018	9.4	47.8	41.5	53.0	51.4	86.4	42.9	54.5	47.5	34.6
2019	9.1	46.4	40.3	52.2	50.1	85.3	42.3	51.6	46.4	33.5
2020	8.5	45.7	38.6	52.3	48.1	86.6	40.2	51.9	44.5	31.6

Tablo 6.2'ye göre, 2020 yılında Dünya genelinde kişi başına düşen milli gelir yaklaşık olarak 10 bin \$ seviyesindedir. Bu rakam, Dünya'da en yüksek gelir düzeyine sahip ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde 63 bin \$ düzeyindedir (Dünya Bankası, 2021).

Referans ülkeler olarak en çok göç alan Avrupalı ülkelerin birçoğu dünyadaki ortalama gelir düzeyinin oldukça üzerinde bir gelire sahiptir. Ayrıca İsviçre'deki gelir düzeyinin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelir düzeyinden dahi yüksek olduğu görülmektedir. Böylece Avrupa'nın gelir konusunda Dünya'daki düşük gelirli bölgelerden göç edenler için cazip bir bölge olduğu söylenebilir.

Gelir düzeyi ve göç arasındaki ilişkide göç edilen bölgenin gelir düzeyi, göç edenler için çekici bir faktör olabileceğinden daha önce bahsedilmiştir. Ancak karar sürecinde iki bölge arasındaki gelir düzeyinde farklılık bulunması beklenmektedir. Böylece göç kararı veren kişiler, daha düşük gelir düzeyinden, daha yüksek gelir düzeyine doğru hareket etmeye başlayacaklardır. Tablo 6.3.'te, referans ülkeler olarak Orta Doğu, Afrika ve Asya'dan en çok göç veren 6 ülkenin (Suriye, Irak, İran, Afganistan, Somali ve Sudan) kişi başına düşen gelir düzeyi referans dönem için gösterilmektedir. Tabloda, Suriye ve Somali'ye ait veriler, bazı yıllar için güvenilirliği yüksek veri tabanlarından elde edilemediğinden, bahsedilen ülkelerin (Suriye için 2020, Somali için 2010-2015 dönemi) verilerine yer verilememiştir.

Tablo 6.3. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir (Birim: Dolar - \$) (Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	SURİYE	IRAK	İRAN	AFGANİSTAN	SOMALİ	SUDAN
2010	2830	4657	6599	543	-	1489
2011	3192	6045	7781	591	-	1437
2012	2292	6836	7927	641	-	1332
2013	1380	7076	6018	637	297	1381
2014	1235	6637	5585	613	295	1625
2015	1061	4688	4904	578	293	1656
2016	709	4550	5253	509	295	1325
2017	780	5076	5520	519	309	1103
2018	966	5523	3598	493	314	825
2019	1194	5658	3114	507	320	753
2020	-	4157	2282	508	309	595

Tablo 6.3'e göre, seçilmiş göç veren ülkelerin gelir düzeyleri, Dünya'daki ortalama kişi başına düşen gelir seviyesinin oldukça altındadır ve yıllar içerisinde genellikle azalış seyretmiştir (Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler, 2021).

Verilerin göç hareketleri için ifade ettiği anlam, Suriye, Irak, İran, Afganistan, Somali ve Sudan gibi ülkeler ile olası göç merkezleri arasındaki gelir farklılığının oldukça yüksek olduğudur. Bu nedenle, göç hareketi açısından değerlendirildiğinde, varış noktasındaki gelir düzeylerinin bu ülkelere göç etme kararı alacak kişiler için göçe yönelimi artıran bir faktör olduğu söylenebilir.

6.1.2. İşsizlik ve İstihdam

İnsanların işgücüne dahil olacak özelliklere sahip olduğu halde mevcut ücret düzeyi ve çalışma koşulları altında geçici veya sürekli olarak bir işinin olmaması işsizlik olarak tanımlanmaktadır (Kanca, 2012: 3). Başka bir ifadeyle, teorik olarak mevcut ücret karşılığında çalışmak istediği ve kendi beceri eksikliği ile ilgili olmadığı halde istihdam edilemeyen kişinin durumunu ifade eden işsizlik kavramı, tüm dönemlerde olduğu üzere günümüzde de varlığını sürdüren, ekonomik ve sosyal olarak birçok toplumun en büyük problemlerinden birisidir (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008: 46).

İşsizlik türleri içerisinde bireyleri göç etmeye zorlayan işsizlik, gönülsüz ve yapısal işsizlik olduğu söylenebilir. Bir işte belirli bir ücret karşılığı çalışmak isteyen kişiler, istedikleri halde çalışmıyorsa gönülsüz, içinde bulunduğu ekonominin sahip olduğu dinamiklerin ortaya çıkardığı sorunlardan kaynaklı sebeplerle istihdama dahil olamıyorsa yapısal işsizlikle karşı karşıyadır. İstisnai durumlar hariç, insanların belirli bir düzeyde gelire sahip olabilmeleri için, bir işte çalışıyor olmaları gerekmektedir. Aksi durumda, gelirden yoksun olan birey, ihtiyaç duyduğu gereksinimlerini finanse edemeyecektir. Böyle bir durumda ise gelire ulaşmanın yollarını arayacaktır. İşsizliğin düşük olduğu bölgelere yönelen göçler, tam olarak bu noktadan hareketle ortaya çıkmaktadır.

Yatırımları yeterli düzeyde olduğu, ücretlerin göreceli olarak yüksek ve istihdamın çalışmak isteyen herkes için ulaşılabilir olduğu bölgelere göç hareketleri, refahı artırmanın yollarından biri olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle itme-çekme faktörleri ile ilgili varsayımına paralel olarak işsizler, istihdamın yüksek, sosyal ve ekonomik imkânların yüksek olduğu bölgelere göç etme eğilimindedir (Çelik ve Arslan, 2018: 68).

Göç hareketleri ve işsizlik arasındaki pozitif ilişkiye ek olarak belirtilmelidir ki, göç hareketleri belirli düzeyde maliyeti içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle göç etmek isteyen kişilerin göç hareketini tamamlayana kadar ve tamamladıktan sonraki

süreçte ortaya çıkacak maliyetleri karşılayabilecek düzeyde birikime sahip olmamaları, göç hareketini gerçekleştirememelerine neden olabilmektedir. Böyle bir durumda ise ekonomide bir yandan işsizlik artıyorken; diğer yandan toplumdaki göç eğilimi azalabilmektedir. Tablo 6.4. ve 6.5.'te sırasıyla Avrupa ülkeleri arasında en çok göç alan ve Avrupa'ya en çok göç veren ülkelerin işsizlik oranları gösterilmektedir.

Tablo 6.4. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde İşsizlik Oranı (Birim: Yüzde)
(Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	10.66	6.97	8.87	4.99	4.82	4.8	7.79	8.61	8.29	8.36
2011	8.8	5.82	8.81	4.98	4.56	4.4	8.04	7.8	7.14	8.36
2012	8.15	5.38	9.4	5.82	4.87	4.49	7.89	7.98	7.54	10.66
2013	8.73	5.23	9.92	7.24	5.34	4.75	7.52	8.05	8.43	12.15
2014	9.88	4.98	10.29	7.42	5.62	4.83	6.11	7.95	8.52	12.68
2015	10.24	4.62	10.35	6.87	5.72	4.8	5.3	7.43	8.48	11.90
2016	10.84	4.12	10.04	6.01	6.01	4.92	4.81	6.99	7.83	11.69
2017	10.82	3.75	9.41	4.84	5.5	4.8	4.33	6.72	7.09	11.21
2018	10.89	3.38	9.02	3.83	4.85	4.71	4	6.37	5.95	10.61
2019	13.67	3.14	8.44	3.38	4.49	4.39	3.74	6.83	5.36	9.95
2020	13.92	4.31	8.62	4.09	5.77	4.94	4.34	8.45	6.01	9.31

Tablo 6.5. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde İşsizlik Oranı (Birim: Yüzde) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	SURİYE	IRAK	İRAN	AFGANİSTAN	SOMALİ	SUDAN
2010	8.61	8.34	13.52	11.52	13.39	15.17
2011	8.6	8.15	12.45	11.51	13.38	17.44
2012	8.61	7.97	12.63	11.52	13.39	17.45
2013	8.62	9.27	10.44	11.54	13.41	17.47
2014	8.55	10.59	10.57	11.45	13.32	17.36
2015	8.5	10.72	11.06	11.39	13.25	17.29
2016	8.44	10.82	12.43	11.31	13.17	17.19
2017	8.33	13.02	12.10	11.18	13.02	17.02
2018	8.23	12.87	12.06	11.06	12.89	16.87
2019	8.16	12.76	11.14	10.98	12.79	16.76
2020	9.03	13.74	10.96	11.73	13.1	17.71

Avrupa'da işsizliğin çift haneli rakamlarda seyrettiği ülkelerden Türkiye ve İtalya, son dönemlerde çeşitli ekonomik krizleri yaşayan ekonomiler olarak ön plana çıkmaktadır. İtalya'nın 2008 Krizi sonrası yaşanan işsizlik oranı artışlarını 2020 yılına gelindiğinde yeniden tek haneli rakamlara indirebildiği görülmektedir. Türkiye'de ise yaşanan çeşitli ekonomik ve siyasi sorunlar, Avrupa'daki işsizliğin göç veren ülkelerdeki oranlara yakın olduğu istisnai bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine de, genel anlamda Avrupa'daki işsizlik oranları göç veren referans ülkelerdeki işsizlik oranından oldukça düşüktür. Avrupa ve Avrupa'ya yönelen göç konusunda seçilmiş olan Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinin işsizlik oranları karşılaştırıldığında, göç veren ülkelerdeki işsizlik oranlarının göreceli olarak çok daha yüksek seyrettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 2020 yılında Dünya genelinde hesaplanan işsizlik oranı ortalama yaklaşık %6,5 düzeyindedir. Dünya'da en yüksek gelir düzeyine sahip ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise bu oran 2020 yılında %8'in

üzerinde hesaplanmıştır. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde aynı oran, hem Dünya ortalaması hem de Amerika Birleşik Devletleri'ne göre oldukça düşüktür (Dünya Bankası, 2021).

Avrupa'daki düşük işsizlik oranları (buna bağlı olarak yüksek istihdam oranları), göç veren referans ülkelerden Avrupa ülkelerine yönelimi artıran bir faktör olarak değerlendirilebilir.

6.1.3. Kentleşme

Kentleşme olgusu, bir ülkenin sahip olduğu toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapısını ve normlarını değiştiren/dönüştüren öğelerden birisi olarak tanımlanmaktadır. Hızlandıran etkisiyle kentleşme, teknolojik gelişmelere paralel olarak kırsal kesimin imkânlarıyla tanıştığı ve bu imkânlardan yararlanmak istediği dönüşüm olarak ortaya çıkmış; buna bağlı olarak göç hareketlerini başlatan bir kavram olarak literatürdeki yerini almıştır (Tatlıoğlu vd., 2013: 60).

Kentleşmenin göç üzerindeki etkisine ilişkin ortaya konulan temel varsayım, iki ayırım çerçevesinde oluşmaktadır. Birincisi, kentleşmenin göç edecek kişilerin refahını artırmaya yönelik sağladığı fırsatlar, ikincisi, kırsal bölgenin insanları göç hareketine itmesi ile ilgili durumlardır (Sağlam, 2006: 36).

Sanayi, ticaret, hizmet ve turizm sektörlerinin ülke ekonomisindeki paylarının göreceli olarak artması, yaşam standartlarının ve kamu hizmetlerinin kentlerde daha yüksek olması ve kırsal bölgedeki işsiz sayısının fazlalılığı kentlere olan göçü özendirir (Tuncay vd., 2008: 13).

Göç hareketleri üzerinde etkili olduğu varsayılan kentleşme sürecinin, göç hareketlerine etki ettiği noktalar genel olarak daha fazla iş imkânı, daha yüksek ücret, kişisel girişimin karşılık bulduğu iktisadi ortam ve daha modern bir yaşam tarzı olarak sıralanmaktadır.

Kentleşmenin sağladığı avantajlara ek olarak tarımsal işgücüne olan ihtiyacın azalması, geniş nüfuslu bölgelerdeki iş olanaklarının artış göstermesi insanları kentlere doğru çekmektedir. Bu noktada belirtilmelidir ki, kentleşmenin göç üzerindeki etkisi kentlerin çekiciliği olduğu kadar kırsal bölgedeki koşulların iticiliği ile ilgilidir. Şehirlerin cazibesi, şehir yaşamının ekonomik, sağlık, eğitim ve refah olarak bireylere sağladığı imkân ve fırsatları temsil etmektedir. Kırsal iticiliği ise tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işgücü ve toprağın aşırı parçalanmış olması ile ilgilidir. (Sağlam, 2006: 35-36).

Kentleşmenin göç üzerindeki etkileri yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Kentte yaşıyor olmanın gururunu yaşama, daha geniş bir yapının parçası olma duygusu ve kentlerin özgür yapısı gibi sosyolojik ve psikolojik etmenler de göçün sebebi olabilmektedir (Öksüz, 2019: 23).

Göç ve kentleşme arasındaki olası ilişkinin, çekim faktörleri açısından değerlendirildiğinde genel olarak ekonomik olgulara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Teorik bölümde bahsedilen ilk göç teorilerinin ortaya çıkışında açıklanan göç hareketlerinde de benzer durum olarak, kırsal bölgelerden kentlere doğru göç hareketlerinin mevcut ekonomik koşullardaki problemlerin bir sonucu olarak yaşandığı görülmektedir.

Tablo 6.6.'da, en çok göç alan 10 Avrupa ülkesindeki kentleşme oranı gösterilmiştir. Kentleşme verisini temsilen, şehirlerde yaşamakta olan insan sayısının, toplam nüfus içerisinde payı yüzdesel olarak seçilmiştir.

Tablo 6.6. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçerisindeki Payı (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	70.8	77.0	78.4	87.1	57.4	73.6	81.3	85.1	97.7	68.3
2011	71.4	77.2	78.6	87.9	57.1	73.6	81.6	85.3	97.7	68.4
2012	72.0	77.2	78.9	88.6	57.1	73.7	81.8	85.6	97.7	68.7
2013	72.5	77.2	79.1	89.2	57.3	73.7	82.1	85.9	97.8	69.0
2014	73.1	77.2	79.4	89.7	57.5	73.7	82.4	86.2	97.8	69.3
2015	73.6	77.2	79.7	90.2	57.7	73.7	82.6	86.6	97.9	69.6
2016	74.1	77.2	79.9	90.6	57.9	73.7	82.9	86.9	97.9	69.9
2017	74.6	77.3	80.2	91.1	58.1	73.8	83.1	87.1	98.0	70.1
2018	75.1	77.3	80.4	91.5	58.3	73.8	83.4	87.4	98.0	70.4
2019	75.6	77.4	80.7	91.9	58.5	73.8	83.7	87.7	98.0	70.7
2020	76.1	77.5	81.0	92.2	58.7	73.9	83.9	88.0	98.1	71.0

Kentleşme verileri incelendiğinde, seçilen Avrupa ülkelerinin tamamında, nüfusun yarısından fazlasının şehirlerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Bazı sanayi yoğun ekonomik yapıya sahip ülkelerde, bu oranın %80'in üzerinde seyrettiği ve nüfusun tamamına yakınının şehirlerde yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. 2020 yılı için yayınlanan verilere göre, kentleşme oranının Dünya'daki ortalaması %56,1'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise bu oran, 2020 yılı için %83 olarak hesaplanmıştır. Görülüyor ki, seçilen Avrupa ülkelerinde şehirleşme oranı, Dünya ortalamasının oldukça üzerindedir. Ek olarak, bazı ülkelerde bu oran Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şehirleşme oranından da yüksektir. Böylelikle Avrupa ülkelerindeki şehirleşme oranının, göç edenler için bir çekici faktör olabileceği ve göç kararlarına etki edebileceği varsayılabilir (Dünya Bankası, 2021).

6.2. Sosyal ve Kültürel Arayışlar

Göç kararı verecek bireyler için varış noktasında bulunan sosyal ağların önemi büyüktür. İnsanlar nasıl ki aile, komşuluk, iş arkadaşlığı vb. türde sosyal ağlara sahipse, göç edenler de diğer bireylerden farklı olmayarak ağlar, grup toplulukları ve sosyal oluşumları içeren açık ilişki şekillerine sahiptir. Bu doğrultuda sahip olunan tüm sosyal ağlar, göç eden kişinin karşılaşacağı yeni süreçte adaptasyon konusunda kendisine avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca iç ve dış göç ayrımı yapıldığında, göç eden ağları daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü uluslararası düzeyde göç edenlerin yaşayacağı problemler daha fazla olacağından daha fazla destek ve bilgi ihtiyacı kaçınılmazdır (Görgün, 2017: 1323).

Göç kararı noktasında, teknolojik gelişme ve öncü göç edenlerin kurdukları göç eden ağları, yeni göç edenleri göç konusunda cesaretlendiren unsurlar olarak değerlendirilmektedir. (Çağlayan, 2006: 76; Petersen, 1958: 259–263).

Göç hareketlerinin ortaya çıkışında belirleyici olabilen sosyal ve kültürel arayışların kaynağı, sayısız faktörle ilişkilendirilebilir. Özellikle insanın duyguları olan bir varlık olması, bu faktörleri çeşitlendirmekte ve oldukça karmaşık bir yapıya dönüştürmektedir. Ancak buna rağmen belirlenen kapsam dahilindeki faktörlerin göç hareketlerinin ortaya çıkışı ile ilişkilendirilmesi, tüm belirleyicileri kapsamak çok mümkün olmasa dahi- belirli bir sınır çizilebilmesine, sosyal ve kültürel arayışların bir çerçevede incelenebilmesine olanak tanımaktadır.

6.2.1. Eğitim

Eğitim, ilgili birçok uluslararası metinde yer aldığı üzere, her insanın sahip olması beklenen en temel insani haklardan birisidir. Bazı durumlarda bu haklara sahip

olamayan veya istenen düzeyde eğitim alamadığını düşünen bireyler, ülke içerisinde veya dışına eğitim amaçlı göç edebilmektedir.

Eğitim, yalnızca temel haklardan biri olarak sınırlandırılmamaktadır. Hem menşe ülke için hem de olası varış noktası olan ülke için ücretlerin belirlenmesi konusunda eğitim önemli bir göstergedir. Bireyler, her ne kadar karışık bir yapıya sahip olsa da ne kadar eğitim alacağına ve bununla ilgili göç edip etmeyeceğine karar verebilmektedir. Ayrıca göç sonrasında varılan bölgede beceri edinme konusundaki tercihler, göç hareketinin ekonomik boyutu için önemlidir ve bireyler yalnızca eğitim imkânları için dahi göç edebilirler (Dustmann ve Glitz, 2011: 329-310).

Eğitimle göç konusunu bir araya getiren unsurlar, insanların yaşamdaki fırsatları, ekonomik ve sivil katılımlarını ve göç edenler söz konusu olduğunda –entegrasyon derecelerini etkilediği için- sorunlarla mücadele etmeye yardımcı olmaktadır. Çünkü göç, 21. yüzyılda ilişkileri etkileyen önemli bir olgudur. Göç kanalıyla eğitim olanaklarına sahip olan bireyler, beceri ve yeterliliklerini daha üst noktaya çıkararak sosyal ve ekonomik gelişimlerine katkı sağlayabilmektedir (IOM, 2018: 21).

Göç ve eğitim kavramı arasındaki ilişki, göç eden kişilerin göç ettikleri bölgelerde eğitim hakkına sahip olması ile ilgilidir. Bir insani ihtiyaç ve temel hak olarak göç eden kişilerin, göç ettikleri yerlerde eğitim süreçlerine dahil olması göç hareketlerinin önemli bir yönünü temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle, ister mülteci, ister göçmen veya geçici koruma altındaki insanlar olsun, farklı ülkelerde, farklı statülerde adlandırılmış, yerlerinden ayrılmak zorunda kalmış milyonlarca insan, isimlendirmeleri ne olursa olsun, evrensel hak ve özgürlükleri talep etme hakkına sahiptir (Türkiye Yükseköğretim Kurulu, 2019: 13).

İkinci yaklaşımda, göç ve eğitim ilişkisi, göç kararı özelinde değerlendirilmektedir. İnsanlar, kendi ülkelerindeki çeşitli problemler nedeniyle, gerekli olan eğitim düzeyine sahip olamadığı durumlarda, daha iyi koşullara sahip ülkelere göç edebilmektedir. Temelde daha yetkin bir birey olmak ve daha yetkin bir birey olmanın insan yaşamına sağladığı avantajlardan faydalanabilmek amaç edinilmektedir. Gelişmiş ülkelerin eğitim konusunda değindiği beşeri sermaye kavramı, insanın bir parçasını ifade etmektedir. Beşeri olmak, insanla birlikte bir değer ve anlam taşımak, kapital olmak ise gelecekte düşünülen çeşitli gerekliliklerin yerine gelmesinde kullanılacak bir kaynak olmayı ifade etmektedir. Böylelikle insanın geliştirilmesi hususunda eğitim bir sektör ve yatırım fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır (Erkal, 1980: 74).

Eğitim koşulları ile göç kararı verecek göç edenlerin bu konuda referans aldığı verilerden birisi, göç edilen bölgedeki eğitim düzeyidir. Nasıl finanse edilirse edilsin, bir ülkedeki eğitim düzeyi arttığında, kalkınmaya kaynaklık eden beşeri sermaye birikimi oluşabilecek ve o ülkede başta gelir olmak üzere çok sayıda koşul iyileşebilecektir. Çünkü beşeri sermayedeki güçlenmenin birçok sosyal ve iktisadi koşulu iyileştirebileceği tüm dünyaca kabul edilmiş bir durumdur. Böylelikle göç kararı veren kişilerin, eğitimle ilgili verileri dikkate alması, ihtimaller dahilinde yer almaktadır.

Tablo 6.7. ve 6.8.'de, göç edilen ülkeler olarak, Avrupa'nın en çok göç alan 10 ülkesi ve 3 kıtadan bu ülkelere göç veren 5 referans ülkenin (Somali'ye ait veri bulunamamıştır) eğitim endeksi gösterilmiştir.

Tablo 6.7. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Eğitim Endeksi (0: En düşük – 1: En Yüksek) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/ YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	0.60	0.92	0.78	0.87	0.83	0.87	0.89	0.85	0.87	0.77
2011	0.62	0.93	0.78	0.89	0.83	0.88	0.87	0.85	0.87	0.78
2012	0.64	0.93	0.79	0.89	0.84	0.88	0.86	0.85	0.87	0.78
2013	0.68	0.93	0.80	0.90	0.83	0.88	0.91	0.90	0.88	0.78
2014	0.70	0.93	0.81	0.90	0.85	0.87	0.92	0.90	0.88	0.78
2015	0.70	0.93	0.81	0.90	0.86	0.88	0.91	0.91	0.89	0.78
2016	0.71	0.93	0.80	0.90	0.86	0.88	0.91	0.91	0.89	0.78
2017	0.72	0.94	0.81	0.90	0.86	0.888	0.91	0.91	0.9	0.78
2018	0.72	0.94	0.81	0.91	0.86	0.90	0.91	0.91	0.90	0.79
2019	0.73	0.94	0.81	0.91	0.86	0.90	0.92	0.918	0.90	0.79

Tablo 6.8. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Eğitim Endeksi (0: En düşük – 1: En Yüksek) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	SURİYE	İRAK	İRAN	AFGANİSTAN	SUDAN
2010	0.534	0.503	0.662	0.372	0.306
2011	0.545	0.511	0.684	0.374	0.301
2012	0.567	0.506	0.731	0.39	0.311
2013	0.463	0.501	0.738	0.398	0.323
2014	0.431	0.501	0.738	0.403	0.327
2015	0.413	0.506	0.739	0.405	0.333
2016	0.414	0.51	0.747	0.406	0.336
2017	0.416	0.542	0.749	0.408	0.337
2018	0.416	0.554	0.75	0.413	0.339
2019	0.416	0.557	0.756	0.414	0.345

En fazla göç alan Avrupa ülkeleri ve Avrupa'ya en çok göç veren Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinin eğitim endeksleri karşılaştırıldığında, en yüksek eğitim endeksine sahip İran ile (göç veren), en düşük eğitim endeksine sahip Türkiye'nin (göç alan) birbirlerine oldukça yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle iki yön arasındaki eğitim düzeylerinin oldukça farklı olduğu, Avrupa bölgesinde bu seviyenin göreceli olarak daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Göç ile ilgili olarak, eğitim seviyesi yüksek bölgelerde bulunan ve çeşitli amaçlara olumlu anlamda hizmet eden gelişmiş yapı, göç kararı veren kişilerin bu bölgeleri varış noktası olarak seçmesinde etkili olabilmektedir. Göç edecek kişiler, bu düzeyleri referans olarak göç kararını gelişmiş olan bölgelere doğru verebilmektedir. Böylece varış noktasındaki eğitim endeksi için, göç hareketleri için çekici bir faktör olabileceği varsayılabilir (Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2021).

Eğitim endeksinin Dünya'daki ortalaması, en güncel veri olarak 2019 yılı için, 0,637 olarak hesaplanmıştır. Diğer yandan Dünya'nın en büyük ekonomisine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bu seviye, aynı dönem için 0,9 olarak elde edilmiştir. Görülüyor ki, Avrupa'daki eğitim endeksi, Dünya ortalamasının oldukça üzerindedir. Ek olarak bazı ülkelerdeki endeks düzeyi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitim düzeyinden daha yüksektir. Diğer yandan, Avrupa'ya en çok göç veren Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerinde ise bu oran, Dünya ortalamasının oldukça altındadır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2021).

Böylece göç veren ve göç alan bölgeler arasındaki eğitim endeksi farklılıklarının, göç hareketi üzerinde etkili olabileceği; göç hareketleri bakımından bir çekim faktörü özelliği gösterebileceği düşünülebilir.

6.2.2. Sosyal Ağlar

Göç hareketleri bakımından sosyal ağlar, daha önce bir bölgeye göç eden kişiler olarak ifade edilmektedir. Göç etme kararı alan kişilerin, göç kararında etkili olduğu varsayılan faktörlerden birisi sosyal ağlardır ve göç edecek kişilerin göç hareketlerini daha risksiz hale getirmekle ilgili koşulları içermektedir. Sosyal ağlar ve göç ilişkisi, göç edilen bölgedeki göç eden sayısı ve bu göç edenler ile yeni göç edecekler arasındaki çeşitli bağlantılar çerçevesinde oluşmaktadır.

Oluşabilecek tüm sosyal yapıdaki değişkenlere bağlı olarak oluşturulmuş, güçlü ve zayıf olarak ayırt edilebilecek ve göç alan ülke ve göç veren ülke arasındaki bağlar biçiminde tanımlanabilecek sosyal ağlar, ayrıca, köken, ırkdaşlık ve dostluk gibi bağları temsil eden yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Çağlayan, 2006: 85).

Sosyal ağlar, bir bölgeye göç edecek kişilerin o bölge ile arasında köprü olabilecek tüm öznel ve nesnel birikimlerini göstermektedir. Sosyal ağlar geliştikçe göç hareketlerinin daha sorunsuz ve beklentileri karşılamak adına gerekli koşulların sağlanabildiği bir biçimde gerçekleşebileceği varsayılmaktadır.

Göç ile ilgili öncüllerin en önemli özelliği, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, başkalarının izlediği yollara ışık tutulmasıdır ve göç edenlerinin sayısı buna bağlı olarak büyük ölçüde genişlemektedir. İyi bir başlangıç varsayımı altında, böyle bir göç hareketinin büyümesi yarı otomatik olarak nitelendirilebilir çünkü göç edecek insanlar var olduğu sürece oluşan yeni göç hareketlerinin başlıca nedeni önceki göçlerdir (Petersen, 1958: 263).

Avrupa'ya yönelen göç hareketleri için, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak farklı özelliklere sahip bölgelerden başlayan hareketlerde sosyal ağların önemi daha belirgin hale gelmektedir. Dil, din, yaşam tarzı gibi faktörlerin göç hareketinin gerçekleşmesinden sonraki önceki ve sonraki süreçteki yeri, beklentileri karşılayan bir refah arayışı için önem arz eden kriterlerdir.

Tablo 6.9. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Mevcut Göç Eden Sayısı (Birim: Bin Kişi) (Birleşmiş Milletler verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	10	594	200	74	42	48	238	82	17	56
2011	14	571	210	74	47	50	193	86	22	58
2012	267	589	217	71	51	50	149	92	22	64
2013	609	187	232	74	55	52	126	114	25	76
2014	1587	216	252	82	60	62	117	142	29	93
2015	2541	316	273	88	72	73	123	169	35	118
2016	2869	669	304	101	93	82	118	230	42	147
2017	3480	970	337	103	115	93	121	240	42	167
2018	3681	1063	368	101	128	104	126	248	42	189
2019	3579	1146	407	94	135	110	133	253	61	207
2020	3652	1210	436	78	141	115	132	248	65	128

Sosyal ağları temsil eden istatistiki veri olarak, Tablo 6.9.'da, göç alan Avrupa ülkelerindeki daha önce göç eden kişi sayısı gösterilmiştir. Esasen bu konuda, her bir ülkeden göç eden kişi sayısı daha net bir veri olabilir fakat göç eden stoku konusunda ülkeler için böyle bir ayrıma gidilmemiş olması, toplam göç eden sayısının referans veri olarak seçilmesini zorunlu hale getirmiştir. Ancak buna rağmen seçilen bölgelerin, hem Avrupa'ya hem de kendi bölgelerinden en çok göç veren ülkeler olması, toplam göç

eden sayısı içerisinde, bu ülkelerden göç eden kişilerin sahip olduğu sosyal ağların bulunduğunu oldukça olası hale getirmektedir.

6.2.3. Nüfus

Göç ile ilgili kalıpları yönlendiren faktörleri belirlemek amacıyla demografik yapıyı temsil eden sosyal ve kültürel kimlik, yapılan araştırmalarda yer alan nüfus büyüklüğü, bir topluma ait yapısal özellikleri ortaya koyan ilk grup belirleyicidir. Mekansal etkileşim modellerinde yaygın olarak tercih edilen nüfus büyüklüğüne dair ölçümler, tipik kalabalık alanların daha fazla göç hareketini içerdiği ile ilgili görüş çerçevesinde bilgi sağlamaktadır (Abel vd., 2019: 5-6),

Uluslararası göç ve nüfus arasındaki ilişki konusunda literatürde yer alan bazı açıklamaların göç hareketlerinin nüfus üzerindeki etkilerine odaklandığı görülmektedir. Refahlarını artırmak isteyen insanların gerçekleştirdiği göç hareketinin edilen bölgelerdeki nüfusu artırdığı ifade edilmektedir. Böylece göç hareketleri nüfusun bir fonksiyonu olarak tanımlanmakta olup, bir bölgenin aldığı net göç arttıkça, bölgedeki nüfusun da artacağı varsayılmaktadır. Ancak nüfus ve göç arasındaki ilişki yalnızca bu biçimde ortaya çıkmamaktadır. Bazı durumlarda göç kararı alacak bireyler, göçün başlayacağı ve tamamlanacağı bölgedeki nüfusu da dikkate alabilmektedir. Nüfus faktörünün göçün bir belirleyicisi olduğu durumda, nüfus ve göç arasındaki ilişki, iki bölge için farklılık arz edebilmektedir.

Nüfustan göçe doğru tanımlanan bağıntı için bugüne kadar ortaya konulan genel yargı, göç eden kişilerin bir emek faktörü olarak değerlendirilmesi çerçevesinde oluşmaktadır. Göçün başladığı bölgede nüfus arttıkça, emek faktörü bollaşacağından ücretlerin düşeceği, bunun da ötesinde işsizlik sorununun baş göstereceği varsayılmaktadır. Bu durumda göç edenler, göçe başladıkları bölgede nüfus arttıkça ortaya çıkacak olumsuz koşulları geride bırakabilmek için bölgeden ayrılacaklardır. İfade edilen varsayımın bir sonucu olarak, göç kararı verecek kişiler, nüfusun daha az olduğu bölgelere, daha doğru bir ifade ile emek faktörünün kıt, işsizlik sorunun olmadığı ve ücretlerin göreceli olarak daha yüksek olduğu bölgelere hareket edeceklerdir. Ancak söylenmesi gereken diğer bir şey, göç ve nüfus ilişkisi için nüfus düzeyinin tek başına bir gösterge olamayacağıdır. Ekonomilerin gösterdiği gelişme, ortaya çıkan karmaşık yapı ve yeni iktisat politikaları, nüfus ve göç konusunda ifade edilen ilişkiyi tam tersi yönde değiştirebilmektedir.

Kentleşme sürecinin göç üzerindeki etkisine değinildiğinde söylendiği gibi, nüfusun belirli bir bölgede yoğunlaşmış olması, gelişmiş sanayi, yatırım harcamaları, ileri düzey haberleşme ağları ve yüksek kamu hizmetleri gibi nedenlerle açıklanmaktadır. Böyle bir durumda ise göç kararı verecek kişiler, nüfusun daha yoğun yaşadığı bölgelere göç etmek isteyebilmektedir. İçinde yaşadığımız dönem itibarıyla oldukça olası olan bu durum, göç ve nüfus ilişkisinin her göç hareketi için aynı sonuçları vermeyeceğine işaret etmektedir.

Diğer yandan nüfusun göç üzerindeki etkisini yalnızca emek faktörü ve işsizlik özelinde açıklamaya çalışmak kapsamı oldukça daraltacağından, kentleşmenin insana sunduğu imkânlar dahilinde nüfusun göç üzerindeki etkilerini incelemek, daha karmaşık ancak daha gerçekçi sonuçlar için önem arz etmektedir. Literatürde yer alan bulgular açısından bakıldığında, göç hareketleri ve nüfus arasında her iki durumu da açıklayan sonuçların yer aldığı görülmektedir. Ancak sonuçların büyük oranda göç ve nüfus arasındaki ilişkiyi pozitif olarak açıkladığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle literatürdeki sonuçların birçoğunda insanların göreceli olarak daha kalabalık bölgelere göç ettiği ifade edilmektedir.

Tablo 6.10. ve 6.11.'de, en çok göç alan Avrupa ülkelerine ve göç veren referans ülkelere ait nüfus istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 6.10. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Nüfus (Birim: Milyon) (Dünya Bankası verileri ile oluşturulmuştur)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	72.3	81.7	65.0	16.6	83.6	78.2	62.7	9.3	10.8	59.2
2011	73.4	80.2	65.3	16.6	83.9	79.1	63.2	9.4	11.0	59.3
2012	74.6	80.4	65.6	16.7	84.2	79.9	63.7	9.5	11.1	59.5
2013	75.9	80.6	65.9	16.8	84.7	80.8	64.1	9.6	11.1	60.2
2014	77.2	80.9	66.3	16.8	85.4	81.8	64.6	9.6	11.2	60.7
2015	78.5	81.6	66.5	16.9	86.4	82.8	65.1	9.7	11.2	60.7
2016	79.8	82.3	66.7	17.0	87.3	83.7	65.6	9.9	11.3	60.6
2017	81.1	82.6	66.9	17.1	87.9	84.5	66.0	10.0	11.3	60.5
2018	82.3	82.9	67.1	17.2	88.4	85.1	66.4	10.1	11.4	60.4
2019	83.4	83.0	67.2	17.3	88.7	85.7	66.8	10.2	11.4	59.7
2020	84.3	83.2	67.3	17.4	89.1	86.3	67.2	10.3	11.5	59.5

Tablo 6.11. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Nüfus (Birim: Milyon) (Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	SURİYE	İRAK	İRAN	AFGANİSTAN	SOMALİ	SUDAN
2010	21.3	29.7	73.7	29.1	12.0	34.5
2011	21.0	30.7	74.6	30.1	12.3	35.3
2012	20.4	31.8	75.5	31.1	12.7	36.1
2013	19.5	33.1	76.4	32.2	13.0	37.0
2014	18.7	34.4	77.4	33.3	13.4	37.9
2015	17.9	35.5	78.4	34.4	13.7	38.9
2016	17.4	36.6	79.5	35.3	14.1	39.8
2017	17.0	37.5	80.6	36.2	14.5	40.8
2018	16.9	38.4	81.8	37.1	15.0	41.8
2019	17.0	39.3	82.9	38.0	15.4	42.8
2020	17.5	40.2	83.9	38.9	15.8	43.8

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, bazı durumlarda göç ve nüfus büyüklükleri arasındaki ilişkisi pozitif olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle insanlar nüfusun yüksek yere göç ederken, nüfusun arttığı bölgelerde kalma eğilimi gösterebilmektedir. Bu durum, ekonomilerde artan talep ile açıklanmaktadır. Üretilen mal ve hizmetlere olan talep arttığında (göç veren ülkede), bireyin ekonomi içerisindeki refahı artacaktır ve göç hareketini gerçekleştirmeyecektir (Agbola ve Acupan, 2010: 394).

Bu durumda, göç veren ve alan bölgelerdeki koşulları ekonomik gelişmeler özelinde dikkate almak ve yorumlamak, göç ve nüfus ilişkisi için en doğru çıkarımı yapabilmek adına önem arz etmektedir. Ayrıca belirtilmelidir ki göç hareketleri ve nüfus büyüklükleri arasındaki ilişki, göç edenlerin ve dönemin göç eğilimleri ile yakından ilişkili olarak farklılık arz edebilmektedir.

6.3. Siyasi Arayışlar

İnsan, ekonomik koşulları önemseyen ve sosyo-kültürel birikimi gelişmişlik göstergesi olarak kabul eden bir varlıktır. Bunun yanı sıra, siyasi gelişmeler ile de yakından ilgilenerken, daha mutlu ve huzurlu bir yaşamın yollarını her daim aramaktadır. İçinde yaşadığı toplum ve toplumu yöneten siyasi otoritenin ona sunduğu koşullar

kendisini mutlu etmediğinde ise, diğer faktörlerde olduğu gibi sahip olmak istediği refaha ulaşmak amacıyla farklı bölgelerde yaşamayı tercih edebilmektedir.

Göç eden insanlar için, onları göç etmeye iten faktörler arasında siyasi arayışları temsil eden faktörlerönemli bir yere sahiptir. Siyasi olarak insanların ulaşmayı hayal ettikleri refah düzeyi, genel hatlarıyla güvenli ve tehditlerden uzak bir ortam, siyasi istikrarın bulunduğu yapı ve fikirlerini açıkça dile getirebildiği özgürlükler noktasında oluşurken, bunların mevcut düzende olması ya da olmaması göç hareketlerini belirlemektedir.

6.3.1. Güvenlik

Güvenlik, insanların tarih boyunca sahip olmak adına büyük çabalar verdiği önemli bir ihtiyaçtır. Çok eski dönemlerde güvenlik ihtiyacı, genel olarak doğaya ve hayvanlara karşı savunma biçiminde oluşurken, günümüze gelindiğinde içerisine birçok kavramı da alan oldukça karmaşık yapıya dönüşmüştür. Ülkelerde iç karışıklıklar, dış dünyanın müdahaleleri, savaşlar, doğal afetler vb. durumlar olarak çok sayıda faktörün ortaya çıkardığı güvenlik açığı, çoğu zaman yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi adına önem arz eden konular olmuştur. İnsanlar, ilk çağlardan bugüne kadar, doğal afetler, savaşlar, çatışmalar ve benzeri durumlar karşısında bir yerden başka bir yer göç etmişlerdir (Kaypak ve Bimay, 2016: 85).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu iç savaşlar, çatışmalar ve bölgesel gerilimler gibi güvenlik endişeleri nedeniyle günümüzde çok sayıda düzensiz göç gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2014: 1689).

Göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri, bölgesel, sosyal ve ekonomik dengesizlik temelli olarak terör ve güvenlik sorunları ekseninde ele alınabilmektedir. Savaşlar sırasında meydana gelen kötü muameleler, insan haklarını ihlal eden uygulamalar ve dahi katliamlar göçe sebep olan güvenlik açıklarıdır ve siyasi nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4).

İnsan hayatını tehlikeye sokan durumların olmaması anlamına gelen güvenliğin göç edecek olan insanların kararı üzerindeki etkisi, genel geçer bir kanı olarak değerlendirilebilir. Hayatta kalabilmek, yaşamsal şartları daha olgun hale getirmek ve genel olarak insani koşullara sahip olarak refahı daha üst seviyeye çıkarmak isteyen insanların, güvenliğin sağlanamadığı bölgelerde yaşamayı istemedikleri varsayılmaktadır. Öte yandan, güvenliğin sağlanabildiği, risklerin en alt düzeye indirilebildiği bölgeler ise insanlar için cazip bölgeler özelliği taşıyabilmektedir.

20. yüzyıl içerisinde küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan çatışmalar neticesinde, savaşlar, ağır insan hakları ihlalleri, etnik veya dinsel çatışmalar ve iç savaşlar uluslararası göç olgusunun boyutlarının radikal ve dramatik bir şekilde artış göstermesine neden olmuştur (Şener, 2017: 2).

Güvenlik kavramının insani hareketler üzerindeki etkisinin daha çok fiilen yaşanan ülke/bölgedeki koşullar çerçevesinde olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile insanlar, kendi ülkelerindeki güvenlik koşulları ile göç etme kararı aldığı ülke koşulları arasında bir değerlendirme yapmaktan çok, ülkelerindeki güvenlik açığı ve güvensizlik ortamının getirdiği olumsuzlukları dikkate almaktadır. Bu noktada güvenlik ve göç hareketleri için başlangıç noktasındaki durumun ön plana çıktığı düşünülmektedir. Fakat bölgeler arasındaki güvenlik açığı farklılıklarının insani hareketler üzerindeki etkisinin hiç olmadığı söylenemez.

Tablo 6.12.'de, en çok göç veren Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerine ait, güvenlik tehdit endeksi yer almaktadır. Güvenlik tehditleri endeksi, yüksek orandaki ülkeler için güvenlik açığını, düşük orandaki ülkeler için güvenli ortamı 0-10 değerleri arasında temsil etmektedir.

Tablo 6.12. En Çok Göç Veren Ortadoğu, Afrika ve Asya Ülkelerinde Güvenlik Tehditleri Endeksi (0 = En düşük, 10 = En yüksek) (Theglobeconomy.com verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	SURİYE	IRAK	İRAN	AFGANİSTAN	SOMALİ	SUDAN
2013	9.7	10	8.6	9.8	9.7	9.8
2014	9.4	10	8.3	10	9.4	9.6
2015	9.7	10	8	10	9.7	9.5
2016	9.7	10	7.7	10	9.7	9.2
2017	9.4	10	7.5	9.8	9.4	9
2018	9.7	9	7.2	9.9	9.7	8.7
2019	9.6	8.7	6.9	9.8	9.6	8.4
2020	9.8	8.2	7.2	9.9	9.8	8.4

Tablo 6.12.'ye göre, seçilen ülkeler için güvenlik tehdidi oldukça yüksek seyretmektedir. Referans ülkelerin birçoğunda güvenlik tehditleri endeksi en üst düzey olan 10'a oldukça yakındır. Dünya'da en yüksek gelir düzeyine sahip ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bu oran 2020 dönemi için 3.8 ve refahın oldukça yüksek olduğu Avrupa Birliği'nin başkenti Belçika'da 2.9 olarak hesaplanmıştır.

Güvenlik tehditleri endeksine göre en çok göç veren Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerinde güvenlik açığı oldukça yüksek düzeydedir. Bu durum, ülkelerdeki iç çatışma, darbe, savaş vb. faktörlerin oldukça belirgin derecede fazla olduğu konusunda fikir edinilmesi durumunu beraberinde getirmektedir. Böylelikle, güvenlik tehditleri endeksi ile göç arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu varsayılabilir. Bir ülke/bölgedeki tehditler arttıkça, insanların hem yaşamları tehlikeye girmektedir, hem de refahın tesisi konusunda gerekli koşullar bir araya getirilememektedir. Başka bir ifadeyle, iktisadi faaliyetler, sosyal politikalar ve kültürel etkileşim/gelişim gibi birçok unsurun, ülkelerdeki tehditler nedeniyle gerçekleştirilememesi olası bir durumdur. Ülkenin gerekli kalkınma hamlelerini yapamaması ve ülkede yaşayanların insani yaşam koşullarını büyük ölçüde sağlayamaması ülkedeki yüksek risk ve tehditlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yakın geçmişi incelediğimizde, 2011'de Suriye'de baş gösteren iç savaş ve egemen devletlerin olaylara müdahalesi neticesinde, Suriye'den önce Türkiye'ye ve hem Türkiye üzerinden hem de deniz yoluyla Avrupa'ya göç hareketlerinin yaşandığı bilinmektedir. Buna ek olarak Temmuz, 2021'de Afganistan'da Taliban güçleri ülke yönetimini ele geçirmiştir. Mevcut durum karşısında önceki yönetimi destekleyenler ve diğer insanlar ciddi bir güvenlik açığıyla karşı karşıya kalmışlardır. Sonuç olarak güncel dönem itibarıyla Afganistan'dan Türkiye'ye ve Avrupa'ya ciddi düzeyde göç eğiliminin arttığı görülmektedir. Ortaya çıkan güvenlik açığı bu bölgede o kadar büyüktür ki, insanlar ülke dışına yönelen ulaşım araçlarına yaşamlarını tehlikeye atarak tutunmaya çalışmaktadır.

6.3.2. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar, bir ülkedeki sosyal, ekonomik ve kültürel faktörleri olumlu yönde etkileyebilen; sağlanamadığı durumda ülke içerisinde çeşitli problemlerin baş göstermesine neden olan bir faktördür. Böylelikle göç eden kişiler için belirleyici olan ve göç hareketlerini başlatan durum öncelikle siyasi istikrarsızlık ortamıdır.

Siyasi istikrarsızlık olgusu, yönetsel değişikliklerin sık aralıklarla gerçekleşmesinin yanı sıra, toplumsal hoşnutsuzluğa sebep olan siyasi şiddet olayları ile ilişkili bir kavramdır. Suikastlar, hükümet krizleri, darbeler, etnik çatışmalar, iç savaş, anayasal sorunlar, dini gerginlikler ve kutuplaşma gibi problemleri temsil eden siyasi istikrarsızlığın, göç hareketlerini başlatabilecek bir olgu olarak değerlendirildiği görülmektedir (Kartal ve Öztürk, 2017: 264).

Böylece göç kararı alacak kişiler, siyasi istikrarsızlığın bulunduğu bölgeden ayrılmak isterken, siyasi istikrarın sağlanmış olduğu bölgelere doğru göç etme eğilimi göstermektedir. Çünkü siyasi istikrarın bulunduğu bölge/ülkelerde olduğu varsayılan, ekonomik yapılarda hızlı bir gelişme, sosyal ve kültürel anlamda refahı temsil eden biçimde oluşmuş bir düzen göçün fonksiyonları olarak sıralanabilmektedir. Böylelikle insanlar, bir bölgeye göç ederken, o bölgedeki gelişmişlik göstergelerinden birisi olan siyasi gelişim durumunu dikkate almakta ve göç kararlarını buna göre şekillendirebilmektedir.

Tablo 6.13.'te, Avrupa'nın en çok göç alan ülkelerine ait siyasi istikrar endeksi verileri gösterilmektedir.

Tablo 6.13. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Siyasi İstikrar Endeksi (0: En düşük – 100: En yüksek) (Dünya Bankası verileri ile oluşturulmuştur)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVEÇ	BEL	İTA
2010	10.0	73.4	68.7	81.5	89.0	92.4	60.1	87.6	74.4	62.5
2011	18.9	71.5	65.4	89.5	91.4	94.3	58.7	92.4	78.1	62.5
2012	18.4	71.0	63.5	91.4	96.2	98.5	59.7	90.0	76.3	63.0
2013	12.7	76.3	62.0	90.9	96.2	98.1	63.0	90.0	77.7	63.9
2014	10.9	78.0	58.0	86.1	95.2	98.0	59.5	88.0	69.5	60.4
2015	11.9	68.5	51.4	80.4	90.4	96.6	61.4	80.9	64.7	58.5
2016	9.0	69.5	43.3	77.6	77.1	94.7	58.5	87.1	61.9	59.0
2017	4.7	65.7	55.7	80.4	86.6	94.2	59.0	81.9	62.3	57.1
2018	7.1	65.7	48.5	77.6	80.4	95.2	49.0	81.9	59.5	58.0
2019	10.4	66.6	58.5	75.7	82.85	94.7	63.8	86.6	61.9	60.9

Tablo 6.13'te yer alan veriler, ülkelerdeki siyasi istikrarın yanı sıra, şiddet ve terör olaylarının olmaması durumunu temsil etmektedir. 0 ile 100 arasında değer alan endeks verilerine göre Avrupa için seçilen ülkelerin büyük çoğunluğunda endeks değeri 60'ın üzerindedir. 2019 yılı verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri için bu endeks 57 olarak hesaplanırken Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için 27'dir (Dünya Bankası, 2021).

Anlaşıldığı üzere Avrupa ülkelerinde siyasi istikrar, Avrupa'ya göç veren ülkelerin ortalamalarına göre oldukça yüksektir. Bu anlamda politik istikrar endeksinin, seçilen Avrupa ülkelerine göç etme kararı verecek olanlar için çekici bir faktör olduğu varsayılabilir.

6.3.3. Özgürlük

İnsanlar, belirli bir toplum içerisinde, o toplumun alt katmalarında dünyaya gelir ve bir bireye dönüşür. Gelişme sürecini takiben sahip olduğu değerler çerçevesinde çevresinde karşılaşmış olduğu tüm olaylara karşı sürekli bir sorgulama hali içindedir ve bunun neticesinde kişisel fikirlerini oluşturmaktadır. Özellikle gençlik döneminde bireyler, çevresine karşı oldukça duyarlı olmakla birlikte, çevresinden etkilendiği doğrultuda kendi düşüncelerine yön vermektedir. Genel yapı itibarıyla insanlar sahip olduğu sorgulama yeteneği ile birlikte, fikirlerini açıkça ifade edebildiği ve fikirlerini açıkça ifade ettiği durumlarda herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmadığı düzeni arzu eder. Çoğunlukla politik konularda ortaya konulan fikirler nedeni ile tarihsel süreçte çok sayıda insanın kötü muameleler ile karşı karşıya kaldığı bilindiğinden bu konu günümüze gelindiğinde daha da önemli bir hâl almıştır. Özellikle teknolojik gelişme neticesinde ortaya çıkan bilgi akışının en çoklandığı bu dönemde, bireyler buldukları ülke koşulları ekonomik ve siyasi olarak özgür bir ortamı vaat etmediğinde, bu koşullara sahip olan ülkelere göç etmek istemektedir.

Göç kararı veren kişi veya gruplar, yalnızca fiziki koşullardan etkilenmezler. Göç hususunda savaş, doğal afetler, dini ya da siyasi baskılar, insanları göçe zorlayan nedenler olarak sıralanırken; sosyal ve ekonomik düzey veya özgürlüklerin rahatça yaşanabilmesi bireyleri göç edilen bölgeye çeken durumlar olarak ifade edilmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4).

Din ve mezhep farklılıklarının meydana getirdiği huzursuzluk, toplum baskısı, asimile olma korkusu, işsizlik gibi sebepler, göç kararı açısından bir bireyi menşe ülkeden iten faktörler olarak sayılmaktadır. Dini özgürlüklerin daha kolay yaşanabilmesi, toplum baskısının bulunmadığı bir yaşam isteği ve gelişmiş ekonomik koşullar, başka ülkelere göç hareketinin çekici faktörleri biçiminde tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2020: 43).

Göç etme kararı veren bireyler için özgürlükler yalnızca fikirlerini ifade etmek biçiminde ortaya çıkmamaktadır. Yatırım, çalışma, ticaret ve finansal özgürlük gibi konularda da (ekonomik olarak) özgür olma isteği, göç hareketlerinin çıkış noktası olabilmektedir. Çünkü bu kavramlar bireylerin refahını artırma konusunda sahip olacağı koşullar ile doğrudan ilgilidir. Bu noktada göç hareketlerinin varış noktaları, özgürlük konusunda bir çekim merkezi niteliği taşıyabilmektedir.

Tablo 6.14.'te, seçilen Avrupa ülkelerindeki genel ekonomik özgürlük endeksi verileri gösterilmektedir.

Tablo 6.14. En Fazla Göç Alan Avrupa Ülkelerinde Ekonomik Özgürlük Endeksi (0: En düşük – 100: En yüksek) (The Heritage Foundation verileri ile hazırlanmıştır)

ÜLKE/YIL	TR	ALM	FR	HOL	AU	İSV	İNG	İSVE	BE	İTA
								Ç	L	
2010	63.8	71.1	64.2	75.0	71.6	81.1	76.5	72.4	70.1	62.7
2011	64.2	71.8	64.6	74.7	71.9	81.9	74.5	71.9	70.2	60.3
2012	62.5	71.0	63.2	73.3	70.3	81.1	74.1	71.7	69.0	58.8
2013	62.9	72.8	64.1	73.5	71.8	81.0	74.8	72.9	69.2	60.6
2014	64.9	73.4	63.5	74.2	72.4	81.6	74.9	73.1	69.9	60.9
2015	63.2	73.8	62.5	73.7	71.2	80.5	75.8	72.7	68.8	61.7
2016	62.1	74.4	62.3	74.6	71.7	81.0	76.4	72.0	68.4	61.2
2017	65.2	73.8	63.3	75.8	72.3	81.5	76.4	74.9	67.8	62.5
2018	65.4	74.2	63.9	76.2	71.8	81.7	78.0	76.3	67.5	62.5
2019	64.6	73.5	63.8	76.8	72.0	81.9	78.9	75.2	67.3	62.2
2020	64.4	73.5	66.0	77.0	73.3	82.0	79.3	74.9	68.9	63.8

Tablo 6.14'e göre, en fazla göç alan Avrupa ülkeleri için ekonomik özgürlük endeksi en düşük değer olarak 60.3'tür. Bu endeks değeri aynı kaynağa göre, birçok Orta Doğu, Asya ve Afrika ülkelerinden daha yüksektir. Dünya'nın en büyük ve aynı zamanda en özgür ekonomik yapısına sahip Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik özgürlük endeksi 2020 yılı için 76.6 olarak hesaplanırken (The Heritage Foundation, 2021), seçilen Avrupa devletlerinden bazılarının bu değerden daha yüksek ekonomik özgürlük endeksine sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle Avrupa'dan seçilen bu bölgelerin özellikle düşük ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerden göç edecek bireyler için bir çekim noktası olabileceği söylenebilir.

Sonuç itibarıyla, insanları göç etmeye iten faktörler farklı kriterlere göre belirlenmiş olsa da, bu değişkenlerin birbirleri ile oldukça ilintili olduğu yapılan açıklamalarda açıkça görülmektedir. Seçilen faktörlerin yapılan tanımlamalarında ve göç hareketleri ile bağlantılarında, bir faktörün diğer faktörler üzerindeki muhtemel etkileri aynı zamanda göç üzerindeki etkisini de yansıtabilmektedir. Daha açık bir ifade ile ekonomik koşullar siyasi nedenlerden etkilenebildiği gibi, sosyal ve kültürel dönüşümlerin sağlanabilmesi için ekonomik güce sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca sosyal ve kültürel özelliklerin hem ekonomiyi, hem de siyasi koşulları yönlendirmesi ve

beraberinde bu faktörlerden etkilenmesi her ülke/bölge için geçerli olabilecek bir durumu ifade edebilmektedir.

Avrupa'ya yönelen göç hareketlerinin refah arayışı ile kastedilen ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi arayışlar, bu bölümde genel geçer durumu ifade edecek biçimde açıklanmıştır. Her bir arayış kapsamında belirlenebilecek çok fazla sayıda faktör bulunduğundan bunlar arasından en olası durumlar ele alınmıştır ve bunların göç ile ilişkileri teorik olarak açıklanmıştır.

Bu aşamaya kadar yapılan teorik açıklamaların, yalnızca varsayımsal ifadelerden oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Başka bir ifade ile Avrupa'ya yönelen göç hareketleri ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerin, bu aşamaya itibarıyla bilimsel bir iddiası bulunmamaktadır. Belirtilen durumlar genel geçer ve literatürde kabul görmüş fikirleri temsil etmektedir. Oysaki göç eden bir bireyin göç edilen bölgedeki gelir ve özgürlüklere karşı duyarlı olduğu ve bu faktörlerin göç üzerinde anlamlı etki gösterebileceği ifade edilirken bunlar, seçilen faktörler ve göç arasındaki olası ilişkiyi varsayımsal biçimde açıklarken; gerçek yaşamda göç eden bir kişi için gelir faktörü anlamlı olmayabilir. Savaşta kaçan ve yalnızca hayatta kalmak için göç eden bir kişi için ekonomik özgürlüğün de göç üzerinde anlamlı bir etkisinin olması beklenemez. Bu nedenle belirlenen ülke/dönem özelinde göç ile refah arayışını temsil eden faktörler arasındaki ilişkinin net bir biçimde ortaya konulabilmesi için uygun verilerin seçilmesi ve bunların gerekli düzenlemelerin ardından ampirik olarak test edilmesi gerekmektedir. Ancak bu incelenin ardından bir değişkenin göç üzerindeki etkisi/göç ile ilişkisi varsayımsal ifadelerden öte, bilimsel bulgular ile ortaya konulabilmektedir.

7. ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR: TÜRKİYE'DE GÖÇ HUKUKU VE AB VE TÜRKİYE'DE GÖÇ POLİTİKALARI

Göçün uluslararası kimliğe sahip olması, beraberinde birçok değişimi getirmesi ve göç edenleri kabul edilen ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve siyasi dengeleri etkileyecek bir potansiyele sahip olması, ülkelerin göç konusunda ulusal ve uluslararası düzeyde politikalar üretmesini zaruri hale getirmiştir. Uluslararası göç konusunda yapılan anlaşmalar ve imzalanan sözleşmeler dahilinde, hem anlaşmalara dahil olan devletlerin hem de göç hareketlerini gerçekleştiren kişilerin (göçmen, mülteci ve sığınmacı) hak ve yükümlülükleri netleştirilmektedir (Çetiner, 2020: 44).

İki kutuplu dünya düzeni içerisinde uluslararası göç kavramı ideolojik yaklaşımları içerisinde barındırırken, devletlerin yanı sıra uluslararası örgütlerin mevcut dönem itibarıyla uluslararası göç konusunda önemli roller üstlendikleri görülmektedir (Çelebi vd., 2011: 1).

Genel olarak ülkeler ile belirlenen ortaklıklar çerçevesinde faaliyet gösteren bu örgütler, ülkelere göç yönetimi konusunda çeşitli destekler sunmakta ve göç edenlerin daha iyi koşullarda misafir edilebilmeleri için projeler üretmekte ve yürütmektedir.

Bölgesel açıdan göç hareketlerinin gerçekleştiği yollar incelendiğinde Avrupa Kıtası'nın önemli bir varış noktası olduğu anlaşılmaktadır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere birçok özelliği ile dünya ortalamasından daha iyi koşullara sahip olan Avrupa ülkeleri, bu yönüyle göç edenlerin en çok tercih ettiği bölgeler arasında yer almaktadır. Gelir, iş olanakları, güvenlik vb. faktörler, bu bölgeye göç edenlerin genel olarak talep ettiği koşulları temsil etmektedir. Diğer yandan Dünya'nın güney bölgelerinden Avrupa'ya göç edenler için hem varış noktası hem de geçiş yolu olarak tanımlanabilecek ülkeler bulunmaktadır.

Türkiye, Afrika, Asya ve Orta Doğu ile Avrupa arasındaki bir ülke ve göreceli olarak daha iyi koşullara sahip olması özelliği ile göç hareketlerinin yoğun yaşandığı bölge konumundadır. Dahası, Suriye'deki iç savaş neticesinde Türkiye'ye benzeri görülmemiş bir göç hareketi ile başlamış ve Türkiye Dünya'nın en çok sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi özelliğine sahip olmuştur. Böyle bir durum karşısında Türkiye'nin sahip olduğu ortaklıkları da dikkate alarak kendine özgü bir göç politikası üretmesi kaçınılmaz olmuştur. Göç edenlerin bu hareketi, onların ülke içerisindeki durumu ve geleceği ile ilgili planlama ihtiyacının getirdiği zorunlulukların, Türkiye'nin göç politikasının temel çıkış noktasını oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca güncel dönem itibarıyla Afganistan'da yaşanan gelişmeler neticesinde devam eden ve artması beklenen kitlesel Afgan göçleri de Türkiye'nin üzerinde politika üretmesi gereken bir göç hareketi olarak öngörülmektedir. Muhtemeldir ki ülkenin mevcut durumu ve diğer ülkelerle yapılacak görüşmeler, uygulanacak sığınmacı ve mülteci politikalarının çerçevesini belirleyecektir.

Gelinen hukuki olgunlaşma evrelerine rağmen, bazı ülke/bölge yönetimleri göç konusundaki uygulamalarında insani değerleri ön plana çıkarırken, bazıları yalnızca sınırları korumak ve ülkesindeki vatandaşlarının karşılaşabileceği olası problemleri engellemek üzere göç politikaları üretmekte; tek tarafın çıkarlarını gözetken bir yaklaşımla insani değerleri göz ardı edebilmektedir. Bu tavır karşısında uluslararası gündemde yer alan ve insani dramları göz önüne seren durumlar kaçınılmaz hale gelmektedir.

7.1. Uluslararası Göç Hukuku

Göç hareketlerinin uluslararası bir mesele haline gelmesinin ardından, ülkelerin fikir birliği sağladığı konular çerçevesinde çeşitli uluslararası anlaşmalar yaptığı görülmektedir. Göçün uluslararası hukuki boyutunu oluşturulan bu anlaşmalar, yıllar itibarıyla yaşanan gelişmeleri referans alarak, göç hareketlerinin olası olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak yönetilmesini amaç edinmektedir.

Yapılan anlaşmalar çerçevesindeki hukuki oluşumlar, zaman içerisinde Dünya'daki göç trendlerinin yaşadığı dönüşümleri dikkate alarak yeniden revize

edilmiştir. İsimleri ve ortaklıkları da zaman içerisinde değişim gösteren bu anlaşmalar, ülkelerin ve göç eden kişilerin sahip oldukları hakları ve sorumlulukları uluslararası düzeyde belirlemektedir. Ayrıca göç ve göç edenle ilgili ilk anlaşmadan bugüne kadar imzalanan anlaşmaların genel olarak Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında belirlendiği görülmektedir. Bu nedenle, uluslararası göç hukuku için aynı zamanda Avrupa'nın göç hukuku da denilebilmektedir.

7.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950)

İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin muhafaza edilmesi amacıyla ve Avrupa Konseyi üyesi hükümetler tarafından hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bölüm I'de hak ve özgürlüklere ilişkin maddelerin bazıları şu şekilde açıklanmıştır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2010: 4-13):

- Madde 2, Yaşama Hakkı: Herkesin yaşama hakkı yasalarla korunmaktadır. Yasaların ölüm cezası vermesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.
Madde 2, olası ölüm korkusu nedeniyle göç edenlerin hakkını korumaktadır.
- Madde 3, İşkence Yasağı: Hiç kimse işkence, insanlık dışı muamele ve onur kırıcı ceza/işlemlere tabi tutulamaz.
Madde 3, işkence ve zulme maruz kalma olasılığı nedeniyle göç edenlerin hakkını korumaktadır.
- Madde 4, Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı: Hiç kimse köle veya kul halinde tutulamaz ve (tutukluluk, askerlik, kriz/afet ve yurttaşlık yükümlülükleri durumları haricinde) zorla çalıştırılmaz.
Madde 4, göç edenleri göç ettikleri ülkede istisnai durumlar dışında köleliğe ve çalışmaya zorlanma durumlarına karşı koruma altına almaktadır.
- Madde 5, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı: Özel durumlar hariç herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bulunmaktadır.
Madde 5, göç edenlerin kişi özgürlüğü ve güvenliğini koruma altına almaktadır.
- Madde 6, Adil Yargılanma Hakkı: Herkes, medeni hak ve sorumlulukları ile ilgili kendisine yönelen suçlar dahilinde, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemece makul bir süre içerisinde davasının doğruluğa uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir.
Madde 6, göç edenlerin adil bir şekilde yargılanması hakkını koruma altına almaktadır.
- Madde 9-10, Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü: Herkes, fikir, vicdan ve din özgürlüğü ile din veya inanç değiştirme, açık ya da özel olarak ibadet, öğretim, uygulama ve inancını da kapsayacak şekilde görüş ve ifade etme özgürlüğüne sahiptir.
Madde 9-10, göç edenlerin, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü koruma altına almaktadır.
- Madde 14, Ayrımcılık Yasağı: Tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, renk, dil, din, ırk vb. ulusal ya da köken gibi durum açısından ayırım yapılmadan kişilere verilmiştir.
Madde 14, göç edenlerin herhangi bir aidiyetine bağlı olmaksızın temel hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkını koruma altına almaktadır.

Sözleşmede yer alan korumaya paralel olarak, sınır dışı edilmeye maruz kalan göç edenleri korumak amacıyla uluslararası mülteci hukuku ve iade konularına ilişkin birtakım asli haklar oluşturulmuştur. Bu haklar, esasen devletlerin vatandaşı olmayanların kendi topraklarına girişi üzerindeki denetimi sınırlandırdığından ülkelerin egemenlik ilkesiyle ters düşmektedir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hükümleri ile çelişmemek ve sözleşmenin ruhuna uyum sağlamak amacıyla ülkelerin başka ülkeden gelenlere karşı geri göndermeme hükmü bir gereklilik olarak görülmüştür. Ülkelerine döndüklerine ırkı, dili, dini veya bir sosyal gruba aidiyeti nedeniyle yaşamı tehlikeye girecek veya zulüm görecektir kişilerin geri gönderilmemesi esas alınmıştır (Ktistakis, 2013: 79-81).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bulunan hükümler kapsamında, sözleşmeyi kabul eden devletlerde yaşayan mülteci ve sığınmacıların, açıklanan hak ve özgürlüklerin tamamına sahip olması ve bu haklara ilişkin ifadelerin sözleşmeye dahil olan ülkelere bağlayıcı olması beklenmektedir. Ancak günümüzde karşılaşılan uygulamalara bakıldığında, Avrupalı devletin bu hakları Avrupa'ya göç eden kişilere verme konusunda sözleşme ilkelerine tam uyum sağlamadıkları görülmektedir.

7.1.2. Birleşmiş Milletler – Cenevre (Mülteci) Sözleşmesi (1951)

Uluslararası göç hukuku, tarihin belirli dönemlerinde geri göndermeme ilkesi gibi uluslararası örf ve adet hukukuna dayanırken, genel olarak sözleşmeler biçiminde oluşturulmuştur. 1951 yılında oluşturulan ve Cenevre Sözleşmesi olarak adlandırılan Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, uluslararası göç hukukunun bu alandaki temel yapı taşı konumunda bulunmaktadır (Devlet Karapınar, 2015: 54-55).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, çeşitli nedenlerle ülkelerini geride bırakmak zorunda kalan kişilere, kendi devletlerinde güvenli ortam sağlanana kadar koruma sağlamayı hedeflemektedir. Korumanın aktif hale gelebilmesi için kişilerin kendi ülkelerinin sınırlarını terk etmiş olması gerekmektedir. Aksi durumda kendi ülkesi içinde yer değiştiren kişilere mülteci denememekte ve koruma sağlanamamaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1022).

Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteciler (T. C. Resmî Gazete, 1961: 5029-5030),

- Madde 13: Menkul ve gayrimenkul mülkiyet haklarından, aynı koşullarda bulunan yabancılardan daha az olmayacak şekilde faydalanabilecektir.
Madde 13, mültecilerin menkul ve gayrimenkul konusundaki haklarını koruma altına almaktadır.
- Madde 14: Fikri ve sınai mülkiyet haklarından, buldukları ülkelerin vatandaşları ile aynı düzeyde yararlanabileceklerdir.
Madde 14, fikri ve sınai haklar hususunda göç eden mültecilerin haklarını koruma altına almaktadır.
- Madde 17: Ücret karşılığı bir meslekte çalışma hakkı, mevcut konumdaki yabancılarla aynı düzeyde olacaktır.
Madde 17, mültecilerin bir işe girme, çalışma ve gelir elde etme hakkını koruma altına almaktadır.
- Madde 18: Kendi işini kurma hakkı açısından, aynı koşullardaki kişilerin sahip olduğu haklara sahip olacaktır.
Madde 18, mülteciler için kendi işini kurma hakkını koruma altına almaktadır.
- Madde 19: Sahip olduğu diplomasının belirttiği uzmanlıkla ilgili olarak mesleğini icra etme hakkı, aynı koşullardaki kişilerin sahip olduğu haklara sahip olacaktır.
Madde 19, mültecilerin sahip olduğu yetkinlik doğrultusunda mesleğini yapma hakkını koruma altına almaktadır.
- Madde 22-23-24: Temel eğitim hakkı, sağlık, sosyal yardım ile sosyal güvenlik konusundaki haklar açısından vatandaşlar; temel eğitime girmeyen

eğitim alanlarında aynı koşullardaki kişilerin sahip olduğu haklara sahip olacaktır.

Madde 22-23-24, mültecilerin temel insani haklara sahip olma hususundaki haklarını koruma altına almaktadır.

- Madde 26: İkamet etme ve seyahat hürriyeti açısından, aynı koşullardaki kişilerin sahip olduğu haklara sahip olacaktır.

Madde 26, mültecilerin bir bölgede ikamet ve başka bir bölgeye seyahat hakkını koruma altına almaktadır.

Göç alan ülke açısından bakıldığında, menşe veya vatandaşı olduğu ülkenin korumasını kaybeden kişiye mülteci statüsü verilmesi uluslararası hukukun bağlayıcı bir gerekliliğidir. Cenevre sözleşmesi uyarınca, mülteci olmanın gereklerine sahip bir kişiye mültecilik statüsünün verilmesi engellenemez (The Refugee Convention, 1951: 6).

1951 yılında ortaya konulan Cenevre sözleşmesi kapsamında mültecilik koşulları açıkça belirtilmesine rağmen, günümüzde birçok devletin mültecilerin sahip olması gereken hakları kendilerine tam olarak sağlamayan politika ve uygulamalara sahip olduğu görülmektedir. Bunun da ötesinde tamamen insani zorunluluklar nedeniyle göç edilen ülkeler, bu hakları sağlamak bir kenara, sığınmacıları ülkelerine kabul etmeyerek göç eden insanların yaşama haklarına dahi saygı duymamakta ve bu insanları mülteci özelliği göstermelerine rağmen kabul etmemektedir.

7.1.3. Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol (1967)

Cenevre Sözleşmesi içerisinde tanımlanan mültecilik kavramı, sözleşme tarihinden önceki olayları göz önüne alarak sözleşmeye taraf olan ülkelerin sorumluluklarını sınırlamak amacıyla hazırlanmıştır. Ancak değişen koşullar altında yeni gelişmeler ve sığınmacı olarak başvuranların sayısındaki artışlar, mültecilik kavramının yeniden ele alınmasına sebep olmuştur. 1967 Protokolü ile 1951 Sözleşmesi'nde bulunan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ifadesi metinden çıkarılmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1017).

Esasen 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin devamı niteliğinde olan bu protokol, çeşitli güncellemeler çerçevesinde oluşturulmuştur. 1967 Protokolü, 1951'den önce meydana gelen olayların neticesinde mülteci konumuna gelen kişileri de kapsayarak, Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan tarih sınırlamasına bakmaksızın, mültecilerin eşit hukuki statüden yararlanmalarını taahhüt etmektedir. Protokol çerçevesinde anlaşma sağlayan devletler ayrıca, ilgili maddede yer alan hükme göre hiçbir coğrafi sınırlama yapmaksızın protokolü uygulayacaklardır (The United Nations Refugee Agency, 2011: 1-4).

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne katılım, Avrupa Konseyi, Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve çeşitli bölgesel kuruluşlar tarafından tavsiye edilmiştir. Bugün, bu anlaşmalardan en az birine veya her ikisine birden katılım sağlayan 147 devlet bulunmaktadır. Mültecilerin korunması hususunda asgari standartların oluşturulmasına ilişkin Sözleşme ve Protokol'ün daha geniş bir biçimde tanınmacı önemsenmektedir (UNHCR, 2010: 5).

New York Protokolü olarak da bilinen anlaşma sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, Cenevre Sözleşmesi yalnızca taraf ülkeler için sınırlı olmaktan çıkmış ve uluslararası bir kimlik kazanmıştır. Başka bir deyişle, coğrafi ve tarihi sınırlama, bu tarihten sonra mülteci statüsünün unsurlarını oluşturmamaktadır. Ancak 1951 sözleşmesi, çeşitli sebeplerle ülkelerinden ayrılan kişilere uluslararası koruma ve yeni hayatlarında yardımcı olma ve ülkelerini terk etmelerinin etkisini azaltma üzerine destek vermektedir. Bu durumda bahsedilen korumanın insani çalışma, krizleri önleyen ve çözen siyasi bir unsur özelliği bulunmamaktadır (Çetiner, 2020: 46).

Böylece Avrupa'ya yönelen göç konusunda, coğrafi sınırlamalara bakılmaksızın, diğer bir ifade ile göç hareketi hangi bölgeden olursa olsun sığınmacı ve mültecilere belirlenen protokolün uygulanması gerekmektedir. Ancak 1967 Protokolü'nü Avrupa Birliği ülkelerinin göç hususunda ortayakoyduğu uygulamalarla karşılaştığımızda,

Protokol'ün pek fazla dikkate alınmadığı ve farklı coğrafyalardan mültecilik talebiyle gelen insanlara Avrupa'nın kapılarının çok sınırlı bir biçimde açıldığı açıkça görülmektedir.

7.1.4. Amsterdam Anlaşması (1997)

Amsterdam Anlaşması 15 Avrupa Birliği ülkesinin imzası ile 2 Ekim 1997 yılında Amsterdam'da imzalanmıştır (Eur-Lex, 1997: 4). Avrupa Birliği'nin göç ve sığınma politikalarının ulusal düzeyden uluslararası düzeye geçişini ifade eden anlaşma, aynı zamanda AB'deki göç politikalarının ortak bir fikre dönüşümünün ilk adımıdır. Amsterdam Anlaşması kapsamında, belirlenen temel haklardan birisi olan serbest dolaşım hakkı ülkelerin yetki alanına girmiştir. Ayrıca göç, iltica ve serbest dolaşım konularını içeren bölüm ile ırk ve etnik kimliğe karşı yasama kanalı açılmıştır (Çetiner, 2020: 47).

Amsterdam anlaşması sayesinde Avrupa Birliği'nin yetki alanı genişleyerek, AB'nin üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşması imzalayabilmesinin yolu açılmıştır. Geri kabul anlaşması için taahhütlerin doğrudan üye devletlere değil, AB'ye verilmesine karar verilmiştir. Böylece geri kabul konusundaki AB anlaşmalarının, üye devletler tarafından oluşturulan ikili geri kabul edilen anlaşmalarından daha üstün olduğu kabul edilmiştir (Batır, 2017: 592).

Amsterdam Anlaşması'nın AB'nin göç politikalarındaki bir diğer önemli özelliği, Avrupa Birliği vatandaşlığının ilk kez bu anlaşma kapsamında vurgulanmasıdır. İç sınır yönetiminin ana gündem olması, Schengen'de oluşturulan serbest dolaşım ilkesi ile sınır güvenliğini AB'nin yetkisine alınması ve genel kararların AB, özel uygulamaların devletlerarası işbirliğine dönüşmesi Amsterdam Anlaşması'nın beraberinde getirdiği durumlardır (İrdem, 2018: 89-90).

7.1.5. Lizbon Anlaşması (2009)

Amsterdam Anlaşması'nın yapılmasından sonraki beş yıllık süreçte, Avrupa Birliği bölgesinde yasal olmayarak ikamet edenlerin ülkelerine gönderilmesi de dahil olmak üzere, yasadışı göç ve oturma izni alanlarında ciddi önemler alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte yapılan müzakereler, Üçüncü Nesil Geri Kabul Anlaşmaları etrafında oluşmuştur. Daha önce yapılan geri kabul anlaşmalarından farklı olarak Üçüncü Nesil Geri Kabul Anlaşmaları, kararların AB üyesi devletlerce değil, AB tarafından verilmesi ve transit ülkeden geçiş yapan ülke vatandaşlarına da uygulanması yönüyle diğer anlaşmalardan ayrılmaktadır (Batır, 2017: 594).

27 Avrupa Birliği ülkesi tarafından 2007 yılında imzalanan (Eur-Lex, 2007: 2-3) ve Üçüncü Nesil Geri Kabul Anlaşmalarından birisi olarak 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması, geri kabul anlaşmalarının güçlü bir yasal zemini olmuştur (İrdem, 2018: 103). Lizbon Anlaşması sayesinde Topluluk ve Birlik ayrımı sona ermiş; Avrupa Birliği ismi ile tüzel bir kişilik oluşturulmuştur. Öte yandan Anlaşma, AB üyesi devletler ve AB kurumları arasındaki görev ve yetki paylaşımının şeffaflıkla düzenlemesi özelliği ile oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Lizbon Anlaşması kapsamında göç konusunda alınan tedbirler, 62. Maddede şu şekilde sıralanmıştır (Erkiral Tavas, 2015: 189-190):

- Vizeler ve diğer kısa süreli ikamet izinleri
Bu madde ile göç edenlerle ilgili verilecek vize ve ikamet izinleri düzenlenmiştir.
- Dış sınırlardan geçen kişilerin bağlı olacağı kontroller
Bu madde ile, ülkeye giriş yapmak isteyen göç edenlerin kabulündeki kontroller düzenlenmiştir.
- Üçüncü ülke vatandaşlarının AB içerisindeki kısa süreli seyahat özgürlüğünden yararlanma şartları
Bu madde ile göç eden kişilerin Birlik içerisindeki seyahat özgürlük hakları düzenlenmiştir.

- Dış sınırlarda kademeli şekilde bütünleşme yönetimine geçilmesine dair önlemler
Bu madde ile, göç edenlerin kabulünde sınırların birlikte değerlendirilmesi düzenlenmiştir.
- Vatandaşlık bağından ayrı olarak tüm kişiler için AB iç sınırlarının kaldırılması
Bu madde ile, Birlik içerisinde yer alan göç edenlerin serbest dolaşımı düzenlenmiştir.

Yukarıda sıralanan önlemlere ek olarak, Lizbon Anlaşması'nın 63. Maddesinde, göç hareketlerinin etkin bir biçimde yönetilmesi, AB ülkelerinde ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarına eşit muamele, yasal olmayan göç ve insan kaçakçılığının önlenmesi üzerine oluşturulan tedbirler de yer almaktadır (Erkiral Tavas, 2015: 190).

Belirlenen yasal oluşumlara karşın, AB'nin fiiliyatta daha çok üçüncü ülke vatandaşlarına karşı etkin bir göç politikaları izleyemediği görülmektedir. Avrupa ülkelerinde ve ülkelerin sınırlarında yaşanan ciddi sığınmacı krizleri, göç edenlere karşı yükselen olumsuz söylemler ve geçişleri zorlaştıran uygulamalar bu durumu desteklemektedir.

Göç hareketlerine karşı ortaya konulan uluslararası hukukun, genel olarak mülteci kavramı çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle göç hareketlerini gerçekleştiren diğer kimlikler olan sığınmacı ve göçmen kavramlarına doğrudan yer verilmemektedir. Uluslararası hukukta yapılan tüm anlaşma ve sözleşmelerde göç eden kişi mülteci olarak esas alınmaktadır. Ayrıca uluslararası göç hukukunda yapılan birçok anlaşmanın üzerine inşa edildiği sözleşme 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Bu sözleşmeden sonra imzalanan tüm anlaşmalar, bu sözleşmenin esasları üzerinden oluşturulan ve geliştirilen göç hukukunu temsil etmektedir.

7.2. Göçle İlgili Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası göçün dünya genelinde önemli bir gündem maddesi olmasına değin yaşanan süreçte, göç konusunda yaşanan sorunların çözülebilmesi hususunda oluşturulan uluslararası bazı kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar, göç hareketleri karşısında projeler üretmek sığınmacı ve mültecilerin yaşadığı sorunları çözmeyi amaçlarken; bölgesel ve küresel düzeyde yapılan anlaşmaların uygulanmasına destek de vermektedir. Göçle ilgili günümüzde faaliyet gösteren kurumlar şunlardır:

- Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO - 1947)
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR -1950)
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM – 1950)

Göç eden grupların yaşaması muhtemel birçok problem karşısında çözüm üretilebilmek adına hayata geçen bu kuruluşlar, planlanan hedefler doğrultusunda göçün insanlar adına bir drama dönüşmeden gerçekleşebilmesi veya tamamlanabilmesi için hayati önemdedir. Bu anlamda yürütülen faaliyetlerin de oldukça anlamlı olduğu görülse de süreç dahilinde bu kurumların da birçok yönden eleştirildiği de bilinmektedir.

7.2.1. Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO - 1947)

Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO), Birleşmiş Millet tarafından 1947 yılında kurulmuştur. Örgütün en önemli niteliği, mültecilerin yaşamları ile ilgili olarak her alanda geniş bir biçimde tasarlanmış olmasıdır. Ayrıca IRO'nun, mültecilerin korunması hususunda ilgili devletler ile yaptığı anlaşmaların içeriği dikkate alındığında, Örgüt'ün uluslararası özellik taşıdığı söylenebilir. IRO'nun kuruluşu ile, “zulme maruz kalmak ve bunun korkusunu yaşamak” ifadesi uluslararası düzeyde devletler tarafından kabul edilmiştir (Uzun, 2016: 66).

Uluslararası Mülteci Örgütü, kayıt, statü belirleme, geri dönüş ve yeniden yerleştirme dahil olmak üzere mültecilerin hayatlarının tüm ilgilene bir oluşumdur. IRO'nun kurulduğu dönemdeki siyasi konjonktür göz önüne alındığında, çoğu mülteci kendi ülkelerine geri dönmek istememiştir (UNHCR, 2005: 6).

Göç edenlerle ilgili olarak Uluslararası Göç Örgütü'nün yetki ve görevleri genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır (Lewis, 2012: 8-9):

- Gerçek manada mülteci olanlar ve yerinden edilen kişiler için hızlı ve etkili çözümler oluşturma
- Geri dönüş işlemlerini gerçekleştirme
- Kimlik, kayıt ve sınıflandırma konularında mültecilere destek olma
- Bakım ve yardım konuları ile ilgili faaliyetler yürütme
- Yasal ve siyasi koruma, ulaşım ve Örgüt'ün ilgili olduğu kişileri yeniden yerleştirme görevinde bulunma

IRO, birçok mülteciye yardımda bulunmuş, olası bir ölüm tehlikesinin söz konusu olmadığı durumlarda insanların güvenli bir biçimde ülkelerine dönmelerine katkıda bulunmuş veya üçüncü ülkelere yerleşmesini sağlamıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde yaşanan gerginlikler nedeniyle mülteci konusunda daha ileri düzey bir oluşuma ihtiyaç duyulmuştur (Çetiner, 2020: 51; Odman, 1995: 30).

Ayrıca Doğu-Batı gerginliğinin getirdiği olumsuz koşullara maruz kalan IRO, taraf olmak, Batı'ya ucuz emek faktörü sağlamak ve muhalif gruplara yardım etmek gibi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Örgüt'ün bütçesine destek veren devlet sayısı çok az sayıda olmuş ve faaliyetleri 1951 yılında sona erdirilmiştir (UNHCR, 2005: 6).

IRO'nun yürüttüğü faaliyetler bakımından mülteci konusunda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak zaman içerisinde yaşanan dönüşümler, Örgüt'ün mültecilerden çok diğer çıkar gruplarının faydasına faaliyetler yürütmeye başladığı ortaya konulan eleştirilerde belirtilmektedir. Bu nedenle IRO, kuruluş amacından uzaklaşan bir örgüt olarak sona ermiştir.

7.2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR -1950)

UNHCR, 1949 yılında Birleşmiş Milletler kararı ile kurulmuş ve faaliyetlerine 1951 yılında başlamıştır. Süreç içerisinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy çokluğu ile kabul edilen UNHCR, kuruluş tarihinden itibaren üç yıllık çalışma hedefiyle oluşturulmuştur (Tamer, 2019: 46). Komiserliği görevi, 1950 yılında oluşturulan tüzük ile tanımlanmıştır (UNHCR, 1950: 4).

UNHCR'nin kuruluş süreci, Amerika Birleşik Devletleri'nin mülteci merkezli olmayan destek programları ile mülteci sorunlarını çözmeye çalışması karşısında, daha nesnel ve insani değerleri içeren bir eylem planının zorunlu hale gelmesi ile başlamıştır (Uzun, 2016: 66-67). UNHCR tarafından günümüzde aktif olarak yürütülen ve mültecilerin, vatansız kişilerin, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların ve insan ticaretine maruz kalmış insanların kişisel ve koruma ihtiyaçlarına hizmet eden 10 Noktalı Eylem Planı, şu konuları içermektedir (UNHCR, 2021):

1. Kilit ortaklar arasında işbirliği
2. Veri toplama ve analiz
3. Korumaya duyarlı giriş sistemleri
4. Karşılama düzenlemeleri
5. Tarama ve yönlendirme mekanizmaları
6. Farklılaştırılmış süreç ve prosedürler
7. Mülteciler için çözümler
8. İletişim için hareketleri ele alma
9. Mülteci olmayanlar için geri dönüş düzenlemeleri ve alternatif göç seçenekleri
10. Bilgi stratejisi

UNHCR, 1956 yılında yaşanan Macar Devrimi esnasında, 2000 bin kişinin Avusturya'ya göçünde Macar vatandaşlarını mülteci olarak tanıyarak onları üçüncü ülkeye yerleştirme konusunda çalışmalarda bulunmuştur. 1960'lı yıllarda ise Afrika'nın sömürgecilikten kurtularak bağımsızlığını kazanma evrelerinde birçok mülteci ve sığınmacı krizini yönetmiştir. Diğer yandan on yıllar boyunca Asya ve Latin Amerika'da yerlerinden edilmiş olan insanlara yardım etmiştir. 1981 yılına gelindiğinde, UNHCR, yapmış olduğu yardımlar neticesinde ikinci kez Nobel Barış Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır. Ayrıca günümüzde de, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da yaşanan mülteci krizlerinde aktif rol üstelenmiş ve günümüze kadar 50 milyondan fazla mülteciye çeşitli yönlerden yardımda bulunmuştur (UNHCR, 2021: 1).

Günümüzde Dünya üzerinde bulunan ve UNHCR'nin yürüttüğü faaliyetler sayesinde desteklediği göç eden sayısı karşılaştırıldığında ciddi farkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Afganistan'da yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde yeni bir insani krizin yaşanması oldukça muhtemel görülmektedir. Güvenlik sebepli yerinden edilmişlere ek olarak, yaşanan çatışmalar, küresel Covid-19 salgını, kuraklık ve artan yoksulluk nedeniyle Afgan halkının dayanıklılığının sınırlarının zorlandığı belirtilmektedir. Mevcut durumların sürekliliği durumunda ise komşu ülkeler ve ötesindeki bölgelerde de yeni yerinden edilmelerin olabileceği öngörülmüş ve bölgeden Türkiye'ye göç hareketleri hızlanan bir biçimde başlamıştır. Ancak şu ana kadar bu konu ile ilgili uluslararası kamuoyunda bir çalışma veya ortaklık önerisi gündeme gelmemiştir.

7.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM – 1951)

1951 yılında faaliyetlerine başlayan, üye 162 devlet ve 150'den fazla ofis ile herkesin faydalanabileceği, insanca ve düzenle gerçekleşen göçü desteklemek amacıyla kurulan IOM, uluslararası işbirliğini sağlamak, acil durumlar karşısında yardımda bulunmak, mültecilerin yeni bir ülkeye yerleştirilmesi, göç edenlerin sağlığı, istek dahilinde geri dönüşlere destek ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Gök, 2016: 75-76).

IOM'un sahip olduğu tüzük, 30 Kasım 1954'teyürürlüğe giren Avrupa Göçü Hükümetlerarası Komitesi'nin 19 Ekim 1953 tarihli Anayasası ve Konsey'in 55. Oturumunda (20 Mayıs 1987) kabul ettiği değişikliklerden oluşmaktadır (IOM, <https://www.iom.int/constitution>, (24.02.2022)).

IOM, göç yönetimi konusunda dört geniş alanda faaliyet yürütmektedir. Bunlar, (i) göç ve kalkınma, (ii) göçün kolaylaştırılması, (iii) göçün düzenlenmesi ve (iv) zorunlu göçtür. Bu alanları kapsayan IOM faaliyetleri arasında, göç hukukunun desteklenmesi, politika tartışması ve rehberliği, göç edenlerin haklarının korunması ve göçün cinsiyet boyutu da yer almaktadır (IOM, 2021: 1).

Uluslararası düzeyde, sahip olduğu ulusal ve ulusal üstü ortaklarıyla IOM'un yürüttüğü görev (a) ve stratejik olarak odaklandığı meseleler (b) şu şekilde sıralanmaktadır (Erkiral Tavas, 2015: 111-113):

(a)

- Göç yönetiminde karşılaşılan operasyonlarda ortaya çıkan sorunların çözümüne yardım etmek
- Göç konularında ortak bir anlayış geliştirmek
- Göç vasıtasıyla sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek
- Göç edenlerin refahı ve insan onurunun savunulması ile ilgili çalışmalarını yürütmek

(b)

- Uluslararası göç desteğine ihtiyacı bulunan kişilere güvenli, esnek ve maliyet-etkin hizmetler götürmek

- Göçün etkin ve insani değerlere uygun bir biçimde yönetilmesini sağlamak
- Ülke ve hükümetler arasında ve hükümet dışı örgütler ile diğer ortaklara ulusal kapasitelerinin oluşmasında destek sağlamak
- Göç hususunda, ikili, bölgesel ve ulusal üstü ortaklıkları kolaylaştırmak amacı ile uzman tavsiyesi, araştırma, teknik işbirliği ve operasyonel destek vermek
- Göçün faydalarını en çoklamayı amaçlayan göçle ilintili programların inşası ve uygulanması ile araştırma ve diyalog kanalıyla ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarına destek vermek
- Bilgi paylaşımına gitmek, en iyi uygulamaları yaygınlaştırmak, göçün ana nedenlerine dair araştırma ve analiz yapmak
- Kalkınmayı esas alarak düzensiz göçten kaynaklanan sorunların çözüme kavuşmasında göç edenleri, toplumları ve ülkeleri desteklemek
- Göçle ilgili bilgi, araştırma, en iyi uygulama, veri toplama ve paylaşma konularında ana referans görevi görmek
- Göç edenlerin bütünleşmesi konusunda devletleri desteklemek
- İnsani yardım faaliyetlerine katılarak acil durumlarda veya kriz sonrası durumlarda göç edenlerin bireysel ihtiyaçlarına dair hizmetleri sağlamak ve böylece göç edenlerin korunmasına katkı sağlamak
- Uluslararası hukuk kapsamında, bilhassa kadın ve çocuklar olmak üzere göç eden ve insan kaçakçılığı ile mücadeleye dair teknik uzmanlık, inceleme ve program oluşturma ve uygulamada ülkelere destek vermek
- İşgücü göçü ve diğer göç biçimleri hususunda ülkelerin çalışmalarını desteklemek.

Uluslararası Göç Örgütü'nün öngördüğü görev ve faaliyetlerin, günümüzdeki göç hareketleri açısından hayati önem taşıdığı söylenebilir. Avrupa'ya yönelen göç konusunda, göç öncesinde insan ve göç eden kaçakçılığı ile mücadele, sınır noktalarına varış sürecinde açığa çıkan güvenlik problemleri ve göç edilen ülkelere uyum gösterme kriterleri oldukça anlamlı ve değerlidir. Ancak günümüzde ortaya çıkan gelişmeleri dikkate aldığımızda, IOM'un belirlediği görev ve faaliyetlerin daha güçlü ve tutarlı bir biçimde uygulanması gerekmektedir.

Tarihin her döneminde insanların refah arayışına paralel olarak var olmasına rağmen, 2. Dünya Savaşı sonrasında ağırlık kazanan göç hareketlerinin gün geçtikçe daha fazla hissedilen etkisi, uluslararası düzeyde göç ile ilgili politika üretmek amacıyla ortaya çıkan kuruluşların varlığının asıl nedenini oluşturmaktadır.

Elbette ki günümüzde göç ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde daha fazla sayıda kurum bulunmaktadır. Özellikle iletişim ağlarının çok güçlü olduğu bu dönemde göç çalışmaları yapan kuruluşların uluslararası işbirlikleri içerisinde olmaları şaşılabilecek bir durum değildir. Ancak bu bölümde daha çok temelleri 2. Dünya Savaşı ve sonrası döneme giden, Avrupa ve gelişmiş dünya ekonomilerinin doğrudan içerisinde bulunduğu kuruluşlar referans alınmıştır.

Tarihsel süreçleri, görevleri ve faaliyetleri açıklanan uluslararası kurumların ortaya koyduğu söylem ve politika önerilerinin göç konusunda oldukça önemli bir yeri vardır. Güvenlik, sağlık, insan kaçakçılığının önlenmesi, hak ve özgürlükler, insani değerleri önemseyen tavır vb. sağlıklı bir göç hareketi için gerekli olgulardır. Ancak belirtilmesi gerekir ki, tüm bu kavramlar hem uygulandığında hem de adil ve dil, din, ırk, mezhep gibi farklılıkları önemsemeyen hayata geçtiğinde anlamlı olabilecek şeylerdir. Bu nedenle göçle ilgili çalışmalar yapan uluslararası kuruluşların göç edenlere karşı yaklaşımı önem arz etmektedir. Ayrıca belirtmelidir ki, ülkelerin göç politikaları ve uluslararası göç konusunda çalışma yapan organizasyonların faaliyetleri birlikte yürütüldüğünde, yalnızca göç edenler değil, onların yöneldiği ülkelerde de ortaya çıkabilecek birçok problem en aza indirilebilecektir.

7.3. Türkiye’de Göç Hukuku

Birçok ülke ve bölgede olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan durumlara bağlı olarak göç konusundaki gelişmeler dikkate alınmış; ülkenin içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde göç hukuku ve politikaları ilerleme göstermiştir. Özellikle 2011 yılı sonrası dönem, Türkiye’de göç hukuku ve politikaları yönünde ciddi bir dönüşümü beraberinde getirmiştir ve Avrupa Birliği’ne uyum süreci, Türkiye’nin göçle ilgili politika eksenini AB’ye yakınsamıştır. Suriye’de yaşanan siyasi krizin ardından artan göç dalgası ile birlikte söylem-eylem konusunda Türkiye ciddi bir tutarlılık göstererek göç büyük oranlı yükünü üstlenmiş ve kendisine özgü göç hukuku ve insani söylemleri ön plana çıkaran politikaları ile göç sürecini yönetmeye çalışmıştır.

Türkiye, Asya, Avrupa ve Afrika Kıtaları’nın birleştiği noktada yer alması, siyasi ve iktisadi bakımdan gelişmemiş ülkeler ile gelişmiş Batı ülkelerinin arasında bir köprü konumunda bulunması nedeniyle göç edenler için transit geçişin bir yolu olmuştur. Ek olarak Türkiye’nin göreceli olarak bölgesinde gelişmiş bir ülke özelliği göstermesi, göç edenlerin Türkiye’yi bir transit ülke olarak görmesinin yanında, varış noktası olarak görmesine de zemin hazırlamıştır (T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021: 1).

Türkiye’de, 1934 yılında kabul edilen 2150 sayılı İskan Kanunu, 1950 yılında kabul edilen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun çerçevesinde mülteci ve göçmenlere dair prosedürlere yer verilmiş; ancak uluslararası göçe ilişkin temel düzenleme 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında oluşmuştur. Türkiye’deki göç hukuku büyük ölçüde Avrupalı devletlerin uluslararası göç ile ilgili ortaya koyduğu sözleşmelerle birlikte ilerlemiştir. Süreçle ilgili ortaya çıkan ayırım, Türkiye’nin tarih ve coğrafi sınırlama konusundaki hukuki düzenlemesi ile ilgili olmuştur. 1967 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol coğrafi ve tarih sınırlamasını kaldırırken; Türkiye, 1968 tarihli 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tarih sınırlamasını kaldırmış ancak coğrafi sınırlamayı bulundurmaya devam etmiştir. Mülteci ve sığınmacılar hususundaki işlemlerin yasal temele dayandırılması ise 1994 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleşmiştir (Çiçeksoğüt, 2017: 3).

2002-2005 yılları arasında göçle ilgili yapılan yasal düzenlemeler, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik konusunda kararlılık gösterdiğine dair kanıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ve sığınmacılar ile ilgili politikaların ve uygulamalarının Avrupa Birliği ile uyumu, Türkiye’nin AB’leşmesinin bir yönünü temsil etmektedir (İçduygu vd., 2014: 247).

Avrupa Birliği ve Türkiye’nin göç ve sığınmacı politikalarının uyumlandırılması amacıyla imzalanan Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi’nin öncelikli hedefleri şu şekilde sıralanmaktadır (Demirhan İnceliler, 2019: 38-39):

Vize mevzuat ve uygulamalarının Avrupa Birliği ile aynı seviyeye getirmek,

- Yasal olmayan göçü engellemek amacı ile göç alanındaki müktesebatın ve uygulamaların kabulü ve hayata geçirilmesi,
- Schengen mevzuatının tümünden uygulanmasına hazırlık amacıyla sınır yönetimine ilişkin uygulamaların aynı seviyeye getirilmesi,
- 1951’deki Cenevre Sözleşmesi’ne getirilen coğrafi engellerin kaldırılmasını içerecek şekilde, sığınma konusunda müktesebatla uyum sürecini başlatmak; sığınma ve mülteciler ile ilgili olarak başvuru işlemleri ve işlemlerin sonuçlandırılması hususunda sistemi güçlü hale getirmek; sığınmacı ve mültecilerin barınma ve sosyal gereksinimlerine destek vermek.

2013 yılına gelindiğinde, beş bölüm ve 126 maddeden oluşan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu; Türkiye’ye göç edenlere sağlamış olduğu uluslararası koruma statüleri şu şekilde sıralanmakta ve tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013: 20-21):

- Mülteci
- Şartlı Mülteci
- İkincil Koruma

Daha önceki bölümlerde tanımı verilen mülteci statüsüne ek olarak, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında yer alan şartlı mülteci, Avrupa dışından geldiği için mülteci konumuna alınamayan kişilerin, güvenli bir ülkeye gönderilmelerini ve buraya gönderilene kadar Türkiye'deki geçici ikamet iznini temsil ve temin etmektedir. İkincil, başka bir ifade ile tamamlayıcı koruma statüsünün, AB ve uluslararası hukuk çerçevesinde uzun bir geçmişi bulunmaktadır. İkincil koruma rejimi, uluslararası düzeyde korumaya ihtiyacı olan kişiler için, AB üyesi devletlerin sağlayacağı koruma sistemini uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda ikincil koruma tesis edilirken, mülteci ya da şartlı mülteci olarak tanımlanamayan ancak menşe veya ikamet ülkesine geri gönderildiğinde,

- Ölüm ile cezalandırılacak veya cezası infaz edilecek,
- İşkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muamelelerle karşı karşıya kalacak,
- Ulusal ya da uluslararası silahlı çatışma durumlarında, şahsına yönelik ciddi tehditlerle karşılaşması olası, kendi ülkesine dönmek istemeyen veya vatansız

kişilere statü belirleme işlemlerinden sonra ikincil koruma statüsü verilir, ifadesi yer almaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1034-1037).

2011 yılında Türkiye, daha önce eşine pek rastlanmamış olan kitlesel bir göç hareketine maruz kalmıştır. 2011 yılında Suriye'de meydana gelen ayaklanmalar ve iç çatışma nedeniyle Türkiye'nin göç politikalarında değişimler meydana gelmiştir. Türkiye, Cenevre Anlaşması kapsamında coğrafi kısıtlama sebebi ile Suriyeli sığınmacıları mülteci olarak kabul etmese dahi, 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91. maddesi uyarınca Suriyeli sığınmacılar geçici koruma altına alınmıştır (Demirhan İnceliler, 2019: 39).

Geçici koruma statüsü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013: 30):

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR), Türkiye'nin göç hukuku konusunda özgün bir hukuki statü olarak ortaya koyduğu geçici koruma statüsünü şu şekilde açıklamaktadır (UNHCR, 2021: 1):

“Suriye'de meydana gelen olaylar nedeniyle 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşları ile Suriye'den gelen vatansız kişiler ve mülteciler Türk hükümeti tarafından geçici koruma kapsamına alınmaktadır. Türk makamlarından koruma talebinde bulunan Suriye vatandaşları, Suriye'den gelen mülteciler ve vatansız kişiler geçici koruma rejimi kapsamında Türkiye'ye kabul edilirler ve böylece Türk hükümeti tarafından sağlanan geçici korumadan yararlanabilirler. Kendileri talep etmedikleri sürece, normal şartlar altında Suriye'ye geri gönderilmezler. Türkiye'de geçici koruma talebinde bulunan bireyler, Türkiye'ye girdiklerinde Türk makamları tarafından tespit edilirlerse veya makul bir süre içinde kendileri Türk makamlarına

başvurur ve Türkiye'ye düzensiz (yasadıışı) girişleri ve ülkede düzensiz (yasadıışı) kalışları konusunda geçerli bir sebep sunarlarsa, Türkiye'ye düzensiz (yasadıışı) yollarla girdikleri veya Türkiye'de düzensiz olarak kaldıkları için cezalandırılmazlar (idari para cezası gibi)."

Yaşanan gelişmeler ışığında, Türkiye'nin göç politikasına ciddi derecede önem vermesi sonucunu doğurmuş ve bunun neticesinde 2013 yılında T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. İlgili maddede Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün tanımı şöyle yapılmaktadır (T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021: 1):

"Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur."

Kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin göç politikalarıyla ilgili belirlenen prosedürlerin gerçekleşmesi konusunda çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Devletin farklı birçok kurumuyla ortak çalışmalar yapan Müdürlük, milli çıkarlar doğrultusunda sığınmacıların ülkeye uyum sağlayabilmesine katkı sağlayan uygulamaları hayata geçirmektedir.

Türkiye, mülteci ve sığınmacı arasında yer verilebilecek bir statü olarak geçici koruma statüsünü göç hukukuna dahil ederek birçok sorunun çözümüne katkı sağlamış ve olabilecek problemlerin de önüne geçmiştir. Bir yandan milyonlarca mültecinin yaratacağı sorumluluğun maliyetini ülkesindeki insanların üzerine yüklemeyen ancak diğer yandan milyonlarca insanın yaşamda kalabilme çabasını göz ardı etmeyerek insani değerleri öncelik edinen Türkiye'deki mevcut yönetim, her iki grubun da çıkarları arasında bir denge sağlamaya çalışmıştır. Konu ile ilgili olarak uluslararası kamuoyundaki tepkiler incelendiğinde, Türkiye'nin sığınmacılara karşı göstermiş olduğu tavır, birçok otorite tarafından takdir edilmiştir.

7.4. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Göç Politikaları

Avrupa'daki göç politikaları, Avrupa'nın sahip olduğu göç tarihi ile yakından ilgilidir. Avrupa, 2. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar genellikle göç verirken, bu dönemden sonra göç almaya başlamıştır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği ile sonuçlanan bütünleşme (entegrasyon) süreçleri, Kıta'daki göç ile ilgili gelişmeleri birçok yönüyle etkilemiş ve oluşturulacak politikalarına birçok açıdan kaynaklık etmiştir.

Türkiye'nin sahip olduğu göç politikaları ise 3 dönem olarak sınıflandırmak mümkündür. Birinci dönem, 1923-50 dönemi, ikinci dönem 1950-80 ve üçüncü dönem 1980 sonrasını kapsamaktadır. Bu üç dönemin Türkiye'deki toplumsal, ekonomik ve siyasi tarihi ile yakından ilişkilidir. İlk dönem, ulus-devlet inşasının erken dönemi, ikinci dönem ulus-devlet inşasının yerleşikleşmesi ve son dönem ulus-devlet inşasının küresel olarak belirginleştiği aşamadır (İçduygu vd., 2014: 53). Türkiye'nin içinde bulunduğu dönem itibarıyla sahip olduğu göç politikalarının Avrupa Birliği ile olan ilişkiler çerçevesinde şekil aldığı söylenebilir.

7.4.1. Avrupa Birliği'nde Göç Politikaları

Avrupa Birliği'nde göç politikaları, 1920'lerde oluşturulan sözleşmenin hükümlerine ek olarak, 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan yasal düzenlemeler ile belirginleşmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Cenevre Sözleşmesi, uygulanan göç politikalarının kaynağını oluşturmaktadır. Sonraki dönemlerde yapılan diğer protokol ve anlaşmalar, bugün geçerli olan Avrupa göç politikalarının yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Avrupa’da uluslararası düzeyde göç eden kişiler için ortaya konulan ilk düzenleme, 1920’li yıllardan sonra, Milletler Cemiyeti (MC) bünyesinde, iki veya daha fazla sayıda devletin taraf olduğu, mültecilerin hukuki durumlarını açıklamak üzerine yapılan sözleşmedir. Sözleşmelere az sayıda ülkenin taraf olması, sözleşmelerin uygulama sahasını daraltmış ve mülteci hukukunun gelişmesine önemli bir engel oluşturmuştur. Milletler Cemiyeti’ne üye ülkeler, 1938 yılında Almanya’dan istekleri dışında göç eden kişilere destek olabilmek adına Mülteciler Komitesi’ni kurmaya karar verseler de, devletlerin tam desteğinin olmaması ve ortak bir tanım üzerinde mutabık olunamaması nedeni ile birçok konu kesinlik kazanamamıştır. Birleşmiş Milletler döneminde ise 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insanlara sığınma haklarının tanınmasında bir yapı taşı olmuştur (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1015-1016).

2. Dünya Savaşı öncesi ve hemen sonrasındaki dönemde yaşanan bu gelişmeler, Avrupa’da ve Avrupa devletlerini içeren topluluklarda, göç ile ilgili net bir politikanın ortaya konulmadığını, göç konusuna çekimser yaklaşımlar gösteren devletler nedeni ile politikaların geliştirilemediği anlaşılmaktadır.

1946 yılında sona eren büyük savaş sonrasındaki yeniden inşa döneminde, Batı Avrupa ülkelerinin hızlı ekonomik gelişmeleri karşısında, ihtiyaç duyulan emek piyasasındaki işgücü açığını kapatabilmek amacıyla göç eden işçiler Avrupa’ya kabul edilmiştir. Ancak 1973 yılında baş gösteren ekonomik kriz neticesinde, Batı Avrupa ülkeleri işgücü ile ilişkili olan göç eden hareketlerini dramatik bir biçimde kısıtlamış, kabul edilecek göç edenler için senelik kotalar belirlemiş ve hali hazırda göç eden olarak bulunan işçilerin ülkelere geri dönmelerini teşvik edici politikalar izlemişlerdir. Ortaya çıkan durumda, göçü tersine çevirme politikalarının pek başarılı olamadığı görülmüştür. Göç edenlerin sahip oldukları sosyal hakları korumak ve aile bağları kurmaları gibi nedenlerle Avrupa’da göç eden kütlesi azalmak yerine, daha da büyümüştür (Gençler, 2005: 175). Böylece, bahsedilen dönemler için, Avrupa’daki iktisadi koşulların göç politikalarına doğrudan etki ettiği, iktisadi koşullar değiştiğinde göç politikalarının da değişebileceği ortak bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca göç politikalarının değişmesinin, insanın sahip olduğu özellikler nedeniyle her zaman istenen sonucu vermediği de görülmektedir.

1980’li yıllara gelindiğinde Avrupa’daki göç hareketleri farklı özellikler göstermiştir. Sığınmacı sayısının bu yıllarda çok yüksek rakamlara ulaşması, yasadışı göç ve aile birleşimi trendleri meydana getirmiştir. Bu döneme değin Kuzey Avrupa içlerinde vasıfsız emek faktörü boşluğunu dolduran göç edenler, 1980’li yıllarda Güney Avrupa’ya yönelmeye başlamışlardır (Koçak ve Gündüz, 2016: 68).

Avrupa Kıtası’nda yer alan ülkeler, Avrupa Birliği’nin kurulması ile birlikte, göç ile ilgili ürettikleri politikaları ortak fikir çerçevesinde ele almışlardır. Avrupa Birliği’nde ortak göç politikası meydana getirme süreci ele alındığında, göç politikalarının bazılarının ulusal, bazılarınınsa Avrupa Birliği özelinde oluşturulduğu görülmektedir. AB, kuruluşu itibarıyla hem kendi içinde entegrasyonu güçlendirme hedefine hizmet edecek biçimde serbest dolaşımın önünü açmış, hem de dış ülkelerle olan sınırlarının güvenliğini artırmak için düzensiz göçü önlemeyi sağlamayı amaçlamıştır (Kesgin ve Öztaş, 2015: 64). Böylelikle Avrupa Birliği için (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020: 1):

“Avrupa halklarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda birbirleriyle kaynaşmasını öngören, Avrupa devletlerinin ve vatandaşlarının bir araya gelerek oluşturduğu uluslarüstü bir yapıdır.” tanımı yapılmaktadır.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Doğu Bloku’nun yıkılmasını takiben, 1990’lı yıllara kadar Avrupa Birliği bölgesel ve nüfus kontrol politikalarını uygulama olanağına sahip olmuştur ancak bu dönemde sonra yeni göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemden sonra göç olgusunda ciddi bir ikileme karşılaşılmıştır. AB, bir taraftan demokratik değerler ve insan haklarını, diğer taraftan da ulusal egemenlik, güvenlik ve ekonomik koşulları dengede tutmaya çalışmıştır. Ayrıca hem yeni göçleri engelleyen hem de var olan göç edenlerin bütünleşmesini sağlayan politikalar üretmek durumunda

ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU VE ULUSLARARASI KURULU... Onur ÇELİK

kalmıştır (Koçak ve Gündüz, 2016: 68).Avrupa Birliği'nin oluşturduğu göç politikaları, ortak fikir çerçevesinde oluşturulurken, dönemler itibarıyla bazı dönüşümler göstermiştir. Bu nedenle AB'nin göç politikalarını etkileyen, farklı dönemlerde oluşturulmuş çeşitli anlaşmalar bulunmaktadır.

Tablo 7.1.'de, AB'nin göç politikalarını etkileyen anlaşmalar sıralanmıştır. Bunlar, Avrupa Birliği'nin kurulması sonrasında hayata geçen anlaşmalar olup, farklı nedenlerle ortaya konulmuştur.

Tablo 7.1. Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına Kaynaklık Eden Anlaşmalar (Koçak ve Gündüz, 2016: 69).

Oluşturulan Anlaşma ve Anlaşmanın Tarihi	Anlaşmanın Yapılış Nedeni
Schengen Anlaşması: 1985 ve 1999	Serbest Dolaşım İlkesi
Dublin Konvansiyonu: 1990	Sığınmacıların Statüsü
Maastricht Antlaşması: 1993	Üç Sütunlu Yapıda Göç Politikası (adalet ve içişleri, sığınma ve göç politikası)
Amsterdam Antlaşması: 1997	Maastricht Anlaşması Sonrası Düzenlemeler
Tampere Zirvesi: 1999	Göç Edenlerin Akışının Yönetimi
Temel Haklar Şartı: 2000 ve 2009	Medeni, Ekonomik ve Sosyal ve Siyasi Haklar
Seville Zirvesi: 2002	AB Göç Politikasının Kaynak ve Transit Ülkelere Genişletilmesi
Avrupa Anayasası Antlaşması: 2004	Ortak Göç Politikaları
Hague ve Stockholm Programı: 2004 ve 2009	Geleceğe İlişkin Adımlar
Avrupa Göç ve Mülteci Paktı: 2008	Geleceğe İlişkin Adımlar
Lizbon Antlaşması: 2009	Gelinen Son Durum (dış sınır kontrolleri, iltica, göç, suçun engellenmesi, serbest dolaşım, iç sınırların bulunmadığı bir özgürlük ve güvenlik alanı imkânı)
Nice Antlaşması: 2011	Göç Alanında da Nitelikli Oy Çoğunluğu

Tablo 7.1'de yer alan anlaşmalara ek olarak, 2001 yılında Geçici Koruma Direktifi düzenlemesi ve Avrupa Mülteci Fonu oluşturulmuş; Avrupa Sınır Güvenliği Ajansı (FRONTEX) kurulmuştur. Ayrıca 2013 yılında AB Sığınma Sistemi olan CEAS oluşturulmuştur. Bu sistem ile birlikte, sığınma politikalarının standartlaştırılması, mültecilere yüksek koruma koşullarının sunulması ve göç edenlerle ilgili sorumlulukların ülkeler arasında adil olarak paylaşılması amaçlanmıştır (Demirhan ve Aslan, 2015: 32).

Dayanışma ve sorumluluk ilkelerini esas alarak oluşturulan Avrupa Birliği ortak göç politikalarının sahip olduğu amaçlar şu başlıklar ile sıralanabilir (Erkiral Tavas, 2015: 119):

- Yasal göçün daha iyi bir biçimde düzenlenmesi
- Göç edenlerin AB toplumları ile bütünleşmesinin artırılması
- Yasadışı göç hareketlerinin engellenmesi
- Göç ile ilgili konuların AB üyesi olmayan ülkelerle kurulacak ortaklıklarla yönetilmesi.

Schengen Anlaşması kapsamında, Avrupa Birliği'nin göç politikaları uluslararası düzlemde ele alınan bir konu haline gelmiştir. Amsterdam anlaşması ile de hem iç hem de dış sınırların kontrolü önemli konulardan biri olarak ele alınmıştır (Sert, 2013: 173).

Schengen Anlaşması ile birlikte, Avrupa Birliği içerisinde sınırsız bir dolaşım alanı yaratılmıştır. Avrupa Birliği bu anlaşma ile serbest dolaşım izni verdiği ülkelere, bölgenin ortak dış sınırlarının korunması karşılığında işbirliğini mecburi kılmaktadır. Bir hareketlilik ortaklığı olarak da adlandırılan bu durum, AB'nin sınırlarının korunmasını AB'nin dışında başlatmakta ve Birlik ve üye devletler üzerinde meydana gelebilecek göç baskılarına karşı geri kabul anlaşmalarının temelini oluşturmaktadır. Bu sayede AB bölgesine yasadışı şekilde giriş yapan veya AB ülkelerinde yasa dışı bir biçimde bulunan kişiler, transit geçiş yaptıkları geçiş ülkelerine iade edilebilmektedir (Nas, 2015: 170-171).

Schengen ve Maastricht Anlaşmaları, Avrupa Birliği vatandaşlarının bölge içerisinde serbest dolaşımına izin verirken, AB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarının durumu hâlâ bir sorundur ve tamamen çözüme kavuşturulamamıştır. AB vatandaşlarına uygulanan geçiş izinlerinin aksine AB sınır kontrolü, üçüncü ülke vatandaşlarına karşı artırılmaktadır. Esasen AB içerisinde yabancılar üç farklı sınıfa ayrılmıştır. Bunlardan ilki AB ülkeleri vatandaşları, ikincisi Avrupa Serbest Ticaret Birliği ve Avrupa Ekonomik Alanı vatandaşları ve sonuncusu üçüncü ülke vatandaşlarıdır. Ancak bunlar arasından en sert ve sıkı muameleye maruz kalan grup üçüncü ülke vatandaşlarıdır. Sert ve sıkı yönetim parametreleri ekonomi, güvenlik ve kültür çerçevesinde oluşmaktadır (Zorba, 2016: 4).

Yapılan anlaşmalar çerçevesinde oluşturulan politikalar, Avrupa Birliği özelinde genel olarak üç grup halinde değerlendirilebilir. Politikardan birincisi olarak Geri Kabul Anlaşmaları, ülkeye yasal veya yasadışı yollardan hangisi ile giriş yapmış olursa olsun, vizesi biten kişilerin vatandaşı olduğu ülkeye geri gönderilmesi üzerine kuruludur. İkinci olarak Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin karşı karşıya olduğu yasal olmayan göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve kadın ticareti gibi problemlerin çözümü ve küresel düzeyde daha fazla söz sahibi olunabilmesi üzerine kuruludur. Sınırlarını korumanın yalnızca sınır kontrolleri ve vize işlemleri ile mümkün olmadığını düşünen AB, sorunu kaynağında yok ederek kendilerine karşı oluşabilecek riskleri en alt düzeye indirmeyi ve Birlik'in inşasının daha kolay bir biçimde gerçekleşmesini amaçlamaktadır (Çetiner, 2020: 51).

Üçüncü olarak, Güvenli Üçüncü Ülke politikası belirlenmiştir. Politika kapsamındaki güvenli üçüncü ülke, bir mültecinin herhangi bir ülkeye iltica başvurusu öncesinde bulunduğu, iltica ettiği veya daha önce iltica talebinde bulunmasa bile iltica talebini değerlendirmeye uygun ülkeyi temsil etmektedir ve Avrupa Birliği Asgari Standart ve Usuller yönergesinin 26. ve 27. maddelerinde düzenlenmiştir. Yönergenin 27. Maddesinde bahsedilen güvenli üçüncü ülkenin sahip olması gereken özellikler şu şekilde tanımlanmıştır (Duruel, 2017: 8):

- Kişilerin yaşamı ve özgürlüğü, köken, tabiiyet, din, belirli bir sosyal gruba üyelik veya politik düşünce esasında tehlike altında olmayacaktır.
- Cenevre Sözleşmesi kapsamında geri göndermeme ilkesine mutabık kalınacaktır.
- Milletler arası hukukta şart koşulan işkence ve insanlık dışı veya insanı küçük düşürücü muameleye maruz bırakılmama hakkı göz ardı edilerek kişinin geri gönderilmesi yasaklanacaktır.
- Mülteci konumu talep etme ihtimali bulunmaması ve kişinin mülteci olarak tanımlanması durumunda, Cenevre Sözleşmesi'ne uygun biçimde koruma elde etme ihtimali mevcut olacaktır.

Açıklanan Güvenli Üçüncü Ülke politikası, mültecilerin yararına gibi görünse de, uygulama iltica eden kişilerin yasal haklarını elinden almaktadır. Uygulama dahilinde Avrupa Birliği, mültecileri kendi sınırlarından uzak tutma amaçlarına hizmet etmektedir. Bu politikanın arkasında AB, iltica edecek kişilerin başvurularını dikkate

alır gibi görünse dahi, incelemeksizin geri çevirmektedir. Bu sayede iltica başvurusu reddedilen kişiler, gerekli yasal itirazlarını kullanıp temyiz yoluna gitse dahi, hukuki süreç tamamlanmadan Birlik dışına ihraç edilmektedir. Ayrıca güvenli tanımı yapılan bazı ülkeler ise, güvenli üçünü ülke olarak kabul edilmemektedir (Turan ve Şaşkın, 2017: 53).

Dünya'nın birçok bölgesinde yaşanan çatışma ortamı ve istikrarsızlıklar, güvenlik ve refah açısından gelişmiş görülen Avrupa Birliği'ni sığınmacı ve mültecilerin varış noktası haline getirmiştir. Ancak Birlik, sığınmacıları ve mültecileri güvenliklerine tehdit olarak görmektedir. Göç edenlerin suç oranlarında artışa neden olduğu, gittikleri ülkelerdeki yerlilerin iş imkânlarını azalttığı ve o ülkenin olanaklarını pervasızca kullandığı gibi gerekçelerle göç edenlere karşı ön yargılar artmaktadır (Hoppyar, 2016: 63). Böylelikle, Avrupa Birliği'nin göç edenlere karşı göstermiş olduğu tavır ve ürettiği politikalar için genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, politikaların genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Kesgin ve Öztaş, 2015: 66):

- Üretilen göç politikaları, göç edenlerin AB ülkelerine girişini engellemek üzerine kurulmuştur.
- Yıllar itibarıyla göç politikalarının daha sıkı ve sert bir biçim aldığı görülmektedir.
- Göç edenlerin hakları ve devlet çıkarları arasında, üretilen politikaların daha çok devlet çıkarlarına yönelik olduğu anlaşılmaktadır.
- Göç kavramı, Avrupa Birliği'nin göç politikalarında bir güvenlik konusu olarak değerlendirilmektedir.
- Göç ve iltica meselelerinde (özellikle sığınmacılar söz konusu iken), AB üyesi ülkelerin kendi aralarında ciddi oranda farklılıklar bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin göç hareketini gerçekleştiren kişilere karşı göstermiş olduğu tavır, bölgede yer alan ülkelerin yapmış olduğu anlaşmalarla çelişmektedir. Örneğin, 1951 yılında imzalanan Cenevre Anlaşması kapsamında, AB'nin geçici koruma ve mülteci konularında çeşitli uyumsuzluklar söz konusudur. Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan hareket eden insanlar, ülke sınırlarını terk etse ve mülteci özelliği gösterecekler dahi, Avrupa Birliği tarafından çeşitli uygulamalar ile itilmektedir.

Hem küresel piyasalarda hem de Avrupa'daki ekonomik koşulların istenen düzeyde olmaması, Avrupa'nın değerlerini ikinci sıraya almasının nedeni olarak gösterilmektedir. Kısaca rasyonalizm olarak adlandırılan bu durum, Merkel'in "Çok kültürlülük paralel toplumlara sebep olan ve kendi kendini kandırma durumunu ifade eden bir yalandır." beyanıyla birlikte kendini açıkça göstermektedir (Bürüç, 2016: 94-95).

Avrupa'nın bu tavrıyla ilgili benzer durumlar 1967 yılındaki protokol için de geçerlidir. Sığınmacıların ve geçici korumaya ihtiyaç duyan kişilerin sahip olduğu özellikler ve kendilerine verilmesi gereken haklar daha belirgin bir çerçevede ortaya konulsa dahi, Avrupa Birliği'nin belirlenen hükümlere mutabık kalmadığı görülmektedir.

Amsterdam Anlaşması özelinde Avrupa'daki göç politikalarına bakıldığında, AB bölgesi içerisindeki göç hareketlerinde kurallara uyma ve özgürlükler konusunda önemli ölçüde kurallara uyulduğu görülmektedir. Ancak aynı durum bölge dışından Avrupa'ya göç konusunda yaşanmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinde yer alan hak ve özgürlükler çerçevesinde, Avrupa'ya yönelen göç hareketleri kapsamındaki mülteci ve sığınmacılara karşı hoşgörülü ve kucaklayıcı bir tavır sergilenmesi beklenmektedir. Ancak yaşanan gelişmeler ışığında, istisnai durumlar hariç, Avrupa'daki mülteci ve sığınmacıların oldukça kötü koşullar içerisinde yaşamak zorunda kaldığı, toplumsal ve siyasi olarak çeşitli baskılar altında bulunduğu görülmektedir. Lizbon Anlaşması'nın içerdiği hukuki söylemler ve gerçekte alınan tavır karşılaştırıldığında, AB'nin göç konusunda etkin bir politika izleyemediği anlaşılmaktadır. Başta Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki baskıdan kaçan insanlar açısından olmak üzere, Avrupa Birliği'nin sınır kapılarına gelen sığınmacı ve mülteciler

oldukça sert yaptırımlarla karşılaşmakta ve üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele ilkesinin gerektirdiği uygulamalardan uzak bir tavırla yüz yüze gelmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye üzerinden Yunanistan-Sırbistan yönünü izleyerek Macaristan'a varan mültecilerin burada yaşadığı insanlık dışı muameleleri insanlık ve "Avrupa değerleri" için uygun bulmayarak tüm sorumluluğu Macaristan'ın üzerine atmaya çalışmışlardır. Bunun karşılığında ise Macaristan, sığınmacıların ilk olarak Yunanistan'a ayak bastığını ifade etmiştir ancak bu durum Avrupa Birliği içerisinde dikkate alınmamıştır. Yaşanan bu sorunların neticesinde hem sınır kapılarında hem de Akdeniz'de insani dramlar yaşandığı tüm dünyanın şahit olduğu durumlar olarak karşımıza çıkmıştır. 2 Eylül 2015'te Akdeniz üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışan ailesi ile boğularak can veren 3 yaşındaki Kürt asıllı Suriyeli bebek Aylan Kurdi, yaşanan dramın en çarpıcı örneklerinden yalnızca birisini teşkil etmektedir (Bayraklı ve Keskin, 2017: 127-128). Böylece Avrupa'nın Afrika ve Suriye göçü gibi Kıta dışından gelen göçe karşı önleyici bir tutum aldığı ve uluslararası hukukun yüklediği sorumluluktan kaçtığı görülmektedir.

Ancak Avrupalı devletler 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşından kaçan Ukraynalı sığınmacılara karşı aynı tavrı göstermemiş, Asya, Afrika ve Orta Doğu'dan savaş, açlık ve baskı gibi nedenlerle Avrupa'ya yönelen sığınmacılara karşı kapalı kapı politikası uygularken; Ukraynalı sığınmacılara karşı açık kapı politikası uygulamayı tercih etmiştir.

Göç hareketleri hususunda geçmişten bugüne üretilen hukuki yapı ve politikaların, mülteci hareketleri karşısında oluşan problemlerin önüne geçecek uygulamalara Avrupa Birliği özelinde henüz sahip olamadığı anlaşılmaktadır. Temel insan haklarına sahip olabilmek için Avrupa sınırlarına dayanan birçok sığınmacı, oluşturulan hukuki çerçevede mülteci özelliği gösterebilecek olmalarına rağmen, Avrupa göç politikaları bu hukuki düzenlemelere bağlı biçimde gerçekleşmediğinden Avrupalı ülkelere giriş yapamamıştır. Bu durum, Avrupa Birliği göç politikaları ve uygulamalarında söylem-eylem tutarsızlığının var olduğunu göz önüne sermektedir.

7.4.2. Türkiye'de Göç Politikaları

Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel yapısı oldukça geniş bir dönemi temsil etmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de üretilen göç politikalarının Avrupa Birliği ekseninde oluşturulmaya başladığı dönem çok eski değildir.

Türkiye'nin göç konusunda ürettiği politikalar, Avrupa Birliği'ne tam üyelik evresinde farklılıklar göstermiştir. Bu dönemde hem düzensiz ve yasal göç hem de iltica hususlarında Türkiye'deki uygulamaların değiştirilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Gündeme gelen değişiklik kapsamında 2001 yılında AB İle Katılım Ortaklığı Belgesi imzalanmış ve Türkiye'deki göç politikaları Avrupa Birliği'nin göç politikaları ile bütünleşmeye başlamıştır. İmzalanan ortaklık belgesi 2003 yılında yeniden düzenlenmiş ve Avrupa Birliği ile uyumlu bir politikanın belirlenmesi için ulusal bir programa geçil yapılmıştır. Kısa ve orta vadede yasal olmayan göçle mücadelenin güç kazanması amacı ile Avrupa Komisyonu ile geri kabul anlaşma müzakereleri yapılmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1029).

Türkiye, AB'ye tam üye olma çabası ile birlikte açık kapı politikası izlemiş; bunun neticesinde de yoğun ve kitlesel bir göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun karşısında, bu tarihe kadar Türkiye'de, farklı mevzuat metinleri haricinde göç ve göç edenlere yönelik düzenlemeler oluşturulmamıştır. Bahsedilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) mevcut eksikliklerin giderilmesi üzerine oluşturmuştur. Kanun, Türkiye'ye giriş, kalış ve çıkışlar ile ilgili uygulamalara ait usul ve esasları düzenlemektedir. Ayrıca Türkiye içerisinde yabancıların bireysel koruma talepleri uyarınca sağlanacak uluslararası koruma ve ayrılmak zorunda kaldıkları ülkeye geri dönemeyen yabancılara sağlanacak acil geçici koruma bu kanun ile belirlenmiştir (Çetiner, 2020: 79-80).

Oluşturulan kanunlar kapsamında, Türkiye'deki göç politikalarına ait uygulamalarda Türkiye'nin Suriye savaşının başlamasından bugüne kadar açık kapı uygulaması ile sığınmacıları kabul ettiği görülmektedir. Kabul edilen sığınmacılar

Türkiye'nin sınır bölgelerindeki kamplara yerleştirilirken bunların birçoğu ülke içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017: 10) .

Avrupa Birliği ve Türkiye'nin göç politikaları karşılaştırıldığında, göçmen, sığınmacı, mülteci veya geçici koruma altındaki insanların hangisi olursa olsun, politika eylemlerinde ciddi farklılıklar bulunduğu görülmektedir. En belirgin farklılıkların ulusal çıkar ve insani değerler noktasında ortaya çıktığı söylenebilmektedir.

Avrupa Birliği, ortaya koyduğu hukuki düzenlemeler kapsamında, kuruluşundan itibaren kendi vatandaşlarının refahını artıracak politikalarda her daim aşırı esnek ve pozitif ayrımcılığı ön plana çıkarırken; diğer ülkelerden gelen insanlara karşı –bu insanların tek amaçları hayatta kalabilmek olsa dahi- her daim sıkı engelleyici ve baskıcı politikaları tercih etmiştir. Başka bir deyişle, Avrupa Birliği'nin göç politikaları söylem-eylem tutarsızlığı içermektedir.

Türkiye'nin göç politikalarında ise AB'de olduğu gibi din, dil, ırk vb. faktörlerden çok, insani değerler ön plana çıkarılmaktadır. Afrika ve Asya ve Orta Doğu'dan gelen göç hareketlerine karşı (bilhassa Suriyeli sığınmacılara karşı) uygulanan açık kapı politikası, savaş kaynaklı bombalamaların altında kalan ve yaşamdan kopmak istemeyen erkek, kadın, çocuk, herkes için adeta bir yaşama umudu olmuş ve onları hayata bağlamıştır. Bunun da ötesinde, Türkiye'deki mevcut siyasi yönetim, ülke içerisinde ortaya çıkan mülteci kaynaklı sorunlar nedeni ile tepkilere maruz kalsa dahi, göç edenlerin kabulü konusunda insani değerleri ön planda tutmuş; açık kapı politikasından geri adım atmamıştır.

Muhtemeldir ki diğer faktörlerin sabit kabul edildiği bir ortamda, çok kısa sürede yaşanan kitlesel göç hareketleri, göç alan ülkede çeşitli problemler yaratabilmektedir. Türkiye özelinden bakıldığında, özellikle ekonomik problemlerin arttığı bir dönemdeki bu göç hareketleri Türkiye'de sınırlı düzeyde bir tepkiye neden olmuş ancak iktisadi nedenlerle ortaya çıkan Türkiye halkının sığınmacılar konusundaki sınırlı tepkileri artmayarak anlaşılabilir bir düzeyde kalmıştır. Buna ek olarak günümüzde hem Türkiye halkının hem de Türkiye'deki siyasi otoritenin göç edenlere karşı tavrı, Avrupa'daki yaklaşımdan çok daha kucaklayıcı bir biçimde tezahür etmektedir. Daha önce Avrupa Birliği'nin göç politikalarında da bahsedilen birçok uluslararası anlaşma ile karşılaştırıldığında, güvenlik, barınma, temel hak ve özgürlükler, üçüncü ülkelere yerleştirilme ve adil muamele konusunda Türkiye'nin göç politikalarının, yapılan anlaşmalarla ciddi bir uyum içerisinde olduğu bazı durumlarda anlaşmaların göç edenler lehine esnetilebildiği görülmektedir. Suriyeli sığınmacılar için yaratılan ve göç hukuku bağlamında daha önce benzerine rastlanmayan geçici koruma statüsü bunun en net örneğidir.

Oysa Avrupa Birliği ülkeleri uluslararası anlaşmalara aykırı davranmış, Suriyeli sığınmacılara karşı genel olarak insanlık dışı muameleleri içeren bir tavır sergilemiştir. Örneğin; Suriye'de yaşananlara uzun süre seyirci kalan Avrupalı devletler, Suriyelilerin meydana getirdiği sığınmacı ve mülteci yükünü adil olarak paylaşmaktan uzak durmuş, mültecilere yardım etmemiş ve ortaya insanlık dramını içeren durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çetiner, 2020: 63).

Türkiye'nin ülkesine sığınan mültecilere ve diğer göç edenlere karşı tavrı yalnızca belirlenen hukuki çerçevede gerçekleşmemiştir. İnsani değerleri öne çıkaran bu tavır, uluslararası hukukun üzerine çıkan politikaları da beraberinde getirmiştir. Eğitim, sağlık, dolaşım ve istihdam gibi konularda mültecilere her türlü destek sağlanmış ve onların topluma adapte olabilmesi için gereken uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Başlangıçta sığınmacı belirleme ve başvuru sistemini güçlendirerek sığınmacı ve mülteciler için insani yaşam koşullarını ve sosyal desteği iyileştirmek olan bu politikalar, 2012 yılına kadar, doğru vize uygulamaları, insan ticaretine karşı ortaya konan sıkı kural ve cezalar, güçlü siyasi iradeyle birlikte düzensiz ve yasadışı göçü önleme çabaları çerçevesinde oluşmuştur. Diğer taraftan düzenleme kriterlerine rağmen sosyal alanda Türkiye'nin diğer Avrupa ülkelerine kıyasla daha ılımlı bir tavırla ilerlediği görülmektedir. Örneğin; Türk olmayan ve Türk vatandaşlığına geçmek bir erkek için oldukça zor iken cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırabilmek adına Türk ve bir yabancından doğan çocuğa Türk vatandaşlığı verilmesi gibi uluslararası standartlara uygun politikalar ortaya konulmuştur (İçduygu vd. 2014: 245-246).

Türkiye’de yabancılara için oluşturulan sosyal destekler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Avrupa Birliği, Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Birleşmiş Milletler gibi kurum kuruluşlar tarafından finanse edilmektedir (Ulutaş, 2017: 33-34).

Türkiye’de bulunan ve Türk vatandaşı olmayan kişilere sağlanan bazı yardımlar ve yardımı sağlayan kurumlara ait bilgiler şu şekilde sıralanmaktadır (Arslan ve Yıldız, 2015: 246):

- Göç ve sığınma alanında kritik bir role sahip olan Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı; iltica, göç, yasadışı göç ve insan ticareti ile mücadele kapsamında Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde gerekli düzenlemelerin yapılması hususunda görev almaktadır.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Türkiye’de yaşayan ve Türk olmayan kimsesiz çocukların ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetleri sağlamaktadır. Müdürlük, Türk toplumunu göç edenlere karşı bilinçlendirme uygulamaları da gerçekleştirmektedir.
- Yetişkinler, yaşlılar, engelliler ve toplumun tüm kesiminden ihtiyaç sahibi yabancılara insani gereksinimlerini yerine getirmek belediyelerin yükümlülükleri arasındadır. Bu yükümlülükler, sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, mesleki beceri kazandırma kursları açmak ve yürütmek bu yükümlülüklerden bazılarıdır.
- Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, ülkemizde kayıtlı bulunan ve ihtiyaç sahibi tüm yabancılara yönelik acil yardım ile uyum ve bütünleşme hizmetlerinin verilmesi, ayni ve nakdi yardımlar, proje ve programların geliştirilmesi ve uygulanması gibi konularda görev almaktadır. Ayrıca Kızılay Kart, çocuk koruma/çocuk dostu alanlar, 4-18 yaş grubuna yönelik sunulan psikososyal destek ve beceri geliştirici uygulamaları, toplum merkezleri, kamp dışında bulunan yetişkin ve çocuk nüfusa yönelik meslek ve lisan kursları ile uyum çalışmaları, psikososyal destek vb. uygulamaları hayata geçirmektedir (Türk Kızılay, 2020).

Türkiye’de tüm bu desteklere ek olarak, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 2010-2019 yılları arasında hayata geçirilen, göç edenlerin ihtiyaç duyduğu tüm alanlardaki desteklerin sağlanabilmesi için farklı kurumlar ile ortak bir şekilde tamamlanmış 54 proje bulunurken; devam eden 21 proje bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020: 1). Bu bağlamda, Türkiye’de göç politikaları kapsamında yabancılara eğitim, sağlık ve istihdam gibi olanaklar da sağlanmaktadır.

Türkiye Yükseköğretim Kurulu (YÖK) verilerine göre 2018-2019 öğretim yılı itibarıyla Türkiye’deki üniversitelerde 220.000’in üzerinde yabancı uyruklu öğrenci bulunmaktadır. Bunların 100 binden fazlası lisans düzeyinde eğitim görürken, diğer öğrenciler ön lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde eğitim almaktadır (YÖK, 2021: 1). Buna ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTATB)’na göre, 2023 yılına kadar Türkiye’de 200 bin uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapılması hedeflenmektedir (YTATB, 2020: 1).

Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan Türkiye Halk Sağlığı Kurumu’nun Şubat 2017 tarihinde yayınladığı 2016 Faaliyet Raporu’ndan alınan verilere göre ülkemizde 17 ilde, 86 Göçmen Sağlığı Merkezi içerisinde 175 göçmen sağlığı birimi faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca AFAD’ın desteği ile kurulan konteyner kent ve çadır kentlerde toplam 124 doktor ve 162 sağlık personeli görev yapmaktadır (Gültaş ve Balçık, 2018: 196-198).

Türkiye, mülteci ve sığınmacı arasında yer verilebilecek bir statü olarak geçici koruma statüsünü göç hukukuna dahil ederek, mültecilerin uluslararası çerçevesinde Türkiye üzerinde ekonomik, sosyal ve siyasi yük oluşturmasının önüne geçmiştir. Türkiye’nin geçici koruma çözümü, bu bağlamda mülteciler ileri sürülerek Türkiye’nin egemenlik haklarını sarsacak uluslararası baskının oluşumunu engelleyen bir çözüm olmuştur. Ayrıca bu statü, göç edenlerin anavatanında göçe neden olan tehdit unsurları

ortadan kalktığında geri dönerilmelerine imkan veren bir çözüm olarak kullanılabilir.

Geçici koruma statüsü, her bakımdan insani bir çözümdür ve bir yandan milyonlarca mültecinin yaratacağı yükümlülüğün maliyetini kontrol edebilme olanağı tanımış, diğer yandan milyonlarca insana sağlık, eğitim, barınma ve çalışma gibi insan onuruna uygun şartlar sağlamıştır. Böylece Türkiye'nin sığınmacılara karşı tutumunun yasal zemini olan geçici koruma statüsü, Avrupa'nın göç politikalarında yer alan yönetimden çok daha insani, hatta Türkiye'nin kendine özgü vicdani bir göç yönetimi oluşturmasına kaynaklık etmektedir.

8. ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİNİN AÇIKLANMASI: ÇEKİM MODELİ YAKLAŞIMI

Bilimsel araştırmalarda, herhangi bir savın pratikteki geçerliliğinin araştırılması amacıyla çeşitli varsayımlar/hipotezler geliştirilmektedir. Üretilen varsayımların bazıları herhangi bir olgu ile ilgili durum analizi şeklinde, bağımsız ifadeler olarak oluşturulurken, bazılarında bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki etkileri incelenmektedir. Diğer yandan kurulan hipotezlerin bir bütün olarak incelendiği araştırmalarda ise modelleme yapmak, amaç ve kapsamın belirlenebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan modellerden birisi olan Çekim Modeli Yaklaşımı birçok disiplin için kullanılabilen bir yapıya sahiptir.

Çekim Modeli sosyal bilimlerdeki birçok kavramın açıklanmasında kullanılabilirken, zaman içerisinde oluşan koşullara bağlı olarak bazı değişimler göstermiştir. Göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan Çekim Modelinin yaşadığı bu dönüşüm, başlangıçta ekonomik, sosyal ve coğrafi değişkenler olarak tanımlanan yapının zaman içerisinde daha alandaki değişkenler ile çeşitlenmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Daha sonra Genişletilmiş Çekim Modeli şeklini alan model, ekonomik, sosyal, coğrafi ve siyasi birçok değişkenin göç üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kullanılabilir bir form kazanmıştır.

8.1. Çekim Modeli Yaklaşımı

Çekim Modeli Yaklaşımı, sosyal bilimlerin farklı yönlerini analiz etme hususunda çeşitli faydaları beraberinde getirmektedir. Ticaret, göç veya doğrudan yabancı yatırımların açıklanması ile ilgili yapılan analizlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Esasen Newton'un yerçekimi yasasına dayanan Çekim Modeli Yaklaşımı, iki cisim arasındaki kuvvetin cisimlerin boyutuyla ve aralarındaki mesafeyle ters orantılı olduğu şeklindeki temel ilkesi, sosyal bilimlerde yer alan olgular açısından da geçerlidir. Göç çalışmaları için oluşturulan çekim modelleri, başlangıç ve varış noktası arasındaki göç için, başlangıç ve varış noktası popülasyonu ile doğru, uzaklığın karesi ile ters orantılı ilişki durumunu ifade etmektedir. Göç konusundaki bu açıklamanın temeli Ravenstein'in göç yasalarına dayandırılmaktadır. 1940'lı yıllardan sonra (göç akımları da dahil olmak üzere) birçok sosyal bilimler disiplini kapsayan Çekim Modeli Yaklaşımı, en yaygın kullanımı için aşağıdaki formatta ifade edilebilmektedir (Zülfikar Savcı, 2016: 109-110):

$$M_{ij} = \frac{P_i^{B1} P_j^{B2}}{D_{ij}^a} \quad (1)$$

Denklemden yer alan değişkenlerden M_{ij} , iki bölge arasındaki göç hareketini temsil etmektedir. P_i ve P_j , çıkış ve varış noktasındaki nüfusu gösterirken; D_{ij} ise i ve j arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. 1960'lardan bugüne gelindiğinde göç konusundaki araştırmaların biçim değiştirdiği ve sezgisel hipotezlerden ziyade test edilen hipotezlere dönüştüğü görülmektedir. Böylelikle Çekim Modeli Yaklaşımı da, davranışsal içerikler ve göç üzerinde etkili olduğu varsayılan değişkenler ile değişim göstermiştir. 1960'lı yıllardan başlayarak göç literatüründe oldukça yaygın bir biçimde yer alan değiştirilmiş Çekim Modeli Yaklaşımları, temel çekim modeline bazı değişkenler eklemektedir. Ek değişkenler ile oluşturulmuş Çekim Modeli için aşağıdaki denklemin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Greenwood, 2005: 727):

$$M_{ij} = \ln B_0 + B_1 \ln D_{ij} + B_2 \ln P_i + \ln P_j + \ln Y_i + \ln Y_j + \sum_{n=1}^m B_{in} \ln X_{in} + \sum_{n=1}^m B_{jn} \ln X_{jn} + e_{ij} \quad (2)$$

Denklemden yer alan Y değişkeni gelir faktörünü göstermektedir. X değişkeni ile ifade edildiği üzere, denkleme eklenen diğer parametreler işsizlik oranları, kentleşme, çeşitli kamu harcamaları ve/veya vergi ölçüleri gibi diğer birçok faktörü temsil etmektedir (Greenwood, 2005: 727).

Çekim modelleri, bölgesel olarak belirli bir kategoriye (örneğin ekonomik) ilişkin akışların boyutunu -başlangıç bölgesinden bir varış noktasına kadar- ve her iki bölge için karakteristik olan açıklayıcı değişkenler arasında meydana gelen ilişkileri tanımlar. Açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi, kaynak bölgelerden akışları etkileyen itici faktörler ve göçleri hedef bölgelere çeken çekici faktörler bağlamında değerlendirilir. Ek olarak, çekim modelleri, bölgesel birimler arasındaki bir mesafenin rolünün dikkate alınmasına (coğrafi ve zamansal olarak) olanak tanımaktadır (Pietrzak ve Wilk, 2012: 113).

Göç hareketlerini konu alan çekim modelleri için genellikle bir fayda maksimizasyonu modelini temsil ettikleri söylenebilir. Oluşturulan fayda modeli, bir bireyin belirli bir ülkede yaşamaktan elde ettiği faydayı, alternatif destinasyonlara taşınması durumunda elde etmesi beklenen faydaya kıyasla ortaya koyar.

Karşılaştırma durumu, hem beklenen faydayı (daha yüksek beklenen kazanç gibi varış noktasının cazip ediciliğini artıran faktörleri) hem de çıkış noktasından varış noktasına göçün maliyetlerini (mesafe veya olumsuz göç politikaları gibi) içerir. Fayda modeli ayrıca, her bir seçimle ilişkilendirilmiş ve bireysel faydanın gözlemlenmemiş faktörlerini içeren bileşenden meydana gelmektedir.

Fayda maksimizasyonu modelinin bir diğer varsayımı, bir varış noktasının çekiciliğinin göçten etkilenmemesi gerektiğidir. Örneğin, belirli bir varış yeri, göç hareketi için başka bir bölgeye göre daha düşük işsizlik oranına sahiptir ve bu yüzden çekiciyse, bu bölgeye gerçekleşen yoğun göç hareketleri bu bölgedeki işsizliği artırabildiği gibi; göçün başladığı bölgedeki işsizliği de azaltabilmektedir. Böyle bir durumda göç hareketleri için çekici faktörler ortadan kalkabilmektedir ve bu varsayım çekim modellerinin açıklayıcılığı açısından önemli bir teorik gerektir.

Tablo 8.1.'de Çekim Modeli Yaklaşımının avantaj ve dezavantajları gösterilmektedir.

Tablo 8.1. Çekim Modeli Yaklaşımının Avantaj ve Dezavantajları (Ramos, 2016: 1-2)

Avantajlar	Dezavantajlar
Çekim modelleri, özellikle ticaret, göç veya sermaye olmak üzere ülkeler arasındaki akışların belirleyicilerini anlamak için sezgisel bir çerçeve sağlamaktadır.	Çekim modellerinin tahmininde, elde edilmesi her zaman kolay olamayabilen ülke çiftlerinin ayrıntılı verilerine, diğer bir ifadeyle aralarında doğrudan akış sağlanan iki belirli ülkeye ilişkisin verilere ihtiyaç duyulmaktadır.
Çekim modelleri, rastgele fayda en çoklama modelleri gibi teorik modellerden kolaylıkla türetilmektedir.	Çekim modelleri, negatif veya sıfır değerlerini içeren veri kümelerini kullanırken (çözümüne ilişkin çalışmalar olsa da) bazı zorluklar ile karşılaşabilmektedir.
Enstrümantal değişkenlerin veya sabit etkilerin kullanımı gibi çekici modelleri ile ilişkisi analitik zorlukları hesaba katmak açısından birden fazla yöntem kullanılabilir.	Çekim modeli sonuçlarının daha önce belirlenen bir politika perspektifinden yorumlanabilmesi, verilerin eksiksizliği ve verileri etkileyen diğer faktörler ile ilgili sorunlar nedeniyle her zaman kolay olamayabilmektedir.
Ampirik modeller, farklı kontrol ve politika değişkenlerini içerebilmek açısından rahatlıkla genişletilebilmektedir.	

Çekim Modeli Yaklaşımı, yapılan araştırmalar açısından çalışmanın değişkenlerini tanımlama, amaç doğrultusunda çalışmanın sınırlarını belirleme ve genel kapsamı temsil etme özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, bilhassa sosyal bilimlerde iki bölge arasındaki etkileşimi açıklamaları ve sosyal bilimlerin birçok meselesi ile ilgili çeşitli yöntemlerle araştırmacılara analiz etme olanağı tanıması yönüyle oldukça kullanılabilir.

8.1.1. Çekim Modeli Yaklaşımının Temel Varsayımları

Çekim Modeli Yaklaşımı, bugüne değin yapılan birçok araştırmanın referans modeli olarak kullanılmıştır. Yapılan araştırma alanlarından birisi olan göç konusu, Çekim Modeli Yaklaşımı ile açıklanabilecek olgulardan birisidir. Model, göreceli olarak daha iyi performans göstermesi yönü ile ampirik göç analizlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler, Çekim Modeli özelinde çıkış ve varış noktasındaki nüfus ve iki bölge arasındaki mesafe olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle Çekim Modeli'nin kapsamı doğrultusunda ele alınan değişkenler ve göç hareketleri arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilmektedir (Bindak, 2015: 113):

- **M_{ij} , Göç Eden Kişi Sayısı (Göç Büyüklüğü):** İki bölge arasında referans dönemde gerçekleşen göç hareketlerini temsil etmektedir. Çekim Modeli için bağımlı (açıklanan) değişkeni temsil etmektedir.
- **P_i , Çıkış Noktasındaki (Menşe Ülke) Nüfusu:** Göç hareketinin başladığı noktadaki nüfusu ifade etmektedir. Menşe ülke nüfusu, göç büyüklüğünün pozitif bir fonksiyonudur. Başlangıç noktasındaki nüfus arttıkça göç hareketlerinin de artacağı varsayılmaktadır.
- **P_j , Varış Noktasındaki Nüfus:** Göç hareketlerinin tamamlandığı bölgedeki nüfusu ifade etmektedir. Varış noktasındaki nüfus, göç büyüklüğünün pozitif bir

fonksiyonudur. Varış noktasındaki nüfus arttıkça göç hareketlerinin de artacağı varsayılmaktadır.

- **Dij, İki Bölge Arasındaki Mesafe (Göç Yolu):** Göçün başladığı ve tamamlandığı bölge arasındaki mesafeyi temsil etmektedir. Mesafe değişkeni, göç büyüklüğünün negatif bir fonksiyonudur. İki bölge arasındaki mesafe arttıkça göç hareketlerinin azalacağı varsayılmaktadır.

Greenwood (2005)'inek faktörlerle genişlettiği Çekim Modeli'nde iki ülkenin gelir düzeyleri ve diğer ekonomik faktörleri de yer almaktadır. Bu noktada genel kabul görmüş olan Çekim Modeli Yaklaşımı, birinci aşama olarak adlandırılabilenimiz düzeyde genişletilmektedir. Başka bir ifade ile Çekim Modeli Yaklaşımı'na nüfus ve mesafe değişkenlerinin yanında ekonomik koşullarla ilgili bir değişken olan gelir düzeyi ve diğer ekonomik göstergeler eklenmektedir.

8.1.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Yaklaşımı

Öncelikle dış ticaret ile ilgili analizlerde kullanılan Çekim Modeli, sonraki yıllarda ülkeler arasındaki finansal akışlar ve göç gibi alanlar için de kullanılabilir hale gelmiştir. İlerleyen evrelerde tek bir zaman dilimi için gerçekleştirilen yatay kesit analizlerine zaman boyutunun da dahil edilmesi ile panel veri analizlerinde de Çekim Modeli Yaklaşımına sıkça rastlanmaya başlanmıştır (Gül ve Yerdelen Tatoğlu, 2019: 50-51).

Araştırma alanı ve yöntemi noktasında gelişim gösteren Çekim Modeli Yaklaşımı ile ilgili olarak zaman içerisinde değişen durumlar bunlarla sınırlı değildir. Süreç içerisinde ortaya konulan çalışmalarda, göç üzerinde etki gösterdiği varsayılan değişkenler ile türetilmiş çekim modelleri de kullanılmıştır (Bindak, 2015: 113).

Ek faktörler olarak adlandırılabilen olan ve iki bölge arasındaki farklar açısından, daha yüksek ücret, düşük işsizlik oranı, güvenli bir yaşam, siyasi haklar ve iyi diğer koşullara ait beklentiler, göç kararı üzerinde çekme veya itme etkisi gösteren faktörler olarak kabul edilmektedir (Ramos, 2016: 2).

Aşağıdaki Tablo 8.2.'de, Çekim Modeli Yaklaşımı'na ek olarak, göç üzerinde itici ve çekici etki gösterebileceği varsayılan değişkenler belirlenen kıstaslar ile gösterilmektedir.

Tablo 8.2. Göçün İki Bölge Arasındaki İtici ve Çekici Faktörleri
(Ramos ve Suriñach, 2013: 9)

Grup/Faktör	İtici Faktörler	Çekici Faktörler
Demografik	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Nüfus Artışı ❖ Yüksek Doğurganlık Oranı 	
Coğrafik	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Uzaklık ❖ Ortak Sınır 	
Sosyal, Tarihi ve Kültürel	<ul style="list-style-type: none"> ❖ İnsan Hakları İhlalleri ❖ Etnik, Cinsiyet ve Dini Ayrımcılık 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Aile Birleşmeleri ❖ Diaspora ❖ Ayrımcılıktan Kurtulma ❖ Ortak Dil ❖ Kolonyal İlişki
Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Yoksulluk ❖ İşsizlik ❖ Düşük Ücretler ❖ Temel Sağlık ve Eğitimin Eksikliği 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Daha Yüksek Ücret Beklentisi ❖ Daha İyi Yaşamsal Koşullar ❖ Kişisel veya Mesleki Gelişim
Politik	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Çatışma, Emniyetsizlik ve Şiddet ❖ Kötü Yönetim ❖ Yolsuzluk 	

Tablo 8.2’de yer alan ve göç üzerinde etkili olduğu varsayılan değişkenlerin birçoğu insan yaşamını doğrudan ilgilendiren faktörler olarak sıralanmaktadır. Daha önceki genel kabul gören ve daha sonra ekonomik göstergeler ile genişletilen Çekim Modeli Yaklaşımı’nın, böylelikle diğer birçok faktörü içerebilecek bir model yapısına dönüştürülebileceği anlaşılmaktadır. Çünkü herhangi bir bölge veya ülkedeki çekici ve itici faktörlerde meydana gelecek değişiklikler, iki bölge arasındaki olumlu gelişmişlik farkların artmasıyla birlikte, bir göç hareketi için çekici veya itici faktör anlamına gelebilmektedir. Böyle bir durumda bahsedilen faktörler göç hareketleri üzerinde anlamlı bir açıklayıcı değişken olabilmektedir.

Sonuç itibarıyla konu ile ilgili literatür incelendiğinde, temel çekim modellerinin ilgili alandaki çalışma sayısı arttıkça yetersiz kaldığı görülmüş ve devam eden süreçte başta iktisadi faktörler olmak üzere birçok değişkenin dahil edilmesiyle referans model genişletilmiştir (Recepoglu, 2019: 124).

8.1.3. Çekim Modeli Yaklaşımında Yer Alan Açıklayıcı Değişkenler ve Göç İlişkisi

Çekim Modeli Yaklaşımı’nın sosyal bilimlerde kullanıldığı ilk dönemden bu yana çeşitli dönüşümler yaşadığı açıkça görülmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasi ve coğrafi anlamda yaşanan birçok olay, insan yaşamını etkilediği gibi, yaşam koşullarının bir fonksiyonu olan göç hareketlerini ve onu açıklamaya çalışan modelleri de etkilemiştir. Böylelikle yeni durumların beraberinde getirdiği yeni faktörler, göçün açıklanmasında kullanılan Çekim Modeli Yaklaşımı’na dahil olmuşlardır. Daha önceki bölümlerde Avrupa’ya yönelen göçün fonksiyonları olarak kabul edilen ve referans modelin genişletilmesinde kullanılan değişkenler, ekonomik, sosyal/kültürel ve siyasi arayışlar özelinde ele alınmıştır.

Gelir ve Gelir Dağılımı: Literatürde yer alan birçok çalışmada Çekim Modeli açısından ülkeler arasındaki göçün en etkili faktörünün ücretler arasındaki fark olduğu iddia edilmektedir (Çetin, 2019: 196).

Bir ekonomideki gelir düzeyi veya bir başka ifade ile ekonomik büyüklükler, göç akımlarını açıklama hususunda önemli bir yere sahiptir. Kaynak bölgedeki gelir düzeyinin artmasının iki bölge arasındaki göçü negatif olarak etkilemesi beklenirken; hedef bölgedeki gelir düzeyindeki yükselişlerin çekim etkisinden ötürü iki bölge arasındaki göç hareketlerini pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca zorunlu olarak gerçekleşen göçlerin dışında, gelir dağılımı konusunda yaşanan adaletsizlikler de daha iyi yaşam koşulları amacıyla kitlelerin göç etmelerine neden olmaktadır (Recepoglu, 2019: 125). Böylelikle iki bölge arasındaki göç için, göçün başladığı bölgedeki gelir artışının göç hareketleri üzerinde negatif, göçün tamamlandığı bölgedeki gelir düzeyininse pozitif bir etki göstermesi beklenmektedir. Ayrıca varış noktasının daha yüksek olduğu varsayımı altında iki bölge arasındaki gelir farklılıklarındaki artışların da, göçü özendirdiği varsayılmaktadır.

Mesafe: Mesafe faktörü ilk göç teorilerinden bugüne önemli bir göç fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Genel görüş, göç mesafesindeki artışın göç hareketlerini zorlaştırması nedeniyle azaltması yönünde oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle mesafe ve göç arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Nüfus: Göç ile nüfus arasındaki ilişki, iki farklı biçimde ifade edilmektedir. Birincide, emek faktörü olarak göç eden kişinin nüfusun daha az olduğu (buna bağlı olarak ücretlerin yüksek olduğu) bölgeye göç edişi, göç ile nüfus arasında negatif bir ilişkiyi varsaymaktadır. Bu konudaki ikinci görüş ise, göç kararı verecek kişilerin, - çeşitli geliş yapılar nedeniyle- nüfusun yüksek olduğu bölgelere doğru hareket ettiğini savunmaktadır ve göç ile nüfus arasında pozitif bir ilişki tanımlamaktadır.

İşsizlik ve İstihdam: Göç kararı verecek kişiler, işsizlik sürecinden kurtulabilmek ve iş bulabilmek için farklı yollar denemektedirler. Bu yollardan birisi de bir işe sahip olma umudunun yüksek olduğu yerlere göç etmektir. İşsiz durumda olan kişiler, itme-çekme hipotezi doğrultusunda istihdam olanağının yüksek ve sosyoekonomik imkânların olduğu bölgelere göç etme eğilimindedir (Çelik ve Arslan, 2018: 68).

Bu durumda genel kabule göre bir bölgedeki işsizlik artıyor ve istihdam azalıyorsa bu bölgeden diğer bölgelere göç hareketleri artış gösterirken; göç edenlerin hedef olarak belirlediği varış noktasındaki düşük işsizlik oranları ve yüksek istihdam düzeyi karşısında da benzer göç hareketlerinin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kentleşme: Kentleşme, belirli bir yerleşim alanında nüfusun artışına bağlı olarak yeni etkenlerin yaratılması ve yeni çözüm yollarının bulunmasını anlamına gelmektedir. Günümüzde ise gelişmekte olan ülkeler için gelişmenin en önemli göstergelerinden birisi kentleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kırsal yapıda meydana gelen bozulmalar ve kentin çekiciliği karşısında kentleşme süreci yaşanması olası bir durum haline gelmektedir (Yıldırım, 2004: 11).

Kentleşmenin ve kentleşmenin sağladığı olanakların çekici bir faktör olduğu ve varış noktasına olan göç eğilimini artırdığı söylenebilir. Kentleşme düzeyi arttıkça, göçün tamamlandığı bölgeye olan göç hareketleri artış göstermektedir ve kentleşme göçün pozitif bir fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır.

Eğitim: Çekim Modeli Yaklaşımı kapsamında yapılan açıklamalar doğrultusunda, göç edilen bölgeye ait eğitim ile ilgili olumlu tüm faktörler, göç kararı verecek kişiler için pozitif bir etki gösterebilmektedir ve eğitim konusundaki şartların iyileşmesinin göç hareketlerini artıracığı varsayılmaktadır.

Sosyal Ağlar: Yapılan teorik açıklamalar ve literatürdeki genel yargıyı referans aldığımızda, göç ve sosyal ağlar arasında, Çekim Modeli Yaklaşımı çerçevesinde pozitif bir ilişki tanımlanmaktadır. Göç kararı verecek kişilerin (bireysel veya kitlesel olarak) sahip olduğu sosyal ağlar güçlendikçe ve göç koşulları iyileştikçe, buna bağlı biçimde göç etme eğilimi de artmaktadır.

Güvenlik ve Siyasi İstikrar: Göç kararı alacak bireyler için güvenlik ve siyasi istikrar olgularının, Çekim Modeli Yaklaşımı kapsamında göçü artıran faktörler olduğu varsayılmaktadır. Herhangi bir bölgede (menşei ülke) güvenlik ve siyasi istikrar arttıkça

göç hareketi azalış göstermektedir. Aksi durumda, güvenlik açıklarının ve siyasi problemlerin olduğu bir ortamda insanlar başka bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadır.

Özgürlükler: Bir bölgede insanlara sağlanan özgürlük alanı genişledikçe, bu bölgeden ayrılan (göç eden) kişi sayısının azalacağı söylenebilir. Tam tersi olarak, bir bölgede insanlar ekonomik olarak özgürleşemedikçe, fikir ve inançlarını açıkça söyleme/yaşama imkânı kısıtlandıkça mevcut bölgeden diğer bölgelere göç hareketleri artış gösterecektir. Çekim Modeli Yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde, varış noktasındaki özgürlüklerin göç üzerinde pozitif etki gösterdiği varsayılmaktadır.

Ortak Sınır ve Dil: Coğrafi ve kültürel faktörler olarak değerlendirilebilecek ortak sınırın ve dilin varlığı, iki ülke arasındaki göç hareketlerini artıran faktörler olarak varsayılmaktadır. Ancak sınırları koruyan ve göç hareketlerini engellemeye yönelik politikalar sınır ortaklığını anlamsız hale getirebilmektedir.

Çekim Modeli Yaklaşımının ilgili literatüre katkı sağladığı noktalar arasında öne çıkan bir durum olarak, farklı değişkenler ile rahatlıkla genişletilebiliyor olması oldukça değerlidir. Çünkü her toplumun kendine ait kültürel değerleri, içerisinde barındırdığı özne koşulları bulunmaktadır. Bunun sonucunda tüm toplumlarda benzer göç nedenleri görülebilir ancak bunlar tamamen aynı değildir. O halde nüfus hareketlerinin nedenlerini anlamak için, toplumların sosyal ve kültürel yapılarının da incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla doğru açıklamalar ancak tüm etkenler bir arada değerlendirilebildiğinde ortaya çıkmaktadır (Öksüz, 2019: 23).

Çekim Modelini genel olarak ele aldığımızda, göç hareketleri üzerindeki faktörlerin geçerliliğini sınama hususunda, genel olarak doğru kurulan, güçlü biçimde anlamlı bir model olması beklenen sonuçtur.

9. AVRUPA'YA YÖNELEN GÖÇ HAREKETLERİNİN GENİŞLETİLMİŞ ÇEKİM MODELİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Çalışmanın ampirik analizinin yapıldığı bu bölümde, Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan en çok göç verenler olarak seçilmiş 6 ülkeden, Avrupa'nın en çok göç alan 10 ülkesine (Türkiye dahil) yönelen uluslararası göç hareketleri, sosyal bilimlerde yapılan birçok araştırmada kullanılan ve ek değişkenler ile türetilen Genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında incelenmektedir.

Çalışma kapsamında, birçok ampirik çalışmada kullanılan statik panel veri analizinden yararlanılmıştır. Tanımlanan modelin genel olarak ve modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerin modelin bağımlı değişkeni üzerinde anlamlı olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kullanılan panel veri analizi, aynı anda hem zaman hem de grup etkisini gösterebildiğinden çalışmanın yöntemi olarak seçilmiştir. Bu bölümde, ampirik literatürde yer alan değişkenler, 3 ayrı kriter özelinde ele alınırken, çalışmanın yöntem bilimine yer verilerek ve Genişletilmiş Çekim Modeli ile ilgili bulgular aktarılmakta; bulguların sonuçlarına dair değerlendirmeler yapılmaktadır.

9.1. Ampirik Literatür

Çekim Modeli ile yapılan analizlerin çok çeşitli olduğu ve uluslararası ticaretten göçe kadar birçok kavramın açıklanmasında kullanıldığı bilinmektedir. Çekim Modelini göç hususunda incelediğimizde, ulusal ve uluslararası literatürde yönde de bazı ayrımların mevcut bulunduğu görülmektedir. Çalışmaların kimisinde araştırmalar Çekim Modeli veya Çekim Modelinde yer alan bazı değişkenler (kısmi Çekim Modeli) kapsamında yapılırken, bazılarında (bu çalışmada olduğu gibi) Çekim Modeli genişletilerek kullanılmaktadır. Bir diğer grupta ise Çekim Modeli veya modeldeki değişkenleri bağımsız olarak ele almayan fakat çekici veya itici olarak tanımlanabilecek faktörlerle göç hareketlerini bir referans model kullanmadan inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Literatürü bu kriterler ile sınıflandırmak, konu ile ilgili ampirik geçmişi daha görebilmek adına yararlı olacaktır.

9.1.1. Çekim Modeli Kullanılan Çalışmalar

Göç hareketlerinin açıklanmasında Çekim Modeli ile ilgili analizlerin son yıllarda sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. İlgili çalışmalarda yazarların Çekim Modeli veya Çekim Modeli yaklaşımında yer alan değişkenleri sıklıkla kullandığı görülürken; bazı çalışmalarda kısmi Çekim Modeli ve ek değişkenlerle yapılan analizlere de rastlanmaktadır. Feridun (2007), farklı birçok ülkeden İsveç'e göçü, Çekim Modeli değişkenleri olan gelir ve işsizlik açısından ele aldığı çalışmasında 1980-2004 arasındaki dönemini panel veri analizi ile incelemiştir. ARDL sınır ve Granger nedensellik testleri ile yapılan analiz sonucularına göre, göç ve açıklayıcı değişkenler arasında uzun dönemli ilişki vardır. Göç ile gelir arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, işsizliğin göçün nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Hatton ve Williamson (2003), Afrika'dan OECD ülkelerine göçü, Çekim Modelinin değişkenlerinden olan gelir kriteri ve Afrika'daki hastalık durumu açısından panel veri analizi ile incelemiştir. Gelecek yıllar için, Afrika'da artan nüfusla birlikte oluşacak göç hareketini tahmin eden analiz sonucularına göre, 2025 yılına kadar Afrika'dan OECD ülkelerine gelir odaklı göç hareketlerinin artacağı öngörülmektedir. Bu baskının temel nedeni olarak, Afrika'da artan nüfus ve bunun sonucunda oluşacak gelir düşüklüğü ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada, Afrika'daki hastalıklarının kontrolünün göç üzerinde etki göstereceği belirtilmiştir. Afrika'da yayılan hastalıklar artış gösterirse göç hareketlerinin azalacağı öngörülmektedir. Hastalığın kontrol altına alınması durumunda ise Afrika'dan OECD ülkelerine göç hareketi hızlanabilecektir.

Helliwell (1997), 1988-1992 dönemi için panel veri analizi yöntemi ile Çekim Modeli Yaklaşımını kullanarak Kanada'nın ABD ve çevre bölgeleri olan göç hareketlerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre göç akımları nispi gelirle doğru orantılıyken sınır etkisi ile ters orantılıdır.

Iancu vd. (2017), Çekim Modelinde yer alan değişkenlerin bir kısmını ve diğer bazı ekonomik faktörleri bir araya getirerek 1995-2014 döneminde Romanya'dan seçilmiş AB ülkelerine göçü panel analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç veren ülke olan Romanya'nın geliri, sanayi istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımı arttıkça göç hareketleri azalmaktadır. Diğer yandan Romanya'daki işsizlik, Romanya'dan referans ülkelere göçü artırmaktadır.

Köseoğlu ve Artan (2020), 27 OECD ülkesine yönelen göç üzerine yaptığı çalışmada, Çekim Modelinde yer alan bazı değişkenler ve diğer faktörler ile 2000-2016 dönemini panel veri analizi ile incelemiştir. İşsizlik ve gelirin seçilmiş OECD ülkelerine göç üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen sonuçlara göre, işsizlik oranı göçü negatif, gelir değişkeni ise pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Wesselbaum ve Aburn (2019), 198 ülkeden 16 ülkeye göçü 1980-2015 dönemi için Çekim Modeli kapsamında incelemiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada farklı model varsayımları bir arada kullanılmıştır. Sabit etkiler modeline göre çalışmadan beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Gidilen bölgedeki gelir negatif etki gösterirken, göçün başladığı bölgedeki gelir göç üzerinde pozitif etki göstermektedir. Bölgeler arası mesafe modele dahil edildiğinde gidilen bölgedeki gelir, beklenen pozitif etkiyi gösterse de göçün başladığı bölgedeki gelir hâlâ pozitif etki göstermektedir. Üçüncü modelde ise beklenen etkiler tespit edilmiştir. Göç üzerinde başlangıç ve varış noktasındaki gelirin etkisi sırasıyla negatif ve pozitiftir.

Tablo 9.1.'de Çekim Modeli Yaklaşımını kullanan çalışmaların tablolaştırılmış hali gösterilmektedir ve yazar(lar), dönem, göçün yönü, açıklayıcı değişkenler ve bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 9.1. Çekim Modeli Analizi Kullanılan Çalışmalar

Yazar(lar)	Dönem	Göçün Yönü	Değişkenler	Bulgu(lar)
Feridun (2007)	1980-2004	Diğer Bölgelerden İsveç'e	Gelir ve İşsizlik	Gelir ve işsizlik oranı göç ile eş bütünleşiktir. Göç ve gelir arasında çift, işsizlikten göçe tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Hatton ve Williamson (2003)	2025 Dönemi Tahmini	Afrika'dan OECD Ülkelerine	Gelir (OECD) ve Hastalıklar	Gelir odaklı göç hareketleri artış gösterecektir ve hastalığın kontrolü göçü hızlandıracaktır.
Helliwell (1997)	1988-1992	Kanada'dan ABD ve Çevre Ülkelere	Gelir, Sınır Etkisi	Göreceli gelir farklılıkları göçü artırırken; sınır etkisi azaltmaktadır.
Iancu (2017)	1995-2014	Romanya'dan Seçilmiş AB Ülkelerine	Gelir, Yabancı Yatırımlar ve İşsizlik (Romanya)	Gelir, sanayi istihdamı ve doğrudan yabancı yatırımlar göçü azaltırken; işsizlik artırmaktadır.
Köseoğlu ve Artan (2020)	2000-2016	27 OECD Ülkesine	(OECD) Gelir ve İşsizlik	Gelir göçü artırırken; işsizlik azaltmaktadır.
Wesselbaum ve Aburn (2019)	1980-2015	Seçilmiş 198 Ülkeden 16 Ülkeye	Gelir ve Mesafe	Varış bölgesindeki gelir göçü artırırken; başlangıç bölgesindeki gelir ve mesafe azaltmaktadır.

9.1.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Kullanılan Çalışmalar

Çekim Modelini kullanarak yapılan göç analizlerinin birçoğunda belirtildiği üzere, göç hareketlerinin zaman içerisinde meydana gelen karmaşık yapısı nedeniyle, göçü etkilediği düşünülen değişkenlerde çeşitlenmeler yaşanmıştır. Bu nedenle literatürde sosyal, ekonomik, siyasi, coğrafi ve daha fazla alanla ilgili değişkenlerin eklendiği Çekim Modeli rastlanmaktadır. Genişletilmiş Çekim Modeli analizleri olarak adlandırılan bu çalışmaların, araştırılan literatürün büyük bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Abel vd. (2019), Asya'nın kendi içerisindeki, Asya'dan dışarıya ve Dünya'nın diğer bölgelerinden göç hareketlerini 1990-2015 dönemi için genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Asya içerisindeki göç için, nüfusun yoğun olduğu bölgelere göç hareketinin gerçekleştiği ifade edilmiştir. Gelir, göç eden stoku ve kolonyal ilişkiler değişkenleri göçü artıran unsurlar olarak sıralanırken; mesafe değişkeninin göçü azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Asya'dan diğer bölgelere göç için, gelir, göç eden stoku, sosyal ağlar ve nüfus göçü artırırken; mesafe değişkeni göçü azaltmaktadır. Son olarak diğer bölgelerden Asya'ya göç hareketlerinde, nüfus ve sosyal ağların göç üzerinde pozitif, göçün başladığı bölge ve mesafe değişkeninin ise negatif etki gösterdiği belirtilmiştir.

Agbola ve Acupan (2010), Filipinler'den diğer ülkelere göçün belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmalarında 1975-2005 dönemi için Çekim Modeli kapsamında yer alan değişkenler ve diğer olası çekici faktörleri panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, nüfus yoğunluğu göç üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ayrıca, Filipinler'deki gelir, ekonomik gelişmişlik ve yetişkin okuryazarlık düzeyi göçü azaltan faktörler olarak tespit edilmiştir.

Bertocchi ve Strozzi (2008), seçilmiş 14 ülke için 1870-2010 döneminde gerçekleşen göç hareketlerini Çekim Modelinde yer alan değişkenler ve kurumsal olan ve olmayan faktörler çerçevesinde panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada, ücret farklılıklarının göçü pozitif, tarımsal kesimin göçü negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında genç nüfustaki artışın da göçü azalttığı analizden elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Siyaset ve göç ile ilgili kurumların göç hareketleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki gösterdiği ve bu etkinin kurulan modelde yer alan açıklama düzeyini büyük ölçüde artırdığı belirtilmektedir.

Dedeoğlu ve Genç (2017), Türkiye'den 31 Avrupa ülkesine göçün nedenlerini 1960-2013 dönemi için Çekim Modeli yaklaşımını genişleterek panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre Çekim Modeli referans dönem ve ülkeler için geçerlidir. Modele göre, göç edilen ülke ile orijin ülkedeki (i) gelir, (ii) nüfus farkı göçü pozitif olarak etkilemektedir. Ayrıca Türkiye'den Avrupa'ya göç eden kişilerin, Türk nüfusun önemli seviyede olduğu ülkelere göç etmeyi daha fazla tercih ettikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

Clark vd. (2007), Dünya'nın çeşitli bölgelerinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne göçü 1971-1998 dönemi için Çekim Modeli kapsamında yer alan değişkenler ve diğer olası çekici ve itici faktörler özelinde panel veri analizi ile araştırmıştır. Çalışmada yer alan analizden elde edilen sonuçlara göre, diğer ülkelerden ABD'ye göç konusunda, gelir önemli bir faktördür. Göçe başlanan bölgedeki gelir azaldıkça göç hareketi artmaktadır. Başlangıç ülkesindeki eğitim, genç nüfus ve adaletsizlik arttıkça ABD'ye göç de artmaktadır. Mesafe değişkeni göçü azaltırken, ABD'deki göç stoku göçü artırmaktadır.

Çetin (2019), Orta Asya'dan Türkiye ve Rusya'ya göçü, 1990-2013 dönemi için Çekim Modeli ve diğer çekici faktörler kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, mesafe faktörü göçü azaltırken; gelir farklılıkları, tarihsel ve kültürel bağlar göç hareketlerini artırmaktadır.

Dinçer ve Muratoğlu (2014), Türkiye'den OECD ülkelerine gerçekleşen göçü inceledikleri çalışmalarında, referans dönem için 1960-2010 yıllarını seçerek Genişletilmiş Çekim Modeli yaklaşımı ve panel veri analizini kullanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ülkelerin gelirleri uluslararası göçlerin en önemli ekonomik belirleyicilerinden biri olmuştur. Bireysel veya toplumsal olarak alınan göç kararlarında yüksek gelir düzeyine ulaşmak temel motivasyon olmuş ve göç için göreceli olarak

daha yüksek gelire sahip ülkeler tercih edilmiştir. Nüfus konusunda genel yargı olan nüfusu yüksek ülkelerin göç vermesi, düşük ülkelerin göç alması hipotezi bu çalışma için doğrulanmıştır. Diğer yandan çalışmada, göç eden sayısı yüksek ülkelerin daha fazla tercih edildiği saptanmıştır. Son olarak iki ülke arasındaki mesafe ile göç eden kişi sayısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Fitzgerald vd. (2014), 1980-2006 dönemi için, seçilmiş 178 ülkeden 18 varış noktasına göçü, Çekim Modeli değişkenlerinin de yer aldığı birçok faktörü içerecek biçimde modelleyerek (Genişletilmiş Çekim Modeli) panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre gelir faktörü göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Ortak sınır, göç eden hakları ve göç politikaları göçü artıran anlamlı faktörler olarak belirlenirken; mesafe, işsizlik, gidilen bölgedeki nüfus ve yerleşim maliyetleri göçü azaltan açıklayıcı değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Kim ve Colen (2010), 1950-2007 dönemi için 17 Kuzey Avrupa ülkesine göçü Çekim Modeli yaklaşımına başka faktörler de ekleyerek panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre kaynak ülkenin nüfusu, bebek ölüm oranı ve ortak resmi dil göçü artırırken, ayrıca varış ülkesindeki düşük ölüm oranı da göçü artırmaktadır. İki ülke arasındaki mesafe ise göçü azaltmaktadır.

Koç ve Solmaz (2019), Türkiye ile seçilmiş 83 ülke arasındaki göçü Genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında 2016-2017 dönemi için panel veri analizi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre ülkeler arasındaki mesafe ve göçün başladığı bölgedeki gelir göçü negatif etkilerken, varış noktasındaki gelir düzeyi pozitif etkilemektedir. Ayrıca çalışmada, göç edenlerin aynı dinden olmaları da göç üzerinde anlamlı etki gösteren bir değişken olarak tespit edilmiştir.

Karemera vd. (2000), 1976-1986 dönemi için panel veri analizi yöntemi ile Çekim Modeli Yaklaşımını kullanarak Kanada ve ABD özelinde yaptığı çalışmada, ülkelerin nüfus oranları ve gelir düzeylerini göçü etkileyen en önemli faktörler olarak tespit edilmiştir. Göçün başladığı ülkenin nüfusu göçü negatif etkilerken, gelir farkları pozitif etkilemektedir.

Lewer ve Berg (2008), Çekim Modelini kullanarak 1991-2000 dönemi için 16 OECD ülkesinin aralarındaki göçü panel veri analiziyle incelemiştir. Gelir, mesafe ve nüfus değişkenlerinin göç üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, sosyal ve siyasi değişkenlere de yer verilmiş ve model genişletilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, gelir düzeyi, ortak dil, inançtaki benzerlik ve gidilen bölgedeki göç eden stoku, göç üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Mesafe değişkeni ise göç üzerinde negatif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Muratoğlu ve Muratoğlu (2016), Türkiye'den OECD ülkelerine göçü 1960-2010 dönemi için Çekim Modeline eklediği göç stoku değişkeni ve panel veri analizi ile incelemiştir. Türkiye'den OECD ülkelerine referans dönem içinde yapılan göç üzerinde, göç edilen ülkelerin gelirinin pozitif, Türkiye'deki gelirin ise negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca mesafe ile göç arasında negatif ve önceki göç stoku ile göç arasında pozitif bir ilişki olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer yandan göç edilen bölgedeki nüfus artışı göçü azaltırken, Türkiye'deki nüfus artışı göçü artırmaktadır.

Ortega ve Peri (2009), 1980-2005 yılları arasında 14 OECD ülkesine 74 ülkeden göç hareketini Çekim Modeline eklenen faktörler kapsamında panel veri analizi ile ele almışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, iki bölge arasındaki gelir farklılıkları göçü artırmaktadır. Göçün tamamlandığı bölgedeki istihdam oranı da göçü artıran bir faktör olarak elde edilmiştir. Ayrıca göç konusunda katı kabul politikaları uygulayan ülkelere yönelen göçün azalış gösterdiği ifade edilmektedir. Göçün başladığı ve tamamlandığı bölge arasındaki mesafe değişkeni ise göçü azaltan bir diğer faktör olarak tespit edilmiştir.

Pietrzak vd. (2012), Polonya ve çevre bölgeleri arasındaki göç akımlarını incelediği çalışmada genişletilmiş Çekim Modelini ilgili göç yolu için panel veri analizi ile 2004-2010 dönemini ele alarak test etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kişi başına GSYİH, yatırımlar, ortalama ücretler göçü pozitif ve anlamlı olarak etkilerken, işsizlik oranı ve bölgeler arasındaki uzaklık göçü negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Ramos ve Surinach (2013), Avrupa Birliği ve komşu ülkeler arasındaki göç hareketlerini Genişletilmiş Çekim Modeli yaklaşımı kapsamında 1960-2010 dönemini referans alarak panel veri analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, nüfus, bölgeler arasındaki mesafe ve ülkeler arasındaki ilişkinin göçü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, gelir farklılıkları, nüfus ve kolonyal ilişkiler göç hareketlerini artırırken; bölgeler arasındaki mesafenin göçü azalttığı tespit edilmiştir. Tablo 9.2.'de Çekim Modelini geliştirerek kullanan çalışmalar gösterilmektedir.

Tablo 9.2. Genişletilmiş Çekim Modeli Analizi Kullanılan Çalışmalar

Yazar(lar)	Dönem	Göçün Yönu	Değişkenler	Bulgu(lar)
Abel vd. (2019)	1990-2015	Asya'dan Dünya'nın diğer bölgelerine	Gelir, Nüfus, Mesafe, Göç Eden Stoku, Kolonyal İlişkiler Sosyal Ağlar	Gelir, kolonyal ilişkiler, sosyal ağlar ve nüfus göçü artırırken; mesafe faktörü gözü azaltmaktadır.
Agbola ve Acupan (2010)	1975-2005	Filipinler'den Diğer Ükelere	Gelir, Ekonomik Gelişmişlik, Nüfus Yoğunluğu, Yetişkin Okuryazarlık, Politik İstikrar (Filipinler)	Tüm faktörler göçü azaltmaktadır.
Bertocchi ve Strozzi (2008)	1870-2010	Seçilmiş Ülke	14 Ücret Farkı, Tarımsal Kesim, Genç Nüfus, Siyaset ve Göç Kurumları	Ücret farklılıkları, siyaset ve göç kurumları göçü artırırken; diğer faktörler azaltmaktadır.
Dedeoğlu ve Genç (2017)	1960-2013	Türkiye'den Avrupa Ülkesine	31 Gelir Farkı, Nüfus Farkı, Mesafe ve Sınır Ortaklığı	Gelir ve nüfus farklılıkları ile sınır ortaklığı göçü artırırken; mesafe azaltmaktadır.
Clark (2007)	vd. 1971-1998	Dünya'nın Farklı Bölgelerinden ABD'ye	Gelir (Göç Veren Bölge), Eğitim, Nüfus, Adaletsizlik, Mesafe, Göç Stoku	Gelir, eğitim ve göç stoku göçü artırırken; mesafe ve gelir göçü azaltmaktadır.
Çetin (2019)	1990-2013	Orta Asya'dan Türkiye ve Rusya'ya	Gelir Farkı, Nüfus, Mesafe, Tarihsel ve Kültürel Bağlar	Gelir farkı, nüfus, tarihsel ve kültürel bağlar göçü artırırken; mesafe azaltmaktadır.
Dinçer ve Muratoğlu (2014)	1960-2010	Türkiye'den OECD Ülkelerine	Gelir, Nüfus, Göç Eden Stoku, Mesafe	Gelir, nüfus ve göç eden stoku göçü artırırken, mesafe faktörü azaltmaktadır.
Fitzgerald vd. (2014)	1980-2006	Seçilmiş Ülkeden Varış	178 Gelir, Nüfus, Ortak Sınır, Göç Eden	Ortak sınır, göç eden hakları ve politikaları artırırken;

		Noktasına		Hakları, Maliyetleri	Göç	mesafe, işsizlik ve nüfus göçü azaltmaktadır.
Karemera vd. (2000)	1976-1986	Kanada ve ABD		Gelir, Mesafe, Özgürlükler	Nüfus, Enflasyon,	Göç edenler yüksek olduğu yerlere yönelmektedir. Mesafe, enflasyon ve özgürlük kısıtlamaları göçü azaltmaktadır.
Kim ve Colen (2010)	1950-2007	17 Avrupa Ülkesine	Kuzey	Nüfus, Bebek Oranı, Ortak Sınır	Mesafe, Ölüm Resmi Dil,	Tüm (sosyal) faktörler göç hareketini pozitif etkilemektedir.
Lewer ve Berg (2007)	1991-2000	16 Ülkesi	OECD	Gelir, Nüfus, Düzeyi, Stoku, ve İnanç	Mesafe, Eğitim Göç Eden Ortak Dil	Gelir, nüfus, ortak dil ve inanç, göç eden stoku göçü artırırken; mesafe azaltmaktadır.
Murtaoğlu ve Muratoğlu (2016)	1960-2010	Türkiye'de OECD Ülkelerine		Gelir, Mesafe, Stoku	Nüfus, Göç Eden	Türkiye'deki nüfus, varış noktasındaki gelir ve göç eden stoku göçü artırırken; diğer faktörler azaltmaktadır.
Ortaga ve Peri (2009)	1980-2005	74 Ülkeden 14 OECD Ülkesine		Gelir, İstihdam, Politikaları,	Mesafe Kabul	Gelir farklılıkları ve göç edilen bölgedeki istihdam göçü artırırken; mesafe ve katı göç politikaları göçü azaltmaktadır.
Pietrzak vd. (2012)	2004-2010	Polonya ve Çevre Ülkeler		Gelir, İşsizlik Ücretler Yatırımlar (Polonya)	Mesafe, Oranı, ve	Gelir, yatırımlar, ücretler göçü artırırken; işsizlik ve mesafe göçü azaltmaktadır.
Ramos ve Surinach (2013)	1960-2010	Avrupa Birliği ve Komşu Ülkeler		Gelir Farkı, Mesafe, İlişki	Nüfus, Kolonyal	Gelir farkı, nüfus ve kolonyal ilişkiler göçü artırırken; mesafe azaltmaktadır.

9.1.3. Referans Model Kullanmayan Çalışmalar

Göç hareketlerinin bağımlı değişken olarak yer aldığı çalışmaların bir bölümünde, Çekim Modeli gibi bir model kullanılmadan göç hareketlerinin ampirik olarak araştırıldığı görülmektedir.

Czaika ve Parsons (2017), 2000-2012 dönemi için 10 OECD ülkesine göçü yüksek vasıflı işgücü göçü bir referans model kullanmadan çekici ve itici faktörler kapsamında panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç edenler için hükümetlerin belirlediği kalıcı ikamet izinleri yüksek vasıflı işçilerin göçünü

artırırken, göç edenler açısından niteliği düşürmektedir. Çünkü kalıcı ikamet izni vasıfsız göç eden grubunu daha fazla çekmektedir. Ancak diploma ve sosyal güvenlik anlaşmaları, her iki göç grubu için de çekici bir faktörken, vasıflı işgücünü daha çok göçe teşvik edeceğinden göç edenler arasındaki niteliği artırmaktadır.

DeWaard vd. (2012), Avrupa'daki göç hareketlerini 27 Avrupa ülkesi ve Norveç için Göç Sistemleri Teorisi kapsamında ele aldığı çalışmada, 2003-2007 dönemini referans almış ve kümeleme analizinden yararlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, nüfus ve işsizlik oranları göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Göçün başladığı bölgedeki işsizlik ile göç arasında negatif bir ilişki bulunurken, insanların nüfusun daha kalabalık olduğu bölgelere göç eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Drabo ve Mbaye (2011), gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen göç hareketlerini 1950- 2010 dönemi kapsamında referans bir model kullanmadan menşei ülkedeki faktörler ve panel veri analizi ile incelemiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, göçün başladığı bölgedeki doğal afetler ve sivil savaşlar göç hareketlerini artırmaktadır. Ayrıca çıkış noktasındaki gelir düzeyi, göç hareketini azaltan bir faktör olarak tespit edilmiştir.

Drabo ve Mbaye (2015), gelişmekte olan ülkelere OECD ülkelerine göçü, 1900-2010 dönemi, göç-doğal felaketler ve eğitim faktörü açısından belirli bir model kapsamı olmadan panel veri analizi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre doğal felaketler göç hareketlerini pozitif yönde etkilemekte/artırmaktadır. Ayrıca eğitim açısından vasıflı kişiler için yapılan analize göre, göçün başladığı bölgedeki gelir azaldığında göç hareketleri artmaktadır. Bu durum, çalışmada, gelişmekte olan ülkelere OECD ülkelerine göçün beyin göçü özelliği taşıdığı biçiminde ifade edilmiştir.

Groöschl ve Steinwachs (2017), 1980-2010 dönemi için 226 göç veren ülkenin göç hareketlerini Çekim Modeli değişkenleri ve doğal felaketlerin etkisi açısından panel veri analizini kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre, deprem, volkanik patlama vb. etkileri içeren tehlike indeksi için istatistiksel olarak anlamlı sonuç bulunamamıştır. Ancak göç edilen bölgedeki bir sivil savaş ve göç mesafesi, göç hareketlerini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Göçü başladığı bölgedeki bir sivil savaş ve göç edilen bölgedeki kullanılan dilin ortak olması, göç hareketlerini artırmaktadır.

Kurt (2019), 30 OECD ülkesi için 2000-2014 yılları arasındaki göç hareketlerini, bir referans model kullanmadan küreselleşme ve göç ilişkisi kapsamında Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi ile incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre ekonomik ve sosyal küreselleşme ile göç arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca politik küreselleşmenin göç ile ilişkisi açısından, göçten politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Massey ve Espinosa (1997), 1987-1992 döneminde Meksika'dan Amerika'ya göç konusunda göç eden ağlarının göç üzerindeki etkilerini referans model kullanmadan regresyon analizi ve iki değişkenli probit denklemi yöntemi ile araştırmışlardır. Neo-Klasik fayda-maliyet analizi yerine sosyal sermaye teorisi ve yeni göç ekonomisi tarafından tanımlanan değişkenlerle, ilk kez, tekrar ve bir yıl içinde Meksika'ya geri dönüş olarak tanımlanan göçleri inceleyen çalışmada, 25 Meksikalı gruptan toplanan veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, göç eden ağlarını temsil eden, göç edilecek yerdeki aile ve kardeşlerin varlığı ile göç edenlerin o toplumdaki yüzdesi ilk göç hareketini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Naude (2008), Sahra Altı Afrika ülkelerinin vermiş olduğu göçleri, 1965-2005 dönemi için panel veri yöntemiyle iç çatışma, felaket ve işsizlik özelinde incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, iç çatışma ortamı ve yaşanan doğal felaketler göç hareketini artırmaktadır. Milli gelirdeki artış ise göçü azaltmaktadır; başka bir ifadeyle işsizlikteki azalışlar göç hareketini azaltmaktadır. Bu durumda işsizlik ve göç arasında negatif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Seki ve Bektaş (2018), Afrika'dan en çok göç alan 10 Avrupa Birliği ülkesi için 2012-2014 yıllarını referans model kullanmadan panel veri ile analiz etmiştir. Analizde, Afrika'daki kişi başına gelirin göçü artırdığı sonucunda ulaşılmıştır. Çalışmada, ayrıca Avrupa Birliği ülkelerindeki kişi başına düşen gelir, işsizlik oranı ve mesafenin

anlamsız olduğu görülmektedir. Beklentilerin aksi olarak gerçekleşen bu durum, Afrika'dan Avrupa Birliği'ne göçün planlı olarak değil, bir kaçış biçiminde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır.

Tubadji ve Nijkamp (2015), Avrupa Birliği'nin 1995 yılındaki genişlemesinde yer alan ülkeler (EU15) için göç hareketleri üzerinde kültürel ortaklıkların olası etkilerini göç yoğunluğu özelinde referans model kullanmadan 1981-2004 dönemi için panel veri analizi ile incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, kültürel etkiler göç için bir çekim etkisi oluşturmaktadır.

Zülfikar Savcı (2019), Türkiye'den Avrupa ülkelerine göçün belirleyicilerini incelediği çalışmada, 1960-2010 dönemini referans model kullanmadan panel veri ile analiz etmiştir. Kalkınma ve göç arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'den Avrupa'ya doğru oluşan göç koridorunun en önemli belirleyicisi daha önce göç eden göç eden stokudur. Ayrıca Türkiye'den göç edilen ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri bakımından, gidilen ülkelerin kalkınmışlık düzeyinin göç kararında anlamlı bir etkisinin bulunduğu görülmektedir. Tablo 9.3.'te Çekim Modelini referans almayan çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 9.3. Referans Model Kullanmayan Çalışmalar

Yazar(lar)	Dönem	Göçün Yönü	Değişkenler	Bulgu(lar)
Czaika ve Parsons (2017)	2000-2012	10 OECD Ülkesine	Kalıcı İkamet İzinleri, Diploma ve Sosyal Güvenlik Anlaşmaları	Kalıcı ikamet izinleri vasıfsız, diploma ve sosyal güvenlik anlaşmaları vasıflı göç edenleri çekmektedir.
DeWaard vd. (2012)	2003-2007	27 Avrupa ve Norveç Ülkesi	Nüfus ve İşsizlik Oranı	Göç veren bölgedeki işsizlik göçü azaltırken, göç alan bölgedeki nüfus göçü artırmaktadır.
Drabo ve Mbaye (2011)	1950-2010	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelir, Doğal Afet, Sivil Savaşlar	Göç veren bölgedeki gelir düzeyi göçü azaltırken; doğal afet ve savaşlar artırmaktadır.
Drabo ve Mbaye (2015)	1900-2010	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelir, Doğal Afet, Eğitim	Göç veren bölgedeki gelir azalışı ve doğal afetler göçü artırmaktadır.
Groöschl ve Steinwachs (2017)	1980-2010	226 Göç Veren Ülke	Mesafe, Deprem, Volkanik Patlama, Sivil Savaş, Ortaklığı	Göç edilen bölgedeki sivil savaş ve göç mesafesi göçü azaltırken; göç veren bölgedeki sivil savaş ve dil ortaklığı göçü artırmaktadır. Deprem, volkanik patlama gibi değişkenlerle oluşturulan tehlike endeksi anlamsız bulunmuştur.
Kurt (2019)	2000-2014	30 OECD Ülkesi	Küreselleşme	Ekonomik ve sosyal küreselleşme ile göç arasında çift, politik küreselleşme ile göç arasında tek yönlü

						nedensellik ilişkisi vardır.
Massey ve Espinosa (1997)	1987-1992	Meksika'dan Amerika'ya (Zaman Serisi Analizi)	Göç Ağları	Eden	Göç eden hareketleri	ağları göç ilk üzerinde anlamlıdır.
Naude (2008)	1965-2005	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	İşsizlik, Çatışma Doğal Felaket	İç ve	İşsizlikteki azaltırken, doğal felaketler artırmaktadır.	azalış göçü çatışma ve felaketler
Tubadji ve Nijkamo (2015)	1981-2004	EU15 Ülkeleri	Kültürel Endeksi	Çekim	Kültürel çekim endeksi ile göç hareketleri arasında pozitif bir ilişki vardır.	
Seki ve Bektaş (2018)	2012-2014	Afrika'dan En Çok Göç Alan AB Ülkeleri	Gelir, Oranı, Mesafe	İşsizlik	Yalnızca Afrika'daki gelir faktörü anlamlıdır ve göçü artırmaktadır.	gelir göçü
Zülfikar Savcı (2019)	1960-2010	Türkiye'den Avrupa Ülkelerine	Göç Stoku Kalkınma Düzeyi (Avrupa)	Eden ve	Göç eden hareketlerinin belirleyicileridir.	stoku ve düzeyi göç

9.2. Ampirik Analiz

Ampirik araştırmanın en önemli kademelerinden birisi, değişkenlere ait verilerin bir araya getirilmesidir. Güvenilir kaynaklardan ve doğru biçimde elde edilen verilerin yanında, kullanılacak modele uygun bir şekilde verilerin toplanması da ampirik analizin güvenilirliğini büyük oranda etkilemektedir. Bu noktada ekonometrik analizlerde kullanılan üç tür verinin tanımlanması gerekmektedir. Bunlar, zaman serisi, yatay kesit ve panel veri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Zaman serisi verisi, değişkenlere ait değerleri gün, ay, yıl gibi zaman birimlerine göre değişim içeren veri türüdür. Yatay kesit veri ise zamanın belirli bir noktasında, farklı birimlerden toplanan verilerin adıdır. Bahsedilen birim ifadesi, birey, hane halkı, sektör, ülke gibi ekonometrik birimleri içermektedir. Panel veri ise, N sayıda birim ve her birime karşılık gelen T sayıda gözlemi içermektedir. Ekonometrik analizlerde farklı nedenlere bağlı olarak yatay ve zaman serisi verilerinin ayrı ayrı kullanılması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda tek bir boyutun yetersiz olması yatay kesit ve zaman serisi verilerinin birlikte kullanımını sağlayan panel verisini gündeme getirmiştir. Yatay kesit veri, birçok birim için tek bir dönem için bilgi verirken; zaman serisi verisi sadece bir birimin dönemlere göre bilgisini ifade etmektedir. Böyle bir durumda hem dönemlere hem de birimlere göre bilgilerin elde edilmesi isteniyorsa, panel veri kullanımı gereklidir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 1-3).

Bu çalışmada, panel veri analizi türlerinden birisi olan, statik panel veri analizinden yararlanılmaktadır. Belirlenen birden fazla ülkenin diğerine göçü (yatay kesit veri) birden fazla dönemi içeren yıllar arasında (zaman serisi verisi) inceleniyor oluşu panel veri analizi kullanımını zorunlu hale getirmektedir.

Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit verilerini bir arada kullanmanın dışında, diğer birçok avantaja sahiptir. Bu avantajlar şu şekilde sıralanmaktadır (Baltagi 2005: 4-7).

1. Panel veri, bireysel heterojenliği kontrol etmektedir. Bu heterojenliği kontrol etmeyen zaman serisi ve yatay kesit verileri, yanlış sonuçların elde edilmesine neden olma riski taşımaktadır.
2. Panel veri, ayarlama dinamiklerini daha iyi incelemektedir.

3. Panel veri, salt zaman serisi ya da yatay kesit verilerinde kolayca belirlenemeyen etkileri daha iyi tanımlayabilmektedir.
4. Panel veri modelleri, oldukça karmaşık davranışsal modellerin oluşturulması ve test edilmesine imkân tanımaktadır.
5. Kişiler, firmalar, haneler hakkında toplanan mikro panel veriler, makro düzeyde ölçülen benzer değişkenlerden daha doğru sonuçlar vermektedir.
6. Makro düzeydeki panel veri ise daha uzun zaman serilerini içermektedir ve zaman serisinde görülen dağılım probleminin aksine panel birim kök testleri daha standart asimptotik dağılıma sahiptir.

Panel veri setleri, ekonomik araştırmalar için birçok önemli noktayı içermektedir. Panel veriler genel olarak araştırmacılara çok sayıda veri noktası vererek serbestlik derecesini artırır ve açıklayıcı değişkenler arasındaki doğruluğu azaltarak ekonometrik tahminlerin verimliliğini artırmaktadır. (Hsiao, 2003: 3).

Aşağıda ifade edildiği üzere, panel veri analizi denkleminde, Y bağımlı değişkeni, X 'ler bağımsız değişkenleri ifade ederken; α sabit ve β 'lar açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını göstermektedir. Değişkenlerin altında yer alan i ve t ifadeleri, denklemin yatay kesit ve zaman serisi özelliklerini birlikte içerdiğini göstermektedir (Baltagi 2005: 11).

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad (3)$$

$$i = 1, 2, \dots, N \quad (4)$$

$$t = 1, 2, \dots, T \quad (5)$$

9.2.1. Model

Bu çalışmada, göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan ve gelir, nüfus ve mesafe değişkenlerini içeren çekim denklemi (Model 1) ve birçok alandan gösterge olabilecek değişkenlerin Model 1'e dahil edilmesiyle oluşturulan Genişletilmiş Çekim Modeli kullanılmaktadır (Model 2). Bahsedilen Model 1 (Çekim Modeli) ve Genişletilmiş Çekim Modeli (Model 2) ayrı ayrı sınanacaktır. Böyle bir yöntemin tercih edilmesinin sebebi, çekici veya itici olarak değerlendirilebilecek ek değişkenlerin Çekim Modeli üzerindeki etkisi görebilmektir.

Çıkış ve varış noktaları arasındaki göç hareketlerini açıklayan çekim modellerinin ampirik uygulamalarında en yaygın kullanım, modelin doğal logaritmasını alarak dönüştürmek ve elde edilecek log-lineer modeli en küçük kareler yöntemi ile tahmin etmektir (Ramos ve Suriñach, 2013).

Genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında gerçekleştirilecek ampirik analizde, öncelikle modelin sahip olduğu özellikler tespit edilecek ve ardından model için, test edilebilir bir modelin sağlanması gereken ilgili varsayımların geçerliliği sınanacaktır. Tespit testlerinden elde edilecek bilgiler ışığında, modelde yer alan her bir açıklayıcı değişken ile modelin bağımlı değişkeni arasındaki ampirik ilişkiyi ortaya koyan uygun regresyon analizi uygulanacaktır. Yapılan ampirik analizde panel veri analizlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılabilen Stata/MP 14.0 paket programından yararlanılacaktır.

9.2.2. Veri Seti

Ampirik çalışmada, en çok göç veren Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan 6 ülkenin, Türkiye'nin de içinde yer aldığı en çok göç alan 10 Avrupa ülkesine göç hareketlerine ait veriler kullanılmaktadır. Göç hareketlerini temsil eden veriler için bir bölgeden diğer bölgeye yönelen toplam göç eden kişi sayısı seçilmiş; göç hareketlerini açıklamak için çeşitli, sosyal, ekonomik, coğrafi ve siyasi faktörler bir araya getirilmiştir. Diğer yandan göç üzerinde etkisi bulunduğu düşünülen ve literatürde yer alan kukla değişkenlere analizde yer verilmiştir. Ayrıca, daha önceki bölümlerde olası çekim faktörü olarak

belirtilen eğitim faktörü ile ilgili sağlıklı verilere ulaşamadığından ve ulaşılabilen eğitim endeksi verisi modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yarattığından modelden çıkartılmıştır. Somali ve Sudan'dan Türkiye'ye göç için 2019-2020 ve Suriye'nin gelir faktörü için 2020 verisi bulunamadığından, dengesiz panel veri analizi kullanılmıştır.

Çeşitli kaynaklarının yayınladığı verilerin toplanması ile 2015-2020 dönemi kapsamında oluşturulan ve doğal logaritmik değerleri tanımlanan serilere ait bilgiler Tablo 9.4'te gösterilmiştir.

Tablo 9.4. Analizde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Değişkenler	Açıklama	Verinin Kaynağı
LMGR	İki ülke arasında göç eden toplam kişi sayısı (sığınmacı, mülteci ve göçmen)	Birleşmiş Milletler
LY ₁	Göç veren ülkeye ait kişi başına düşen milli gelir (\$)	Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler
LY ₂	Göç alan ülkeye ait kişi başına düşen milli gelir (\$)	Dünya Bankası
LDST	Göç veren ve alan ülkelerin başkentleri arasındaki mesafe	CEPII
LPOP ₁	Göç veren ülkeye ait nüfus	Dünya Bankası
LPOP ₂	Göç alan ülkeye ait nüfus	Dünya Bankası
LUE ₁	Göç veren ülkeye ait işsizlik oranı	Dünya Bankası
LUE ₂	Göç alan ülkeye ait işsizlik oranı	Dünya Bankası
LMS ₂	Göç alan ülkeye ait göç eden stoku	Birleşmiş Milletler
LUR ₂	Göç alan ülkeye ait kentleşme oranı	Dünya Bankası
LPOL ₂	Göç alan ülkeye ait siyasi istikrar endeksi	Dünya Bankası
LEF ₂	Göç alan ülkeye ait ekonomik özgürlük endeksi	The Heritage Foundation
LSEC ₁	Göç veren ülkeye ait güvenlik tehditleri endeksi	Theglobeconomy.com
DBRD _{1,2}	Göç veren ve alan bölgeler için ortak sınır kukla değişkeni	https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/dunya-siyasi-haritasi--1562.pdf , (15.02.2022).
DLNG _{1,2}	Göç veren ve alan bölgeler için ortak dil kukla değişkeni	(Bakır ve Pekin, 2019: 11 – Kayıran ve Saygın, 2011: 281 – Temizyürek ve Boylu, 2015: 95 – Bingöl, 2013: 83 – Hoşca, 2020: 81 – Temizyürek, 2016: 163)

Tablo 9.4.'te açıklamaları gösterilen DBRD ve DLNG değişkenleri ortak sınır ve dilin varlığını gösteren kukla değişkenlerdir. Göç bölgeleri arasında ortak sınır ve dilin olması durumunda 1, olmaması halinde 0 değerini almaktadır. LMGR, LY₁, LY₂, LD, LP₁ ve LP₂ değişkenleri, genel Çekim Modelini göstermektedir. Diğer tüm değişkenlerin modele eklenmesiyle birlikte, Genişletilmiş Çekim Modeli elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilk 5 değişkeni içeren denklem Model 1, tüm değişkenleri içeren denklem Model 2 olarak incelenecektir. Analizde yer alan referans ülkeler, Dünya'nın göç konusunda yoğun hareketliliğin yaşandığı bölgeler olarak seçilmişlerdir.

Göç verme ve göç alma konusunda en çok göçün yaşandığı bu ülkeler, Tablo 9.5. ve 9.6.'da gösterilmektedir.

Tablo 9.5. Analizde Yer Alan ve Göç Veren Ülkeler
Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan Seçilen Ülkeler

- 1.Somali
- 2.Sudan
- 3.Suriye
- 4.Irak
- 5.İran
- 6.Afganistan

Tablo 9.6. Analizde Yer Alan ve Göç Alan Ülkeler
Avrupa'dan Seçilen Ülkeler

- 1.Türkiye
- 2.Almanya
- 3.Fransa
- 4.Hollanda
- 5.Avusturya
- 6.İsviçre
- 7.Birleşik Krallık
- 8.İsveç
- 9.Belçika
- 10.İtalya

Tanımlanan bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin ardından elde edilen ve çalışmanın araştırma panel veri denklemlerini ifade eden Model 1 (Çekim Modeli) ve Model 2 (Genişletilmiş Çekim Modeli) şu şekilde tanımlanmaktadır:

Model 1:

$$LMGR = \alpha_1 + \beta_1LY_1 + \beta_2LY_2 + \beta_3LD_{1,2} + \beta_4LP_1 + \beta_5LP_2 + u_t \quad (6)$$

(i = 1..., 6) ve (t = 2015..., 2020)

Model 2:

$$LMGR = \alpha_1 + \beta_1LY_1 + \beta_2LY_2 + \beta_3LD_{1,2} + \beta_4LP_1 + \beta_5LP_2 + \beta_6LUE_1 + \beta_7LU_2 + \beta_8LMS_2 + \beta_9LUR_2 + \beta_{10}LPOL_2 + \beta_{11}LFR_2 + \beta_{12}LSEC_1 + \beta_{13}LBRD_{1,2} + \beta_{13}DLNG_{1,2} + u_t \quad (7)$$

(i = 1..., 6) ve (t = 2015..., 2020)

9.3. Metodoloji

Göç hareketlerinin açıklanmasında kullanılan modeller kapsamında, açıklayıcı değişkenlerin göç hareketi üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemek hususunda kullanılan yöntemlerden birisi Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemidir. Modelin birim veya zaman etkisi içerip içermemesine göre değişen bu durumun tahmini için F ve LR testinden yararlanılmaktadır. Bu analiz sonucunda belirlenen uygun modeller tahmin edilerek (Sabit ve Tesadüfi Etkiler Modeli) tutarlı olan modeller arasından etkin olan seçilmektedir. Uygun, tutarlı ve etkin olan modelin tespit edilmesinden sonra, modelin ekonometrik analizlerdeki ön koşulları ifade eden varsayımlardan sapma durumları ele alınmaktadır. Diagnostik (tespit) testleri ile sınanan temel varsayımların ardından, sapmalara karşı dirençli olan regresyon analizi kullanılmaktadır.

Analiz dahilinde, Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan en çok göç veren 6 ülkenin en çok göç alan 10 Avrupa ülkesine göçü 2015-2020 dönemi için Çekim Modeli ve Genişletilmiş Çekim Modeli kapsamında değerlendirilmekte; modellerin ve modeldeki değişkenlerin göç üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Çalışmada, birçok avantajı araştırmacılara sunan panel veri analizinden yararlanıldığı gibi, modelde tekrarlanan verilerin yer alması (mesafe değişkeni gibi) ve çalışmanın yatay kesit boyutunun zaman boyutundan küçük olması ($N > T$) dolayısıyla panel veri analizi türlerinden olan statik panel veri analizi kullanılmaktadır.

9.3.1. Klasik Model ve Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi (HEKK)

Havuzlanmış Regresyon Modeli olarak da bilinen Klasik Model, sabit ve eğim parametrelerinin sabit katsayılarla sahip olması durumunu ifade etmektedir. Zaman veya birim etkisi olmaması durumunda Havuzlanmış En Küçük Kareler regresyon analizi kullanılabilir. Oluşturulan modellerde çoğu zaman birim veya zaman etkisinin var olduğu görülse de, bunların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı durumlar da bulunmaktadır (Yaffee, 2003: 3).

Havuzlanmış En Küçük Kareler denklemi şu şekilde ifade edilmektedir (Bal ve Özdemir, 2017: 91):

$$y_{it} = a + b' x_{it} + u_{it} \quad a_{it} = a, b_{it} = b \quad (8)$$

Havuzlanmış En Küçük Kareler Yönteminin temel varsayımları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 41-42):

$$\text{HEKK 1: } E(X'_{it}u_{it}) = 0 \quad (9)$$

- X_{it} , zayıf dışsal değişkendir, diğer bir ifadeyle u_{it} ile korelasyonsuzdur.
- X_{is} , u_{it} ile korelasyonlu olabilmektedir ($t \neq s$ için), diğer bir ifadeyle katı dışsal değildir.

$$\text{HEKK 2: } \text{rank} \left[\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it}X_{it} \right] = K \quad (10)$$

$$\text{HEKK 3a: } E(u_{it}^2 X'_{it}X_{it}) = E(u_{it}^2)E(X'_{it}X_{it}) = \sigma^2 E(X'_{it}X_{it}) \text{ bütün } i \text{ ve } t \text{ için} \quad (11)$$

Bu varsayım, homoskedasite varsayımdır ve içerisinde,

$$E(u_{it}^2 / X_{it}) = \sigma^2 \text{ tüm } i \text{ ve } t \text{ 'ler için} \quad (12)$$

varsayımını da barındırmaktadır ve şöyle özetlenmektedir:

- Koşullu varyans X_{it} 'den bağımsızdır.
- Koşulsuz varyans tüm dönemler için aynıdır.

$$\mathbf{HEKK 3b: } E(u_{it}u_{is}X'_{it}X_{is}) = 0 \quad (t \neq s) \quad (13)$$

Farklı dönemlerin hata terimleri arasındaki şartlı kovaryans sifıra eşittir, diğer bir ifadeyle otokorelasyon yoktur. Şu şekilde özetlenmektedir:

- $E(u_{it}u_{is}) = 0 \quad (t \neq s)$: hata teriminin koşulsuz kovaryansı sifıra eşittir,
- $E(u_{it}u_{is} | X_{it}, X_{is}) = 0 \quad (t \neq s)$: hata teriminin koşullu kovaryansı sifıra eşittir,
- Hata terimi içerisinde, birim ve zaman etkilerine izin verilmemektedir.

9.3.2. Klasik Modelin Geçerliliğinin Sınanması (LR Testi)

Panel veri analizlerinde, uygun modelin tespit edilmesi için, oluşturulan modelin birim ve/veya zaman etkisi içerip içermediği kontrol edilmelidir. Bu etkilerin olmadığı durumda Klasik Model geçerli olurken; aksi durumda sabit veya rassal etkiler modeli kullanılmaktadır. Klasik Modelin geçerliliğinin tespitinde kullanılan birden fazla test bulunmaktadır. Bu çalışmada LR (Olabilirlik Oranı) testi kullanılmaktadır.

LR testi, kısıtlı ve kısıtsız olmak üzere iki modelden oluşmaktadır. Kısıtlı model klasik model olarak, kısıtsız model yalnızca birim etkinin, yalnızca zaman etkisinin ve hem birim hem de zaman etkisinin olduğu tesadüfi etkiler modelleridir ve aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 182):

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + (\mu_i + \lambda_t + u_{it}) \quad (14)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + (\mu_i + u_{it}) \quad (15)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + (\lambda_t + u_{it}) \quad (16)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

Modellerde yer alan H_0 hipotezi klasik modelin geçerli olduğu üzerine kurulmaktadır. Birim ve/veya zaman etkisinin olmadığı hipotezi,

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad (17)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

biçiminde tanımlanmaktadır. Klasik model varsayımını ifade eden H_0 modeline karşı sınamak için oluşturulan LR test istatistiği şu şekilde yazılmaktadır:

$$LR = -2[1(kısıtlı) - 1(kısıtsız)] \quad (18)$$

Oluşturulan denklemler için, H_0 hipotezi reddedildiğinde, birim etki, zaman etkisi veya hem birim hem zaman etkisinin var olduğu kabul edilmektedir; başka bir deyişle klasik modelin uygun olmadığına karar verilmektedir. H_0 hipotezinin reddedilmesi için birim ve zaman etkilerinden birisinin standart hatalarının sıfırdan farklı olması yeterlidir. Bu nedenle her model ayrı ayrı sınanmalıdır.

9.3.3. Sabit Etkiler Modeli

Sabit etkiler modeli, gözlenemeyen etkinin açıklayıcı değişkenler ile korelasyonlu olduğu durumlarda kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir. Modelin genel ekonometrik formu şekilde tanımlanmaktadır (Park, 2011: 8):

$$Y_{it} = (a + u_i) + X'_{it}\beta + v_{it} \quad (19)$$

Sabit etkiler model, bütün yatay kesit birimler için eğim parametrelerinin aynı, sabit parametrelerinin ise birimler özelinde değiştiği model türüdür. Yalnızca birim etkinin olduğu panel veri modellerinde, sabit terimin birimden birime değişiklik gösterdiği, eğitim parametrelerinin zamana ve birime göre sabit olduğu varsayılmaktadır. Birim ve zaman etkili panel veri modellerinde ise sabit terim hem biri hem de zamana göre değişime sahip olabilmektedir. Yalnızca birim veya zaman etkisini içeren modellerde tek yönlü sabit ekili model durumu vardır. Her iki etkinin bulunduğu modeller ise çift yönlü sabit etkiler modelidir (Bölükbaşı, 2018: 10-12).

Literatürde sabit etkiler modeli için kullanılabilen çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Gölge değişkenli en küçük kareler, kovaryans tahmini, gruplar arası tahmin, havuzlanmış en küçük kareler, en çok olabilirlik, genelleştirilmiş ve esnek genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemleri sabit etkiler modelinin tahmininde kullanılan yöntemlerdir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 80).

9.3.4. Rassal (Tesadüfi) Etkiler Modeli

Gözlenemeyen birim ve/veya zaman etkilerinin tesadüfi etkiler varsayımı ile değerlendirildiği panel modellerine tesadüfi etkili panel veri modelleri denilmektedir. Bu modellerde varsayılan gözlenemeyen etkiler hata terimi gibi tesadüfi bir değişken olarak görülmektedir (Hsiao, 2003: 34).

Tesadüfi etkiler modelinde birim etki sabit olmadığından sabit parametre içerisinde değil; tesadüfi olmasına bağlı olarak hata payı içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu duruma bağlı olarak yazılacak olan hata terimi denklemi şu şekilde ifade edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 104):

$$v_{it} = u_{it} + \mu_i \quad (20)$$

Rassal etkinin ayrı bir değişken ile (u_i) gösterildiği tesadüfi etkiler modeline ait temel ekonometrik denklem şu şekilde tanımlanmaktadır (Park, 2011: 8):

$$Y_{it} = (a + u_i) + X'_{it}\beta + (u_i + v_{it}) \quad (21)$$

Sabit etkiler modelinde çok fazla parametre bulunduğundan serbestlik derecesi kaybı oluşmaktadır. Rassal etkiler modelinde ise meydana gelen serbestlik derecesi

kayıbı önlenebilmektedir. Rassel etkiler modelinde büyük bir nüfustan N sayıda birey rassal olarak çekilmekte ve bireylerin nüfusun tamamını temsil etmesine özen gösterilmektedir. Böyle durumlarda N genellikle büyük olduğundan sabit etkiler modelinde ciddi serbestlik kaybı durumu ortaya çıkmaktadır (Baltagi, 2005: 14)

Rassal etkiler modelinde görülen etki, sabit etkiler modelinde görüldüğü gibi yalnızca birim, yalnızca zaman etkili modeller olabildiği gibi; birim ve zaman etkisini olarak bir arada bulunduğu model şeklinde de tanımlanabilmektedir. Tesadüfi etkiler modelinde birimler tesadüfi olarak seçilmekte ve birimler arası farklar tesadüfi olabilmektedir. Ancak birim etkiler ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonsuzluk, yatay kesit boyuttaki değişkenlik nedeniyle sabit etkiler modelinin etkinliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle birim etkiler ve açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon bulunmuyorsa tesadüfi etkiler modeli kullanılmalıdır (Recepoglu, 2019: 116-117).

9.3.5. Sabit ve Rassel Etkiler Tahmincisi Arasında Tercih (Hausman Testi)

Hausman spesifikasyon testi, rassal ve sabit etkiler tahmincileri arasında bir karşılaştırma amacı taşımaktadır (Park, 2011: 9). Birim ve zaman etkileri ile bağımsız değişkenlerin korelasyonlu olması durumuna göre; diğer bir ifadeyle sabit veya rassal etkiler modellerinin uygunluğu Hausman testi ile sınanabilmektedir. Hausman testinin temel hipotezi,

$$H_0 : E (\mu_i X_{ijt}) = E (\gamma_j X_{ijt}) = E (\lambda_{it} X_{ijt}) = 0 \quad (22)$$

biçiminde tanımlanmaktadır. Test istatistiği parametre sayısı serbestlik dereceli χ^2 tablo değerinden elde edilecek kritik değer ile karşılaştırılmaktadır. H_0 hipotezi reddedilemez ise sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinin her ikisinin de tutarlı olduğu ancak tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmektedir. Aksi durumda ise (H_0 reddedilirse) sabit etkiler modeli tutarlı olup rassal etkiler tahmincisi içsellik sebebiyle tutarsız kabul edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 65).

Sabit ve rassal etkiler modelleri arasında karar verme olanağı tanıyan Hausman testi ile ilgili bu durum, sabit etkiler tahmincilerinin birim etkiler ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon durumu dikkate alınmaksızın tutarlı, tesadüfi etkiler tahmincilerininse yalnızca korelasyon olmadığı durumda tutarlı olduğunu göstermektedir (Recepoglu, 2019: 119).

9.3.6. Panel Veri Modellerinde Temel Varsayım Testleri (Diagnostik Testler)

Ekonometrik analizlerin en uygun ve sorunsuz verileri içeren modellerle gerçekleştirilmesi, elde edilen bulguların güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Diğer bir ifadeyle gerekli varsayımların gerçekleşmiyor oluşu, yapılan analizlerin etkinliğini de büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle sınanmak üzere kurulmuş, sorunsuz ve güvenilir bir modelin gerekli varsayımları sağlama durumunu test eden diagnostik (tespit) testleri ekonomik çalışmalarda zaruri olarak kullanılmaktadır. Tablo 9.7.'de panel veri analizlerinde rassal etkiler modeli için kullanılan ve temel varsayımların geçerliliğini sınanan tespit testleri gösterilmektedir.

Tablo 9.7. Temel Varsayım Testleri (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 250-259)

Test	Açıklama	Temel Varsayım
Levene, Brown ve Forsythe'nin Testleri	Ortalama yerine aykırı/sapan değerlere karşı geliştirilen, ortalama ve medyana dayalı yerel tahminciler öneren heteroskedasite (değişen varyans) testi.	Modelde heteroskedasite yoktur.
Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu'nun En İyi Değişmez Testleri	Otokorelasyonu ihmal eden analizlerde ortaya çıkan parametre etkisizliği nedeniyle oluşan kısıtlamanın tespit edilmesi için önerilen otokorelasyon testi.	Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI değeri 2'den büyükse modelde otokorelasyon yoktur. Aksi durumda birinci dereceden otokorelasyonun var olduğu kabul edilmektedir.
Friedman, Pesaran ve Frees Testleri	Modelde birimler arası korelasyonun varlığını sınamak için kullanılan testler.	Modelde birimler arası korelasyon yoktur.

9.3.7. D'Agostino, Belanger ve D'Agostino Normallik Testi

En küçük kareler tahmin yönteminin ardındaki varsayımlardan bir diğeri normallik dağılımıdır. Hata terimlerinin normal dağılımı nokta tahminlerinin elde edilmesi için zorunlu değildir ancak aralık tahminleri ve hipotez testlerinin yapılabilmesi için hata terimlerinin normal dağıldığı varsayımının sağlanmasına ihtiyaç vardır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 261).

1990 yılında D'Agostino, Belanger ve D'Agostino tarafından geliştirilen normallik testinde, çarpıklık ve basıklığın ayrı ayrı ve birlikte sınanması için aşağıda temel hipotezleri verilen test süreçleri önerilmektedir (D'Agostino vd., 1990: 316-317):

$$H_0 : S = 0 \text{ (çarpıklık sıfırdır)} \quad (23)$$

$$H_0 : K = 3 \text{ (basıklık üçtür)} \quad (24)$$

$$H_0 : S = 0, K = 3 \text{ (hata terimleri normal dağılmaktadır)} \quad (25)$$

D'Agostino, Belanger ve D'Agostino normallik testi, çarpıklık değeri 0'a ve basıklık değeri 3'e yaklaştıkça modelin hata terimlerinin normal dağılıma yaklaştığını belirtmektedir. Test için kurulan temel varsayım (H_0 hipotezi), modelin hata terimlerinin normal dağıldığını ifade etmektedir. (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 265).

9.3.8. Varyans Büyütme Faktörü (VİF)

Regresyon modellerinde, modelde yer alan açıklayıcı değişkenler arasındaki doğrusal bir ilişkinin bulunmaması, sapmasız model tahminlerinin yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Çoklu doğrusal bağıntının tespiti için çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın kullanıma sahip olan varyans büyütme faktörüdür (Karakaş, 2008: 18; Gujarati, 1999: 339).

Varyans büyütme faktörü, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerin tek tek bağımlı değişken, kalan açıklayıcı değişkenlerinse bağımsız değişkenler olarak yer

aldığı yardımcı regresyon modellerinden oluşan R^2 değeri yardımıyla hesaplanmaktadır. Aşağıda gösterilen VIF kriteri, 5'ten küçükse modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu yoktur; 5'ten büyük ve 10'dan küçükse orta şiddette; 10'dan büyükse yüksek şiddette çoklu doğrusal bağıntı sorunu vardır, denilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 260).

$$VIF_i = \frac{1}{1-R^2} \quad (26)$$

Panel veri modellerini kullanan analizlerle ilgili açıklanan metodolojik görünümde bir modelin etkin ve tutarlı sonuçlar gösterebilmesi için birçok varsayımı içermesi/sağlaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın en etkin ve tutarlı sonuçları ortaya koyabilmesi, başka bir ifadeyle en doğru modelin kurulabilmesi için gerekli tüm sınamalar yapılarak analiz sonuçlarına ulaşmaya çalışılmıştır.

9.3.9. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi

Driscoll-Kraay, yatay kesit ortalamaları serisi için Newey-West türü düzeltme yapmaktadır. Bu biçimde gerçekleşen standart hata tahminleri, yatay kesit boyut olan N 'den bağımsız olarak N sonsuza bile gitse kovaryans matris tahmincilerinin tutarlılığını kesinleştirmektedir. Driscoll-Kraay tarafından geliştirilen tahminci, büyük T ve N durumunda bile heteroskedasiye varlığında tutarlı, uzamsal ve dönemsel korelasyonun genel biçimlerinde dirençli standart hatalar oluşturmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 335).

Tahmin edilen veri modelin, değişen varyans, otokorelasyon veya birimler arası korelasyon durumlarından en az birinin olması durumunda, parametre tahminlerini etkilemeden standart hatalar düzeltilmeli veya varlıkları halinde uygun yöntemler kullanılmalıdır. Driscoll-Kraay tahmincisi, yatay kesit boyutunun büyük olması durumunda zayıf olan, sadece büyük T durumunda tutarlılık gösteren matris tahmincileri üreten Parks-Kmenta yaklaşımına alternatif olarak üretilmiştir (Dücan ve Akal, 2017: 72; Tatoğlu, 2012: 241).

Driscoll-Kraay tahmincisinin böylelikle, değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı durumlarında dahi dirençli standart hatalarla etkin ve tutarlı tahminler yapabildiği anlaşılmaktadır (Kutbay, 2019: 610).

9.4. Bulgular

Analiz dahilinde öncelikle modelin klasik model özelliği gösterip göstermediği test edilecektir. Uygun modelin tespit edilmesinden sonra modelde değişen varyans, otokorelasyon, birimler arası korelasyon sorunlarının olup olmadığı incelenecektir. Ayrıca modelin çoklu doğrusal bağıntı problemi içerip içermediği ve normal dağılım gösterdiği varsayımını sağlama durumu araştırılacaktır. Bu bilgiler ışığında uygun yöntem belirlenerek regresyon analizi sonuçlarına yer verilecektir. Analiz, Model 1 ve Model 2 için bağımsız incelemelerden oluşmaktadır.

Model 1, yapılan açıklamalarda daha önce belirtildiği üzere Çekim Modelini göstermektedir. Modelde yer alan değişkenler, göç veren ve göç alan bölgelerin gelir düzeyleri, nüfusu ve bölgeler arasındaki mesafeyi içermektedir. Model 2 ise Çekim Modelinin diğer faktörlerle genişletildiği formu olup, Genişletilmiş Çekim Modelini ifade etmektedir.

Tablo 9.8.'de, analiz kapsamında kullanılan verilere ait temel tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Ortalama, standart sapım, en küçük ve en büyük değerleri tanımlanırken, daha önce belirtildiği üzere, bazı ülkeler için göç ve gelir düzeyi verilerinin elde edilememesinden dolayı gözlem sayılarında farklılıklar bulunduğu görülmektedir.

Tablo 9.8. Analizde Yer Alan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Dağılım	En Küçük Değer	En Büyük Değer
LMGR	356	8.863447	1.697465	4.812184	15.10787
LY ₁	350	7.08572	1.042096	5.681725	8.640913
LY ₂	360	10.59942	0.527083	9.052301	11.36907
LDST	360	8.302715	0.361384	6.967476	8.971089
LPOP ₁	360	17.29942	0.5717786	16.43998	18.24624
LPOP ₂	360	17.13696	0.9635349	15.92964	18.25036
LUE ₁	360	2.487254	0.2149447	2.099244	2.87413
LUE ₂	360	1.853027	0.395893	1.144223	2.63327
LMS ₂	360	12.27284	1.201063	10.47169	15.11888
LUR ₂	360	4.365698	0.1399058	4.055517	4.585779
LPOL ₂	360	4.025244	0.6851064	1.560648	4.571269
LEF ₂	360	4.263117	0.08811302	4.114147	4.406717
LSEC ₁	360	2.212136	0.1107615	1.931521	2.302585

9.4.1. Klasik Modelin Geçerliliğinin Test Edilmesi: LR Testi Sonuçları

Panel veri analizlerinde modelin sahip olduğu özellikleri tespit etmek, kullanılacak olan testlerin doğru seçilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle birim ve/veya zaman etkisi içermeyen modeli temsil eden klasik modelin geçerliliğinin sınanması gerekmektedir.

Tablo 9.9. ve 9.10.'da, H_0 hipotezi modelin birim ve/veya zaman etkisi içerdiğini ifade eden LR testi sonuçları Model 1 ve Model 2 için gösterilmektedir. Aynı tabloda modellerin yalnızca birim etki ve sadece zaman etkisi içerdiğini varsayan hipotezler de sınanmış; modelin ortaya konulmuştur.

Tablo 9.9. LR Testi Sonuçları(Model 1)

Hipotez	Test İstatistiği	Sonuç
Model birim ve/veya zaman etkisi içermemektedir.	LR Test İstatistiği: 671.92 Olasılık Değeri: 0.0000	Model birim ve/veya zaman etkisi içermektedir.
Model birim etki içermemektedir.	LR Test İstatistiği: 652.44 Olasılık Değeri: 0.0000	Model birim etki içermektedir.
Model zaman etkisi içermemektedir.	LR Test İstatistiği 2.3e-13 Olasılık Değeri: 1.0000	Model zaman etkisi içermemektedir.

Tablo 9.10. LR Testi Sonuçları(Model 2)

Hipotez	Test İstatistiği	Sonuç
Model birim ve/veya zaman etkisi içermemektedir.	LR Test İstatistiği: 473.10 Olasılık Değeri: 0.0000	Model birim ve/veya zaman etkisi içermektedir.
Model birim etki içermemektedir.	LR Test İstatistiği: 471.95 Olasılık Değeri: 0.0000	Model birim etki içermektedir.
Model zaman etkisi içermemektedir.	LR Test İstatistiği: 5.7e-13 Olasılık Değeri: 1.0000	Model zaman etkisi içermemektedir.

Tanımlanan modellerin klasik model özelliği gösterdiği ile ilgili oluşturulan hipotez, yukarıdaki tabloda yer alan bilgiler ışığında güçlü bir biçimde reddedilmektedir. Modellerin yalnızca birim etki içerdiği ve zaman etkisi içermediği varsayımı, aynı yöntemle ayrı ayrı sınanmış ve yalnızca birim etkisi içerdiği tespit edilmiştir. Bu durumda hem Model 1 hem Model 2'nin, klasik model özelliği göstermediği ve rassal veya tesadüfi etkiler modellerinin kullanımının uygun olduğu anlaşılmaktadır.

9.4.2. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları

Sabit ve rassal etkiler modeli, bir modelin klasik model özelliği göstermediği; başka bir ifadeyle birim ve/veya zaman etkisi gösterdiği durumlarda, etkinin model üzerindeki durumuna göre belirlenen model türleridir. Tablo 9.11. ve 9.12.'de, Model 1 ve Model 2'nin sabit ve/veya rassal etkiler içerdiği varsayımı altında, birim ve zaman etkisi içermeme durumları araştırılmıştır.

Tablo 9.11. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları(Model 1)

Model	Test İstatistiği	Sonuç
Sabit Etkiler Modeli	0.0000	Model birim etki içermektedir.
	0.5067	Model zaman etkisi içermemektedir.
Rassal Etkiler Modeli	0.0000	Model birim etki içermektedir.
	1.0000	Model zaman etkisi içermemektedir.

Tablo 9.12. Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Sonuçları(Model 2)

Model	Test İstatistiği	Sonuç
Sabit Etkiler Modeli	0.0000	Model birim etki içermektedir.
	0.5398	Model zaman etkisi içermemektedir.
Rassal Etkiler Modeli	0.0000	Model birim etki içermektedir.
	1.0000	Model zaman etkisi içermemektedir.

Sabit ve rassal etkiler modeli varsayımı altında yapılan incelemelerde, Model 1 ve Model 2 ile ilgili benzer sonuçlara rastlanmıştır. Her iki model varsayımı altında da referans modeller birim etki içerirken, zaman etkisi içermemektedir. Elde edilen bu bulgular, LR testi ile uyum göstermektedir. Hem sabit hem de rassal etkiler modelleri bu durumda tutarlı görünmektedir.

9.4.3. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları

Sabit ve rassal etkiler modelinin birlikte tutarlı olduğu durumda, literatürde yer alan bazı çalışmalarda her iki model için regresyon analizi sonuçlarına yer verildiği görülmektedir. İki modelin de tutarlı olması, böyle bir yol izlenmesini anlaşılabilir kılmaktadır.

Birim etki ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon olmaması durumunda her iki modelin de tutarlı olabileceği ancak böyle bir durumda etkin olan modelin -sabit etkilerde oluşacak bilgi kaybı nedeniyle- rassal etkiler modeli olacağı bilinmektedir. Bu nedenle tutarlı olduğu kabul edilen her iki model arasından etkin olanın tespit edilebilmesi için H_0 hipotezi rassal etkiler modelinin etkin olduğunu ifade eden Hausman ve varsayımlardan sapma durumlarına karşı dirençli olan Rhausman testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 9.13. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları(Model 1)

Test	İstatistik	Sonuç
Hausman	Test İst.: 0.0001	Sabit etkiler tahmincisi etkindir.
Rhausman	Test İst.: 0.0612	Rassal (tesadüfi) etkiler tahmincisi etkindir.

Model 1 için uygulanan Hausman ve Rhausman testi sonuçlarına göre (Tablo 9.13.), iki testin önerdiği modeller farklı görünmektedir. Hausman testi sabit etkileri etkin varsayarken, genel varsayımdan sapmalar durumunda kullanılan Rhausman testi rassal etkiler modelini önermektedir.

Tablo 9.14. Hausman ve Rhausman Testi Sonuçları(Model 2)

Test	İstatistik	Sonuç
Hausman	Test İst.: 0.0000	Sabit etkiler tahmincisi etkindir.
Rhausman	Test İst.: 0.5836	Rassal (tesadüfi) etkiler tahmincisi etkindir.

Sabit ve rassal etkiler modeli arasında seçim konusunda Model 2'nin Model 1 ile benzer sonuçlara sahip olduğu görülmektedir (Tablo 9.14.). Hausman testi sabit, Rhausman testi rassal etkiler modelinin etkin olduğuna ilişkin sonuçlar göstermektedir. Bu durumda, Hausman testine göre daha güçlü varsayımlar içeren Rhausman testi sonuçları dikkate alınmakta; analize rassal etkiler modelinin etkin olduğu varsayımı altında devam edilmektedir. Ancak en doğru modelin referans alınabilmesi için bahsi geçen genel varsayımlardan sapmaların durumuna göre bu tercih yeniden gözden geçirilebilmektedir.

9.4.4. Temel Varsayım (Diagnostik) Test Sonuçları

Panel veri modellerinde kullanılan temel varsayım testleri, sonuçların güvenilirliği ve etkinliği açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Modeldeki olası değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonu sorunlarını tespit eden bu testler; uygun dirençli tahmin yöntemlerinin kullanılabilmesi için ön bilgiler sunmaktadır. Modelin normal dağılım göstermesi varsayımı ve çoklu doğrusal bağıntı problemi içerip içermediği durumları, temel varsayım testleri içerisinde değerlendirilmiş olup Tablo 9.15. ve Tablo 9.16.'te gösterilmektedir.

Tablo 9.15. Temel Varsayım Test Sonuçları (Model 1)

Temel Varsayım	Test İstatistik Değeri	Sonuç
Modelde değişen varyans sorunu (heteroskedasite) yoktur.	$W_0 : 0.0000$ $W_{50} : 0.0000$ $W_{10} : 0.0000$	Modelde değişen varyans sorunu vardır.
Modelde otokorelasyon sorunu yoktur.	Durbin-Watson: $1.19 < 2$ Baltagi-Wu LBI: $1.66 < 2$	Modelde otokorelasyon sorunu vardır.
Modelde birimler arası korelasyon sorunu yoktur.	Pesaran: 0.0000 Friedman: 0.9914 Frees < 0.05	Modelde birimler arası korelasyon sorunu vardır. (Friedman testine göre birimler arası korelasyon sorunu yoktur.)
Model normal dağılmaktadır.	Skewness-Kurtosis: 0.8816	Model normal dağılımlıdır.
Modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.	Mean VIF : $2.28 < 5$	Modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.

Model 1 için yapılan diagnostik testler neticesinde, modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Model, normal dağılım varsayımını sağlarken; modelde çoklu doğrusal bağıntı sorununa rastlanmamıştır. Birimler arası korelasyon sorunu ile ilgili olarak kullanılan testlerden Pesaran ve Frees testi, sorunun var olduğunu belirtirken; Friedman testi sonuçları modelde birimler arası

korelasyon sorunu olmadığını belirtmektedir. Bu durumda modelin birimler arası korelasyon sorununu içerdiği kabul edilmiştir. Ayrıca belirtmelidir ki, Hausman ve Rhausman testleri arasındaki tercih konusunda, temel varsayım testlerinde sapma tespit edildiğinden, daha önce referans alınan rassal etkiler modelinin etkin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9.16. Temel Varsayım Test Sonuçları (Model 2)

Temel Varsayım	Test İstatistik Değeri	Sonuç
Modelde değişen varyans sorunu (heteroskedasite) yoktur.	$W_0 : 0.0000$ $W_{50} : 0.0920$ $W_{10} : 0.0000$	Modelde değişen varyans sorunu vardır.
Modelde otokorelasyon sorunu yoktur.	Durbin-Watson: $1.24 < 2$ Baltagi-Wu LBI: $1.94 < 2$	Modelde otokorelasyon sorunu vardır.
Modelde birimler arası korelasyon yoktur.	Pesaran: 0.0054 Friedman: 1.0000 Frees < 0.05	Modelde birimler arası korelasyon vardır. (Friedman testine göre birimler arası korelasyon yoktur.)
Model normal dağılmaktadır.	Skewness-Kurtosis: 0.2882	Model normal dağılımlıdır.
Modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.	Mean VİF : $4.57 < 5$	Modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.

Model 2 için elde edilen tespit testi sonuçlarına göre (Tablo 9.16.), Model 2'de değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon sorunlarına rastlanmıştır. W_{50} değeri değişen varyans, Friedman testi birimler arası korelasyon sorununu kabul etmese de, diğer iki değer ve testin sorunu kabul etmesi nedeniyle -güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi için- bu problemlerin var olduğu kabul edilmiştir. Diğer yandan, modelde normal dağılım koşulu sağlanırken; parametrelerin güvenilirliği açısından önem arz eden çoklu doğrusal bağıntı probleminin bulunmadığı tespit edilmiştir. Model 1 ile benzer olarak, temel varsayımlardan sapmalar meydana geldiği görüldüğünden, Rhausman testinin etkin olduğu Model 2 için de kabul edilmektedir.

Yapılan tespit testleri neticesinde sağlanan ve sapmalar gösterilen diagnostik testlerin iki model için de aynı olduğu anlaşılmaktadır. Değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon sorunları görülen modeller için, bu sorunlara karşı dirençli olan; başka bir ifade ile bu sorunları çözerek analiz sonuçlarını veren uygun yöntem kullanılmalıdır.

9.4.5. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Sonuçları

İlgili teorik araştırmalarda, panel veri analizlerinde görülen değişen varyans, otokorelasyon ve olası birimler arası korelasyon sorunlarına karşı dirençli bir test olarak, Driscoll-Kraay testinin önerildiği görülmektedir.

Model 1 ve Model 2 için, varsayımdan sapmalara karşı dirençli olan ve regresyon analizi sonuçlarını gösteren Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi test bulguları Tablo 9.17. ve 9.18.'de gösterilmiştir.

Tablo 9.17. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Regresyon Sonuçları (Model 1)
Bağımlı Değişken: LMGR

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Olasılık Değeri
LY ₁	-0.3160	0.1593	0.104
LY ₂	2.9554	0.5587	0.003*
LDST	-3.3932	0.8306	0.009*
LPOP ₁	-0.4711	0.5423	0.425
LPOP ₂	1.2198	0.2720	0.006*
Sabit	-4.8444	12.0795	0.705
F _{ist} : 0.0000, R ² : 0.2243			

* : Değişkenin %1 kritik değer için anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model 1 için uygulanan Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi sonuçlarına göre, Çekim Modeli Yaklaşımı, Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya en çok göç veren ve alan ülkeler özelinde 2015-2020 dönemi için göç hareketlerini açıklama hususunda geçerli bir modeldir.

Model ile ilgili olarak elde edilen F istatistik değeri, 0.0000 olarak hesaplanmıştır. Böylelikle modelin anlamsız olduğunu varsayan H₀ hipotezi kabul edilememektedir. Diğer bir ifadeyle referans model anlamlıdır ve doğru bir şekilde kurulmuştur.

Modelin açıklayıcılık düzeyini gösteren R² değeri, 0.2243 olarak tespit edilmiştir. Referans model çerçevesinde meydana gelen göç hareketlerindeki değişim için, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerdeki değişim yaklaşık %23 oranında etki göstermektedir.

Tablo 9.18. Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi Regresyon Sonuçları (Model 2)
Bağımlı Değişken: LMGR

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Olasılık Değeri
LY ₁	0.10191	0.1946	0.628
LY ₂	1.9134	0.5114	0.020**
LDST	-0.8569	0.1878	0.010*
LPOP ₁	-1.0368	0.3455	0.040**
LPOP ₂	0.1087	0.1735	0.565
LUE ₁	-1.6352	0.2501	0.003*
LUE ₂	-0.5073	0.1328	0.019**
LMS ₂	0.8963	0.0449	0.000*
LUR ₂	0.2891	0.5957	0.653
LPOL ₂	0.0333	0.1739	0.857
LEF ₂	-0.5602	0.5363	0.355
LSEC ₁	1.0812	0.1201	0.001*
DBRD	0.4730	1.7331	0.798
DLNG	1.2207	0.1945	0.003*
Sabit	1.2624	3.5405	0.739

F_{ist} : 0.0000, R² : 0.5425

* : Değişkenin %1 kritik değer için anlamlı olduğunu göstermektedir.

** : Değişkenin %5 kritik değer için anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model 2 için yapılan analiz sonuçlarına göre, Genişletilmiş Çekim Modeli Yaklaşımı, referans dönem içerisinde Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan seçilmiş Avrupa ülkelerine göç konusunda geçerli bir modeldir.

H₀ hipotezi, oluşturulan modelin anlamsız olduğunu ifade eden F istatistik testi olasılık değerine göre, Çekim Modeli Yaklaşımı genel olarak anlamlıdır ve doğru bir şekilde kurulmuştur.

0.5434 olarak elde edilen R² değeri modelin açıklayıcılık düzeyininne olduğunu, diğer bir ifadeyle tüm açıklayıcı değişkenlerde meydana gelen değişimin, göç hareketlerindeki değişimin yaklaşık olarak %55'ini açıkladığını göstermektedir.

9.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Ampirik analiz kapsamında uygulanan tüm tespit (diagnostik) testleri neticesinde, en uygun regresyon tahmincisinin Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi olduğu saptanmıştır. Böylece Driscoll-Kraay regresyon analizi sonuçları, göçü etkilediği varsayılan değişkenlerin göç ile ilişkisi bağlamında Model 1 ve Model 2 olarak açıklanmıştır.

Analizde referans alınan Çekim Modeli, hem göç edilen bölgelerdeki cezp edici (çekici), hem de göçün başladığı bölgelerdeki insanları göçe zorlayan itici faktörleri içermektedir. Her iki bölgedeki gelir, iki bölge arasındaki mesafe ve göç alan ve veren bölgelerin nüfusunun ana açıklayıcı değişkenler olduğu model, çeşitlenen göç nedenleri çerçevesinde genişletilmiştir.

Ana değişkenlere ek olarak, iki bölgedeki işsizlik oranları ve göç edilen bölgedeki çekici faktörler modele eklenmiştir. Ayrıca göçün başladığı bölgedeki itici faktör olduğu varsayılan güvenlik tehditleri endeksine modelde yer verilmiştir. Göç edilen bölgedeki çekici faktörler için, bölgeye daha önce göç eden kişi sayısı (göçmen, sığınmacı ve mültecileri kapsayan göçmen stoku), kentleşme oranı, siyasi istikrar ve ekonomik özgürlük endeksi kullanılmıştır. Son olarak rakamlarla ifade edilemeyen faktörler için kukla değişkenler kullanılmıştır. Sınır ve dil ortaklığı olarak belirlenen kukla değişkenler için; ortaklığın bulunması durumuna 1, bulunmamasına ise 0 değeri verilmiştir. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular, Model 1 ve Model 2 olarak açıklanmıştır.

Model 1

Afrika, Asya ve Orta Doğu'nun en fazla göç veren ülkelerinden en üst düzeyde göç alan Avrupa ülkelerine yönelen göçün refah arayışı kapsamında, 2015-2020 dönemini kapsayan, açıklayıcılık düzeyi (R^2) 0.2243 olan ve anlamsız olduğu hipotezi güçlü bir şekilde reddedilen ($F_{ist.}$ 0.0000) Çekim Modeli için;

- Göç veren bölgenin geliri (y_1), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermemektedir.
- Göç edilen bölgenin geliri (y_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır ve göç edilen bölgedeki gelir ile göç hareketleri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Göç edilen bölgedeki gelirden %1'lik bir artış, göç hareketlerini %2.95 artırmaktadır.
- Göçün başladığı ve tamamladığı bölgeler arasındaki mesafe (d), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bölgeler arası mesafe ile göç hareketleri arasındaki ilişki negatif olarak elde edilmiştir. Mesafedeki %1'lik bir artış, göç hareketlerini %3.39 azaltmaktadır.
- Göç veren bölgenin nüfusu (p_1), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermemektedir.
- Göç alan bölgenin nüfusu (p_2), göç hareketleri üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Göç alan bölgedeki nüfus arttıkça, göç hareketlerinin arttığı yani göç ile göç veren bölge nüfusu arasında pozitif bir ilişki sonucuna ulaşılmıştır. Göç alan bölgedeki nüfusta meydana gelen %1'lik bir artış göç hareketlerini %1.21 artırmaktadır.

Model 1'de yer alan ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmayan LY_1 ve $LPOP_1$ değişkenleri, Avrupa'ya yönelen göç hareketlerinde başlangıç noktalarına ait verilerin (gelir düzeyi ve nüfus) önemsenmediğini belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle, kişi veya gruplar için öncelikli öneme sahip değişkenlerin göç edilen bölgeye ait veriler olduğu anlaşılmaktadır.

Model 2

Afrika, Asya ve Orta Doğu'da en çok göç veren ülkelerden en çok göç alan Avrupa ülkelerine yönelen göçün refah arayışı kapsamında, 2015-2020 dönemini kapsayan, açıklayıcılık düzeyi (R^2) 0,5425 olan ve anlamsız olduğu hipotezi güçlü bir şekilde reddedilen (F_{ist} : 0.0000) Genişletilmiş Çekim Modeli için;

- Göç veren bölgenin geliri (y_1), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermemektedir.
- Göç edilen bölgenin geliri (y_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır ve göç edilen bölgedeki gelir ile göç hareketleri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Göç edilen bölgedeki gelirden yaşanan %1'lik bir artış, göç hareketlerini %1,91 artırmaktadır.
- Göçün başladığı ve tamamladığı bölgeler arasındaki mesafe (d), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bölgeler arası mesafe ile göç hareketleri arasındaki ilişki negatif olarak elde edilmiştir. Mesafedeki %1'lik bir artış, göç hareketlerini %0,85 azaltmaktadır.
- Göç veren bölgenin nüfusu (p_1), göç hareketleri üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Göç veren bölgedeki nüfus %1 azaldıkça, göç hareketlerinin %1,03 arttığı yani göç ile göç veren bölge nüfusu arasında negatif bir ilişki sonucuna ulaşılmıştır.
- Göç alan bölgenin nüfusu (p_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermemektedir.
- Göç veren ülkenin işsizlik oranı (u_1), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermektedir. Aralarında negatif ilişkinin bulunduğu göç ve göç veren ülkedeki işsizlik oranı ilişkisi için, işsizlik oranlarındaki %1'lik bir artış, göç hareketlerini %1,63 azaltmaktadır. Göçün başladığı bölgedeki işsizlik oranının negatif değer içermesi genel kabul gören fikirler örtüşmemektedir. DeWaard vd. (2012)'nin çalışmasında, göç ve göç veren bölgenin işsizlik oranı ilişkisi için bu çalışma ile benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Bu durumun gerekçesi olarak göç etme maliyetlerine dikkat çekilmiştir. İnsanlar göç edebilmek için belirli düzeyde bir maddi birikime sahip olmak zorundadır. Ancak işsizlik durumu, insanların göç maliyetlerini karşılayabilecek maddi birikime sahip olmasına olanak tanımadığından, işsizlik artışının göç hareketlerini azaltabileceği ifade edilmiştir.
- Göç alan ülkenin işsizlik oranı (u_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermektedir. Göç edilen bölgedeki işsizlikteki %1'lik bir azalış, göç hareketlerini %0,50 artırmaktadır.
- Göç edilen bölgede yaşayan ve daha önce farklı ülkelere göç eden kişi sayısı (im_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Göç edilen bölgedeki daha evvel göç edenlerin sayısındaki %1'lik bir artış, göçü %0,89 artırmaktadır.
- Göç edilen bölgedeki kentleşme oranı ($urban_2$), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı değildir.
- Göç edilen bölgedeki siyasi istikrar endeksi (pol_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı değildir.
- Göç veren bölgedeki güvenlik tehditleri endeksi (sec_2), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki göstermektedir. Güvenlik tehditleri endeksindeki %1'lik bir artış göç hareketlerini %1,08 artırmaktadır.
- Göç edilen bölgedeki ekonomik özgürlük endeksi ($free_2$), göç üzerinde istatistiki olarak anlamlı değildir.
- Göç veren bölgelerden edilen bölgelere geçişte ortak sınırın istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.
- Göç veren ve alan ülkeler arasındaki ortak dil olması durumu, göç hareketlerini istatistiki olarak anlamlı bir biçimde etkilememektedir.

Model 2 olarak tanımlanan Genişletilmiş Çekim Modelinden elde edilen sonuçlara göre, Çekim Modeline ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi faktörler

eklendiğinde Model 1'de anlamsız bulunan ve göç veren bölgeye ait nüfus verisi istatistiksel olarak anlamlı hale gelirken; Model 1'de anlamlı bulunan ve göç alan bölgeye ait nüfus verisi anlamsız olmaktadır. Bu durumda çekici ve itici faktörlerin birbirlerini etkileyebilme özelliği ön plana çıkmaktadır. Ancak insanların nüfusun fazla olduğu bölgelerde yaşama eğilimine ait sonuçlar değişmemektedir. Göç veren bölgenin gelir düzeyi 2. modelde de anlamsız bulunurken, bu bölgeye ait şehirleşme oranı, politik istikrar, ekonomik özgürlük ve sınır ortaklığı gibi değişkenler de göç hareketlerini istatistiksel olarak açıklamamaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçlar göç edenlerin sahip olduğu özellikler ve öncelikleri ile ilişkilendirilebilir. Yalnızca hayatta kalmak için göç eden, siyasi sistemlere karşı yeterli ilgi ve bilgisi bulunmayan veya göç edene değin geleneksel yapı içerisinde kendi bütçesini hiç yönetmemiş olan göç edenler, bu değişkenleri öncelikli ihtiyaçlar olarak görmemektedir.

Göç veren bölgelerdeki gelir düzeyinin göç üzerinde anlamlı bir etki göstermemesi ve göç edilen bölgelerdeki gelirin göçü istatistiksel olarak açıklaması, göç edenlerin gelir faktörünü göreceli olarak değil, mutlak olarak dikkate aldığını göstermektedir. Ayrıca gelir faktörünün göç üzerinde etkili olması, bugüne kadar yapılan çalışmaların birçoğu ile benzerlik göstermektedir. Ekonomideki mal ve hizmetlere olan talebin ancak gelir ile desteklenmesi haline tüketime dönüşebileceği düşünüldüğünde, daha yüksek bir refah düzeyine sahip olmanın önemli faktörlerinden birisinin gelir düzeyi olduğu söylenebilir. Bu durumda gidilen bölgedeki gelir düzeyi hem Model 1 hem de Model 2 için çekici bir faktörü temsil etmektedir.

Göç sürecinde alınan mesafenin büyüklüğü ise beklenen bir sonuç olarak göç üzerinde negatif ve anlamlı bir etki göstermiştir. İlk göç teorilerinden bu yana göç hareketlerinin genellikle ilk olarak en yakın bölgelere doğru gerçekleştiği görülmektedir. Mesafe faktörünün göç hareketleri üzerinde negatif etki göstermesi, tarihteki ilk göç hareketlerinde göç hareketlerinin genel olarak yaya olarak yapılması ile açıklanabilir. Görülüyor ki referans dönem ve model içerisinde göç hareketleri (tüm teknolojik koşullara rağmen), yaya olarak (veya gelişmiş bir araç olmadan) gerçekleştiriliyor olabilir. Bilhassa sığınmacı ve mültecilerin yaşamdan kopmamak adına gerçekleştirdikleri göç hareketlerinin genelde plansız ve bir kaçış biçiminde gerçekleşmesi ve diğer yandan göç veren bölgelerdeki sosyal yapıda görülen iç çatışma, savaş ve fikirler nedeniyle ortaya çıkabilecek zulüm gibi faktörler mesafe değişkeni kapsamında ele alınan sonuçları doğrular niteliktedir. Böylelikle göç mesafesinin göçü azaltan bir faktör olduğu her iki referans model için geçerli olan bir durumdur.

Göç veren ülkelerdeki nüfus ile göç hareketleri arasında görülen negatif ilişki, bazı öznel koşullar aile açıklanabilir. Bir bölgedeki nüfus azaldıkça o bölgede kalan insanlar da göç eğilimi göstereceklerdir. Çünkü bir bölgedeki nüfusun azalması iş imkânları, kamu yatırımları gibi iktisadi faktörleri olumsuz etkilerken, çeşitli güvenlik açıklarını da beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca sosyolojik olarak da insanların giderek daha fazla yalnızlaştığını hissettiği bir durumda, sosyal bağlarının yöneldiği bölgelere gitmesi olası bir durumdur.

Göç hususunda çekici ve itici etkiler gösterebilen nüfus faktörü, referans dönem için mevcut araştırma kapsamında her iki model için -tek bir farkla- çekici faktör olarak elde edilmiştir. Model 1, göç veren bölgenin değil, alan bölgenin nüfusunun dikkate alındığını göstermektedir. Model 2 bulgularında ise, göç veren bölgedeki nüfus azaldıkça göç hareketleri artmaktadır. Bu durum, nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki maddi olanaklardan, bir gruba ait hissetme duygusuna kadar birçok faktör ile ilişkilendirilmektedir.

Göç edilen bölgelerdeki işsizlik oranlarının göç hareketlerini negatif yönde etkilemesi, insanların bir gelire sahip olabilmek adına göç etmeleri durumunu açıklamaktadır. İnsanlar, yaşamsal koşulların temini için bir gelire sahip olmak isterler ve bunun için de göç ettiği bölgelerdeki iş imkânlarını önemserler. Böylelikle göç edenlerin göç ettikleri bölgedeki işsizlik oranının düşmesi sonucunda bu bölgeyi daha fazla tercih etmeleri bu çerçevede anlaşılabilir ve göç alan bölgedeki işsizlik oranındaki azalışın çekici faktör olduğu söylenebilmektedir. Bu durumda, işsizlik oranlarındaki düşüşlerin (gidilecek bölge açısından) çekici bir faktör olduğu görülmektedir.

Göç ile işsizlik oranları arasındaki ilişki hususunda varsayılan duruma ters düşen tek durum, göç veren bölgedeki işsizliğin artması karşısında göç hareketlerinin azalması sonucudur. Normal şartlar altında işsizlikteki artışın o bölgedeki insanları bölgeden ayrılmaya itmesi ve göç hareketlerini artırması beklenmektedir. Ancak ampirik analiz sonucunda bu ilişkinin negatif olduğu ve genel kanı ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Bu durum, göç edecek kişilerin göç maliyetlerini karşılayabilmesi için bir gelire ihtiyaç duyması ve işsizlik nedeniyle bu geliri sağlayamaması ile açıklanmaktadır.

Göç alan bölgelerde yaşayan ve daha önce buralara göç edenlerin sayısı ile göç hareketleri arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, bir yandan sosyal ağlar kapsamında oluşturulan teorileri doğrularken; diğer yandan fazla sayıda göç ile karşı karşıya kalan bölgelerde gelişen göç hukuku ve politikaları durumunu desteklemektedir. Anlaşıyor ki göç edilen bölgelerdeki göç eden sayısı çekici faktördür.

Göç veren bölgelerdeki güvenlik koşullarını temsil eden güvenlik tehditleri endeksi, bir itici faktör olarak göç hareketlerini artıran anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiştir. Sığınmacı ve mültecilerin göç hareketlerinde önemli bir belirleyici olan savaş, iç çatışma, terör gibi durumlar; güvenlik endeksinin birer belirleyicisidir ve göçü artırarak beklenen etkiyi göstermektedir. O halde güvenlik tehditleri endeksi, göç için (göç veren bölge açısından) itici bir faktördür.

Son olarak kültürel faktörler çerçevesinde analize dahil edilen dil faktörü, göçü artıran bir değişken olarak elde edilmiştir. Bu kapsamda göç eden insanların topluma uyum sağlama, ekonomik koşulları oluşturma ve olası diğer göç maliyetlerini en aza indirme hususunda dillerini konuşabildikleri ülkelere göç eğiliminin bulunduğu sonucuna ulaşılabilir. Göç alan ülkeler açısından değerlendirildiğinde, dil ortaklığının varlığı çekici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülüyor ki göç eden insanların göç kararlarında çok sayıda ve farklı alanlardaki faktörler etkili olmaktadır. Gelir, mesafe, sosyal ve kültürel bağlar, iş imkânları ve ortak kültürel değerler bu çalışmanın referans ülkeleri ve dönemleri için anlamlı bulunan göçün belirleyicileridir.

Ampirik sonuçlar ışığında, istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenlerin yer aldığı Model 1 ve Model 2, şu şekilde tanımlanmıştır:

Model 1:

$$1.0000LMGR = -4.844478 + 2.9554LY_2 - 3.3932LD + 1.2198LP_2 + u_t. \quad (27)$$

Model 2:

$$1.0000LMGR = 3.4396 + 1.9134LY_2 - 0.8569LD - 1.0368LP_1 - 1.6352LUE_1 - 0.5073LU_2 + 0.8963LMS_2 + 1.0812LSEC_1 + 1.2207DLNG_{1,2} + u_t. \quad (28)$$

Göç hareketlerinin nedenlerini açıklamak üzerine literatürde yaygın bir kullanıma sahip olan Çekim Modeli, 2015-2020 döneminde Afrika, Asya ve Orta Doğudan seçilmiş 10 Avrupa ülkesine göç hareketlerini anlamlı bir şekilde açıklamaktadır. Ayrıca diğer faktörlerle genişletilen Çekim Modelinin göç hareketlerini açıklama düzeyi belirgin bir biçimde artış göstermiştir.

10. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu tez, göç olgusunu kavramsal, teorik, tarihi, hukuki ve ampirik olarak, seçilmiş bölgelerden Avrupa'ya yönelen göç kapsamında açıklamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, göçün teorik yapısı, göç edenlerin refah arayışı çerçevesinde incelenmiştir. Göç edenlerin sahip olduğu kimlik sınıflandırılmış; literatürde ve ekonomi biliminde yer alan göç kavramı açıklanmıştır. Avrupa'nın göç geçmişi, Antik, Orta, Modern ve Yakın Çağ dönemleri itibarıyla aktarılmış; Avrupa'ya yönelen insanların göç kararında etkili olabilen ve göç edenler için bir bölgeyi çekici kılabilen faktörler tanımlanmıştır. Göç hususunda mevcut ulusal ve ulus üstü hukuki çerçeve, göç edenlerin kimliği özelinde ele alınmış; göç alanında faaliyetler yürüten uluslararası kurumlara ait bilgilere yer verilmiştir. Uluslararası göç hukukunun getirdiği sorumluluklar doğrultusunda, Avrupa ve Türkiye'nin göç politikaları, söylem-eylem tutarlılığı noktasında karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Tezin ampirik araştırma bölümünde, göç edenlerin kararlarında etkili olduğu varsayılan gelir, nüfus ve mesafe değişkenini içeren Model 1 ve ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi ve siyasi faktörler ile genişletilen Model 2 statik panel veri analizi ile test edilmiştir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, göçmen, mülteci, sığınmacı ve geçici koruma altındaki kişilerin, uluslararası metinlerdeki anlamlarının farklılık arz ettiği görülmüştür. Bu bağlamda göçmenlerin, sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı olarak; mülteci, sığınmacı ve Türkiye'nin Suriyeliler için uyguladığı geçici koruma statüsünde yer alan bireylerin, ölüm, zulüm, korku, baskı vb. faktörler nedeniyle göç ettiği belirlenmiştir.

Göç eden kimliğiyle ilgili olarak, göç nedenleri doğrultusunda ortaya çıkan klasik ve modern göç teorilerinde, itici ve çekici faktörler ile ilişkilendirilen bir yapı görülmüştür. Göç veren bölge açısından, ekonomik sorunlar, sosyal ve kültürel yapıyla ilgili hoşnutsuzluklar ve siyasi huzursuzluklar insanları başka bir bölgeye itmektir. Diğer yandan yüksek gelir düzeyi, gelişmiş sosyo-kültürel yapı ve olgun bir siyasi düzen, insanları bir bölgeye çeken faktörler olarak tespit edilmiştir. İktisat biliminde ise göç kavramı makro ve mikro yapıdaki iktisadi kavramlar ile birlikte değerlendirilmiştir. İktisat biliminde makro seviyede göç hareketleri uluslararası emek faktörü hareketliliği ve ücret düzeyi ile açıklanırken; mikro düzeyde bireysel faktörler ve fayda-maliyet analizine dayandırıldığı sonucuna varılmıştır.

Avrupa göç tarihinde, Antik ve Orta Çağ'da Avrupa'daki göç hareketlerinin ağırlıklı olarak istila biçiminde, Kıta içinde ve Kıta'ya yönelen şekilde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Modern ve Yakın Çağ'da, Avrupa'dan diğer bölgelere göç hareketlerinin ağırlıklı olarak iktisadi faaliyetler nedeniyle çeşitlendiği görülmüştür. Günümüzdeki göç hareketleri için, Avrupa'daki yüksek refah düzeyine bağlı olarak Kıta'ya yönelen göç biçiminin göreceli olarak daha fazla görüldüğü ulaşılan bulgular arasındadır. Günümüzdeki göç hareketlerinin Avrupa'ya yönelmesi, Kıta'nın sahip olduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapı ile ilgili olmuştur. Avrupa'nın sosyal ve siyasi şartlarının dünya ortalamasından görece daha iyi olmasının bölge'nin bundan sonraki zamanlarda da çekim merkezi olabileceğini göstermiştir.

Yakın dönemde Suriye, Afrika, Ukrayna gibi Avrupa'da yaşanan olaylar göçle ilgili uluslararası hukuki yapının inşası zaruri hale getirmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa için bağlayıcı olan ve uluslararası göç hukukunu oluşturan çok sayıda sözleşmenin oluşturulduğu, ortaya çıkan yeni durumlar doğrultusunda bu sözleşmelerin göçle ilgili yeterli koruma sağlamadığı gibi sözleşmeye taraf ülkelere sorumluluk yüklenmediği görülmüştür. Mülteci ve sığınmacılara dair haklar, zaman içerisinde bölge ve zaman sınırına bakılmaksızın sığınmacı ya da mülteci özelliği gösteren herkesin bu haklara sahip olacağı biçimde genişletilmiştir. Ancak ülkelerin göç politikaları kapsamında yürüttüğü uygulamaların büyük ölçüde söylem-eylem tutarsızlığı içerdiği anlaşılmıştır. Ayrıca göç hukukunun ulaşmak istediği hedefler için kurulan uluslararası göç kurumlarının, göç edenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek için çok sayıda faaliyeti yürüttüğü fakat Batı hükümetlerinin politikalarına yön vermediği görülmüştür. Yapılan uluslararası anlaşmalarda yer alan koruyucu hükümlere rağmen Avrupa Birliği ülkeleri, istisnai durumlar hariç, başta Suriyeli ve Afrikalılar olmak üzere, mülteci özelliği gösteren ve Bölge'ye giriş için sınırlara yönelen kişilere karşı

ayrımcı bir tavır ortaya koymuştur. Bir diğer ifadeyle, bu insanların uluslararası hukukta mülteci haklarına sahip olabileceği açıkça belirtildiği halde, bu insanlara büyük ölçüde kapalı kapı politikası uygulandığı ve göç edenlerin Bölge'nin dışına itilmeye çalışıldığı görülmüştür. Buna karşın, 2022 yılındaki Rusya-Ukrayna savaşından kaçan sığınmacı veya mültecilere karşı AB ülkelerinin oldukça hoşgörülü bir biçimde açık kapı politikası izlediği ve hukuki yapıyla çeliştiği halde sığınmacı ve mülteci ayrımı yaptığı saptanmıştır.

Diğer yandan göç veren ve alan bölgeler arasında bir geçiş yolu ve aynı zamanda bir varış noktası olan Türkiye'nin göç politikalarının uluslararası belgelerde yer alan hükümlerle amaç noktasında büyük ölçüde örtüştüğü, göç politikalarının insanların hayatta kalmasını öncelik edinen bir çizgide uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye, ortaya çıkabilecek problemlerin önüne geçilebilmesi adına Türkiye'ye sığınan milyonlarca Suriyeliye mülteci statüsü vermemiş onlara geçici koruma statüsü tanımış, uluslararası toplumundan çok ileri bir koruma sağlamıştır.

Göç edenlerin göç kararlarında belirleyici olan faktörleri tespit etmek amacıyla tezin ampirik araştırma kısmında, Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan en çok göç veren 6 ülkenin (Suriye, Irak, Afganistan, İran, Somali ve Sudan) en çok göç alan 10 Avrupa ülkesine (Türkiye, Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya, Hollanda, İsviçre, İsveç, Birleşik Krallık, Belçika, İtalya) göçü Çekim Modeli kapsamında 2015-2020 dönemi için statik panel veri analizi ile incelenmiş; analiz sonucunda, modelin doğru kurulduğuna dair güçlü kanıtlara ulaşılmıştır.

Göç edilen bölgedeki gelir düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı ve göçün pozitif bir fonksiyonu olduğu görülmüştür. Bu durumda göç eden kişilerin daha iyi iktisadi koşullar için göç ettikleri ve gelir düzeyinin göç hareketleri için belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

Bölgeler arası mesafe, göç üzerindeki anlamlı faktörlerden biri olarak tespit edilmiştir. Mesafenin uzaması durumunda göç maliyetinin artması ve göçün zorlaşması, başta kaçış biçiminde göç edenler olmak üzere birey veya grupların göçünü zorlaştırmakta ve azaltmaktadır.

Nüfus değişkeni ile ilgili bulgular, göç edenlerin artan nüfusla doğru oranda göç hareketlerini gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur. Ekonomik, sosyal ve siyasi yapıların nüfusun yüksek olduğu bölgelerde daha gelişmiş olması, bu durumun nedenleri olarak gösterilebilir. Literatürde sıkça rastlanan, göç edenlerin kalabalık bölgelerde yaşama eğilimi olarak açıklanan bu ilişki, göç veren bölgedeki nüfusun göçün bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir.

İşsizlik oranlarının her iki bölge için göç hareketleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve göçün bir fonksiyonu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Düşük düzeydeki işsizlik oranı, gidilen bölgeleri istihdama kolay dahil olunabilmesi yönüyle çekici hale getirmektedir. Ek olarak, bireylerin işsizlik nedeniyle göç maliyetlerini karşılayamamaları, göçü azaltan bir faktör olarak tespit edilmiştir.

Göç eden ağlarının, göç hareketlerini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir biçimde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Göç edenlerin yoğun olduğu bölgelerdeki kişiler ile geride bıraktıkları bölge arasındaki ilişkilerin varlığı ve bu ülkelerdeki hukuki yapının daha olgun olması, göçmen stokunu çekici bir faktör olarak ortaya çıkmasının ardındaki nedenler olarak sıralanabilir.

Göç hareketlerinin bireysel veya kitlesel olarak gerçekleşmesinde önemli etkileri olan ve güvensizlik ortamını temsil eden güvenlik tehditleri, göçü istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde etkileyen değişken olarak tespit edilmiştir. Böylece göç veren bölge için güvenlik tehditleri, ölüm, zulüm, şiddet vb. koşulları içerdiğinden itici faktörü temsil etmektedir.

Göç edenlerin kararını daha çok göç sonrası etkileyen dil faktörü, göç hareketlerinin açıklanmasında istatistiksel olarak anlamlı olarak bulunan değişkenlerden bir diğeridir. Kültürel bir faktör olan ortak dil, göç sonrasında göç edilen bölge ile bütünleşebilmek bakımından önem arz ettiğinden, çekici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Ampirik analizden elde edilen sonuçlar, bazı istisnai durumlar hariç genel olarak literatür ile uyum göstermektedir. Genel varsayımdan sapma gösteren bulgular ise

ülkelerin içerisinde buldukları olası özel durumlar ile açıklanabilecek türden sonuçlardır. Modelde yer alan değişkenlerden, siyasi istikrar, ekonomik özgürlük ve kentleşme faktörünün göç hareketlerini istatistiksel olarak açıklanmaması, göç edenlerin siyasi konularla ilgi duyarlılık düzeyindeki eksiklikler, düşük eğitim düzeyi ve kentlerin sahip olduğu faktörlere karşı ilgisizlik durumu ile açıklanabilir.

İtici ve çekici faktörlerin içerisinde barındırdığı göç veren ve göç alan bölgelere ait istekler ve çekinceler dikkate alındığında, göç hareketlerinin kontrol edilmesi veya verimli bir şekilde yönetilmesi daha olası hale gelebilmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında oluşturulacak göç politikaları, hem göç edenlerin daha sağlıklı bir biçimde hareket etmesine, hem de göç alan ve veren ülkelerdeki insanların göç hareketlerinin olumsuz yönlerinden daha az etkilenmelerine katkı sağlayacaktır. Böylelikle insani dramların meydana gelmesinin engellenmesinin yanı sıra, göç alan ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi yapı zarar görmeyecek ve göç veren bölgedeki insan kaynakları daha verimli bir şekilde yönetilebilecektir. Göç hareketlerinin anlamlı bir fonksiyonu olan sosyal ağlar, yüksek sayıda göç edene ev sahipliği yapan ülkelere göç eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yoğun göç alan ülkeler, göç konusunda oluşturduğu gelecek planlarında yeni göç hareketlerinin muhtemel olduğunu dikkate almalıdır. Benzer biçimde gelirin anlamlı ve pozitif etkisinden ötürü, göreceli olarak yüksek gelire sahip ülkelere göç eğilimi yüksek görüldüğünden, ekonomi ile ilgili politikalar emek arzının artabileceği durumu doğrultusunda oluşturulmalıdır. Diğer yandan göç hareketleri için itici bir faktör olan güvenlik açıklarının göç üzerinde yüksek anlamlılık düzeyi göstermesi sebebiyle, Dünya'nın herhangi bir bölgesinde başlayan savaşın, çatışma ortamının ve tehditlerin diğer ülkelere göç hareketlerini artırabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle diğer ülkelerin, güvenlik açığı bulunan ülkelerdeki problemleri çözecek uygulamalara katkı sağlayacak bir yol izlemesi önerilmektedir. Ayrıca mülteci özelliği gösteren kişilerin sığınma talepleri, belirlenen hukuki çerçevede değerlendirilmeli; mülteci ayrımı yapılmaksızın sahip olunan sorumluluklar yerine getirilmelidir.

Diğer taraftan, ampirik çalışmalar için sığınmacı, mülteci ve göçmen gruplarının göç hareketlerini ayrıştırarak oluşturulacak modeller ve analizler, özel durumlara ait bulguların tespitine daha net katkılar sağlayabilecektir. Aynı amaç kapsamında, dinamik panel veri analizi ile yapılacak çalışmalar, referans ülkeler için ayrıştırılmış sonuçlara ulaşılabilmesine imkân tanıyabilecektir.

KAYNAKLAR

- ADIGÜZEL, G., 2020. “İtici ve Çekici Faktörler Işığında Türkiye’ye Yönelik Uluslararası Göçler: 1979-2019”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- ADIGÜZEL, Y., 2016. Göç Sosyolojisi, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 222s.
- ABEL, G. J. vd., 2019. “Driving Factors of Asian International Migration Flows”, Asian Population Studies, 15(3), ss. 243-265.
- ACAR, E. Ö., 2017. “An Outline of Skilled Emigration from Turkey to OECD Countries: A Panel Data Analysis”, International Journal of Economics and Innovation, 3(1), ss. 1-16.
- AGBOLA, F. W. ve ACUPAN, A. B., 2010. “An Empirical Analysis of International Labour Migration in The Philippines”, Economic Systems, 34(4), ss. 386–396.
- AKKOYUNLU ERTAN, K. ve ERTAN, B., 2017. “Türkiye’nin Göç Politikası”, İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar Dergisi, 1(2), ss. 7-39.
- AKSOY, Z., 2012. “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20), ss. 292-303.
- AKTAŞ, M. N., 2015. “Ücret Odaklı İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri”, Tesam Akademi Dergisi, 2(2), ss. 197-219.
- AKYILDIZ, İ. E., 2016. “Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35(2), ss. 127-176.
- ARİ, Y. O., 2020. “Çağdaş Göç Teorileri Çerçevesinde Küresel Göçlerin Ekonomik Belirleyicileri”, Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, ss. 31-45.
- APOSTOLOVA, R., 2020. “Achieving Just Migration Regimes Through Socialist Praxis”, E-International Relations, <https://www.e-ir.info/pdf/87790>, (16.10.2021).
- ARANGO, J., 2018. “Explaining Migration: A Critical View”, International Social Science Journal, 68(227-228), ss. 105-117.
- ARSLAN, N. ve YILDIZ, K., 2019. “Türkiye’de Uluslararası Göç ve Sosyo-Ekonomik Yardımlar: İnançlar ve Gerçekler”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15(1), ss. 241-258.
- ARSLANTAŞ, N., 2011. “İslâmi Dönemde (638-1099) Filistin’e Yahudi Göçü”, Türk Tarih Kurumu, Belleten, 75(274), ss. 641-690.
- AUBIN, H. vd., 2020. “History of Europe”, <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe>, (18.10.2021).
- AYRANCI, İ., 2018. “W. Montgomery Watt’a Göre Endülüs İslam Medeniyetinin Batı Avrupa’ya Etkisi”, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (11), ss. 529-542.
- AZİMLİ, M., 2009. “Sicilya’daki İslam Medeniyeti’nin Avrupa’ya Etkileri”, Marife, 9(2), ss. 63-82.
- BADE, K. J., 2003. “Migration in European History”, 1. Ed., Çev.: Allison Brown, Blackwell Publishing Ltd., New Jersey, 402s.
- BAKIR, A. ve PEKİN, S., 2019. “Kuzey Suriye’deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 123(242), ss. 89-130.
- BAKIRTAŞ, T. ve KANDEMİR, O., 2010. “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 18(3), ss. 961-974.
- BAL, H. ve ÖZDEMİR, P., 2017. “Kurumlar ve Ekonomik Gelişme: Panel Veri Analizi İle Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (9), ss. 80-104.
- BALANUYE, Ç. ve HALICI, E., 2006. “Sürdürülebilir Gelişme Beyin Göçü ve Bilişim”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5(18), ss. 22-29.
- BALTAGI, B. H., 2005. Econometric Analysis of Panel Data, 3. Baskı, John Wiley & Sons Ltd., Chester.

- BATIR, K., 2017. "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme", *Yönetim Bilimler Dergisi*, 15(30), ss. 585-604.
- BAYLAN, M. ve ÇELİK, O., 2020. "Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunu", Ed.: Mehmet YILMAZ ve Enver GÜNAY, İKSAD Yayınevi, ss. 49-81.
- BAYRAKLI, E. ve KESKİN, K., 2017. "Avrupa'nın Mülteci Krizi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), ss. 115-136.
- BEAN, F. D. ve BROWN, S. K., 2015. *Demographic Analyses of Migration*, Brettel, C. B. ve Hollifield, J. F. (Ed.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, 3. Ed., Routledge, New York, 356s.
- BERTOCCHI, G. ve STROZZI, C., 2008. "International Migration and The Role of Institutions", *Public Choice*, 137, ss. 81-102.
- BIBLE HISTORY, 2021. "The Roman Empire", <https://www.bible-history.com/maps/06-roman-empire.html>, (28.02.2021).
- BİNDAK, R., 2015. "İller Arası Göç Tahmini İçin Bir Çekim (Cazibe) Modeli Önerisi", *Social Sciences Research Journal*, 4(2), ss. 111-120.
- BİNGÖL, O., 2013. "Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü", *Akademik Bakış Dergisi*, 7(13), ss. 81-106.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ (BMMYKTT), 2016. "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme" <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-CenevreSozlesmesi-1.pdf> (17.12.2020).
- BORGOLTE, M., 2013. "Medieval Era Migration: An Overview", *The Encyclopedia of Global Human Migration*, ss. 1-8, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781444351071.wbeghm355>, (20.05.2021).
- BORJAS, G. J., 1989. "Economic Theory and International Migration", *International Migration Review*, 23(3), ss. 457-485.
- BÖLÜKBAŞI, Ö. F., 2018. "Çok Boyutlu Panel Veri Modelleri: Firma Karakteristiklerinin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ekonometri Bilim Dalı, İstanbul.
- BRITANNICA, 2021. "Celt People", <https://www.britannica.com/topic/Celt-people>, (15.02.2022).
- BÜRÜÇ, C., 2016. "Almanya'nın Mülteci Krizindeki Rasyonel Tavrı", *EURO Politika Dergisi*, (2), ss. 94-96.
- CASTELLS, M., 1975. "Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: The Western European Experience", *Politics & Society*, 5(1), ss. 33-66.
- CASTLES, S., ve MILLER, M.J., 1998. *The Age of Migration*, 2. Ed., Macmillan Press Ltd., London, 336s.
- CASTLES, S., HAAS, H. D. ve MILLER, M., 2014. *The Age of Migration*, 5. Ed., Palgrave Macmillan, 401s.
- CLARK, X., HATTON, T. J. ve WILLIAMSON, J.G., 2007. "Explaining U.S. Immigration, 1971-1998", *The Review of Economics and Statistics*, 89(2), ss. 359-373.
- COX, D. M., 2002. "Explaining Viking Expansion", *Graduate Theses, Dissertations, and Problem Reports*. 819, <https://researchrepository.wvu.edu/etd/819>, (20.05.2021).
- COX, C. ve ALBALA, K., 2010. *Opening Up North America, 1497-1800 (Discovery and Exploration)*, Editor: S. Bowman, Maurice Isserman, Chelsea House Publ., 137s.
- CZAIKA, M. ve PARSONS, C. R., 2017. "The Gravity of High-Skilled Migration Policies", *Demography*, 54(2), ss. 603-630.
- ÇAĞLAR, T., 2018. "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), ss. 26-49.

- ÇAĞLAYAN, S., 2006. “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), (17), ss. 67-91.
- ÇAKI, A., 2018. “Geçmişten Bugüne Türkiye’nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetimi”, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Karaman.
- ÇELEBİ, Ö., ÖZÇÜRÜMEZ, S. ve TÜRKAY, Ş., 2011. “İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika”, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/indekiler.pdf>, (19.10.2021).
- ÇELİK, F., 2006. “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (27), ss. 149-170.
- ÇELİK, R. ve ARSLAN, I., 2018. “Göç ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (7), ss. 65-75.
- ÇELİK, Ö. ve FİSUNOĞLU, H.M., 2020. “2008 Krizi Sonrası Portekiz Ekonomisinde İşsizlik: Ampirik Bir Analiz (2000-2018)”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(1), ss. 308-324.
- ÇAPAN, F. ve GÜVENÇ, B., 2017. “Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu’nun Çöküşü”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(18), ss. 629-640.
- ÇETİN, C., 2019. “Gravity Approach Applied to Central Asian Migration Flow”, Göç Araştırmaları Dergisi, 5(2), ss. 190-214.
- ÇETİNER, S., 2020. “Suriye Krizi Özelinde Uluslararası Göç Sorunu, Yönetimi ve Uluslararası Göç Sorununun Ev Sahibi Ülkeye Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği” Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- ÇİÇEKSOĞUT, A., 2017. “Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyelilerin Türkiye’deki Statüsü”, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), ss. 1-20.
- ÇİLOĞLU, A., DEMİR, G. ve AYDOĞDU, Y., 2017. “Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Etkisinin Beyin Göçü Bağlamında Değerlendirilmesi”, 1. Kahramanmaraş Yönetim Ekonomi ve Siyaset Kongresi (KAYES), Tam Metin Bildiri Kitapçığı, ss. 32-49.
- ÇUKURÇAYIR, M. A. 2010. “Göç ve Siyasal Katılma Davranışı: Konya Örneğinde Kentsel Bütünleşme ve Siyasal Katılma”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- D’AGOSTINO, R. B., BELANGER, A., D’AGOSTINO, R. B., 1990. “Suggestion For Using Powerful and Informative Tests of Normality, The American Statistician, 44(4), ss. 316-321.
- DANIŞ, A. D., 2004. “Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye”, Birikim, No. 184-185, ss. 216-224.
- DAVIDSON, B., 1985. A History of West Africa 1000-1800, 6. Impression, Longman, London, 310s.
- DAVIES, N., 2011. “Avrupa Tarihi”, Çev.: Elif Topçugil vd., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1434s.
- DEDEOĞLU, D. ve GENÇ, D. H., 2017. “Turkish Migration to Europe: A Modified Gravity Model Analysis”, IZA Journal of Development and Migration, 7(17), ss. 1-19.
- DEMİRHAN İNLİCELİLER, N., 2019. “1923 Yılından Bugüne Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları ve Sosyal-Ekonomik Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- DEMİRHAN, Y. ve ASLAN, S., 2015. “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”, Birey ve Toplum Dergisi, 5(9), ss. 23-62.
- DEVELİ, E. S., 2017. “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomik Politikası”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Göç Özel Sayısı), ss. 1343-1353.

- DEVLET KARAPINAR, Y., 2015. "The Politics of Immigration Policy Making in Turkey Between 2002-2015", Doktora Tezi, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- DEWAARD, J., KIM, K. ve RAYMER, J., 2012. "Migration Systems in Europe: Evidence From Harmonized Flow Data", *Demography*, 49(4), ss. 1307-1333.
- DİNÇER, G. ve MURATOĞLU, Y., 2014. "Türkiye'den OECD Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli İle Analizi", MPRA Paper, Munich Personal RePEc Archive, ss. 1-14.
- DRABO, A. ve MBAYE, L. M., 2011. "Climate Change, Natural Disasters and Migration: An Empirical Analysis in Developing Countries" IZA Discussion Papers, No. 5927, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/55042/1/675451574.pdf>, (16.05.2021).
- _____, 2015. "Natural Disasters, Migration and Education", *Environment and Development Economics*, Cambridge University Press, 20(6), ss. 767-796.
- DRISCOLL, J. C., KRAAY, A. C., 1998. "Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data", *Review of Economics and Statistics*, 80, ss. 549-560.
- DURUEL, M., 2017. "Avrupa Birliği Göç Politikası ve Kitlemel Göç Akınları Karşısındaki Durumu", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), ss. 207-222.
- DUSTMAN, C. ve GLITZ, A., 2011. "Migration and Education", *Handbook of The Economics of Education*, ss. 327-439.
- DÜCAN, E. ve AKAL, M., 2017. "Komşu Ülkelerle Yapılan Dış Ticaretin DYY Girişleri Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analiz", *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), ss. 63-80.
- ELA ÖZCAN, E. D., 2016. "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), ss. 183-2015.
- ERGÜVEN, N. S. ve ÖZTURANLI, B., 2013. "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), ss. 1007-1062.
- ERKAL, M., 1980. "Beyin Göçü", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (18), ss. 73-80.
- ERKIRAL TAVAS, O., 2015. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Yönetimi Stratejisi (Bir Model Önerisi)", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- ESSES, V.M., WRIGHT, J., THOMSIN, C. ve HAMILTON, L., 2017. "Migration". Ed.: Fathali M. Moghaddam, SAGE, 1024s.
- EUROPEAN COMMISSION, 2016. <https://www.refworld.org/docid/5a5f26884.html>, (14.02.2022).
- EUR-LEX, 1997. "Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Certain Related Acts", *Official Journal of European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>, (13.02.2022).
- EUR-LEX, 2007. "Treaty of Lisbon", Amending The Treaty On European Union and The Treaty Establishing The European Community", *Official Journal of European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>, (13.02.2022).
- FAIRCHILD, H. P., 1911. "The Paradox of Immigration", *American Journal of Sociology*, 17(2), ss. 254-267.
- FERİDUN, M., 2007. "Immigration, Income and Unemployment: An Application of the Bounds Testing Approach to Cointegration", *The Journal of Developing Areas*, 41(1), ss. 37-49.
- FITZGERALD, J., LEBLANG, D. ve TEETS, J. C., 2014. "Defying the Law of Gravity: The Political Economy of International Migration", *World Politics*, 66(3), ss. 406-445.
- FOKKEMA, T. and HAAS, H.D., 2011. "Pre- and Post-Migration Determinants of Socio-Cultural Integration of African Immigrants in Italy and Spain", *International Migration*, IOM, Blackwell Publishing Ltd, ss. 1-24.

- GATRELL, P., 2008. "Refugees and Forced Migrants During The First World War", *Immigrants & Minorities*, 26(1/2), ss. 82-110.
- GAUTAM, T. R., 2006. "Causes and Impact of Migration : A Sociological Study of Emigration From Kande bash, Baglung, Nepal", *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 1(0), ss. 1-12.
- GENÇLER, A., 2002. "Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği", *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 17(3), ss. 28-46.
- _____, 2005. "Avrupa Birliğinin Göç Politikası", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), ss. 173-197.
- GEZGİN, M. F., 1991. "İşgücü Göçü Teorileri", *Sosyoloji Konferansları*, (23), ss. 31-50.
- GLORIUS, B., 2010. "Go West: Internal Migration in Germany After Reunification", *Belgeo*, National Committee of Geography of Belgium, <https://journals.openedition.org/belgeo/6470>, (16.06.2021).
- GÖK, G. O., 2016. "Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvelik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), ss.65- 82.
- GÖRGÜN, M., 2017. "Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(22), ss. 1317-1327.
- _____, 2018. "Uluslararası Göç, Kültürlerarası İletişim ve Sinema: Aynı Otobüs'ün İnsanları", *Mukaddime*, 9(Özel Sayı 1), ss. 115-128.
- GREENWOOD, M. J., 2005. "Modelin Migration", *Encyclopedia of Social Measurement*, ss. 725-734.
- GRÖSCHL, J. ve STEINWACHS, T., 2017. "Do Natural Hazards Cause International Migration?", *CESifo Economic Studies*, 2017, ss. 445-480.
- GÜL, H. ve YERDELEN TATOĞLU, F., 2019. "Turizm Talebinin Panel Çekim Modeli İle Analizi", *Turizm Akademik Dergisi*, 6(1), ss. 49-60.
- GÜL, S., 2017. "Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme", *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- GÜLLÜPİNAR, F., 2012. "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), ss. 53-85.
- GÜLTAÇ, A. S. ve BALÇIK, P. Y., 2018. "Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları", *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), ss. 193-204.
- GÜREŞÇİ, E., 2016. "Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), ss. 1058-1064.
- HAAS, H. D., 2011. "The Determinants of International Migration Conceptualising Policy, Origin and Destination Effects", *IMI Working Papers Series 2011*, No. 32, ss. 1-35.
- HAGEN-ZENKER, J., 2008. "Why Do People Migrate? A Review of The Theoretical Literature", *Working Paper*, Maastricht Graduate School of Governance.
- HAMİDULLAH, M., 2018. "Endülüs'ün (İspanya) Hz. Osman'ın Halifeliği Sırasında - Hicrî 27 Yılında- Fethi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 2(1), ss. 57-66.
- HANİLÇE, M., 2010. "Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak", *Tarih Okulu Dergisi*, 2010(7), ss. 47-70.
- HASHIMU, S., 2018. "African Migration to Europe and The Emergence of Modern Slavery Africa: Who is to Blame? Nigeria in Perspectives", *36th International Academic Conference*, London, https://www.researchgate.net/publication/330976888_AFRICAN_MIGRATION_TO_EUROPE_AND_THE_EMERGENCE_OF_MODERN_SLAVERY_AFRICA_WHO_IS_TO_BLAKE_NIGERIA_IN_PERSPECTIVES, (20.06.2021).
- HATTON, T. T. ve WILLIAMSON, J. G., 2003. "Demographic and Economic Pressure on Emigration out of Africa", *Scandinavian Journal of Economics*, 105(3), ss. 465-486.
- HELLIWELL, J., 1997. "National Borders, Trade and Migration", *Pacific Economic Review*, 2, ss. 165-185.

- HOPYAR, Z., 2016. “Avrupa’nın Mülteci Politikası”, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2(3), ss. 59-67.
- HOŞCA, F., 2020. “Sudan’da Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Zorluklar”, Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 3(1), ss. 77-87.
- HSIAO, C., 2003. Analysis of Panel Data, Cambridge University Press, United Kingdom, 562s.
- IANCU, N. vd., 2017. “Theuse of The Gravity Model in Forecasting The Flows of Emigrant in EU Countries”, Technological and Economic Development of Economy, 23(2), ss. 392-409.
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM), 2011. “Göç Terimleri Sözlüğü”, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (20.11.2020).
- _____, 2016. “Measuring Well-Governed Migration The 2016 Migration Governance Index”, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/EIU-Migration-Governance-Index-20160429.pdf, (14.02.2022).
- _____, 2018. “Education and Migration”, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iom_migration_education_report.pdf, (21.10.2021).
- _____, 2018. “World Migration Report 2018”, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf, (14.02.2022).
- _____, 2020. World Migration Report 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, (29.07.2021).
- _____, 2021. “About IOM”, <https://www.iom.int/about-iom>, (29.07.2021).
- İÇDUYGU, A. ve SİRKEÇİ, İ., 1999. “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Ed.: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 249-260.
- İÇDUYGU, A., ERDER, S. ve GENÇKAYA, Ö.F., 2014. “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2013: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere”, Mirekoç Raporları, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İNAN, F., 2015. “Kitap Değerlendirme: Neil Faulkner, Roma: Kartalların İmparatorluğu”, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 1(1), ss. 309-317.
- İRDEM, İ., 2017. “Geçmişten Günümüze Göç”, Ed.: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 519-536.
- _____, 2018. “Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç ve Sınır Yönetimi Stratejileri”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı, Ankara.
- JANSEN, C. J., 1970. “Migration: A Social Problem”, Readings in the Sociology of Migration, Editor: A. H. Richmond, 1. Ed., Pergamon Press, New York, 412s.
- JENNISSEN, R., 2003. “Economic Determinants of Net International Migration in Western Europe”, European Journal of Population, 19(2), ss. 171-198.
- _____, 2004. Macro-economic Determinants of International Migration in Europe, Dutch University Press, Groningen, 206s.
- KANCA, O. C., 2012. “Türkiye’de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), ss. 1-18.
- KAPKA, E., 2017. “Kelt Göçleri: Avrupa’ya Yayılış ve Faaliyetler”, Geçmişten Günümüze Göç, Ed.: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 55-62.
- KARAGÖZ, S., 2015. “Vikingler (Çok Kısa Bir Tanıtım)”, <http://selimkaragoz.blogspot.com/2015/03/vikingler-cok-kisa-bir-tanitim.html>, (20.05.2021).
- KARAKAŞ, S., 2008. “Çoklu Doğrusal Bağlantı Problemi ve Yanlı Regresyon Tahminçileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, İstanbul.

- KAREMERA, D. vd., 2000. "A Gravity Model Analysis of International Migration to North America", *Applied Economics*, 32(13), ss. 1745-1755.
- KARTAL, G. ve ÖZTÜRK, S., 2017. "Türkiye'de Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(10), ss. 250-270.
- KAYIRAN, M. ve SAYGIN, S., 2015. "Irak Türkmenleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), ss. 273-292.
- KAYPAK, Ş. ve BİMAY, M., 2016. "Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve SosyoKültürel Etkileri: Batman Örneği", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), ss. 84-110.
- KESGİN, S. S. ve ÖZTAŞ, N., 2015. "Uluslararası İnsan Hareketliliklerinin Yönetimi ve Göç Politikaları", *Yerel Yönetimlerde Merkezîyetçi Yönetim Kültürü*, 9. Kamu Yönetimi, https://kamu.sakarya.edu.tr/sites/kamu.sakarya.edu.tr/file/7Selman_Salim_KESGIN-Nail_OZTAS.pdf, (25.07.2021).
- KIRCHDORFER, D., 2018. "Europe's Many Voices: The Celtic Isles", <https://euro-babble.eu/2018/09/04/europes-many-voices-the-celtic-isles/>, (06.05.2021).
- KIM, K. ve COHEN, J. E., 2010. "Determinants of International Migration Flows to and from Industrialized Countries: A Panel Data Approach Beyond Gravity", *International Migration Review*, 44(4), ss. 899-932.
- KOÇ, S. ve SOLMAZ, A. R., 2019. "Türkiye'de Uluslararası Göç Akımları: Çekim Modeli Analizi", *Journal of Life Economics*, 6(4), ss. 401-412.
- KOÇAK, O. ve GÜNDÜZ, R. D., 2016. "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), ss. 66- 91.
- KOÇAK Y. ve TERZİ, E., 2012. "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), ss. 163-184.
- KÖSEOĞLU, M. ve ARTAN, G., 2020. "Göç, İşsizlik ve Gelir Arasındaki İlişkilerin Analizi: OECD Ülkeleri Örneği", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6 (1), ss. 61-81.
- KTISTAKIS, YANNIS, 2013. "Protecting Migrants under The European Convention on Human Rights and The European Social Charter", *Council of Europe*, <https://rm.coe.int/168007ff59>, (13.02.2022).
- KURT, Ü., 2019. "The Causal Effect of Economic, Political and Social Globalization on Migrants: A Panel Data Analysis for Selected OECD Countries", *Journal of Management and Economics Research*, 17(1), ss. 281-296.
- KUTBAY, H., 2019. "Vergi Gelirlerini Etkileyen Faktörler: Seçilmiş Ülkeler İçin Panel Veri Analizi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), ss. 602-617.
- KÜSKÜ, O., 2019. "Endülüs Emevî Devleti İdari Yapısı (756-1031)", *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- LAFLEUR, J. M. ve STANEK, M., 2018. "Southern European Migration Towards Northern Europe", *IEMed Mediterranean Yearbook 2018*, ss. 325-328, <https://orbi.uliege.be/handle/2268/228170>, (15.06.2021).
- LARRABEE, F. S., 1992. "Down and Out in Warsaw and Budapest: Eastern Europe and East-West Migration", *International Security*, 16(4), ss. 5-33.
- LECLERCQ, D., 1999. "Migration Flows in 20th Century Europe and Their Impact on School Life", *80th European Teachers' Seminar Donaueschingen*, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168049424d>, (24.05.2021).
- LEE, E. S., 1966. "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1), ss. 47-57.
- _____, 1969. "A Theory of Migration", *Derleme: J. A. Jackson*, Great Britain, Cambridge University Press, ss. 283-297.
- LEWER, J. J. ve BERG, H. B. D., 2008. "A Gravity Model of Immigration", *Economics Letters*, 99(2008), ss. 164-167.

- LEWIS, G. J., 1982. *Human Migration: A Geographical Perspective*, St. Martins's Press, New York, 220s.
- LEWIS, C., 2012. *UNHCR and International Refugee Law – From Treaties to Innovation*, Routledge, Londra ve New York, 224s.
- LIGT, L. D. ve TOCAMA, L. E., 2016. "Migration and Mobility in The Early Roman Empire", Ed.: Dirk Hoerder, Bill, ss. 1-22.
- LLOYD, A. J., 2007. "Emigration, Immigration and Migration in Nineteenth Century Britain", British Library Newspapers, https://www.gale.com/binaries/content/assets/gale-us-en/primary-sources/intl-gps/intl-gps-essays/full-ghn-contextual-essays/ghn_essay_bln_lloyd1_website.pdf, (24.05.2021).
- LUTHRA, R., PLATT, L. ve SALAMONSKA, J., 2016. "Types of Migration: The Motivations, Composition, and Early Integration Patterns of "New Migrants" in Europe", *International Migration Review*, Fall (2016), ss. 1-36.
- MALTHUS, T., 1798. "An Essay on The Principle of Population", J. Johnson, Electronic Scholarly Publishing Project, London.
- MASSEY, D. S. ve ESPINOSA, K. E., 1997. "What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis", *American Journal of Sociology*, 102(4), ss. 939-999.
- MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A. ve TAYLOR, E., 1993. "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19(3), ss. 431-466.
- MACDOWALL, S. ve MCBRIDE, A., 1996. *Germanic Warrior – Weapons, Armour, Tactics*, 1. Press, Warrior Series, Osprey, Reed Consumer Books Ltd., London, 63s.
- MCNABB, R., 1987. "Labour Market Theories and Education", *Economics of Education*, ss. 157-163, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-033379-3.50031-0>.
- MEYERS, E., 2000. "Theories of International Immigration Policy-A Comparative Analysis", *International Migration Review*, 34(4), ss. 1245-1282
- MURATOĞLU, G. ve MURATOĞLU, Y., 2016. "Immigration to the OECD Countries from Turkey in 1960-2010 Period: A Gravity Model Approach", *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 1(1), ss. 51-69.
- NAS, Ç., 2015. "Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(2), ss. 169-186.
- NAUDE, W., 2008. "Conflict, Disasters and No Jobs: Reasons for International Migration from Sub-Saharan Africa", *WIDER Research Paper*, No. 2008/85, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/45125/1/589772236.pdf>, (16.05.2021).
- NATIONAL PARK SERVICE, 2018. "Immigration and The Great War", <https://www.nps.gov/articles/immigration-and-the-great-war.htm>, (24.05.2021).
- NIELBOCK, M., 2017. "How The Vikings Navigated With The Sun", https://www.researchgate.net/publication/319350335_How_the_Vikings_Navigated_With_the_Sun, (20.05.2020).
- OLCAY, Z., 2012. "Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri", *Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi*, 99, ss. 229-240.
- ORAL, B. ve ÇETİNKAYA, F., 2017. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları", *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı - Özel Konular*, 3 (1), ss. 1-8.
- O'ROURKE, K. H., 2015. "Migration and The Escape from Malthus", *Critical Quarterly*, 57(3), ss. 93-97.
- ORTEGA, F. ve PERI, G., 2009. "The Causes and Effects of International Migrations: Evidence From OECD Countries 1980-2005", *National Bureau of Economic Research, Working Paper 14833*, <https://www.nber.org/papers/w14833>, (16.05.2021).
- ÖKSÜZ, L. 2019. "Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Türkiye'de Düzensiz Göç: 2000 – 2015 Yılları Arasında Bir Değerlendirme", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÖZCAN, D. E., 2017. “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat*, 2(4), ss. 183-215.
- ÖZGÜLER, V. D., 2018. “Kitleli Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (74), ss. 77-102.
- PARK, H. M., 2011. “Practical Guides To Panel Data Modeling: A Step by Step Analysis Using Stata”, Tutorial Working Paper, Graduate School of International Relations, International University of Japan, https://www.iuj.ac.jp/faculty/kucc625/method/panel/panel_iuj.pdf, (25.10.2021).
- PERRY, R. R., 1983. “The Origin of The Magyar-Hungarians, Language, Homeland, Migrations and Legends to The Conquest”, <https://www.utoledo.edu/library/virtualexhibitions/mppcoll/images/History/Perry.pdf>, (18.20.2021).
- PETERSEN, W., 1958. “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23(3), ss. 256-266.
- PIETRZAK, M. B., NATALIA, D. ve WILK, J., 2012. “The Analysis of Interregional Migrations in Poland in The Period 2004–2010 Using Panel Gravity Model”, *Dynamic Econometric Models*, 12(212), ss. 111-122.
- PRÖBSTING, M., 2015. “Migration and Super-exploitation: Marxist Theory and The Role of Migration in The Present Period of Capitalist Decay”, *Critique, Journal of Socialist Theory*, 43(3-4), ss. 329-346.
- RAMOS, R., 2016. “Gravity Models: A Tool For Migration Analysis”, University of Barcelona, Spain, *IZA World of Labor*, (239), ss. 1-10.
- RAMOS, R. ve SURINACH, J., 2013. “A Gravity Model of Migration Between The ENC and The EU”, *IZA – Institute of Labor Economics, IZA Discussion Papers No. 7700*.
- RAUHUT, D. 2010. “Viewpoint: Adam Smith on Migration”, *Dynamic Econometric Models*, 12, ss. 111-122.
- RAVENSTEIN, E.G., 1885. “Laws of Migration”, *Journal of The Statistical Society*, 48(2), ss. 167-235.
- RECEPOĞLU, M., 2019. “Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri: İller Üzerine Çekim Modeli Sonuçları”, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- RESEARCH AND EXPERTISE ON THE WORLD ECONOMY (CEPII), 2021. “Databases and Models”, http://www.cepii.fr/CEPII/en/bdd_modele/bdd_modele.asp, (25.05.2021).
- ROBERTS, J. M., 2015. *Avrupa Tarihi, Çeviren: Fethi Aytuna, İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 775s.*
- RODNEY, W., 1973. *How Europe Underdeveloped Africa*, Bogle-L'Ouverture Publications, London, 453s.
- SAĞLAM, S., 2006. “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (2), ss. 33-44.
- SCHÄFER, R., 2013. “Rural-Urban Migrations, Medieval Era”, *The Encyclopedia of Global Human Migration*, ss. 1-6, Doi: 10.1002/9781444351071.
- SCHLEUNES, K. A. vd., 2021. “Germany”, <https://www.britannica.com/place/Germany>, (18.10.2021).
- SEKİ, İ. ve BEKTAŞ, B., 2018. “Afrika’dan Avrupa’ya Göçün Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(8), ss. 181-189.
- SERENTİ, 2021. “Endülüs Emevi Devleti”, <http://www.serenti.org/endulus-emevi-devleti/>, (15.06.2021).
- SERT, D., 2013. “Turkey’s Integrated Border Management Strategy”, *Turkish Policy Quarterly*, 12(1), ss. 172-180.
- SKIBINSKI, A. ve RACZASZEK, A., 2017. “Economic and Demographic Effects of External Migration in Poland and Slovakia - Some Aspects”, *European Journal of Sustainable Development*, 6(3), ss. 129-140.

- SOMUNCU, B., 2006. “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İzmir.
- STARK, Ö. ve BLOOM, D. E., 1985. “AssociationThe New Economics of Labor Migration”, The American Economic Review, 75(2), ss. 173-178.
- STOUFFER, A.S., 1940. “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, American Sociological Review, 5(6), ss. 845-867.
- STRAUSS, B., 2019. “Why Ancient Rome Needed Immigrants to Become Powerful”, History, <https://www.history.com/news/ancient-rome-immigration-slavery#:~:text=As%20the%20Roman%20emperors%20sought,had%20to%20have%20new%20blood>, (28.02.2021).
- ŞAHİN, A.U., 2018. “Kitlesele Zorunlu Göçlerin Afetselliği: Suriyeli Göçü Perspektifinden Göç Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Bursa.
- ŞENER, B., 2017. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 6(1), ss. 1-31.
- ŞEYBAN, L., 2015. “Endülüs-İslam Medeniyeti ve Hıristiyan Dünyaya Etkisi”, <https://www.medeniyetufku.com/endulus-islam-medeniyeti-ve-hiristiyan-dunyaya-etkisi/>, (17.10.2021).
- TAMER, M., 2019. “Türkiye’nin Göç ve Sığınmacı Politikaları: Hatay İli Örneği”, Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Hatay.
- TATLIOĞLU, K., YAZICI, M. ve KARACA, M., 2013. “Kentleşme ve Göç Sürecinde Ortaya Çıkan Bireysel ve Sosyal İlişkilerin Niteliği”, III. Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi, 2-4 Mayıs 2013, İstanbul Üniversitesi Kongre Merkezi, Kongre El Kitabı,
- TEKELİ, İ., 1975. Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İlhan Tekeli Toplu Eşerler-3, İstanbul, 41s.
- TEKEOĞLU, M., 1993. İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- TEMİZYÜREK, F. vd., 2016. “Afganistan’da Dil Politikası ve Afganistan’da Türce Eğitimi Tarihi”, Türkbilig Dergisi, 2016(32), ss. 155-168.
- THE GLOBAL ECONOMY, 2021. “Security Threats Index - Country Rankings”, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/security_threats_index/, (01.07.2021).
- THE HERITAGE FOUNDATION, 2021. “2021 Index of Economic Freedom”, <https://www.heritage.org/index/explore>, (18.07.2021).
- THE REFUGEE CONVENTION, 1951. <https://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf>, (13.02.2022).
- THE GLOBAL ECONOMY, “List of Available Indicators”, https://www.theglobaleconomy.com/indicators_list.php, (25.05.2021).
- THE HERITAGE FOUNDATION, 2021. “Index of Economic Freedom – Explore The Data”, <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year&u=637707438943516810>, (25.05.2021).
- THE UNITED NATIONS, 2015. “International Migration Report”, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf, (14.02.2022).
- _____, 2017. “International Migration Report”, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf, (14.02.2022).
- _____, 2019. “International Migration Report”, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf, (14.02.2022).
- _____, 2021. “Refugee Data Finder”, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=E1ZxP4>, (10.07.2021).

- _____, 2021. “Undata – A World of Information”, <https://data.un.org/Data.aspx?q=per+capita&d=SNAAMA&f=grID%3a101%3bcurrID%3aUSD%3bpcFlag%3a1#SNAAMA>, (15.06.2021).
- THE UNITED NATIONS DATA, 2021. “Per Capita GDP at Current Prices - US Dollars”, <https://data.un.org/Data.aspx?q=per+capita&d=SNAAMA&f=grID%3a101%3bcurrID%3aUSD%3bpcFlag%3a1>, (25.05.2021).
- THE UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2021. “Human Development Reports”, <http://hdr.undp.org/en/data>, (13.07.2021).
- THE UNITED NATIONS REFUGEE AGENCY (UNHCR), 2005. “An Introduction to International Protection”, <https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html>, (19.10.2021).
- _____, 2010. “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, <https://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html>, (13.02.2022).
- _____, 2011. “The 1951 Convention Relating to The Status of Refugees and Its 1967 Protocol”, <https://www.unhcr.org/about-us/background/4ec262df9/1951-convention-relating-status-refugees-its-1967-protocol.html?query=1967>, (27.07.2021).
- _____, 2016. “Mülteci ve Göçmen”, https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf, (27.12.2020).
- _____, 2021. “Refugee Data Finder”, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/>, (25.05.2021).
- _____, 2021. “The 10-Point Plan in Action”, <https://www.unhcr.org/the-10-point-plan-in-action.html>, (29.07.2021).
- _____, 2021. “Türkiye’de Geçici Koruma”, <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/>, (10.11.2021).
- TEMİZYÜREK, F. ve BOYLU, E., 2015. “İran’da Türkçenin Dünü ve Bugünü”, Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi, Kış(2), ss. 95-106
- TUBADJI, A. ve NIJKAMP, P., 2015. “Cultural Gravity Effects among Migrants: A Comparative Analysis of the EU15”, Economic Geography, 91(3), ss. 343-380.
- TUNCAY, S. vd., 2008. “Türkiye’de Kentleşme ve Göç Olgusu Sürecinde Medya ve Siyasal Katılma İlişkisi”, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (3), ss. 9-41.
- TURAN, Y. ve ŞAŞKIN, O., 2017. “AB’ye İltica Başvurularının Değerlendirilmesinde Geri Kabul ve Güvenli Üçüncü Ülke Tartışmaları”, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), ss.47-56.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI MEVZUAT BİLGİ SİSTEMİ, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, (10.11.2021).
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI, 2020. “AB Yapısı ve İşleyişi”, <https://www.ab.gov.tr/3.html>, (15.02.2022).
- T.C. GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI, 2010. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>, (27.07.2021).
- _____, 2021. “Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, (25.07.2021).
- _____, 2021. “Genel Müdürlük”, <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri>, (20.10.2021).
- _____, 2021. “Projelerimiz”, <https://www.goc.gov.tr/goc-projeleri56>, (20.10.2020).
- _____, 2022. “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Getirdiği Yenilikler”, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf, (06.02.2022).

- T.C. MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI HARİTA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Dünya Siyasi Haritası”, <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/dunya-siyasi-haritasi--1562.pdf>, (15.02.2022).
- T.C. YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI, 2021. “Uluslararası Öğrenci Hareketliliği”, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği>, (20.10.2020).
- T.C. RESMÎ GAZETE, 1961. “5 Eylül 1961 Tarih ve 10898 Sayılı Resmi Gazete”, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, (27.07.2021).
- T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU, 2021. “Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu”, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (20.10.2021).
- ULUTAŞ, Ç. Ü., 2017. “Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi”, Emek Araştırma Dergisi (GEAD), 8(12), ss. 27-48.
- UYANIK, Y., 1999. “Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(3), ss. 1-8.
- UYAR BOZDAĞLIOĞLU, E. Y., 2008. “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, Sosyal Bilimler Dergisi, 10(20), ss. 45-65.
- UZUN, E., 2016. “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2(2), ss. 60-85.
- VOGEL, R. D., 2013. “Marxist Theories of Migration”, The Encyclopedia of Global Human Migration, ss. 1-5, doi:10.1002/9781444351071.wbeghm354.
- WEI, Y., 1997. “Interregional Migration in Socialist Countries: A Case of China”, GeoJurnalı 40(3), ss. 205-214.
- WILCOX, P. ve TREVINO, R., 2000. Barbarians Against Rome - Rome's Celtic, Germanic, Spanish and Gallic Enemies, Ed.: Chris Wheatley, 1. Press, General Military Serisi, Osprey Publishing, 145s.
- WISE, R. D., 2017. “Capitalism, Migration and Development”, Universidad Autónoma de Zacatecas Working Paper, https://www.researchgate.net/publication/312312510_Capitalism_Migration_and_Development, (25.06.2021).
- WESSELBAUM, D. ve ABURN, A., 2019. “Gone With The Wind: International Migration”, Global and Planetary Change, 178 (2019), ss. 96-109.
- WOLPERT, J., 1965. “Behavioral Aspects of The Decision To Migrate”, Papers In Regional Science, 15(1), ss. 159-169.
- WORLD BANK, 2021. “Data Bank - World Development Indicators”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (10.06.2021).
- _____, 2021. “Worldwide Governance Indicators”, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>, (18.07.2021).
- YAFFEE, R. A., 2003. “A Primer For Panel Data Analysis”, http://web.pdx.edu/~crkl/ec510/pda_yaffee.pdf, (25.10.2021).
- YERDELEN TATOĞLU, F., 2016. “Various Approaches for the Estimation of the Three-Dimensional Fixed and Random Effect Models”, Eurasian Academy of Sciences Eurasian Econometrics, Statistics & Emprical Economics Journal, 2016(5), ss. 60-70.
- _____, 2020. Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı, Genişletilmiş 5. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., İstanbul, 413s.
- YILDIRIM, A., 2004. “Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- YILDIRIM, S. G., 2018. “Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler”, Göç Araştırmaları Dergisi, 4(2), ss. 128-159.
- YILMAZ, A., 2014. “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, Turkish Studies, 9(2), ss. 1685-1705.
- YÜKSEKÖĞRETİM KURULU, 2019. “Göç ve Eğitim - Saha Deneyimi ve İhtiyaç Analizi”, Orta Doğu’da Akademik Mirası Koruma Projesi,

- https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/goc_ve_egitim_kitabi.pdf, (13.07.2021).
- ZHANADİLOVA, A., 2018. "Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu", Muhakeme Dergisi, 1(2), ss. 116-122.
- ZELINSKY, W., 1971. "The Hypothesis of The Mobility Transition", Geographical Review, 61(2), ss. 219- 249.
- ZORBA, H., 2016. "AB'nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler", Barış Araştırmaları ve Çözüm Çatışmaları Dergisi, 4(1), ss. 1-17.
- ZÜLFİKAR SAVCI, B. Ş., 2016. "Türkiye'den Avrupa Ülkelerine Göçün Belirleyicileri: Çekim Modeli Yaklaşımı", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- ZÜLFİKAR SAVCI, B. Ş. ve ERGÖÇMEN BANU, 2019. "Kalkınma Perspektifinden Türkiye-Avrupa Ülkeleri Göç Koridoru Analizi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(30), ss. 886-901.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Onur ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi : Seyhan, 17.01.1992

İletişim

E-Posta Adresi : celik.onur027@gmail.com

Eğitim Bilgileri

Doktora: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı /YÖK Burslusu, 2018 – 2022.

Doktora: Çukurova Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2018-2018 (Kahramanmaraş için yatay geçiş).

Yüksek Lisans: Minho Üniversitesi, Ekonomi Fakültesi, Ekonomi Bölümü, 2016-2017, (Erasmus+, Portekiz).

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2015-2017.

Lisans: Opole Üniversitesi – Ekonomi Fakültesi, Ekonomi Bölümü, 2014-2015 (Erasmus+, Polonya).

Lisans: Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, 2011-2015.

Yabancı Dil: İngilizce, YÖKDİL: 83,75.

Bilimsel Faaliyetleri:

Ulusal ve Uluslararası Kongrelerde Sunulan Bildiri

ÇETİNER, S. ve ÇELİK, O. 2018. “Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, 2. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, 28.09.2018-30.09.2018, Kayseri, Türkiye.

ÇELİK, O. ve ÇETİNER, S., 2018. “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Planları ve Kalkınma Planlarındaki Söylem Değişiklikleri”, 2. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, 28.09.2018-30.09.2018, Kayseri, Türkiye.

GÜNAY, E., ÇELİK, O. ve ÇETİNER, S., 2019. “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği”, 2. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 11- 12.04.2019, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.

GÜNAY, E., ÇETİNER, S. ve ÇELİK, O., 2019. “Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerindeki Lojistik Merkezi Uygulamaları”, 2. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 11-12.04.2019, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.

GÜNAY, E., ÇUHALI, G. İ. ve ÇELİK, O., 2019. “Kahramanmaraş'ın Marka Şehir Olma Konusunda Avantajları ve Dezavantajları”, 2. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 11-12.04.2019, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.

MİKE, F. ve ÇELİK, O., 2020. “Finansal Gelişme Düzeyinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, 3. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset

Kongresi, 15-16 Ekim 2020, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.

GÜNAY, E. ve ÇELİK, O., 2021. “Türkiye’de Kırdan Kente Göçün Harris-Todaro Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi: 1985-2020 Dönemi İçin Bir Eş Bütünleşme Analizi”, 4. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi (Tam Metin Bildiri), 23-24 Eylül 2021, Mardin, Türkiye.

Ulusal ve Uluslararası Hakemli Dergilerde Makale

ÇELİK, O. ve ÇETİNER, S., 2019. “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Planları ve Kalkınma Planlarındaki Söylem Değişiklikleri”, Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2(3), ss. 121-131.

ÇELİK, O. ve FİSUNOĞLU, H. M., 2020. “2008 Krizi Sonrası Portekiz Ekonomisinde İşsizlik: Ampirik Bir Analiz (2000-2018)”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(1), ss. 308-342.

GÜNAY, E. ve ÇELİK, O., 2021. “Yakın Tarihte Afrika ve Asya’dan Türkiye’ye Göçün Çekim Modeli İle Analizi”, Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(2), ss. 505-524.

ÇETİNER, S. ve ÇELİK, O., 2021. “Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme ve Beşeri Sermaye Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1980-2019 Dönemi”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(51), ss. 540-558.

BAYLAN, M., GÜNAY, E., KARAKUŞ, M. ve ÇELİK, O., 2021. “İhracat ve İthalatın Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Ampirik Bir Analiz: 1971-2019 Dönemi”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), ss. 1662-1683.

ÇELİK, O., BAYLAN, M. ve FİSUNOĞLU, H. M., 2021. “2008 Krizi Sonrası PIIGS Ülkelerinde Ekonomik Kırılganlık ve İşsizlik İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (69), ss. 191-207.

GÜNAY, E., ÇUHALI, G. İ. ve ÇELİK, O., 2021. “Marka Kent Yaklaşımı İle Tarihsel Kimliğinin Tanıtılmasında Kahramanmaraş’ın Avantaj ve Dezavantajları”, Journal of Economics and Research, 2(2), ss. 73-94.

BAYLAN, M. ve ÇELİK, O., 2022. “Empirical Analysis of Emigration to Europe From Turkey: A Panel Data Analysis with Gravity Model Approach for The Period 2015-2020”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Hakem sürecinde.

UĞUR, B. ve ÇELİK, O., 2022. “Portföy ve Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Karşılaştırmalı Etkisi: E-7 Ülkeleri Örneği”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Hakem sürecinde.

Kitap Bölümü ve Ansiklopedi Maddesi

BAYLAN, M. ve ÇELİK, O., “Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunu”, Farklı Boyutlarıyla Sosyal Problemler - Sosyal Politikalar Ekseninde Multidisipliner Yaklaşımlar, Editör: Mehmet YILMAZ, Enver GÜNAY, İKSAD Yayınevi, ss. 49-83, ISBN:978-625-7687-32-4.

ÇELİK, O., 2021. “Alaaddin Kısakürek”, 5. Kahramanmaraş Ansiklopedisi, <https://ansiklopedi.ksu.edu.tr/Ansiklopedi5.aspx>, s. 107.

Etkinlikler

II. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, Düzenleme Kurulu Üyesi.

III. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, Düzenleme Kurulu Üyesi.

IV. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, Organizasyon Komitesi Üyesi.

İş Deneyimi

Stajlar: -.

Projeler: Bilimsel Araştırma Projesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Avrupa Birliğinde İşsizlik Teori Göstergeler ve Portekiz Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”.

Çalıştığı Kurumlar: -.